

УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ

Успон и пад једне идеје

Јелица Горданић

Др Јелица Горданић

**УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ
– УСПОН И ПАД ЈЕДНЕ ИДЕЈЕ**

Београд, 2025.

УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ – УСПОН И ПАД ЈЕДНЕ ИДЕЈЕ
др Јелица Горданић, научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд
<https://orcid.org/0000-0001-8364-7405>

Издавач

Институт за међународну политику и привреду,
Македонска 25, Београд

За издавача

Проф. др Бранислав Ђорђевић,
директор

Уредник

др Ивона Лађевац, виши научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд

Рецензенти научне монографије

др Михајло Вучић, виши научни сарадник,
Институт за међународну политику и привреду, Београд

др Јелена Костић, виши научни сарадник,
Институт за упоредно право, Београд

др Анђела Ђукановић, научни сарадник,
Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд

Дизајн корице

Ненад Стекић

Припрема за штампу

Сања Баловић

Лектура

Маја Јовановић

Штампа

ДонатГраф доо, Београд

Тираж: 100 примерака

ISBN 978-86-7067-350-2

Објављивање научне монографије подржало Министарство науке,
технолошког развоја и иновација Републике Србије

Монографија је настала у оквиру научноистраживачког пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2025. године“, који финансира Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2025. године (евиденциони број: 200041).

*Свим драгим људима
који ме инспиришу*

САДРЖАЈ

УВОДНА РАЗМАТРАЊА	11
1. ОСНИВАЊЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА	
- НАДА У БОЉЕ СУТРА	15
1.1. Идеје о удруживању човечанства	15
1.2. Друштво народа – прва универзална међународна организација	17
1.2.1. Пропаст Друштва народа	22
1.3. Оснивање Организације Уједињених нација – повратак вере у међународно удруживање	24
1.3.1. Шта су то ново донеле Уједињене нације – циљеви и начела светске организације	30
1.3.2. Начело суверене једнакости држава чланица	33
1.3.3. Начело савесног испуњења обавеза преузетих у складу с Повељом	33
1.3.4. Начело мирног решавања спорова	34
1.3.5. Начело забране употребе силе	36
1.3.6. Начело пружања помоћи УН у свакој акцији коју оне предузимају и уздржавања од помоћи држави против које УН предузимају превентивну или принудну акцију	39
1.3.7. Начело према којем је Организација дужна да обезбеди да и државе које нису чланице УН поступају у складу са овим начелима у мери у којој је то потребно ради одржања међународног мира и безбедности	39
1.3.8. Начело забране интервенције у унутрашње ствари држава	40

2. ГЕНЕРАЛНА СКУПШТИНА УН – СВЕТСКИ ПАРЛАМЕНТ ИЛИ НЕЕФИКАСНА ПРИЧАОНИЦА?	43
2.1. Генерална скупштина УН	
– светски парламент или неефикасна причаоница?	44
2.1.1. Састав Генералне скупштине	
– идеал демократије у УН	44
2.1.2. Надлежности Генералне скупштине	47
2.1.3. Проблематика метода рада Генералне скупштине	52
2.1.4. Гласање у Генералној скупштини – предности и мане	60
2.1.5. Предлози из историје за превазилажења недостатака Генералне скупштине	64
2.1.6. Ad hoc радна група за ревитализацију рада Генералне скупштине	67
2.2. Савет безбедности – неки мало једнакији од других	71
2.2.1. Демократски дефицит Савета безбедности и проблематика права вета	73
2.2.2. Савет безбедности и међународни мир и безбедност	79
2.2.3. Резолуција Уједињени за мир	84
2.2.4. Самовољно проширење надлежности Савета безбедности	90
2.2.5. Потреба реформисања Савета безбедности	94
2.2.6. Побољшање метода рада Савета безбедности	100
2.3. Економски и социјални савет	102
2.3.1. ЕКОСОЦ – главни орган другог реда?	103
2.3.2. ЕКОСОЦ у пракси – проблеми и како их решити?	107
2.3.3. Најважнија достигнућа Економског и социјалног савета	110
2.3.4. Реформа ЕКОСОЦ-а	113
2.3.5. Високи политички форум	118
2.3.6. Агенда 2030 – нова прилика за ЕКОСОЦ?	121

2.4. Административни апарат Уједињених нација	123
2.4.1. Организација и функционисање Секретаријата	123
2.4.2. Неке недоумице принципа географске расподеле	127
2.4.3. Секретаријат кроз историју	
– идеје и изазови генералних секретара	129
2.4.4. Актуелни изазови Секретаријата	136
2.4.5. Потреба за реформисањем Секретаријата	138
 3. ПОДЕЉЕНЕ НАДЛЕЖНОСТИ ГЛАВНИХ ОРГАНА: ИЗМЕЂУ ДОБРЕ ИДЕЈЕ И МАЊЕ ДОБРЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ	143
3.1. Пријем држава у чланство у УН	146
3.2. Искључење држава из чланства у УН	150
3.3. Избор генералног секретара УН	
– борба између Савета безбедности и Генералне скупштине	152
3.3.1. Да ли се стање може поправити?	157
3.3.2. Да ли су критике биле плодноносне: последњи избор генералног секретара	160
3.4. Избор судија Међународног суда правде	165
3.5. Међународна економска сарадња: однос Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а	170
 4. СЈАЈ И ОЧАЈ: ДОГАЂАЈИ КОЈИ СУ ОБЕЛЕЖИЛИ УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ	175
4.1. Уједињене нације и деколонизација	175
4.2. Развој људских права	181
4.2.1. Најважнији акти о људским правима	183
4.2.2. Комисија за људска права	186
4.2.3. Савет за људска права	187
4.3. Сарадња са невладиним организацијама	191
4.3.1. НВО у Повељи УН	193

4.3.2. Због чега је важна сарадња УН са невладиним сектором?	198
4.4. Мировне мисије УН и оптужбе за сексуално злостављање и експлоатацију	202
4.4.1. Одговор УН на случајеве сексуалног злостављања и експлоатације	207
4.5. Епидемија колере на Хаитију	210
4.6. Контроверзе програма „Нафта за храну“	213
5. БУДУЋНОСТ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА – ПАД ОРГАНИЗАЦИЈЕ ИЛИ ПАД ИДЕЈЕ	217
5.1. Формални и мање формални начини реформисања УН	217
5.2. Пакт за будућност – нова нада за будућност УН?	225
5.2.1. Циљеви одрживог развоја	227
5.2.2. Међународни мир и безбедност	230
5.2.3. Реформа Уједињених нација – трансформација глобалног управљања	234
5.3. Глобални дигитални споразум	239
5.4. Декларација о будућим генерацијама	243
5.5. Шта можемо очекивати од Пакта за будућност?	246
ЗАКЉУЧАК	251
ЛИТЕРАТУРА	259

УВОДНА РАЗМАТРАЊА

Велики јубилеји обично су прилика да се подвуче црта и сумирају резултати рада. Ове године се навршава осамдесет година од оснивања Организације Уједињених нација (УН). Чињеница да један систем функционише осамдесет година свакако је вредна дивљења. УН су основане сада већ далеке 1945. године. Свет те године и свет данас су миљама далеко. УН не само да су биле сведоци свих промена и иновација са којима се свет суочио, него су и активно учествовале у променама. Слободно можемо рећи да без УН свет не био оно што је данас. Утицај ове организације на обликовање међународних политичких токова је немерљив.

Основана по завршетку Другог светског рата, Организација УН била је нада за неки бољи свет, свет у коме влада мир, безбедност, у коме се развија међународна економска и социјална сарадња, а људска права се поштују. Главни циљ организације било је одржање међународног мира и безбедности и спасавање будућих генерација од ужаса рата. За разлику од свог претходника Друштва народа, творци УН исправно су сматрали да економски и друштвени развој представља важну компоненту у остварењу међународног мира и безбедности. Са овим циљем успостављен је један од главних органа УН – Економски и социјални савет (ЕКОСОЦ), а развијан је и унапређиван и систем људских права. Систем УН поседује карактеристике међузависности. Остварење једног циља истовремено значи и остварење другог. Важи и супротно – нарушавањем једног циља или принципа нарушава се други циљ. Ово можемо видети у случају остварења међународног мира и безбедности и људских права. У ситуацијама када су међународни мир и безбедност сачувани – људска права доживљавају експанзију и остварују се без потешкоћа. Наружавањем мира и безбедности аутоматски долази и до кризе људских права. Развијена економска и социјална права представљају снажан предуслов за остварење међународног мира. Поставке на којима почивају УН биле су иновативне и визионарске.

За осамдесет година деловања организација није могла бележити само позитивне ствари. Намножили су се и негативни догађаји који су

бацали сенку на репутацију УН. Неволје су започеле практично на самом почетку. Право вета Савета безбедности показало се као сметња одржању међународног мира и безбедности и пријему нових чланица. Усвајање резолуције „Уједињени за мир“ укључило је Генералну скупштину у игру заштите међународног мира и безбедности и указало на пропусте које постоје на овом пољу.

Процесом деколонизације почиње нова ера човечанства, а УН бележе скок нових чланица. Ово помера фокус деловања Генерална скупштине са политичких питања на економска и социјална, што се није допало развијеним државама Севера. У овом периоду настаје и јаз између групе развијених држава Севера и глобалног Југа, сачињеног од држава у развоју.

Временом су се јављале и озбиљне оптужбе на рачун организације – сексуално злостављање од стране припадника мировних мисија, скандал у оквиру програма „Нафта за храну“, епидемија колере на Хаитију чији су кривци били припадници мировне мисије, нереаговање на озбиљна кршења људских права итд. Државе су се постепено окретале неким другим облицима сарадње, попут регионалних организација. Све више су се јављале иницијативе за реформисање УН.

Монографије о УН у нашој правној науци у последње време су посвећене одређеним деловима система УН – попут Савета безбедности, мировних мисија, одржавања међународног мира и безбедности, Међународног суда правде итд. Имајући у виду јубилеј и осамдесет година од оснивања светске организације, ауторка се потрудила да обухвати организацију у целости и да изнесе (пр)оцену њеног досадашњег деловања.

Монографија „Уједињене нације – успон и пад једне идеје“ састоји се из уводног дела, пет поглавља и закључка. Поглавља су названа: „Оснивање Уједињених нација“, „Главни органи Уједињених нација – невоље од самог почетка?“, „Проблематика подељених надлежности главних органа УН“, „Сјај и очај – достигнућа и догађаји који су обележили УН“ и „Будућност Уједињених нација“.

Прво поглавље носи наслов „Оснивање Уједињених нација“ и има задатак да читаоце уведе у тематику УН. У овом делу ауторка говори о идеји међународног удруживања и великим успехом ове идеје који се манифестовао оснивањем Друштва народа. Имајући у виду да поменута организација није била у могућности да спречи Други светски рат, оснивање Уједињених нација било је израз међународне нужности и

неопходности. Нова организација донела је наду у боље сутра и поставила визију и принципе будућих међународних односа. Повеља УН представља један од најважнијих правних аката 20. века. Захваљујући врхунским правним формулацијама показала је велику издржљивост и могућност примене на ситуације које оснивачи УН нису могли замислити.

Назив другог поглавља је „Главни органи Уједињених нација – невоље од самог почетка?“. Ово поглавље анализира Генералну скупштину, Савет безбедности, Економски и социјални савет и Секретаријат. Сваки од анализираних органа има своја достигнућа, али и велики број мана. Генерална скупштина постала је орган који расправља, уз мало реалне моћи. Пад Генералне скупштине за последицу је имао јачање Савета безбедности. Његова улога у одржавању међународног мира и безбедности, правно обавезујуће одлуке, постојања категорије сталних чланица и права вета учиниле су га превише моћним у поређењу са осталим органима. Претмет критике је право вета сталних чланица које омета одржавање међународног мира и безбедности, па УН нису у стању да врше своју најважнију улогу. Ово посебно долази до изражаја у актуелним међународним сукобима. Према Економском и социјалном савету учињена је неправда, имајући у виду да га Повеља представља као главни орган који је подређен Генералној скупштини. Можда би, уз више самосталности овог органа, УН биле у могућности да постигну више у сфери међународне економске и социјалне сарадње. Анализирају се и потешкоће административног апарата УН и бројне иницијативе посвећене решавању препрека са којима се суочава Секретаријат.

„Проблематика подељених надлежности главних органа УН“ анализира потешкоће изборних процеса у коме учествује више од једног главног органа. Претмет анализе су случајеви пријема у чланство УН, искључење из чланства, избор судија Међународног суда правде, избор генералног секретара, као и питање надлежности за међународну економску и социјалну сарадњу. Код већине ових изборних процеса Генерална скупштина зависи од претходне препоруке Савета безбедности. Имајући у виду право вета сталних чланица, многи изборни процеси у прошлости нису се могли спровести или су трајали дуже него што је неопходно. Избор генералног секретара, главног административног службеника организације, представља резултат компромиса велике петорке. УН су систем који се спорије мења, али треба похвалити постигнуто повећање транспарентности током последњег избора генералног секретара.

Четврто поглавље носи назив „Сјај и очај – достигнућа и догађаји који су обележили УН“. Као што смо већ поменули, УН су учиниле много за развој човечанства. Без ове организације свет не би имао облик који има данас. Ова организација утицала је на развој људских права, усвојила правне акте који су развили, обликовали и учврстили међународна људска права и успоставила органе посвећене њиховом развоју и заштити. Без УН колонијални систем би вероватно био присутан много дуже. За разлику од Друштва народа, УН су биле отвореније за сарадњу са невладиним сектором. Ови недржавни актери значајано су помогли УН у развоју одређених грана права. С друге стране, УН су остале упамћене и по мање лепим догађајима попут контроверзи у погледу мировних мисија и скандалима у који су били ушлетени чак и службеници светске организације. Ови догађаји нису добри за углед УН, тј. Светска организација треба да води више рачуна о одговорности и етици својих запослених.

Назив петог поглавља је „Будућност Уједињених нација“. У претходна четири поглавља стекли смо увид у системске недостатке УН, немогућност светске организације да постиже циљеве због којих је основана и њен губитак трке са другим релевантним организацијама. Како УН могу да наставе даље? Како да буду релевантне у 21. веку? Да ли уопште постоји начин да деловање УН постане ефикасније и да организација поврати поштовање и ауторитет који је у прошлости уживала? Ауторка анализира различите реформске предлоге и друге начине путем којих се деловање УН као целине може унапредити. Посебна пажња посвећује се „Пакту за будућност“, најновије усвојеној стратегији УН за наредни период.

Жеља ауторке била је да овом књигом скрене пажњу на функционисање, највећа достигнућа, али и многобројне изазове са којима се суочава светска организација. Књига је намењена истраживачима који се баве међународним правом, међународном политиком, безбедношћу итд. Ауторка се потрудила да књига буде написана што једноставнијим језиком, како би била интересантна за читање свима који су заинтересовани за тематику УН. Наравно, није могуће обрадити сва питања везана за УН. То би била књига без краја. Пажња је скренута на нека од најважнијих структурних, функционалних и реформских питања.

Надам се да ће вам бити забавно да читате!

1. ОСНИВАЊЕ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА - НАДА У БОЉЕ СУТРА

1.1. Идеје о удруживању човечанства

Идеје о удруживању човечанства старе су скоро као и само човечанство. Корени ових идеја могу се наћи у делима старих кинеских и грчких филозофа. Током средњег века католички теолози предлагали су неку врсту универзалне државе, са хришћанством као централном тачком. Ове идеје биле су посебно активне на европском тлу. Од почетка 14. века, а нарочито током 17. века, бројни европски политичари, мислиоци, филозофи и уметници бавили су се идејом удруживања европских држава. Многи од њих предлагали су начине и механизме путем којих се европско удруживање мирним путем може остварити. Неки од зачетника идеје европског удруживања били су Пијер Дибоа (*Pierre Dubois*), дворски адвокат француског краља Филипа IV Лепог; чешки краљ Јиржи Поћебрадски (*Jiří z Poděbrad*); војвода Максимилијан де Сили (*Maximilien de Sully*); Вилијем Пен (*William Penn*), оснивач државе Пенсилванија; опат де Сен-Пјер (*Abbé de Saint-Pierre*); Џереми Бентам (*Jeremy Bentham*), један од оснивача утилитаризма; Имануел Кант (*Immanuel Kant*) и многи други.¹ На америчком тлу, очеви оснивачи су активно деловали у правцу удруживања и стварања савеза америчких држава.

Чињеница да велики број идеја и пројеката о удруживању потиче из Европе, не треба да чуди. У већини случајева, мир у Европи поистовећиван је са миром у свету, те је удруживање и стварање савеза у Европи било гаранција за одржавање светског мира. Треба напоменути и да су идеје европског удруживања имале као крајњи циљ стварање мира међу европским народима путем успостављања различитих облика политичке сарадње. О економији, науци,

¹ Бранко М. Ракић, *За Европу је потребно време – О преурањеном покушају успостављања европске политичке интеграције*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009, стр. 8.

култури и неким другим елементима државног живота није било много речи. Ово је разумљиво, јер су у периоду настанка идеја о интеграцији економски капацитети многих држава били скромни и једва су подмиривали сопствене потребе. Међутим, убрзаним развојем науке и технике свет постаје ближи, економија доживљава развој, па односи између држава постају учесталији и интензивнији. Упоредо са развојем технологије, идеје о удруживању добијају преокрет. Уместо фокуса на мир и стварање политичке сарадње, све више се почиње разматрати сарадња у области економије и других неполитичких области.²

Неопходно је истаћи да су се скоро све идеје о удруживању интензивније јављале после великих ратова, губитака и разарања. Удруживање и стварање савеза посматрани су као нека врста бега и заштите од међународне анархије, као нада у боље сутра и начин да се зауставе сукоби између градова, монархија и држава. Остваривање било каквог облика удруживања, било регионалног или (за неке историјске периоде веома амбициозног) универзалног карактера, давало је наду за успостављање и трајнијег мира.

Удрживање на универзалом нивоу постала је неопходност након ужаса које је човечанство преживело током Првог светског рата. Статистика Првог светског рата била је сурова. Учествовало је више од 70 држава. Око двадесетак држава успело је да одржи статус неутралности, пре свега у Латинској Америци и северној Европи. Више од 20 милиона људи мобилисано је почетком рата 1914. године, али се та бројка постепено повећавала те је на крају досегла 70 милиона. Више од осам милиона људи мобилисано је у Француској, 13 милиона у Немачкој, девет милиона у Аустроугарској, исто толико у Великој Британији (укључујући колоније), 18 милиона у Русији, шест милиона у Италији, те четири милиона људи у САД. У сукобу је било готово десет милиона мртвих и двадесетак милиона рањених међу војницима. Пропорционално је највише страдала Србија – 130.000 мртвих и 135.000 рањених, односно три четвртине укупног броја војника. Седамдесет посто жртава страдало је од артиљерије, а око шест милиона је осакаћено.³ Само током прва

² *Ibidem*, стр. 10.

³ Al Jazeera, Prvi svjetski rat u brojkama, 8. Novembar 2018. Dostupno na: <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2018/11/8/prvi-svjetski-rat-u-brojkama>, 4. 11. 2024.

четири месеца рата француска војска је изгубила 310.000 војника, што је навело тадашњег младог поручника Шарла де Гола да касније напише да се „у тренутку показало да ниједна храброст на свету не може победити ватрену моћ“.⁴ За војнике највећа смртоносна претња потицала је од артиљеријских граната. Треба истаћи да је око 6,8 милиона цивила изгубило животе током Првог светског рата.⁵ Човечанство је морало спречити овакве губитке у будућности. Било је неопходно успоставити механизам који ће онемогућити нови светски рат, разарања и губитке живота.

1.2. Друштво народа – прва универзална међународна организација

Ужаси Првог светског рата оживели су идеју о удруживању човечанства. Удруживање је виђено као механизам заштите будућих генерација. Са почетком првих битака, политичари и државници, лорд Роберт Сесил (*Robert Cecil*) из Велике Британије, генерал Јан Смутс (*Jan Smuts*) из Јужне Африке, амерички председник Вудро Вилсон (*Woodrow Wilson*), Леон Буржоа (*Léon Bourgeois*) из Француске, разматрали су начине путем којих се по окончању рата може основати организација која треба да спречи будуће ратне сукобе путем консултација и арбитраже. Победа сила савезница омогућила је да ове идеје постану предмет озбиљних преговора на Версајској мировној конференцији. Управо на тој конференцији договорено је стварање прве универзалне међународне организације – Друштва народа. Успостављање Друштва народа 1919. године представља и „огромне помаке у одржавању међународних односа. По први пут се међународни односи настоје одржати кроз институције, док је до тада био случај да се такви односи одржавају углавном билатерално“.⁶

Два најважнија органа Друштва народа били су Скупштина и Савет. Скупштина је била демократско тело организације, сачињено

⁴ Patrick J. Kiger, How Many People Died in World War I?, *History*, 19 April 2023. Dostupno na: <https://www.history.com/news/how-many-people-died-in-world-war-i>, 4. 11. 2024.

⁵ *Ibidem*

⁶ Dejan Zeljić, Liga naroda – začetnik institucionalizacije međunarodnih odnosa, *Primus Global*, br. 2, Vol. 2, 2016, strp. 195–202, str. 201.

од свих држава чланица. Свака држава имала је један глас у Скупштини. С друге стране, Савет Друштва народа, тело које је имало надлежност да се бави свим питањима која утичу на светски мир, није било демократског карактера. Постојале су категорије сталног и несталног чланства.

Савет Друштва народа започео је рад са четири сталне чланице – Великом Британијом, Француском, Јапаном и Италијом. Несталне чланице, на почетку четири, бирале су се од стране Скупштине на период од три године. Постепено се мењао број и сталних и несталних чланица. Придруживањем Немачке Друштву народа ова држава постала је пета стална чланица 1926. године. Број несталних чланица повећан је на шест 1922. године, па на девет 1926. године. Након иступања Немачке и Јапана из Друштва народа, број несталних чланица повећан је са 9 на 11, а Совјетски Савез је постао стална чланица Савета. Савет је заседао у просеку пет пута годишње, док су се ванредне седнице догађале када је прилика то захтевала.⁷

Најважнији правни документ организације био је Пакт Друштва народа. Према Пакту „високе стране потписнице споразума су у циљу развоја међусобне државне сарадње и реализације мира и безбедности прихватиле обавезу да не примењују силу, да раде на успостављању отворених, праведних и часних односа међу државама, чврстим успостављањем схватања међународног права као стварног правила понашања међу владама, да спроводе правила међународног права која представљају реалну основу за међудржавне односе и да одржавају правду и поштују обавезе које су наведене у међународним уговорима.⁸ Ради остваривања ових циљева, главни задаци и принципи Друштва народа били су очување мира и спречавање избијања ратова путем механизма за остваривање колективне безбедности, механизма за мирно решавање сукоба и механизма за ограничавање наоружања.

Најважнији члан који регулише механизам колективне безбедности у оквиру Друштва народа је члан 10 Пакта. Наведени

⁷ United Nations, The United Nations Office in Geneva. Main Organs of the League of Nations. Dostupno na: <https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/organs>, 26. 2. 2025.

⁸ The Covenant of the League of Nations (Including Amendments adopted to December, 1924). Preamble. Dostupno na: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp, 4. 11. 2024.

члан предвиђа да се чланице Друштва народа обавезују да поштују и чувају од спољне агресије територијални интегритет и постојећу политичку независност свих чланица Друштва. У случају агресије или било какве претње или опасности од такве агресије, Савет ће саветовати на који ће се начин ова обавеза испунити.⁹ Имајући у виду такву формулацију члана 10, јасно је да су ван његовог опсега остали сви могући облици напада изнутра. Амерички председник Вудро Вилсон је вредности и принципе за који се залаже члан 10 сматрао једним од најважнијих начела уређења света. С друге стране, ова одредба имала је и највећи утицај на неприхватање Пакта Друштва народа од стране САД. Одредба члана 10 изазвала је незадовољство и канадског државног врха који је сматрао да би, услед примене члана 10, Канада морала војно интервенисати у далеким подручјима. Услед такве могућности, канадски државни врх тражио је укидање члана 10. Након низа расправа, члан 10 је задржан, али је његов домашај ослабљен.¹⁰ У случају напада из члана 10, Савет је прво морао да утврди да ли је заиста дошло до напада и да као следећи корак препоручи државама чланицама које би се мере требале предузети с обзиром на конкретне околности. Свака држава чланица имала је право да процени у ком би се опсегу те мере извршиле.

Механизам колективне безбедности даље осигурава члан 11 Пакта који каже да сваки рат или претња ратом, без обзира да ли непосредно утиче на било ког члана Друштва народа или не, проглашава се питањем од интереса за цело Друштво. Друштво ће предузети све радње за које сматра да су пригодне и делотворне за очување мира нација. У случају да дође до такве ситуације, генерални секретар ће на захтев било ког члана Друштва одмах сазвати састанак Савета.¹¹

Члан 12 Пакта регулише механизам за мирно решавање спорова. Сваки спор који настане чланице треба да покушају решавање мирним путем. Постојало је неколико могућности. Државе су могле бирати између арбитражног, односно судског поступка, и испитивања од стране Савета Друштва народа, уз обавезу да не

⁹ The Covenant of the League of Nations, Article 10.

¹⁰ Gordan Struić, Kolektivna sigurnost i njezini mehanizmi u Paktu Lige naroda, *Pravni vjesnik*, god. 33, br. 3–4, 2017, str. 197–212, str. 204.

¹¹ The Covenant of the League of Nations, Article 11.

прибегну рату пре истека рока од три месеца од арбитражне, односно судске одлуке или извештаја Савета. У сваком случају, према овом члану, одлука арбитра или судска одлука доноси се у разумном року, а извештај Савета треба да буде сачињен у року од шест месеци од подношења спора.¹² У случају да извештај није био једногласно прихваћен, чланице су имале право поступати како год су сматрале да је потребно за „очување права и праведности“.¹³ На овај начин, могућност рата није била искључена.

У случају да нека од чланица ступи у рат на начин противан механизмима колективне безбедности и мирног решавања спорова, сматра се да је ступила у рат против свих осталих чланица. Одредбом члана 16 оне су имале задатак да одмах започну прекид свих трговинских, финансијских или личних односа између њихових држављана и држављана чланице која је повредила те одредбе, као и обуставу свих финансијских, трговинских или личних односа између њихових држављана и држављана чланице која је прекршила одредбе Пакта Друштва народа, чак и ако нису чланице Друштва народа.¹⁴ Дакле, поред свих ужаса и страдања које је претрпело човечанство током Првог светског рата, Друштво народа није у потпуности забранило рат као један од начина за решавање међународних конфликта.

Друштво народа имало је променљив успех у случају кршења механизма колективне безбедности и примена санкција предвиђених чланом 16 Пакта. Деловање ове организације било је успешно у случају пограничног спора Грчке и Бугарске 1925. године. У овом случају је Савет Друштва народа наметнуо примирје и повлачење грчких трупа из Бугарске, а потом и исплату репарација од стране Грчке. Успешан је био и спор Перуа и Колумбије из 1932. године који је настао услед окупације колумбијске покрајине Летизија од стране перуанских трупа, као и спор Парагваја и Боливије из 1932. године услед напада парагвајских трупа у боливијској области Чако (Chaco).¹⁵

¹² The Covenant of the League of Nations, Article 12.

¹³ The Covenant of the League of Nations, Article 15 (7).

¹⁴ The Covenant of the League of Nations, Article 16 (1).

¹⁵ Gordan Struić, *Kolektivna sigurnost i njezini mehanizmi u Paktu Lige naroda*, *op. cit.*, str. 207.

Друштво народа није било хитро у санкционисању држава које су прекршиле обавезе из Пакта. Санкције против таквих држава биле су примењене свега два пута. Први пут 1935. године према Италији због агресије на Абисинију (данашњу Етиопију) и 1939. године према СССР-у због агресије на Финску. За разлику од СССР-а, који је на основу члана 16 (4) био искључен из чланства, Италији су биле изречене само делимичне економске санкције на основу члана 16 (1). Санкције су се манифестовале кроз ембарго на оружје Италији, забрану зајмова и кредита италијанској влади, забрану извоза и увоза одређених добара итд. С друге стране, у потпуности су изостале санкције у форми прекида саобраћајних и комуникацијских веза и дипломатских односа. Упркос санкцијама, Италија је анектирала Абисинију, а наредне 1936. године прећутно прихватила такав статус, Друштво народа је укинуло санкције Италији која је напустила чланство 1937. године.¹⁶

Један од највећих неуспеха Друштва народа био је Манџурски инцидент који се десио након минирања пруге у јужној Манџурији, у септембру 1931. године. Пруга је минирана на подручју које су контролисали Јапанци. За овај догађај Јапан је оптужио Кину, док су стварни кривци били одметнути припадници јапанске војске који су хтели да изазову реакцију Јапана. Након овог инцидента уследела је јапанска инвазија Манџурије, а Друштво народа је 1933. године донело одлуку да Јапан мора напустити Манџурију. Као крајњи резултат, Јапан се повукао из Друштва народа, а на простору Манџурије проглашена је држава Манџукуо, коју су признале Немачка и Италија.¹⁷

Индикатор неуспеха Друштва народа било је приморавање Немачке на поштовање споразума закљученог на Версајској мировној конференцији. Овај споразум је строго забрањивао овој држави да поново наоружава своју војску. Упркос забрани Немачка се наоружавала, што је био показатељ слабости Друштва народа и постепене немоћи деловања његових механизма. Долазак Хитлера на власт означио је почетак краја Друштва народа.

¹⁶ *Ibidem*, str. 207.

¹⁷ Žarko Ćulibrk, *Pravna i politička uloga Društva naroda nakon Prvog svjetskog rata, Vojno delo*, br. 3, 2019, str. 286–298, str. 295.

1.2.1. Пропаст Друштва народа

Оснивање Друштва народа био је први пут у историји светске заједнице да је дошло до стварања скупштине човечанства, што је изазвало много узбуђења и наде током двадесетих и тридесетих година 20. века. У раним фазама организације оптимизам је био оправдан. Мале државе су се осећале као део једне велике целине и веровале да њихов глас коначно може бити једнаке вредности као и глас великих сила.¹⁸ Судски орган Друштва народа био је Стални суд међународне правде. Друштво је надгледало рад различитих агенција и комисија основаних за решавање најважнијих међународних проблема. На овом месту треба поменути Комисију за разоружање, Здравствену организацију, Међународну радничку организацију, Комисију за избеглице, Комисију за робове, Мандатну комисију и Стални централни одбор за опијум. Неке од набројаних комисија оствариле су значајна достигнућа у оквиру својих мандата.

Који су били главни недостаци Друштва народа? Пре свега, ова организација никада није била универзална организација у смислу чланства. Европа и европске вредности биле су центар и срж деловања организације. Седиште организације било је у Европи, у Женеви. Већи део садашњег света био је у статусу колонијалне зависности, па већина данашњих држава није била чланица ове организације. Совјетски Савез, тада највећа држава света, била је оштећена последицама рата, револуција и унутрашњих преокрета. Традиционално сумњичава, Москва се интересовала за рад Друштва народа и учествовала је у раду појединих агенција и комисија, али је чланство у организацији стечено тек 1934. године. Немачкој није дозвољено чланство у организацији до 1926. године. Седам година касније, Хитлерова Немачка је напустила Друштво народа.¹⁹

Велики недостатак Друштва народа било је неприступање Сједињених Америчких Држава, иако је председник Вудро Вилсон био један од иницијатора стварања ове организације. Како је дошло до овакве ситуације? Интензивни напори председника Вилсона у погледу америчког чланства у Друштву народа наишли су на жестоко противљење утицајних републиканских сенатора. Главни разлог

¹⁸ Paul Kennedy, *The Parmiamment of men: The past, present, and future of the United Nations*, Random House, New York, 2006, pp. 9–10.

¹⁹ *Ibidem*, p. 13.

противљења био је већ помињани члан 10 Пакта, који је захтевао од свих чланица Друштва да помогну свакој чланици којој прети спољна агресија. Члан 10 би обавезао Сједињене Америчке Државе да бране сваку чланицу Друштва у случају напада. Као резултат тога, Сенат је одбио да ратификује уговор, а САД никада нису постале чланица Друштва народа. Одбијање Сената „одражавало је дугогодишњи амерички страх од губитка суверенитета, или контроле на општем пословима од стране вишег правног и политичког субјекта“.²⁰

Поједина правила Друштва народа представљала су претензије сила победница Првог светског рата у циљу задовољења њиховог победничког морала. У већини случајева, ова правила занемаривала су принципе једнакости. Временом су ове државе почеле да намећу системе који њима највише одговарају. Увеле су систем депутације (старатељства) за народе за које су сматрале да су немоћни да сами управљају својим државама, при чему су ти системи служили једино интересима држава победница. На овај начин се кршио Версајски споразум о праву самоодлучивања. Гледано из шире перспективе, Версајски споразум је служио искључиво интересу сила победница.

Један од недостатака Друштва народа био је и начин доношења одлука. У начелу, одлуке су се доносиле једногласно. Овакав систем можда јесте најправеднији, али је веома тешко на дуже стазе постићи функционалност система у коме се одлуке доносе по принципу једногласности. Постепеним иступањем чланица из организације, током тридесетих година 20. века, Друштво народа је спало на две европске силе – Француску и Велику Британију – које су требале посрнути организацију да држе под контролом.

Ситуација у Европи постепено је бивала све лошија. Амбиције Немачке и Италије нису се могле сакрити. Током тридесетих година велики број чланица иступио је из Друштва народа. То су 1933. године учиниле Немачка и Јапан, Парагвај 1935. године, Гватемала, Хондурас и Накарагва 1936. године, Италија и Ел Салвадор 1937. године, Чиле и Венецуела 1938. године.²¹

²⁰ Serdar Yurtsever, Fatih Mohamad Hmaidan, From League of Nations to the United Nations: What is next?, *Journal of International Social Research*, Vol 12, Issue 62, 2019, pp. 450–466, p. 451.

²¹ League of Nations Chronology, collected by Philip J. Strollo. Compiling sources of the United Nations Office at Geneva. Dostupno na: <http://worldatwar.net/timeline/other/league18-46.html>, 25. 2. 2025.

Утисак је да су поједине државе врло брзо заборавиле катастрофалне последице Првог светског рата и биле вољне да се боре за оно што су неоправдано сматрале да им припада. Према мишљењу теоретичара „упркос свим функционалним и концептуалним недостацима, главни узрок неуспјеха Лиге (Друштва) народа лежао је у људском чинитељу, односно у кратковидости, конфузији и политичкој импотенцији влада оних држава које су имале снагу и моћ, као и интерес да очувају мир, а пропустиле су искористити могућности које су им се пружале“.²²

1.3. Оснивање Организације Уједињених нација – повратак вере у међународно удруживање

Инвазијом Немачке на Пољску 1939. године започео је Други светски рат. Ово је значило и престанак функционисања Друштва народа. Статистика овог рата била је немилосрдна, а број рањених и страдалих знатно већи у поређењу са Првим светским ратом. Рат је од европског постао светски, пошто је Канада 10. септембра 1939. године објавила рат нацистичкој Немачкој. Учествовала је укупно 61 држава, а погинуло је око 50 милиона и рањено више од 35 милиона људи. Само у Европи материјална штета процењена је тада на око 277,7 милијарди долара према ценама из 1938. године.²³

Материјална штета у САД износила је више од 340 милијарди долара (што је око 5,8 трилиона долара по ценама из 2023. године). Скоро трећина свих породичних домова у Великој Британији и Пољској била је оштећена или уништена, као и једна петина кућа у Француској, Белгији, Холандији и Југославији. У западном Совјетском Савезу разарања су била још већа. Јапанске трупе у Азији поробиле су више од 200.000 жена у циљу сексуалне експлоатације. Јединица 731 царске јапанске војске вршила је ужасне медицинске експерименте на хиљадама ратних заробљеника и цивила. Мушкарци и жене били су подвргнути хемијским, биолошким

²² Livia Kardum, *Pedeset godina Ujedinjenih naroda, Politička misao*, vol. XXXII, br. 3–4, 1995, str. 213–218, str. 214.

²³ Други светски рат почео пре 84 године, *Политика*, 1. 9. 2023. Доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/569140/Drugi-svetski-rat-poceo-pre-84-godine>, 7. 11. 2024.

агенсима. Хируршки експерименти су се вршили на живо да би се испитали резултати.²⁴

Пољска је изгубила око 20% свог предратног становништва, а Југославија и Совјетски Савез око 10%. Страдало је и више од 5,6 милиона Јевреја. У поређењу са овим подацима, народи западне Европе претрпели су губитке који могу да се пореде са губицима из Првог светског рата. Жртве глади за време рата на територији Кине броје се милионима, поред више од милион војника и цивила који су страдали у биткама.²⁵

Последице рата биле су погубне по и децу. Милиони деце изгубили су животе у концентрационим логорима, подвргнути мучењима и експериментима. Више од милион јеврејске деце страдало је у холокаусту. Стотине хиљада деце остала су сирочад. Непосредно по завршетку Другог светског рата, 1946. године, у Италији је било 147.000 сирочади, у Грчкој 200.000. По окончању Другог светског рата укупан број сирочади у Европи био је око 13 милиона.²⁶

Избијањем Другог светског рата сви недостаци Друштва народа дошли су на наплату. Био је то највећи рат у историји. Из изнетих података видимо да је цена коју су многе државе платиле била превисока.

Након оваквих губитака, човечанство је увидело да је неопходно учинити нешто знатно ефикасније од Друштва народа како се ратна разарања не би више дешавала. Било је неопходно и неминовно основати нову организацију која ће се бавити развојем сарадње међу нацијама и решавањем конфликта мирним путем. Рат више није био опција.

Организација Друштва народа једно време је добро функционисала. Неке сукобе је решила, али своју улогу није одиграла на начин на који су оснивачи замислили. С друге стране,

²⁴ Kenny Chmielewski, Casualties of World War II, *Encyclopedia Britannica*, 15 May. 2024. Dostupno na: <https://www.britannica.com/event/casualties-of-World-War-II-2231003>, 7. 11. 2024.

²⁵ Thomas A. Hughes and Royde-Smith, John Graham, World War II, *Encyclopedia Britannica*, 5 Nov. 2024. Dostupno na: <https://www.britannica.com/event/World-War-II>, 7. 11. 2024.

²⁶ Linda Shields, B Bryan, The effect of war on children: The children of Europe after World War, *International Nursing Review*, Vol. 49, No. 2, 2002, pp. 87–98, p. 88.

искуство Друштва народа било је драгоцено за оснивање наредне организације која је, за добробит човечанства, морала бити ефикаснија. Све мањкавости и сви недостаци Друштва народа морали су бити исправљени и унапређени у новој организацији. Циљ је био постизање трајног мира и формирање демократске заједнице држава засноване на поштовању правила међународног права. Током Другог светског рата потписане су многе декларације које су представљале пут ка оснивању нове универзалне међународне организације.

Амерички председник Рузвелт и британски премијер Черчил потписали су 1941. године Атлантску повељу. У овој повељи наведена су демократска начела будућег мира. Атлантска повеља није била обавезујући уговор, али је њен значај био велики. Јавно је истакнута солидарност између САД и Велике Британије и заједништво у борби против агресије сила Осовине. Овај документ је представио визију председника Рузвелта за послератни свет – свет који би се одликовао слободнијом трговином, самоопредељењем, разоружањем и колективном безбедношћу. Коначно, Атлантска повеља је била инспирација за колонијалне субјеке који су се широм света борили за независност.²⁷

Наредни значајан догађај десио се 1. јануара 1942. године. Овог датума је усвојена Декларација Уједињених нација. Декларацију је прихватило двадесет шест држава, а касније се придружила још 21 држава. По први пут је и званично употребљен назив будуће међународне организације – „Уједињене нације“. У Декларацији Уједињених нација државе потписнице обавезале су се да ће обезбедити све услове за победу заједничког непријатеља и избегавати склапање појединачних споразума са њим.²⁸

У октобру 1943. године САД, СССР, Велика Британија и Кина потписују Московску декларацију. Овај документ је од изузетне важности јер представља први позитивни корак ка остваривању

²⁷ Detaljnije o Atlantskoj povelji videti na: Department of State United States of America, Office of the Historian, The Atlantic Conference & Charter, 1941. Dostupno na: <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/atlantic-conf>, 26. 2. 2025.

²⁸ Celokupan tekst Deklaracije Ujedinjenih nacija: Yale Law School, Declaration by the United Nations, January 1, 1942. Dostupno na: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade03.asp, 25. 2. 2025.

програма нове организације. Московска декларација имала је двоструку функцију. С једне стране, била је ратни савез чији је циљ био апсолутна победа Немачке и њена безусловна предаја. С друге стране, била је и савез за мир јер су се четири државе потписнице договориле о потреби и првим корацима формирања нове светске организације која би имала задатак да обезбеђује међународни мир.

Месец дана након Московске декларације усвојена је Техеранска декларација. У овом документу Велика Британија, САД и СССР истичу одлучност у борби за очување светског мира.

Пред крај рата, договори о формирању нове организације постају све конкретнији. Од декларација прелази се на дела и предузимају се конкретни кораци. У периоду од 21. августа до 7. октобра 1944. године одржана је конференција у Дамбартон Оуксу на којој су учествовале четири савезничке силе – САД, Велика Британија, Кина и СССР. У Дамбартон Оуксу усаглашени су циљеви нове организације и постављен је нацрт организационе структуре нове организације.

У фебруару 1945. године између Рузвелта, Черчила и Стаљина одржана је конференција на Јалти. У Дамбартон Оуксу остала су нека нерешена питања, која је Јалта требало да реши. Највише пажње било је посвећено гласању у будућој организацији, а посебно гласању у Савету безбедности, најважнијем оперативном органу будуће организације. Велике силе постигле су сагласност у погледу употребе вета у Савету безбедности.²⁹ То је био један од најважнијих исхода конференције на Јалти. На овом истом месту договорено је и одржавање конференције у Сан Франциску, на којој би дошло и до званичног формирања нове међународне организације.

Последња етапа у оснивању нове међународне организација била је конференција у Сан Франциску. Састанци су одржавани у периоду између 25. априла и 26. јуна 1945. године. Конференција у Сан Франциску није била само један од најважнијих догађаја у историји, него, до тог тренутка, можда и највећи међународни скуп који се икада одржао. На Конференцији је било 850 делегата, а са њиховим саветницима и особљем укупно је било око 3.500 људи. Било је више од 2.500 представника штампе, радија као и посматрача

²⁹ Detaljnije o videti na: Department of State United States of America, Office of the Historian, The Yalta Conference 1945. Dostupno na: <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/yalta-conf>, 25. 2. 2024.

из многих друштава и организација. Шефови делегација земаља спонзора смењивали су се као председавајући пленарних састанака: Ентони Идн из Британије, Едвард Стетинијус из Сједињених Држава, Т. В. Сунг из Кине и Вјачеслав Молотов из Совјетског Савеза.³⁰ На овој конференцији ревидирани су договори из Дамбартон Оукса. Крајњи резултат конференције била је Повеља Уједињених нација, један од најважнијих правних аката 20. века. Била је отворена за потписивање од 26. јуна 1945. године.

Повеља је ступила на снагу када су је владе Кине, Француске, Велике Британије, Совјетског Савеза и Сједињених Држава и већина других држава потписница ратификовале и депоновале нотификацију о том чину код америчког Стејт Департмента (State Department of the United States). Овај услов је испуњен 24. октобра 1945. године. Овај дан се обележава као Дан Уједињених нација. Нова организација је означила повратак вере у међународно удруживање. Њено оснивање дало је човечанству наду за мир, велика достигнућа, нови полет и бољи живот наредних генерација. Повеља УН производ је рада делегата који су представљају народе који нису били одбацили свој национализам. Настала је као резултат компромиса и одраз је стања међународних односа у коме се налазило човечанство при завршетку Другог светског рата. Организациона структура, начин доношења одлука и друга важна питања резултат су политичке реалности тог доба. Пет великих сила победница – САД, СССР, Кина, Француска и Велика Британија биле су лидери нове организације. У циљу ефикасности новосноване организације било је неопходно напустити идеолошки радикализам, партикуларне државне интересе и постати део целине. Повеља „није устав суперсветске владе. То је пакт за узајамну помоћ и међусобну сарадњу између педесет влада“.³¹ Повеља признаје војну и политичку моћ, као и коначну одговорност пет великих држава за одржавање међународног мира и безбедности.

Еленор Рузвелт (*Eleanor Roosevelt*) је истакла да су „УН су наша највећа нада за будући мир. Сами не можемо сачувати светски мир, али у сарадњи са другима морамо да постигнемо толико жељену

³⁰ United Nations. The San Francisco Conference. Dostupno na: <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/san-francisco-conference>, 8. 11. 2024.

³¹ William C. Johnstone, The San Francisco Conference, Pacific Affairs, Vol. 18, No. 3 (Sep., 1945), pp. 213–228, p. 226.

безбедност“.³² Наде у делотворност и ефикасност УН полагала је и Југославија. Према речима амбасадора Симића „Повеља је нови историјски допринос тежњи мирољубивих и слободољубивих народа света да се обезбеде мир, слобода и људска права. Остварење циља који су себи поставиле Уједињене нације у овој Повељи зависиће од добре воље сваког појединца да извршује њене прописе (...) и спречи сваки евентуални нови напад“.³³

Творци Уједињених нација приступили су новој светској организацији са много реализма и одлучни у намери да створе ефикасан и стабилан механизам сарадње који ће трајати деценијама. У погледу Организације, Труман је истакао да: „Није наш задатак да решимо специфична питања територија, савеза, репарација итд. (...). Наш основни проблем је да пронађемо разуман механизам за решавање спорова међу народима. Без тога, мир се не може одржати. Ако напустимо те одлуке бићемо присиљени да прихватимо основ филозофије наших непријатеља, наиме, да сила чини право.“³⁴

Водиља твораца УН био је мултилатерализам. Упркос неуспеху Друштва народа, политички лидери тадашње генерације нису се вратили на размишљања о равнотежи снага или национализму као темељима будућег светског поретка. Њихова размишљања су била иновативнија. Атлантска повеља и Декларација Уједињених нација обавезале су савезнике на мултилатерализам, не само када је реч о борби против фашизма. Мултилатерализам је постао главна карактеристика Уједињених нација на дужи рок. То је механизам који помаже државама да се суоче са сложеним глобалним изазовима кроз мото – „Заједно смо јачи“. УН служе као платформа за дијалог, сарадњу и колективно деловање. Мултилатерализам је кључан за решавање глобалних питања као што су мир и безбедност, климатске промене, одрживи развој и људска права.³⁵

³² Madeline Branch, 10 Inspiring Eleanor Roosevelt Quotes, United Nations Foundations, November 6, 2015. Dostupno na: <https://unfoundation.org/blog/post/10-inspiring-eleanor-roosevelt-quotes/>, 18. 11. 2024.

³³ Jadranka Jovanović, *Jugoslavija u Ujedinjenim nacijama 1945–1953*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1985, str. 17.

³⁴ Смиља Аврамов, Миленко Крећа, *Међународно јавно право*, Савремена Администрација, Београд 2001, стр. 184.

³⁵ United Nations, Multilateral system. Dostupno na: <https://www.un.org/en/global-issues/multilateral-system> 26. 2. 2025.

Оснивачи УН нису започели нову организацију из пепела. У случају УН постоји континуитет и једна врста унапређене верзије Друштва народа. Искуство Друштва народа није се посматрало као неуспели експеримент међународног организовања. Уместо одбацивања тековина своје претходнице, творци УН су настојали да задрже питања и принципе који су дали позитивне резултате, а побољшају она која нису дала очекивани исход. Настављање тамо где је стало Друштво народа постало је јасно у првим годинама рада УН. Један од чланова делегације САД, Леланд Гудрич (*Leland Goodrich*) истакао је на завршној седници Скупштине Друштва народа 1946. године: „Сасвим је очигледно да је било оклевања у многим круговима да се скрене пажња на континуитет између старог Друштва народа и нових Уједињених нација из страха да не изазову латентна непријатељства или стварање сумњи које би могле озбиљно да угрозе рођење и рани успех нове организација.“³⁶

Одлука међународне заједнице да се заједничким снагама посвети развијању нових циљева након Другог светског рата није била само обећање на папиру. Повеља УН била је ефикасна стратегија за будућност. Владавина права, мултилатерализам и заједничко остваривање циљева биле су основе за функционисање нове организације. Унапређивање вредности и наслеђа Друштва народа био је додатни плус.

1.3.1. Шта су то ново донеле Уједињене нације – циљеви и начела светске организације

Уједињене нације трају и дан данас. Функционисање током 80 година јасно говори да ова организација почива на квалитетнијим механизмима у односу на свог претходника Друштво народа. Творци Уједињених нација успели су да надмаше све раније познате облике међународног организовања.

Шта је кључ трајања УН? Шта је то ново и другачије што су УН донеле међународној заједници?

Одредбом члана 1 Повеље регулисани су циљеви Организације Уједињених нација:

³⁶ Thomas G. Weiss, *The United Nations: before, during and after 1945, International Affairs*, Vol. 91, No. 6, November 2015, pp. 1221–1236, p. 1225.

- одржање међународног мира и безбедности и у складу с тим циљем предузимање ефикасних колективних мера ради спречавања и отклањања претњи миру и сузбијање аката агресије или других повреда мира, као и решавање спорова мирним путем;
- развијање пријатељских односа међу нацијама заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа и предузимање других одговарајућих мера ради учвршћења општег мира;
- постизање међународне сарадње решавањем међународних проблема, економске, социјалне, културне или хуманитарне природе, и унапређивање и подстицање поштовања права човека и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик или веру;
- предузимање мера да Организација постане средиште за усклађивање акција како би се остварили ови циљеви.³⁷

Циљеви УН далеко су шири и разгранатији од циљева Друштва народа. Ова организација била је фокусирана само на међународни мир и безбедност. Пакт Друштва народа предвиђао је као циљ промовисање међународне сарадње и постизање међународног мира и безбедности. Високе стране уговорнице прихватале су обавезу да не прибегавају рату, да одржавају отворене, праведне и часне односе уз поштовање правила међународног права и одржавањем правде и поштовања свих уговорних обавеза у односима са другим државама.³⁸

Творци УН били су поучени искуством свог претходника. Имајући у виду ужасе и разарања Другог светског рата, одржање међународног мира и безбедности, систем колективне безбедности и принцип решавања спорова мирним путем представљали су теме које се нису доводиле у питање. Систем међународног мира и безбедности, у циљу трајности организације, морао је бити боље развијен у односу на Друштво народа.

Још једна чињеница наметнула се сама по себи. Остварење међународног мира и безбедности јесте вредност коме тежи цело човечанство, али потребно је предузети мере да се човечанство развија, да напредује, да се развија сарадња, јача мултилатерализам. Све ово су предуслови за свет без ратова и разарања. Из овог разлога,

³⁷ Повеља Уједињених нација, члан 1 (1–4).

³⁸ The Covenant of the League of Nations, Part I.

УН имају јаку економску и социјалну компоненту. Организација има циљ да повезује чланице, омогућава њихов напредак, да брише разлике које постоје међу државама. УН су организација која је окренута народу, организација чији су крајњи корисници људи. Та јака социјална компонента одзвања у речима „Ми, народи Уједињених нација.“ Организација је заиста учинила много за народе. Омогућила је да се мали народи чују, дала им је Генералну скупштину као подијум да се изразе, развијала је и унапредила људска права, развијала међународу сарадњу. На тему развоја и напретка стално се нешто дешава у оквиру Организације. Организација је прешла дугачак пут од деколонизације и пружања подршке самоопредељењу народа, преко Миленијумских развојних циљева до циљева одрживог развоја. Када се након осамдесет година сагледа деловање УН, организација је бележила лепе успехе у развоју међународне сарадње и остваривању улоге глобалног координатора који води најразличитије врсте сарадње.

Како би дошло до остварења најважнијих циљева УН, међународног мира и безбедности и развоја сарадње међу државама чланицама, све чланице су дужне да се придржавају основних начела УН. То су:

- 1) начело суверене једнакости држава чланица;
- 2) начело савесног испуњења обавеза преузетих у складу с Повељом;
- 3) начело мирног решавања спорова;
- 4) начело забране силе;
- 5) начело пружања помоћи УН у свакој акцији коју оне предузимају и уздржавања од помоћи држави против које УН предузимају превентивну или принудну акцију;
- 6) начело према којем је Организација дужна да обезбеди да и државе које нису чланице УН поступају у складу са овим начелима у мери у којој је то потребно ради одржања међународног мира и безбедности;
- 7) начело забране интервенције у питања која се по суштини налазе у унутрашњој надлежности држава.³⁹

У пракси међународних организација неретко се дешава да начела буду скуп лепих жеља. Да ли је то случај са УН?

³⁹ Повеља Уједињених нација, члан 2.

1.3.2. Начело суверене једнакости држава чланица

УН су организација чије су чланице скоро све државе света. Повеља УН прокламује равноправност нација великих и малих. Приликом гласања у Генералној скупштини свака држава има један глас. Једнако се вреднује глас држава попут Кине и Индије, које имају преко милијарду становника, и глас малих и микро држава које имају по неколико хиљада становника. Постојање УН од изузетне је важности за мале државе. За њих, то је организација у којој се њихов глас може чути, организација у којој могу изразити своје ставове, гласати, учествовати, развијати међународно право, обликовати будућност света раме уз раме са великим државама. Начело једнакости и само постојање УН омогућило је глобално достојанство малим и микро државама. Да ли се на основу овога може закључити да је начело једнакости држава чланица испоштовано у пракси?

Одговор на ово питање је мало комплекснији. У начелу, једнакост постоји али не у свим аспектима деловања и састава УН. Тако нпр. Савет безбедности, најважније оперативно тело УН, има категорију сталних чланица, већ поменутих победница Другог светског рата. Оно што сталне чланице чини још посебнијим је право вета које им омогућава привилегије које немају остале државе. На овај начин су пет држава ипак мало једнакије у односу на остатак.

Начело суверене једнакости није испоштовано ни када је реч о буџету организације. На основу квота које утврђује Генерална скупштина, давања чланица на име буџета УН драстично се разликују. Удео већине чланица је симболичан, док моћније државе дају озбиљне суме у буџет УН. Неке државе издвајају и више од 190 милиона америчких долара за буџет, а неке 30 хиљада долара. Када се сагледају ове чињенице, начело суверене једнакости држава чланица није у потпуности испоштовано.

1.3.3. Начело савесног испуњења обавеза преузетих у складу с Повељом

Начело савесног испуњења обавеза – *pacta sunt servanda* – представља једно од најважнијих принципа међународног уговорног права. У случају Повеље УН, ово начело се односи на поштовање свих циљева и принципа које са собом носи Повеља УН. Ово подразумева мирољубивост држава, развој добросуседских односа, немешање у унутрашње ствари других држава, решавање спорова

мирним путем итд. Имајући у виду да већина ових карактеристика делује скоро идеалистички питање је – да ли државе савесно испуњавају обавезе предузете у складу са Повељом?

Још увек се није десио трећи светски рат, па можемо закључити да се ово начело у најопштијем смислу поштује. У пракси постоји доста случајева његовог избегавања и отвореног кршења. Државама није страно избегавање мирољубиве политике и прибегивање употреби силе, али и отвореној агресији.

У случају кршења овог принципа постоји могућност предузимања одговарајућих санкција, као што је нпр. искључење из чланства у УН. Најближе искључењу из чланства била је Јужна Африка 1974. године због политике апартејда и константних кршења људских права. Услед противљења две сталне чланице Савета безбедности, до искључења из чланства ове државе није дошло. Новији случај санкција за кршење обавеза предвиђених Повељом јесте суспензија Русије из Савета за људска права 2022. године.⁴⁰

1.3.4. Начело мирног решавања спорова

Повеља Уједињених нација уводи ефикаснији систем заштите мира у односу на Друштво народа. У члану 1 Повеље се као основни циљеви организације наводе „одржање међународног мира и безбедности и у ту сврху: предузимање ефикасних колективних мера ради спречавања и отклањања претњи миру и сузбијање аката агресије или других повреда мира, као и постизање мирним средствима, а у складу с начелима правде и међународног права, сређивања или решавања међународних спорова или ситуација који би могли довести до повреде мира“.⁴¹ Чланице Уједињених нација дужне су да спорове решавају „мирним начинима, тако да међународни мир и безбедност, као ни правда не буду повређени“.⁴²

⁴⁰ United Nations, Regional Information Centre for Western Europe, UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council. Dostupno na: <https://unric.org/en/un-general-assembly-votes-to-suspend-russia-from-the-human-rights-council/>, 26. 2. 2025.

⁴¹ Повеља Уједињених нација, члан 1 (1).

⁴² Повеља Уједињених нација, члан 2 (3).

У класичном међународном праву, рат је био уобичајен начин за решавање међународних спорова и остваривање циљева националне политике. Напретком човечанства, развојем просвећености и напретком правила међународног права рат као начин решавања спорова постаје све мање прихватљив. Усвајањем Повеље Уједињених нација долази до „нормативног издизања и позиционирања правила и механизма мирног решавања спорова на нивоу општеприхваћеног когентног правила и фундаменталне обавезе држава“.⁴³ У систему УН решавање спорова мирним путем, коришћењем разноврсних дипломатских и судских механизма из тог корпуса, постаје „обавезујућа, квалитетом перемпторности прожета норма међу-народног права, са статусом једне од основних дужности држава у међународној заједници“.⁴⁴ У савременом свету „није више у питању могућност, већ се ради о обавези мирног решавања спора“.⁴⁵ Обавеза мирног решавања спорова „представља једно од основних начела савременог међународног права, део *ius cogens*. Државе су дужне да приступају мирном превазилажењу својих спорова и савесно сарађују у томе“.⁴⁶ Наравно, увек је боље да до спора не дође и да државе предузму мере које ће омогућити благовремено разјашњење ситуације.

У случају да избије међународни спор, државе чланице дужне су да потраже решење мирним начинима. Мирни начини решавања спорова регулисани су чланом 33 Повеље. Ту спадају преговори, истражне комисије, посредовање, измирење, судско решавање, прибегавање регионалним установама или споразумима, или другим мирним начинима по сопственом избору. Већина спорова, уколико постоји воља сукобљених страна, може се решити мирним путем. Теоретичари су сагласни да је решавање спорова пред међународним судовима „само врх леденог брега, те да дипломатија (преговарање) и даље остаје доминантна, посебно онда када су

⁴³ Милан Палевић, Добре услуге као средство у решавању међународних спорова, у: Зборник радова „XXI век – век услуга и Услужног права“, Крагујевац, 2020, стр. 405–417, стр. 412.

⁴⁴ *Ibidem*

⁴⁵ Boris Krivokapić, Rešavanje međunarodnih sporova pred međunarodnim organizacijama, *Strani pravni život*, god. 59, br. 2, 2015, str. 53–77, str. 54.

⁴⁶ *Ibidem*, str. 55.

важни поверљивост и флексибилност“.⁴⁷ Поглавље VI Повеље предвиђа могућност учешћа и Генералне скупштине и Савета безбедности у поступку мирног решавања спорова. О улози ових органа биће више речи у наредном поглављу.

На овом месту, као важног актера у решавању спорова мирним путем, треба истаћи генералног секретара. Улога генералног секретара је првенствено административна, али члан 99 Повеље трансформише његову улогу у политичку дајући му могућност да скрене пажњу Савету безбедности на свако питање које по његовом мишљењу може угрозити очување међународног мира и безбедности.

У случајевима решавања спорова предвиђеним чланом 33 Повеље, улога генералног секретара показала се као вишеструко корисна, јер предузимање акција преговарања без присуства јавности може одговорати сукобљеним странама и омогућити им да лакше дођу до компромиса. Генерални секретар може и сам да понуди и пружи помоћ, али нема право да странама у спору намеће своје виђење и решење спора. Теоретичари сматрају да решавање спорова мирним путем може бити веома успешно и продуктивно уколико се остваре четири услова – сагласност сукобљених страна, подршка Савета безбедности, подршка међународне заједнице и, као коначан елемент, кохезија између претходна три фактора.⁴⁸ Уколико један од ових фактора изостане, систем УН, укључујући и генералног секретара, неће имати довољно капацитета да спор реши мирним путем.

1.3.5. Начело забране употребе силе

Начело забране употребе силе надовезује се на начело мирног решавања спорова. Током историје постојало је неколико покушаја да се ограничи употреба силе у међународним односима. Друштво народа није оспоравало рат уколико би рату претходио поступак мирног решавања спорова предвиђен Пактом. Следећи покушај ограничавања, односно забране употребе силе у међународним

⁴⁷ Boris Krivokapić, *Neposredni pregovori kao način mirnog rešavanja međunarodnih sporova*, *Megatrend revija*, Vol. 12, No 1, 2015, 187–204, str. 200.

⁴⁸ Ozgur Mengiler, *The UN Secretary General's role in peaceful settlement of disputes: overcoming dilemmas*, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Vol. 61, Issue 1, 2006, pp. 244–268, p. 262.

односима, био је Бријан Келогов пакт из 1928. године. Члан 2 наведеног Пакта подразумева да „Високе Стране Уговорнице пристају да сређивање или решење свих спорова или конфликта ма какве природе и ма каквог порекла, који се могу појавити између њих, никад неће бити тражено другачије него мирним средствима“.⁴⁹ Историја је показала да је до сада најефикаснији систем о забрани употребе силе у међународним односима Повеља УН. Забрана употребе силе регулисана је чланом 2 (4) Повеље према коме се „сви чланови у својим међународним односима уздржавају од претње силом или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности сваке државе, или на сваки други начин несагласан с циљевима Уједињених нација“.⁵⁰ На овај начин је право рата у потпуности стављено ван употребе у систему УН.

Од овог правила постоје два оправдана изузетка. Први изузетак регулисан је чланом 51 Повеље који каже да „ништа у овој Повељи не умањује урођено право на индивидуалну или колективну самоодбрану у случају оружаног напада против члана Уједињених нација...“.⁵¹ На овај начин огледа се „чврста и дубока (неминовна) веза између природног и позитивног права јер се у њему преузима главни критеријум праведног рата – право на самоодбрану“.⁵²

Други изузетак је предвиђен чланом 42 Повеље. У случају да Савет безбедности констатује претњу међународном миру и безбедности (а средства наведена у члану 41 не дају резултате⁵³), он може „предузети такву акцију ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама која је потребна ради одржања или воспостављања међународног

⁴⁹ Kellogg-Briand Pact 1928, Article 2. Dostupno na: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp, 12. 11. 2024.

⁵⁰ Повеља Уједињених нација, члан 2 (4).

⁵¹ Повеља Уједињених нација, члан 51.

⁵² Miloš Jovanović, *Doktrina pravednog rata i međunarodno pravo, Međunarodni problemi*, Vol. LIX, br. 2-3, 2007, pp. 243-265, p. 252.

⁵³ Члан 41 Повеље Уједињених нација гласи: „Савет безбедности може одлучити какве мере које не повлаче употребу оружане силе треба да се примене у циљу извршења његових одлука, и може позвати чланове Уједињених нација да примене такве мере. Ове могу да садрже потпун или делимичан прекид економских односа и железничких, поморских, ваздушних, поштанских, телеграфских, радиографских и других веза, а, исто тако, и прекид дипломатских односа.“

мира и безбедности. Таква акција може укључити демонстрације, блокаду и друге операције ваздухопловним, поморским или сувоземним снагама чланова Уједињених нација”.⁵⁴ Ово се не може сматрати употребом силе у ширем смислу, него одговором на употребу силе која се већ десила. Теоретичари сматрају да је „међународно право узело у обзир елементе доктрине праведног рата од тренутка када је ограничило употребу силе”.⁵⁵

Не треба сметнути са ума чињеницу да су међународни односи жив механизам, а међународно право систем подложен различитим врстама ужег или ширег тумачења. Развој права човека и међународног хуманитарног права за последицу су имали питање односа УН и контроверзног концепта употребе силе у хуманитарне сврхе. Говорило се о постојању моралног права за активно укључење у сукоб других, па чак и без дозволе Савета безбедности уколико је то једини начин да се зауставе страшне патње. Овакве тенденције најављивале су да је „наступила нова ера у светским односима где ће „просвећене државе“ бити коначно у стању да користе силу тамо где они „сматрају да је праведно“ одбацујући рестриктивна стара правила“ и поштујући „модерна схватања правде“ која обликују”.⁵⁶ Овде се убрајају случајеви хуманитарне интервенције, интервенције за олакшавање самоопредељења, интервенција за спречавање набавке оружја за масовно уништење, интервенција за заштиту националних граница, употреба силе у циљу борбе против тероризма, колективна интервенција групе држава или регионалне организације без одобрења Савета безбедности и слично.

Сви ови концепти представљају високо контроверзне изузетке од забране употребе силе и разводњавају најважнија начела Повеље и вредности на којима је Организација УН настала. Овакве тенденције нису пожељне, а сваки нови концепт и сваки нови изузетак од забране употребе силе води свет један корак уназад. Државе не треба да имају могућност да самостално процењују делотворност Савета безбедности и да предузимају силу уместо њега ако процене да он није у стању да то учини. У ситуацијама „када се санкционисање и

⁵⁴ Повеља Уједињених нација, члан 42.

⁵⁵ Miloš Jovanović, *Doktrina pravednog rata i međunarodno pravo*, op. cit., p. 253.

⁵⁶ Noam Čovski, *Novi militaristički humanizam – lekcije sa Kosova*, Filip Višnjić, Beograd, 2000, str. 10.

заштита људских права нађу насупрот очувања суверености и међународног мира и безбедности, људска права морају да изгубе“.⁵⁷ Произвољна употреба силе и оживљавање права које је постојало пре Повеље има предиспозиције да међународну заједницу доведе у стање анархије.

1.3.6. Начело пружања помоћи УН у свакој акцији коју оне предузимају и уздржавања од помоћи држави против које УН предузимају превентивну или принудну акцију

Начело пружања помоћи УН у свакој акцији коју предузимају одраз је обавеза које произилазе из Повеље, али и гест лојалности према целокупној светској организацији. Поштовање овог начела је од изузетне важности у случајевима када УН предузимају превентивне или принудне акције против државе чланице. Без потребне помоћи осталих чланица, активности УН биле би или неефикасне или њихово спровођење не би било могуће.

Уздржавање од помоћи држави против које УН предузимају превентивну или принудну акцију логичан је наставак првог дела овог начела. Било какво пружање помоћи таквој чланици апсолутно је неприхватљиво те као такво представља кршење Повеље, начела и циљева организације. Предузимањем овакве врсте активности чланица више не би водила мирољубиву политику.

1.3.7. Начело према којем је Организација дужна да обезбеди да и државе које нису чланице УН поступају у складу са овим начелима у мери у којој је то потребно ради одржања међународног мира и безбедности

Један од најважнијих задатака УН је одржање међународног мира и безбедности. Међународни мир и безбедност представљају универзално прихваћену вредност, циљ коме треба да стреми целокупно човечанство. Принципи, начела и циљеви предвиђени

⁵⁷ Михајло Вучић, Посебност хуманитарне интервенције као правне норме, у: Жаклина Новичић (ур), *Употреба силе у међународним односима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2018, стр. 240–254, стр. 252.

Повељом УН важе за државе чланице. Како би остварила међународни мир и безбедност, у интересу УН је да не буде ратних сукоба ни када је реч о државама нечланицама. Ратови и сукоби се лако могу проширити и на друге државе, као и на целокупне регионе.

У периоду када су УН основане и у првим деценијама њиховог функционисања морало се обезбедити поштовање начела Повеље и од стране држава нечланица. Имајући у виду да је организација УН данас достигла скоро универзално чланство, ово начело има историјску вредност.

1.3.8. Начело забране интервенције у унутрашње ствари држава

Начело забране интервенције у унутрашње ствари држава једно је од најважнијих начела савременог међународног права. Подразумева недозвољено (насилно и самозвано) мешање једне или више држава у послове друге или других држава ради промене или одржања постојећег стања. Повеља предвиђа да „ништа у овој Повељи не овлашћује Уједињене нације да се мешају у питања која се по суштини налазе у унутрашњој надлежности сваке државе нити захтева од чланова да таква питања износе на решавање на основу ове Повеље; али ово начело неће утицати на примену принудних мера предвиђених у глави VII“.⁵⁸ Дакле, одредба забране интервенције односи се и на УН као организацију. Изузетак је предвиђен само у случајевима када се примењују принудне мере.

Ово начело изазвало је много дискусија током преговора о оснивању УН. Државе су желеле организацију која ће бити моћна и способна да одржи међународни мир и безбедност, али су исто тако желеле да сачувају свој суверенитет. Коначна формулација члана 2(7) морала је бити резултат компромиса између овлашћења које има организација и простора које су државе желеле за себе.

На конференцији у Сан Франциску делегације Бразила, Чехословачке, Еквадора, Грчке, Мексика, Перуа, Турске и Венецуеле сматрале су да питање о томе да ли нека ствар спада у унутрашњу надлежност државе треба да буде одлучено од стране Међународног суда правде. Један од предлога који су изнеле четири велике силе гласио је: Ништа садржано у овој Повељи не овлашћује Организацију

⁵⁸ Повеља Уједињених нација, члан 2 (7).

да се меша у питања која су (по међународном праву) у суштини у домаћој надлежности државе, нити ће захтевати од чланица да поднесу таква питања на решавање по овој Повељи. Уколико ситуација или спор који произилази из таквог питања поприми међународни карактер или постане претња миру настане као последица такве ситуације или спора, биће отворен за Савет безбедности, који ће, поступајућу у складу са својим овлашћењима, предузети мере које сматра неопходним.⁵⁹

Коначно прихваћена формулација члана 2 (7) није оставила неотворена питања. Предмет бројних дискусија било је тумачење речи „мешање“ односно „интервенисање“ – то *intervene* у енглеској верзији Повеље – у унутрашње ствари државе. Израз „интервенисати“ може се односити на било коју акцију било ког органа Уједињених нација у вези са питањем које може бити у унутрашњој надлежности чланица. То би значило да свака дискусија, препорука, испитивање или студија у вези са унутрашњим државним стварима може бити тумачена као интервенција.

Друга важна недоумица односи се управо на унутрашње ствари државе чланице. Које су то области које спадају у унутрашња питања држава чланица? Обично се под унутрашњим питањима подразумевају политичке одлуке, прописи, закони којима се регулишу јавна безбедност, јавне финансије, правосуђе, здравство, школство, култура, саобраћајна и енергентска инфраструктура, област животне средине итд. Развој међународног права у периоду после Другог светског рата узроковао је да правила међународног права регулишу или утичу на многе области надлежности држава. Из тог разлога се област унутрашње надлежности мало по мало смањује. Творци УН нису навели конкретну листу питања која подразумевају унутрашња питања чланица. То је учињено управо из разлога трансформативне природе међународног права. Међународно право је жив организам који се константно развија и унапређује, па листа питања унутрашње надлежности држава формирана 1945. године не би била заувек актуелна.

Развојем и оживљавањем поменутих концепата хуманитарне интервенције или одговорности за заштиту (*responsibility to protect*),

⁵⁹ Ahmed Kawser, *The domestic jurisdiction clause in the United Nations Charter: A historical view*, *Singapore Year Book of International Law and Contributors*, (2006) 10 SYBIL, pp. 175–197, p. 181.

област унутрашње надлежности државе је све рањивија. Пракса мешања у унутрашње ствари једне државе веома је присутна од стране других држава. Долази се до ситуација да се прекршиоци стандарда људских права и основних слобода у сопственим унутрашњим стварима позивају на међународне стандарде људских права и принципе хуманитарне интервенције да оправдају своје инвазије и мешање у унутрашње ствари других држава.⁶⁰ У наредном периоду можемо очекивати да активности држава у области животне средине буду разлог за интервенцију (и кршење) начела интервенције у унутрашње ствари државе, имајући у виду да штетне последице деловања по животну средину једне државе могу оставити последице по друге државе, регионе, па и цео свет.

⁶⁰ M.N.S. Sellers, Intervention under International Law, *Maryland Journal of International Law*, Vol 29, Issue 1, 2014, pp. 1–11, p. 8.

2. ГЛАВНИ ОРГАНИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА - НЕВОЉЕ ОД САМОГ ПОЧЕТКА?

У претходном поглављу упознали смо се са идејом удруживања човечанства, функционисањем и падом Друштва народа, оснивањем и најважнијим начелима на којима почивају УН. Организација УН унела је многе промене у међународне односе, успоставила нове принципе сарадње држава и изменила свет на начин на који није пошао за руком ниједном претходном облику међународног удруживања држава. За УН можемо рећи да су организација најприближнија идеји глобалног међународног удруживања. Основане су с циљевима остварења међународног мира и безбедности, међународне сарадње, економског и социјалног раста и развоја људских права. У УН се расправљају питања попут борбе против ХИВ-а, смањења сиромаштва, различити аспекти мировних операција, операције изградње мира, механизми за спровођење циљева одрживог развоја итд. Организација иде у корак са новим трендовима, па своје деловање шири и на неке нове области попут дигитализације и вештачке интелигенције. Партнери УН нису само државе. УН сарађују са бројним актерима као што су регионалне организације, невладине организације, приватна и филантропска удружења итд.

Остварење високо зацртаних циљева захтева одговарајућу институционалну структуру. Систем УН састоји се од шест главних органа и великог броја помоћних органа. Главни органи су Генерална скупштина, Савет безбедности, Економски и социјални савет, Старатељски савет, Секретаријат и Међународни суд правде. Сваки од ових органа има своје надлежности (које нису баш јасно постављене одредбама Повеље). Генерална скупштина је највеће светско представничко тело које усваја препоруке. Имајући у виду да одлуке овог тела немају својство правне обавезности, не може се упоредити са глобалним парламентом. Савет безбедности је орган задужен за одржавање међународног мира и безбедности. Састављен је од 15 чланица и има репутацију елитистичког органа. Економски и социјални савет (ЕКОСОЦ) задужен је за развој међународне економске и социјалне сарадње. Има репутацију главног органа другог реда. Међународни суд правде је најважнији правосудни орган УН. Бави се

решавањем спорова између држава и давањем саветодавних мишљења. Секретаријат има функцију административног апарата организације. Имајући у виду да је на челу овог органа генерални секретар, административна машинерија често остаје у његовој сенци. Старатељски савет УН више не функционише. Овај орган имао је задатак да осигура да се несамоуправним територијама управља у најбољем интересу његових становника.

Првих осамдесет година рада УН нису биле лаке. Поред свих достигнућа и доприноса човечанству, светска организација је прошла кроз серију падова, периоде паралисаности, а дуги низ година се суочава и са губитком поверења држава чланица. Да ли је неодговарајућа институционална структура један од разлога за периоде неефикасности у функционисању УН? Какав је међусобни однос главних органа? Да ли између органа постоји однос хијерархије или однос координације и узајамне подршке? Који су недостаци сваког главног органа УН и да ли се ови недостаци могу исправити? Ово су нека од најважнијих питања која ћемо обрадити у овом поглављу.

2.1. Генерална скупштина УН – светски парламент или неефикасна причаоница?

2.1.1. Састав Генералне скупштине – идеал демократије у УН

Генерална скупштина је један од шест главних органа Уједињених нација. Свака држава чланица УН је чланица Генералне скупштине. Ово својство је чини органом са највећим демократским капацитетом у систему УН. Истовремено је „најдемократскији политички, саветодавни и представнички орган“.⁶¹ У Генералној скупштини заступљене су све државе, све идеологије света, све светске различитости. Равноправност нација великих и малих предвиђена преамбулом Повеље савршено се огледа у саставу Генералне скупштине. Према мишљењу дела теорије, њено чланство је чини „врховним органом Уједињених нација, супериорнијим у односу на Савет безбедности и централним органом целокупне Организације“.⁶² Својим постојањем „допринела је

⁶¹ Duško Dimitrijević, Generalna skupština Ujedinjenih nacija i savremeni međunarodni poredak, *Pravni život*, br. 12, 2018, str. 133–145, str. 133.

демократизацији међународних односа“.⁶³ Узор за обликовање Генералне скупштине УН била је Скупштина Друштва народа, најважније представничко тело овог органа.

Генерална скупштина је глобално место сусрета великих и малих држава. Њено постојање значајно је за одржавање атмосфере у асиметричној структури међународног система који се рефлектује и на систем УН. С једне стране стоји Савет безбедности, орган сачињен од најутицајнијих земаља, елитистичке природе који доноси одлуке које имају својство правне обавезности. Други тас на ваги таквог система је Генерална скупштина – место на коме су све државе једнаке и која представља тежње не само држава него и народа.⁶⁴

Поред држава чланица, у оквиру Генералне скупштине поједини ентитети или државе могу имати посматрачки статус. Посматраче можемо поделити на четири групе: државе које нису чланице УН (нпр. Света столица, Палестина); ослободилачки покрети; међувладине организације (Европска унија, Афричка унија) и специјализоване агенције.⁶⁵ Специфичност положаја посматрача лежи у чињеници да ова категорија није предвиђена Повељом и настала је искључиво као резултат праксе. Статус сталног посматрача Генерална скупштина додељује резолуцијом за чије усвајање је потребна проста већина присутних чланица које гласају. Прва држава која је стекла овај статус била је Швајцарска давне 1946. године.⁶⁶

Посматрачки статус у Генералној скупштини са собом доноси бројне предности. Особље посматрачке мисије има одређени дипломатски имунитет, укључено је у Плаву књигу дипломатског особља Уједињених нација; може присуствовати састанцима регионалних група и учествовати у раду органа Уједињених нација; може одржавати формалне или неформалне састанке са генералним секретаром и имати

⁶² South Centre, *For a Strong and Democratic United Nations. A South Perspective on UN Reform*, Zed Books Ltd London & New York in association with South Centre, Geneva, 1997, p. 138.

⁶³ Duško Dimitrijević, *Generalna skupština Ujedinjenih nacija i savremeni međunarodni poredak*, op. cit., str. 133.

⁶⁴ Marie Claude Smouts, *The General Assembly: Grandeur and Decadence*, in: Paul Taylor, A. J. R. Groom (eds.), *The United Nations at the Millennium, Principal organs*, Continuum, London and New York, 2000, pp. 21–60, p. 21.

⁶⁵ United Nations, *About Permanent Observers*. Dostupno na: <https://www.un.org/en/about-us/about-permanent-observers>, 23. 2. 2025.

⁶⁶ Ognjen Gogić, *Palestina nakon rezolucije 67/19, Međunarodna politika*, god. LXIV, br. 1152, 2013, str. 91–104, str. 94.

приступ документацији Уједињених нација путем Секретаријата. Овај статус омогућава државама које нису чланице УН или ентитетима да активно учествују и имају увид у међународне односе и најважнија светска питања. Постоје одређена ограничења посматрачког статуса. Посматрачи имају право да говоре на заседањима Генералне скупштине, али немају право гласа, не учествују у изради резолуција и немају могућност кандидовања и избора за функције у оквиру УН.⁶⁷

Од држава, посматрачки статус имају Света столица и Палестина. У својству посматрача учествује и велики број међународних организација – Афричка унија, Европска унија, Арапска лига, Карипска заједница и многе друге. Један део садашњих чланица принудно је имао статус посматрача услед хладноратовских конфронтација у случају пријема у чланство или услед политичких разлога. Најважнија предност коју је посматрачки статус омогућавао у овим случајевима била је могућност држава да унапреде захтеве за чланство и да се припреме за обавезе које су их очекивале у УН након што буду примљене. Статус „принудног“ посматрача имале су Аустрија, Финска, Јапан, Италија и Швајцарска (до 2002. године када је примљена у чланство).

Сви посматрачи требали би да буду једнаки у својим правима и ограничењима. Међутим, један посматрач успео је да се избори да буде мало једнакији у односу на остале. То је Европска унија, која је годинама покушавала да прошири своја права и стекне унапређени посматрачки статус. То јој је и пошло за руком 2011. године резолуцијом Генералне скупштине 65/276. Резолуција омогућава представницима ЕУ, с циљем представљања ставова организације и њених држава чланица: интервенисање током седница, учешће у генералној дебати, изношење амандмана и предлога и коришћење права на одговор. Право на одговор се ограничава на једну интервенцију по ставки.⁶⁸ Унапређивањем посматрачког статуса „Европска унија је остварила одређени преседан у пракси Уједињених нација“.⁶⁹ Од када је дошло до побољшања посматрачког статуса ЕУ саставља листу приоритетних

⁶⁷ A. Glenn Mower, Jr, Observer Countries: Quasi Members of the United Nations, *International Organization*, Vol. 20, No. 2, Spring, 1966, pp. 266–283, pp. 267–270.

⁶⁸ Detaljnije videti: United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 3 May 2011 A/RES/65/276. Participation of the European Union in the work of the United Nations. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/RES/%2065/276>, 23. 2. 2025.

⁶⁹ Јелица Горданић, Посматрачки статус Европске уније у Генералној скупштини Уједињених нација, *Европско законодавство*, год XVI, бр. 61–62, 2017, стр. 9–19, стр. 17.

области које заступа пред Генералном скупштином. Очекивано, друге међувладине организације нису задовољне оваквим повлашћеним статусом ЕУ.

2.1.2. Надлежности Генералне скупштине

Видљиве су разлике у мишљењима теоретичара о улози и важности Генералне скупштине. Да ли је Генерална скупштина због свог састава заиста супериорни орган, супериорнији од Савета безбедности или је временом постала подијум за перформансе светских државника? Како би дали одговор на ово питање, почнимо од основног – Која су главна задужења Генералне скупштине?

Према одредби члана 10 Повеље „Генерална скупштина може расправљати о свим питањима или о свим предметима у оквиру ове Повеље, или која се односе на овлашћења и задатке сваког органа предвиђеног у овој Повељи може да, с изузетком предвиђеним у члану 12, даје препоруке члановима Уједињених нација или Савету безбедности, или/и првима и другом, о свим таквим питањима предметима“.⁷⁰ Уколико се задржимо само на члану 10, стиче се утисак да су надлежности Генералне скупштине широко постављене. Чињеница да расправља о свим питањима или о свим предметима у оквиру Повеље или која се односе на овлашћења и задатке сваког органа предвиђеног у Повељи заиста јој даје одређену супериорност у односу на остале главне органе УН. Тако нпр. Савет безбедности је задужен за одржавање међународног мира и безбедности, Економски и социјални савет бави се питањима економске сарадње и друштвеног развоја, Секретаријат је главни административни орган, а Међународни суд правде решава спорове између држава и даје саветодавна мишљења.

Члан 11 додатно разрађује њена овлашћења и наводи да „Генерална скупштина може разматрати општа начела сарадње у очувању међународног мира и безбедности, укључујући начела на којима почивају разоружање и регулисање наоружања, и може у погледу тих начела давати препоруке члановима или Савету безбедности или/и првима и другом“.⁷¹ Генерална скупштина је овлашћена да „скреће пажњу Савету безбедности на свако питање које, по њеном мишљењу,

⁷⁰ Повеља Уједињених нација, члан 10.

⁷¹ Повеља Уједињених нација, члан 11 (1).

могу угрозити међународни мир и безбедност, и може расправљати о свим питањима одржања међународног мира и безбедности која пред њу изнесе било који члан Уједињених нација или Савет безбедности или држава нечланица Уједињених нација у складу с чланом 35, став 2 и може, са изузетком предвиђеним у члану 12, да даје препоруке о сваком таквом питању заинтересованој држави или државама или Савету безбедности или/и једнима и другима. Свако такво питање у коме је потребно предузети акцију Генерална скупштина упућује Савету безбедности пред или после разматрања⁷².

У погледу надлежности у области одржања међународног мира и безбедности, творци Повеље хтели су да направе разлику између деловања Генералне скупштине и деловања Савета безбедности. Орган који предузима конкретне акције у области одржања међународног мира и безбедности јесте Савет безбедности. Члан 12 Повеље онемогућава Генералну скупштину да доноси било какве препоруке у погледу спорне ситуације док Савет безбедности разматра то питање, осим ако то Савет изричито не затражи.⁷³ У области међународног мира и безбедности, улога Генералне скупштине је сведена на дискусију и препоруке, без обавезујућег правног дејства.

Већ у првим годинама се одржање међународног мира и безбедности показало као сложено питање, услед права вета сталних чланица Савета безбедности. Сви неуспеси Савета безбедности у овој области били су повод за размишљање о институционалној структури УН и начинима на који се овај крупан недостатак може решити. Једно од решења било је јачање улоге Генералне скупштине у области одржања међународног мира и безбедности. Усвајање резолуције „Уједињени за мир“ дало је овлашћења Генералној скупштини у случајевима када Савет безбедности није у могућности да врши своју улогу одржања међународног мира и безбедности, услед употребе права вета. О овој Резолуцији, али и динамици коју је унела у однос два главна органа УН, биће речи у делу поглавља који се односи на Савет безбедности.

Између главних органа УН постоји однос хијерархије. Генерална скупштина је хијерархијски на вишем нивоу у односу на Економски и

⁷² Повеља Уједињених нација, члан 11 (2).

⁷³ Повеља Уједињених нација, члан 12: „Док Савет безбедности обавља у погледу било кога спора или ситуације задатке који су му поверени овом Повељом, Генерална скупштина не даје никакву препоруку у вези с тим спором или ситуацијом, сем ако то не затражи Савет безбедности.“

социјални савет и Старатељски савет. Ова два органа су одговорна Генералној скупштини за свој рад. У смислу члана 60 Повеље, одговорност за испуњење надлежности из области економске и социјалне сарадње првенствено лежи на Генералној скупштини, па тек онда на Економском и социјалном савету. Генерална скупштина одобрава све нацрте уговора Економског и социјалног савета, као и уговоре које овај орган закључи са специјализованим агенцијама. У истом положају налазио се Старатељски савет. Генерална скупштина је одобравала уговоре о старатељству, њихове измене и допуне.⁷⁴

Као орган са најширим надлежностима, Генерална скупштина има и једну врсту контролне надлежности. Овај орган прима и разматра годишње и посебне извештаје Савета безбедности, генералног секретара и других органа у оквиру система УН. Када је реч о нпр. Савету безбедности, ови извештаји треба да садрже податке о мерама које је предузео или одлучио да предузме ради одржања међународног мира и безбедности.⁷⁵ Путем годишњих и посебних извештаја Скупштина се информисе о предузетим активностима и најважнијим питањима која су се збила током године. Многе државе сматрају да извештај Савета безбедности „мора престати да буде дескриптиван и формалан и да му недостаје критика. У садашњем облику представља списак састанака, активности и резолуција, упркос вишеструким дугогодишњим захтевима за документ који је исцрпнији и аналитичнији и који објашњава одлуке које је донео овај орган 15 чланица“.⁷⁶

Одредбом члана 96 Повеље, Генерална скупштина даје свим органима (осим Савету безбедности) и специјализованим агенцијама УН овлашћење за тражења саветодавног мишљења Међународног суда правде о правним питањима у оквиру њихове делатности.

⁷⁴ Старатељски савет основан је како би се осигурало да се несамоуправним територијама управља у најбољем интересу њихових становника. Некадашње територије под старатељством су стекле независност, па овај орган више не постоји. Активности Старатељског савета суспендоване су од новембра 1994. године. Међутим, формално укидање овог органа захтеваће ревизију Повеље УН.

⁷⁵ Повеља Уједињених нација, члан 15.

⁷⁶ United Nations, Meetings Coverage and Press Releases, Taking up Security Council's Annual Report, General Assembly Speakers Call for More Substantive Content, Point to Impact of Veto on Global Peace, 30. June 2023. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2023/ga12515.doc.htm>, 18. 2. 2025.

Генерална скупштина надлежна је за финансије УН. Према одредбама члана 17 Повеље Генерална скупштина задужена је за разматрање и одобравање буџета Организације. Поред тога, овај орган разматра и одобрава све финансијске споразуме са специјализованим агенцијама и испитује њихове административне буџете ради давања препорука.⁷⁷ Треба истаћи да је одобравање буџета искључива област надлежности Генералне скупштине и једна од ретких значајних надлежности коју не дели са Саветом безбедности.

Генерална скупштина има и бројне изборне функције. На овом месту постоји и једно велико „али“ – у неким изборним процесима је самостална. То је случај са избором чланица Економског и социјалног савета, допунских чланова Старатељског савета и несталних чланица Савета безбедности. Сада долази на ред „али“. У вршењу многих изборних функција није самостална. Постоји одређени круг питања у којима дели надлежност са Саветом безбедности, или поступа по претходној препоруци овог органа. То је случај са избором судија Међународног суда правде, избором генералног секретара, пријемом држава у чланство и искључивањем држава из чланства, као и у случају утврђивања услова по којима држава нечланица УН може постати чланица Статута Међународног суда правде. У неким од ових изборних процеса Савет безбедности има право вета, што изборни процес чини много компликованијим и истиче моћ овог органа над Генералном скупштином. Не треба посебно истичати да је Савет безбедности много пута злоупотребио право вета у изборним надлежностима. Питања изборних надлежности Генералне скупштине и њен однос са Саветом безбедности по овим питањима биће предмет посебног поглавља ове књиге.

Постоји једна тужна чињеница о улози и надлежностима Генералне скупштине. Овај орган има велику моћ када је реч о дискутовању, разматрању и препорукама у погледу свих питања из Повеље. Међутим, ту се њена моћ завршава. Широко постављена надлежност се суштински своди на причу и дискусију. Генерална скупштина је „најмоћније светско саветодавно тело“, али у исто време и „светска причаоница“ и „папирната дипломатија“.⁷⁸ Одлуке Генералне скупштине немају својство правне обавезности. Језик Главе VI Повеље УН је изричит и каже да општа овлашћења Генералне скупштине не

⁷⁷ Повеља Уједињених нација, члан 17.

⁷⁸ M. J. Peterson, *The UN General Assembly*, Routledge, New York, 2006, p. 3.

укључују и доношење обавезујућих одлука, осим када је то посебно наглашено. Генерална скупштина може да расправља (may discuss, члан 10), разматра (consider, члан 11.1), обраћа пажњу (call the attention, члан 11.3), иницира истраживања (initiate studies, члан 13.1) и предлаже мере (recommended measures, члан 14), и по свим овим питањима, Скупштина може доносити препоруке.⁷⁹ Ово својство баца сенку на широко постављену надлежност.

Постоји и одређена група одлука Генералне скупштине која има својство правне обавезности. Одлуке које се односе на унутрашње функционисање система УН обавезне су за све државе чланице. Ово решење је логично јер без својства обавезности овог типа резолуција организација УН не би могла функционисати.

Имајући у виду ове чињенице, није необично запитати: „Због чега су свету неопходне резолуције Генералне скупштине када су правно необавезујуће?“ Постоји неколико разлога.

Генерална скупштина је, захваљујући свом универзалном чланству, постала једна врста светског форума. Када Генерална скупштина усвоји резолуцију, то представља заједничку изјаву или заједничко мишљење највећег дела човечанства о неком питању. Као резултат, светско мишљење изражено у резолуцијама има двоструки ефекат: с једне стране, може имати велики утицај на понашање држава и, с друге стране, може стигматизовати или осудити државе које се не придржавају израженог светског мишљења.

Резолуцију коју Генерална скупштина упуту одређеној држави чланици, та чланица није дужна спровести. Ипак, не може се сматрати да резолуције Генералне скупштине не производе бар минимални елемент принуде. Законска санкција за неиспуњавање резолуција Генералне скупштине не постоји, али зато постоји одређени политички и морални елемент притиска који се не сме потцењивати. Дакле, то светско мишљење као израз сагласности око неког питања има за циљ да делује на државе како би кориговале своје акције и размислиле о одредбама резолуције. Иако то иницијално не желе, државе често подлежу притиску у страху од могућих реакција других држава и светске јавности.

⁷⁹ Tanja Mišćević, *Uticaj odluka pojedinih tipičnih međunarodnih organizacija na razvoj međunarodnog prava: slučaj Ujedinjenih nacija*, *Međunarodni problemi*, Vol. LXVIII, br. 4, 2016, str. 390–416, str. 394.

За усвајање и спровођење резолуција Генералне скупштине важна је подршка великих сила. Ово је посебно применљиво на резолуције о безбедносним и политичким питањима. Подршка сталних чланица Савета безбедности, као и утицајних регионалних сила, може дати неопходни ефекат важности и неопходности, што ће створити елемент притиска на мање утицајне чланице у правцу усвајања и поштовања одредби резолуције.

Резолуције Генералне скупштине са собом носе и важан политички утицај, који је често много значајнији од правних обавеза које носе. Оне дају неопходни легитимитет и постају нека врста политичког суда међународне заједнице.

Генерална скупштина није светски парламент. Њене необавезне одлуке резултат су компромиса између оснивача УН. Генерална скупштина добила је широка овлашћења, расправе, широко чланство. Заузврат је „удаљена“ од одлучивања о питањима међународног мира и безбедности и доношење одлука које имају својство правне обавезности за државе чланице.

2.1.3. Проблематика метода рада Генералне скупштине

Део теорије сматра Генералну скупштину „слабом институцијом“, чије дебате „могу бити центар високе политике или и подијум да перформанс политичара, као што је Чавезов злогласни говор који председника Буша назива ђаволом“.⁸⁰ Овакве активности Генералне скупштине постају „забавне приче за академска истраживања“.⁸¹

Према мишљењу теоретичара, Генерална скупштина је током историје прошла кроз три фазе – експанзију, стагнацију и маргинализацију.⁸² У фази експанзије (током педесетих и шездесетих година 20. века) највећим делом бавила се политичким питањима. Усвајала је резолуције које су мењале геополитичку карту света и постављале нове стандарде у развоју свих грана међународног права. У периоду експанзије чланство у УН било је далеко од универзалног.

⁸⁰ Axel Dreher and Jensen, Nathan, Country or leader? Political change and UN general assembly voting, *KOF Working Papers*, No. 217, ETH Zurich, KOF Swiss Economic Institute, Zurich, 2009. pp. 1–30, p. 2, <https://doi.org/10.3929/ethz-a-005778381>.

⁸¹ *Ibidem*

⁸² Detaljnije videti kod: Marie Claude Smouts, *The General Assembly: Grandeur and Decadence*, *op. cit.*, p. 21.

Током фазе стагнације (од седамдестих до деведесетих година 20. века) деловање Генералне скупштине постаје знатно шире пријемом нових чланица. Као што смо већ поменули, фокус се помера са политичких и безбедносних на економска и социјална питања. У овом периоду долази и до драстичног повећања питања на агенди. Коначно, трећа фаза је фаза маргинализације, која траје од деведесетих година 20. века до данас. Карактерише је губитак међународне релевантности Генералне скупштине и убрзано јачање моћи Савета безбедности.

Пажњу међународне заједнице постепено преузима Савет безбедности. Медијима постаје интересантније да извештавају о раду Савету безбедности, а активности овог органа постају и предмет интересовања академске заједнице, далеко више од Генералне скупштине. За ширу јавност прва асоцијација на УН постаје Савет безбедности. У овој бици за међународни престиж и поштовање, Генерална скупштина незаустављиво губи битку.

Своје активности Генерална скупштина спроводи на заседањима – редовним, ванредним и хитним ванредним заседањима. Основни механизам рада Генералне скупштине су редовна заседања. Она започињу сваке године у уторак, треће недеље у септембру, рачунајући од прве недеље која има барем један радни дан. Редовна заседања трају од септембра до децембра и представљају најинтензивнији период рада Генералне скупштине. Активни период рада Генералне скупштине прилично је кратак у поређењу са радом парламената међународних организација и држава који раде током скоро целе године. Период рада Генералне скупштине од јануара до септембра назива се „настављени део седнице“. Већина тематских дебата, састанака радних група и консултација одржава се током овог периода.⁸³

Имајући у виду да Генерална скупштина не доноси одлуке које су правно обавезујуће, скроман период рада може бити и оправдан. С друге стране, имајући у виду широко постављену надлежност, дужина трајања редовног заседања Генералне скупштине можда и није одговарајуће решење. И поред ове замерке, теоретичари сматрају да су њена заседања „временом добила изглед континуиране дипломатске конференције“ и „постала институционални оквир за усвајање најзначајнијих

⁸³ *The GA Handbook A practical guide to the United Nations General Assembly*, Permanent Mission of Switzerland to the United Nations, New York, 2017, p. 14. Dostupno na: https://www.unitar.org/sites/default/files/media/publication/doc/un_pga_new_handbook_0.pdf, 22. 11. 2024.

међународних правних и политичких аката (међународних конвенција, резолуција, декларација и препорука)“.⁸⁴

Редовна заседања започињу генералном дебатов. За разлику од дебата које настану у погледу неке од тачака дневног реда у току заседања, генерална дебата омогућава шефовима држава и председницима влада да говоре у одређеном временском року и на тај начин изнесу своје ставове у погледу најактуелнијих светских дешавања. Прва два дана генералне дебате привлаче велику пажњу медија. Током овог периода амерички председник и други моћни шефови држава држе говоре. Из разлога изузетног медијског интересовања, представници великих држава покушавају да замене места за говоре са представницима малих држава.

Поред формалног дела који се одиграва у Генералној скупштини, генерална дебата има и изузетно важан неформални део путем којег се остварују контакти, уговарају неформални приватни састанци, размењују ставови итд. Ове активности не улазе у званични записник Генералне скупштине, али често њихови резултати могу бити важнији од саме формалне дебате.

У медијским извештавањима у последње време постоји доста критика на рачун овог органа. Тако је, на пример, Генерална скупштина 2023. године започела рад без одређеног броја кључних учесника, што је довело до питања да ли можда „губи кредибилитет“.⁸⁵ Амерички председник Џо Бајден (*Joe Biden*) одржао је обраћање, нудећи подршку Украјини и наглашавајући важност глобалног јединства, али су током његовог говора из сале били одсутни лидери Велике Британије, Русије, Кине и Француске, дакле свих сталних чланица Савета безбедности. Њихово неприсуствовање „можда је одраз онога што виде као вредност ове организације“.⁸⁶ Генерална скупштина постаје „место где лидери долазе и држе јавне говоре, али се заиста ништа значајно не ради.“⁸⁷

⁸⁴ Duško Dimitrijević, Generalna skupština Ujedinjenih nacija i savremeni međunarodni poredak, *op. cit.*, str. 133.

⁸⁵ Arion Mcnicoll, Disunited nations: has the UN lost its relevance? Missing figures at UN General Assembly lead to broad questions about the organisation's credibility, *The Week*, 20 September 2023. Dostupno na: <https://theweek.com/politics/disunited-nations-has-the-un-lost-its-relevance>, 28. 11. 2024.

⁸⁶ *Ibidem*

⁸⁷ *Ibidem*

Суштински, Генерална скупштина Уједињених нација показује да су „Уједињене нације све, само не уједињене.“⁸⁸

Критике су присутне и када је реч о радним активностима овог тела. Генералној скупштини се замера преобимна годишња агенда и константно, вишедеценијско понављање појединих питања. Када је реч о вишедеценијском понављању питања, као неке од (неславних) рекордера треба истаћи питања разоружања, деколонизације, јачања међународне безбедности, повећање броја чланица Савета безбедности, ситуацију у Авганистану, смањење сиромаштва, питања Источног Тимора, Кипра, Блиског истока. Победу у броју понављања на агенди Генералне скупштине односе питања апартхејда и Палестине. Апартхејд је на агенди Генералне скупштине био присутан око 50 година – од првих заседања овог органа, па све до јуна 1994. године.⁸⁹ Питање Палестине интензивно је присутно у Генералној скупштини од оснивања државе Израел. Осамдесет година касније још увек нема никаквог решења, нити било какве назнаке за решавање конфликта Израела и Палестине.

Када је реч о повећењу броја питања на агенди Генералне скупштине, то је разумљиво, имајући у виду да се број чланица УН скоро упетостручио од тренутка оснивања светске организације. Пријемом у чланство азијских и афричких држава фокус рада Генералне скупштине померао се са безбедносних на питања економског и социјалног карактера. Имајући у виду да је од оснивања УН прошло 80 година, јављају се и нови аспекти старих питања који захтевају поновну дискусију, анализу и решавање.

Један број питања остаје на агенди Генералне скупштине због тога што државе чланице желе да их учине стално актуелним. Без константног скретања пажње међународној заједници, одређена питања била би заборављена, а касније и одбачена као недовољно важна. На актуелном, 79. заседању, на агенди има 179 питања.⁹⁰ Претходних

⁸⁸ Patrick Stewart and Minh-Thu Pham, Five Things to Watch for at the UN General Assembly Opening, Carnegie Endowment, 14. September 2023. Dostupno na: <https://carnegieendowment.org/posts/2023/09/five-things-to-watch-for-at-the-un-general-assembly-opening?lang=en>, 28. 11. 2024.

⁸⁹ Detaljnije videti kod: Erskine Childers, Brian Urquhart, *Renewing the United Nations System*, Dag Hammarskjold Foundation, Uppsala, 1994, pp. 131-132.

⁹⁰ United Nations General Assembly, A/79/251, Agenda of the seventy-ninth session of the General Assembly, 13 September 2024. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/266/02/pdf/n2426602.pdf>, 23. 2. 2025.

деценија, на агенди Генералне скупштине било је преко 300 питања.⁹¹ Услед великог броја питања и скромног периода рада, Генерална скупштина губи своју сврху, својство корисности и ефикасности.

Анализирајући рад Генералне скупштине, стиче се утисак да се једна мана надовезује на другу и да стварају зачарани круг недовољно доброг функционисања. Доводи се у питање и квалитет резолуција овог органа, а постоји и значајан број резолуција које се понављају.

На основу истраживања спроведеног у периоду од 1999/2000. до 2009/2010. године више од половине резолуција је поновљено. Промене у погледу садржаја и језика резолуције или уопште нису постојале или су биле минималне. У посматраном периоду, Генерална скупштина је гласала 994 пута за укупно 314 јединствених питања. Од тих 314 јединствених питања, 116 питања је понављано претходних година. На 63. редовном заседању гласало се за 64 питања. Од 64 питања, 46 питања се поново појавило на следећем заседању.⁹² Генерална скупштина треба да разматра и даје препоруке у погледу најактуелнијих питања међународне заједнице. Понављањем резолуција и разматрањем истих питања Генерална скупштина се врти у круг и не постиже ништа ново. Оваквим начином функционисања чврсто остаје у фази маргинализације, без идеје како да се врати макар у фазу стагнације.

Ка аргумент за „одбрану“ Генералне скупштине треба нагласити да се пракса понављања резолуција може оправдати. Није редак случај да увек исте државе спонзоришу понављање резолуције. Ово се ради, између осталог, из разлога утицаја на државе које су првобитно гласале против резолуције да у неком моменту промене мишљење. Временом се та иста резолуција понавља у Генералној скупштини (уз одређене измене и корекције), те након неког времена државе чланице које су ускратиле подршку промене мишљење и на неком од наредних заседања гласају за резолуцију.⁹³

Да ли понављање резолуција у Генералној скупштини може довести до стварања правила међународног обичајног права? Обичајна правила

⁹¹ Lydia Swart, Revitalization of the work of the General Assembly, In: E.Perry (ed.), *Managing Change at the United Nations*, Center for UN Reform Education, New York, 2008, pp. 21–36, p. 32.

⁹² Diana Panke, The UNGA – A Talking Shop? Exploring Rationales for the Repetition of Resolutions in Subsequent Negotiations, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 27, No. 3, 2014, pp. 442–458, p. 444.

⁹³ *Ibidem*, p. 446.

су она која су настала услед трајног понављања одређеног облика понашања које конституише релевантну праксу (која се означава као материјални, односно објективни елемент међународног обичаја), а у вези које се формирала свест о правној обавезности овако настале праксе – *opinio iuris sive necessitatis*. Овај елемент представља субјективни елемент међународног обичаја.⁹⁴ Генерална скупштина је форум у коме државе могу изразити своје ставове о одређеним питањима. Изражени ставови могу бити елемент државне праксе која може довести до стварања међународног обичајног права. Међутим, од онога што говоре много је важније оно што државе чине. Резолуције Генералне скупштине, без обзира на то колико често се понављају, саме по себи не поседују довољан елемент праксе за успостављање међународног обичајног права. Генерална скупштина није законодавни орган, њене резолуције имају карактер препоруке. Оно што је највећи проблем када је у питању репетитивност резолуција и стварање међународног обичаја, јесте чињеница да државе „тако не мисле“.⁹⁵ Пракса је показала да државе не поштују одредбе резолуције и да врло често гласају за неку резолуцију зато што је то добро по њихову међународну репутацију.

У пракси Генералне скупштине није ретко и да се усвајају резолуције о истим питањима, али са различитим ставовима и садржајем. Овако нешто може бити збуњујуће за државе чланице и у пракси произвести негативне ефекте по репутацију саме Генералне скупштине, па чак и утицати на њену даљу маргинализацију. Разлог за овакву праксу је, у суштини, веома једноставан (иако не би требало да буде тако) и настаје као последица рада главних комитета.⁹⁶ Уколико се

⁹⁴ Duško Glodić, *Međunarodna običajna pravila u savremenom međunarodnom pravu*, *Godišnjak fakulteta pravnih nauka*, god. 9, br. 9, Banja Luka, 2019, str. 136–150, str. 136.

⁹⁵ Stephen M. Schwebel, *The Effect of Resolutions of the U.N. General Assembly on Customary International Law*, *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*, Vol. 73, 1979, pp. 301–309, p. 303.

⁹⁶ Повеља УН чланом 7(2) наводи да главни органи Уједињених нација могу оснивати помоћне органе, за које се буде сматрало да су потребни. Имајући у виду да Генерална скупштина има широку надлежност, оснивање помоћних органа наметнуло се као неопходно. Помоћни органи задужени су за одређене тематске области и својим деловањем помажу Генералној скупштини у вршењу задатака поверених Повељом. Помоћне органе Генералне скупштине можемо поделити у неколико категорија: одборе, комисије, комитете, савете и панеле, радне групе и друге. Посебно место у функционисању Генералне скупштине заузима шест главних комитета, без чијег постојања рад Скупштине не би био могућ. Сваки од ових комитета разматра по једну област надлежности Генералне скупштине. Тако се први комитет бави питањима разоружања; други комитет разматра економска питања; трећи комитет се бави

комитети баве сличним питањима и уколико се њихове области преклапају, као што је случај са другим и трећим комитетом, резолуције могу садржати различите ставове у погледу истих питања. Како би се избегла или барем свела на минимум оваква пракса, рад главних комитета Генералне скупштине мора бити усклађенији.

Контрадикторности постоје и када је реч о резолуцијама о истом питању усвојеним у оквиру Генералне скупштине и у оквиру Савета безбедности. Треба имати на уму да је Савет безбедности орган акције, а Генерална скупштина орган који дискутује и усваја препоруке. Њихове различитости у погледу чланства, радних метода и циљева доводе да се о истом питању усвоје различите одлуке. Овакав исход не треба да буде изненађење, али треба имати на уму да различити ставови о истом питању у два најважнија органа нису добар сигнал за УН. Овакве ситуације указују на поделе и различита мишљења малих, који су представљени у Генералној скупштини, и великих, који седе у Савету безбедности. Када постоје различитости и разједињености, пронаћи одговарајуће решење није нимало лак задатак.

На овом месту треба поменути и проблеме са којима се суочава Канцеларија председника Генералне скупштине, а чије је побољшање веома битно за што ефикаснији рад овог тела. Чланом 21 Повеље предвиђа се да „Генерална скупштина сама усваја свој пословник. Она бира свог председника за свако заседање“.⁹⁷ Према неписаном правилу, председник Генералне скупштине бира се из редова мањих држава.

У формалном смислу, председник Генералне скупштине има само једну функцију – спровођење послова Скупштине. Правила процедуре Генералне скупштине детаљније одређују његову улогу и надлежности. Председник је задужен за отварање и затварање заседања, усмеравање дискусије и вођење рачуна да заседања прођу у складу са свим правилима. Председник даје право гласа на заседањима, право на постављање питања, објављује одлуке и одлучује о тачкама на агенди. Има овлашћење да предложи прекид или одлагање састанка или

социјалним питањима; четврти комитет разматра питања деколонизације; пети комитет се бави буџетским и административним питањима; а шести комитет правним питањима. Детаљније о овом питању видети код: Јелица Горданић, Потребе и могућности реформисања надлежности и положаја Генералне скупштине у институционалној структури Уједињених нација, докторска дисертација, одбрањена на Правном факултету Универзитета у Београду, 21. новембар 2017, стр. 29–43.

⁹⁷ Повеља Уједињених нација, члан 21.

одлагање расправе о тачки о којој се дискутује.⁹⁸ Улога председника је и комуникација са медијима, организацијама цивилног друштва и широм јавношћу. Учествује на конференцијама, међународним и регионалним међувладиним састанцима и посећује државе чланице. Ова функција је највећим делом формалног карактера, али то не мора увек да буде случај. Уколико поседује добре лидерске вештине, председник Генералне скупштине може решавати и одређене несугласице чланова путем добрих услуга.⁹⁹ Из тог разлога је „неопходно изабрати искусне дипломате или политичаре за место председника Генералне скупштине. Њихово дипломатско и политичко искуство могло би да помогне у проналажењу одговарајућег решења за одређене међународне проблеме или процедуре“.¹⁰⁰

Највеће потешкоће у погледу Канцеларије председника Генералне скупштине односи се на финансирање Канцеларије и обезбеђивање адекватног особља. Средства за функционисање Канцеларије обезбеђује матична држава председника. Ово се показало као велики проблем за мање развијене државе и представља реалну опасност да велики број њих изгуби мотивацију за кандидовање за ову функцију. Један од покушаја решења финансијских потешкоћа било је успостављање фонда за Канцеларију. Ово није много тога променило, јер су доприноси фонду од стране држава чланица недовољни.¹⁰¹ Канцеларија председника суочава се са великим обимом посла и недостатком особља. Није реткост да заседање Генералне скупштине започне а да нема довољно особља. Помоћ у особљу се често тражи од држава чланица, али и од других тела УН као што су Секретаријат, Одељење за менаџмент и јавне инфромације, као и Канцеларија за правне послове. Помоћ ових органа је и финансијског и техничког карактера.

Сви недостаци Канцеларије председника Генералне скупштине имају негативан ефекат на рад овог тела. За осамдесет година УН свега су две промене извршене у вези Канцеларије – број потпредседника је

⁹⁸ General Assembly of the United Nations, Rules of Procedure and Comments, Rule 35. Dostupno na: <https://www.un.org/en/ga/about/ropga/>, 24. 2. 2025.

⁹⁹ *The GA Handbook: A practical guide to the United Nations General Assembly*, op. cit., p. 16.

¹⁰⁰ Jelica Gordanić, Strengthening the institutional memory of the Office of the President of the General Assembly, *The Review of International Affairs*, Vol. LXVIII, No. 1168, October-December 2017, pp. 102-116, p. 106.

¹⁰¹ Detaljnije videti: General Assembly of the United Nations, OPGA Funding. Dostupno na: <https://www.un.org/pga/77/opga-funding/>, 24. 2. 2025.

повећан на 21 давне 1978. године; и од 2002. године избор председника се одржава три месеца пре почетка заседања, како би могао да се спреми за функцију. Проблематика функционисања и ефикасности Канцеларије предмет је разматрања *ad hoc* радне групе за ревитализацију рада Генералне скупштине.

2.1.4. Гласање у Генералној скупштини – предности и мане

Гласање у Генералној скупштини регулисано је чланом 18 Повеље. Одлуке Генералне скупштине деле се на две врсте – на одлуке о важним питањима и одлуке о осталим питањима. Под одлукама о важним питањима подразумевају се препоруке у погледу одржавања међународног мира и безбедности, избор несталних чланица Савета безбедности, избор чланица Старатељског савета у складу са одредбом става 1в члана 86 Повеље, избор чланица Економског и социјалног савета, избор нових чланова у чланство Уједињених нација, искључивање из чланства, обустављање права и привилегија у погледу чланства, питања у погледу примене старатељског система и буџетска питања. Када се гласа о важним питањима, примењује се правило двотрећинске већине чланова који су присутни и који гласају.¹⁰² Одлуке о осталим питањима, које укључују и одређивање допунских категорија питања о којима ће се одлучивати принципом двотрећинске већине, доносе се већином присутних чланова који гласају.¹⁰³

Систем одлучивања двотрећинском већином у погледу важних питања представља корак напред у односу на Друштво народа. Члан 5 Пакта Друштва народа наводи да „осим ако је изричито другачије наведено у овом Пакту или условима садашњег Споразума, одлуке на сваком састанку Скупштине или Савета захтеваће договор свих чланова Друштва који присуствују састанку“.¹⁰⁴

У теорији су се јавила различита тумачења члана 18 (2) Повеље и категорије важних питања. Да ли важна питања обухватају само примере који су наведени у овом члану (препоруке о одржавању међународног мира и безбедности, избор несталних чланова Савета безбедности, избор чланова Економског и социјалног савета, избор чланова Старатељског савета у сагласности са ставом 1 (в) члана 86

¹⁰² Повеља Уједињених нација, члан 18 (2).

¹⁰³ Повеља Уједињених нација, члан 18 (3).

¹⁰⁴ Covenant of the League of Nations, Adopted in Paris on 29 April 1919, Article 5.

нових чланова у Уједињене нације; обустављање права и повластица по основи чланства, искључивање чланова, питања која се тичу примене система старатељства и буџетска питања), или ова листа није коначна, те се могу и још нека питања уврстити у категорију важних? Постоје две врсте тумачења ове одредбе.

Прву групу мишљења заступале су велике силе које су истицале да је листа „важних питања“ у члану 18 (2) дата примера ради и да се нека друга питања такође могу сматрати важним. Члан 18 (3) наводи да „одлуке о осталим питањима, укључујући ту и одређивање допунских категорија питања о којима ће се одлучивати двотрећинском већином, доносе се већином присутних чланова који гласају“. На овај начин, Генерална скупштина може накнадно неко питање одредити за важно. Овакав начин тумачења је оправдан, имајући у виду чињеницу да се питања из области међународног права и међународне политике временом развијају и унапређују.¹⁰⁵ Питања која су била важна 1945. године можда неће бити превише важна 2000. или 2030. године. Исто тако, могу настати и неки нови проблеми који ће се моћи класификовати као важна питања, а које оснивачи УН нису могли да замисле у далекој прошлости.

Супротна становишта сматрају да су примери важних питања из члана 18 Повеље, питања која су заиста важна и да не могу постојати нека друга питања која се могу одредити као важна. Члан 18 (2 и 3) заиста прави узбудљиву атмосферу за различите врсте тумачења, имајући у виду да у ставу 2 користи термин „важна питања“, а у ставу 3 термине „осталих питања“ и „допунских категорија питања“. Теоретичари сматрају и да упућивање у члану 18(3) на „допунске категорије питања о којима ће се одлучивати двотрећинском већином“ имплицира да су категорије које треба креирати исте класе као оне којима су „додати“, потврђујући на тај начин једнакост категорије важних питања у члану 18(2) и категорије која може настати према члану 18(3).¹⁰⁶

Покушаји квалификовања одређеног питања као допунског, о коме ће се одлучивати двотрећинском већином, у реалности ствара интересантне дипломатске заврзламе. Тако, на пример, представници у

¹⁰⁵ Božidar Jovanović, Dvotrećinska većina u Generalnoj skupštini UN, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, godina 5, broj 3, 1958, str. 486–504.

¹⁰⁶ Ernest L. Kerley, Voting on Important Questions in the United Nations General Assembly, *The American Journal of International Law*, Vol. 53, No. 2 (Apr., 1959), pp. 324–340, p. 327.

претходном поступку у комитету могу давати неком питању мањи значај или се чак залагати за елиминисање тог питања са агенде Генералне скупштине. У случају да приликом гласања у комитету остану у мањини, касније покушавају доказати да баш то питање има велики значај, како би се на њега током гласања у Генералној скупштини применило правило двотрећинске већине. Ово важи и у обрнутом смеру. Представници који су у претходном поступку у комитету истицали одређено питање као важно, у Генералној скупштини доказују да то питање припада категорији „осталих“, како би се на њега применило гласање већином чланова и како би питање било усвојено.¹⁰⁷

Демократски карактер Генералне скупштине огледа се у члану 18 (1) који каже да „сваки члан Генералне скупштине има један глас“.¹⁰⁸ Правило једна држава – један глас у потпуности одражава један од најважнијих принципа УН – начело суверене једнакости држава чланица.

Овакав систем је могао функционисати без већих потешкоћа уз државе осниваче УН. Временом, број чланица светске организације се повећавао. Током седамдесетих година 20. века теоретичари су скретали пажњу на могуће компликације које може изазвати систем једна држава – један глас. Треба имати на уму да се током седамдесетих година 20. века број држава чланица (тек) удвостручио. Према мишљењу теоретичара тог времена, систем „једна држава, један глас, никада није била више од грубе алтернативе у одсуству неке задовољавајуће формуле“.¹⁰⁹ Овакав механизам је „постајао све више незадовољавајући како је растао степен дисторзије репрезентативног карактера. Састав Генералне скупштине сада одражава политичку структуру света обликовану историјским и географским случајностима, вештачку по било ком рационалном критеријуму и потпуно анахрону“.¹¹⁰ Иза првобитно племените идеје демократичности гласања у Генералној скупштини, налази се недовољно добра процена творца светске организације. У тренутку оснивања УН, њени творци нису очекивали процес деколонизације, добијање независности азијских и афричких држава, као ни крах социјализма деценијама касније. Сви ови догађаји узроковали су пораст боја чланица УН скоро до универзалног нивоа. Племенита идеја је за последицу имала

¹⁰⁷ Božidar Jovanović, Dvotrećinska većina u Generalnoj skupštini UN, *op. cit.*, str. 503–504.

¹⁰⁸ Повеља Уједињених нација, члан 18 (1).

¹⁰⁹ C. Wilfred Jenks, Some structural dilemmas of world organization, *Georgia Journal of International & Comparative Law*, Vol. 3, Issue 1, 1973, pp. 1–17, p. 5.

¹¹⁰ *Ibidem*

једну нелогичност – услед суверене једнакости држава чланица подједнако се вреднује глас Науруа, државе од 10 хиљада становника, и рецимо Индије или Кине, које броје више од 1,4 милијарде становника. Не може се порећи чињеница да мултилатералне платформе попут УН пружају малим државама прилику да „играју улогу у глобалним пословима која је несразмерна њиховој величини“.¹¹¹

Негативне појаве везане за гласање у Генералној скупштини односе се на тзв. куповину гласова и намерно уздржавање од гласања. Процес куповине гласова подразумева пружање финансијске помоћи одређеној држави (или државама) у замену за глас те државе у Генералној скупштини. Многи теоретичари тврде да САД „користе тактику шаргарепе (страна помоћ) и штапова (претње) да утичу на гласање о кључним питањима у Генералној скупштини“.¹¹² За разлику од скандинавских држава које имају дугу традицију пружања помоћи из разлога алтруизма, САД нису познате по давању помоћи а да нешто не очекују заузврат. У теорији се пример Никарагве често користи као илустрација за паралелу између гласања у Генералној скупштини и финансијске помоћи коју је држава добијала и систем награде и казне који настаје овим путем.

Никарагва је 1990. године спровела вишестраначке изборе на којима је победила Странка Виолете Чаморо. БДП Никарагве по глави становника у том периоду је био око 2.000 долара. Већ 1991. године Никарагва гласа за подршку САД за неколико резолуција, укључујући и резолуцију R/46/82А о блискоисточном мировном процесу. САД награђују лепо понашање Владе Никарагве и дају додатна средства помоћи овој држави. Следеће године, Влада Никарагве заузима супротан став у односу на интересе САД. Оваква непослушност била је кажњена значајним смањивањем помоћи. Исти образац се наставио и 1993. године када је Никарагва гласала против бројних важних резолуција, а САД наставиле да ускраћују помоћ.¹¹³

¹¹¹ Andrea Ó Súilleabháin, *Small States at the United Nations: Diverse Perspectives, Shared Opportunities*, New York: International Peace Institute, May 2014, p. 1. Dostupno na: https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_small_states_at_un.pdf, 25. 11. 2024.

¹¹² Axel Dreher and Nathan Jensen, *Country or leader? Political change and UN General Assembly voting*, *op. cit.*

¹¹³ David B. Carter and Randall W. Stone, *Democracy and Multilateralism: The Case of Vote Buying in the UN General Assembly*, *International Organization*, Volume 69, Issue 1, Winter 2015, pp. 1-33, p. 20.

Ова појава примећена је и у случају држава које су изабране за несталне чланице Савета безбедности. Како би оствариле неке своје циљеве и бенефите од сталних чланица Савета безбедности, изабране несталне чланице негују тренд подршке интересима сталних чланица гласањем у Генералној скупштини. Примећује се и тенденција раста помоћи за ове државе од Међународног монетарног фонда, Светске банке и Америчке агенције за међународни развој.

2.1.5. Предлози из историје за превазилажења недостатака Генералне скупштине

Имајући у виду надлежности Генералне скупштине, проблематику њеног рада и однос са другим органима, теоретичари се слажу у констатацији да овај орган поседује веома мало стварне моћи. У стању у коме се налази, Генерална скупштина „не може да буде орган који је у стању да у значајној мери поспеши даљу квалитативну еволуцију Уједињених нација“.¹¹⁴ У прошлости су постајале одређене иницијативе за побољшање начина рада Генералне скупштине. На овом месту ћемо, као посебно интересантне, размотрити случај Мале Скупштине (Little Assembly) и предлоге о модификацији чланства малих и микро држава.

Систем одржања међународног мира и безбедности није функционисао ефикасно услед права вета сталних чланица Савета безбедности. Све потешкоће које носи вето биле су видљиве већ у првим годинама рада УН. У циљу ефикасности светске организације, било је неопходно дати могућност Генералној скупштини да се ефикасније бави питањима одржања међународног мира и безбедности и да то чини током целе године. Решење је пронађено у Резолуцији Генералне скупштине 111(II) од 13. новембра 1947. године о успостављању Интеримног комитета, популарно названог Мала Скупштина, који би питања мира и безбедности разматрао у периоду затварања текућег заседања и започињања следећег и који би својим извештајем обавештавао Генералну скупштину о тим питањима.¹¹⁵ Тзв. Мала

¹¹⁴ Александар Саша Гајић, Предлози реформе система УН од стране светских федералиста и космополитских демократа, у: Жаклина Новичић, Анђела Ђукановић (урс.), *Седмдесет година Уједињених нација – поглед из Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр. 32–56, стр. 38.

¹¹⁵ United Nations General Assembly, A/RES/111(II) 13. November 1947, Establishment of an Interim Committee of the General Assembly. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/209884?v=pdf>, 18. 2. 2025.

скупштина имала је задатак да извештава и саветује Генералну скупштину о начинима на које може развијати општа начела сарадње у очувању међународног мира и безбедности, да разматра и извештава Генералну скупштину о питањима која могу угрозити међународни мир и безбедност, да разматра могућности о сазивању специјалног заседања Генералне скупштине, као и да спроводи истраге и именује истражне комисије.¹¹⁶ Одлуке о спровођењу таквих истрага или формирање комисија се доносе двотрећинском већином чланица које су присутне и које гласају. Истрага се било где, осим у седишту Уједињених нација, не може спровести без одобрења државе/држава на чијој се територији одвија. Како би се избегло преклапање надлежности, Мала скупштина не треба да се бави питањима која спадају у надлежност Савета безбедности.

Мала скупштина је основана као помоћни орган Генералне скупштине, у складу са чланом 22 Повеље. Свака чланица Генералне скупштине имала је право да именује једног представника за Малу скупштину. Иако помоћни орган, могућност да спроводи истраге и организује истражне комисије приближио ју је овлашћењима која има Савет безбедности. Оснивање овог тела изазвало је расправе чланица. Једна група држава, на челу са Аустралијом и Филипинима, држала се става да је оснивање Мале скупштине било у складу са словом и духом Повеље. С друге стране, круг држава на челу са Совјетским Савезом, сматрао је да је овакав орган претња принципу сарадње великих сила и да неће допринети успостављању бољих односа међу чланицама УН.¹¹⁷

Успостављање једног оваквог помоћног органа већ 1948. године јасно је показало да систем мира и безбедности постављен Повељом није довољно функционалан у пракси. Међутим, ово тело није имало времена да покаже своје евентуалне потенцијале. Усвајањем резолуције „Уједињени за мир“ окончало је своју функцију, јер је овај документ значајно поправио улогу Генералне скупштине у важном питању међународног мира.

Током 1952. године дошло је до формирања Специјалног комитета за мере (Special Committee of Measures), који је имао задатак да процени могућност временског ограничења редовних заседања Генералне

¹¹⁶ Videti detaljnije: United Nations General Assembly, A/RES/111(II) Establishment of an Interim Committee of the General Assembly, Article 2 (a-f).

¹¹⁷ Yuen-Li Liang, The Establishment of the Interim Committee of the General Assembly, *The American Journal of International Law*, Vol. 42, No. 2, April 1948, pp. 435–439, p. 438.

скупштине. У новембру 1970. године, Генерална скупштина формирала је мноштво комитета, међу којима се истицао Специјални комитет за рационализацију поступка и организацију њеног рада.¹¹⁸ Потреба за променом је постојала услед постепеног губитка легитимитета овог органа.

Демократски карактер Генералне скупштине са собом носи и одређене недостатке. Већ са првим проширењима светске организације и чланством не само малих него и микро држава поставило се питање њиховог статуса. Велике државе су се питале да ли је решење предвиђено Повељом добро за вршење активности Генералне скупштине? Да ли принцип апсолутне једнакости држава чланица даје релевантне резултате и усмерава организацију у добром правцу или може бити и јарам око врата систему УН?

Постојање органа као што је Генерална скупштина од немерљивог је значаја за мале и микро државе. За њих је то идеална прилика, простор да буду видљиве и релевантне и да међународној заједници скрену пажњу на питања са којима се суочавају. Као последица климатских промена, државе Океаније суочавају се са егзистенцијалном кризом. Њихов опстанак је доведен у питање. За такве државе, Генерална скупштина је идеална платформа да скрену пажњу светској јавности на своје проблеме и да добију одговарајућу помоћ и подршку.

Остатак светске организације није у свим периодима био емпатичан. Питање чланства малих држава у УН први пут је покренуто 1965. године од стране генералног секретара У Танта. У овом периоду уочено је да чланство малих држава може отежати рад организације, и да мале државе неће бити у могућности да одговоре на све обавезе предвиђене Повељом. Генерални секретар је предложио да се сачини студија која ће испитати механизме путем којих мале државе најефикасније могу допринети раду организације. Француска, Аргентина и САД су саветовале оживљавање Комитета за чланство (Committee on Membership), док се Совјетски Савез оштро противио идеји било какве врсте корекција статуса малих држава. Генерална скупштина је 1969. године усвојила две резолуције које су се бавиле

¹¹⁸ Душко Димитријевић, Реформе Уједињених нација – Генерална Скупштина, Економски и социјални савет и административни апарат светске организације, у: Драгољуб Тодић, Марко Николић (урс.), *Савремени међународно-правни поредак и европске интеграције Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014, стр. 23–44, стр. 28.

тематиком малих држава. Као најважнији изазови истакнуте су бојазни у погледу економских и војних аспеката. Комитет експерата Савета безбедности је годину дана после сачинио извештај о питању малих држава у коме је наведено да никакви закључци нису постигнути.¹¹⁹

Делегација САД је предлагала и нови облик чланства за мале државе, сличан посматрачком статусу или придруженом чланству. Према америчком предлогу, мале државе би биле чланови сарадници и као такве уживале би одређена права у Генералној скупштини (не сва права), имале би приступ социјалној и економској помоћи, а уживале би и одређена права у Савету безбедности и Економском и социјалном савету.¹²⁰ Један од предлога био је и број гласова државе у зависности од финансијских доприноса УН. Овај предлог је апсолутно неприхватљив јер велики број држава, услед неповољног географског положаја, изолованости, ратне разорености и многих других разлога не могу да остваре економски напредак.

2.1.6. Ad hoc радна група за ревитализацију рада Генералне скупштине

Сви недостаци положаја и надлежности Генералне скупштине временом су се рефлектовали на њен рад. Реалност Генералне скупштине је „маргинализација, нарушен однос са другим органима УН и често преклапање њихових надлежности“.¹²¹

Од 46. заседања па надаље, на дневном реду Генералне скупштине била је посвећена тачка о ревитализацији рада. Ова тачка се такође додељује и свим главним комитетима, ради дискусије о њиховим методама рада и питањима која разматрају.

Ситуација се значајно мења на 60. заседању када долази до формирања ad hoc радне групе за ревитализацију рада Генералне скупштине. Главни задатак ad hoc групе је да „идентификује начине за даље унапређење улоге, ауторитета, ефективности и ефикасности

¹¹⁹ James S. Bowman, Participation in the Expanding United Nations: Mini-States, *Polity*, Vol. 5, No. 2, 1972, pp. 191–208, pp. 194–195.

¹²⁰ Детаљније видети: Maurice H. Mendelson, Diminutive States in the United Nations, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 21, No. 4, 1972, pp. 609–630, p. 628.

¹²¹ Јелица Горданић, Јачање метода рада као начин заустављања маргинализације Генералне скупштине Уједињених нација, *Култура полиса*, XVIII (45), 2021, стр. 61–72, стр. 69.

Генералне скупштине“.¹²² На наредним заседањима, опсег рада *ad hoc* групе обухватао је бројна питања попут агенде Генералне скупштине; улоге и надлежности Скупштине и њених главних комитета; документације; избора и именовања генералног секретара и других извршних руководиоца итд.

Временом су се искристалисале три тематске области које су постале сфера деловања радне групе, а то су: јачање улоге и надлежности Генералне скупштине, јачање улоге и надлежности Генералне скупштине у процесу избора Генералног секретара и побољшање радних метода Генералне скупштине. На 64. редовном заседању питање јачање институционалне меморије Канцеларије председника Генералне скупштине постала је редовна тачка разматрања *ad hoc* групе.

Када је реч о првој ревитализационој целини насловљеној „Јачање улоге и надлежности Генералне скупштине“ фокус њеног деловања је однос Генералне скупштине и других органа, а посебно Савета безбедности. На седницама *ad hoc* радне групе државе су указивале на проблематику задирања Савета безбедности у рад Генералне скупштине. Проблематична је и повећана нормативна надлежност Савета безбедности, имајући у виду да Скупштина треба да има улогу јединог универзалног и потпуно репрезентативног међувладиног органа унутар Организације, укључујући и област нормирања. Ради се на томе да извештаји Савета безбедности буду више аналитичког карактера и предметно оријентисани. Неопходно је уложити напоре како би се резолуције Генералне скупштине више примењивале у пракси. На овај начин би улога Генералне скупштине била знатно ефикаснија и видљивија. Ово ревитализационо питање разматра и могућности сарадње са цивилним друштвом и другим заинтересованим странама.¹²³

Побољшање радних метода Генералне скупштине је можда најизазовније ревитализационо питање. Генерална скупштина већ деценијама води борбу са обимном агендом и питањима која се понављају. Неопходно је извршити рационализацију агенде како би се

¹²² United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 12 September 2005 [without reference to a Main Committee (A/59/L.69/Rev.1)] 59/313. A strengthened and revitalized General Assembly.

¹²³ Детаљније видети: United Nations General Assembly, A/70/1003 Revitalization of the work of the General Assembly, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 2. August 2016. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/70/1003>, 19. 2. 2025.

променили приоритети, елиминисало дуплирање и преклапање и развијала комплементарност у разматрању и преговарању око сличних и сродних питања. Како би се умањила агенда, треба извршити, у мери у којој је то могуће, бијенализацију, тријенализацију и груписање тачака дневног реда. Рационализација агенде и програма рада Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а у светлу Агенде 2030 представљала би непроцењив допринос раду Организације. Неопходно је извршити рационализацију састанака и максимално избегавати заказивање било каквих врста сусрета за време трајања генералне дебате, како би се сачувала важност дебате. Предлаже се и брисање питања са агенде у вези којих није усвојена ниједна резолуција у последњих неколико година. Неопходно је побољшати координацију између главних комитета за време заседања и у транзиционом периоду од актуелног до наредног заседања. Посвећује се пажња и техничким детаљима попут сталног присуства преводилачке службе током трајања заседања и питања везаних за документацију.¹²⁴

Јачање улоге и Генералне скупштине у процесу избора Генералног секретара је од великог значаја имајући у виду политичку димензију функције генералног секретара. Током година, начин избора генералног секретара био је у рукама Савета безбедности, обавијен велом тајности и одвијао се иза затворених врата. Друге државе нису имале много информација о току изборног процеса, а сам генерални секретар био је резултат компромиса велике петорке. Улогу осталих држава чланица, а самим тим и Генералне скупштине, било је неопходно унапредити како би се обезбедила транспарентност овог изборног процеса. О овом питању и постигнутим резултатима биће више речи у поглављу књиге посвећеном надлежностима које деле Генерална скупштина и Савет безбедности.

Када је реч о јачању институционалне меморије Канцеларије председника Генералне скупштине напори *ad hoc* радне групе усмерени су на побољшање радних услова председника, особља и на обезбеђење финансијских средстава неопходних за нормално функционисање Канцеларије. Буџетска средства Канцеларије нису довољна, посебно када је реч о међународним путовањима. Предлаже се да се повећа редовни буџет како би се смањила неједнакост и избегла

¹²⁴ Детаљније: United Nations General Assembly, A/72/896, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 19. June 2018. таčke 34–55. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/72/896>, 19. 2. 2025.

дискриминација између председника који долазе из развијених држава и земаља у развоју. Неопходно је да председник има комуникацију и размену информација са председавајућима других органа УН, као и да одржава састанке и консултације са регионалним групама. Треба водити рачуна и о потпуној равнотежи, која је много пута била неизбалансирана када је реч о члановима особља Канцеларије.¹²⁵

Ad hoc радна група функционише скоро 20 година, а питање ревитализације је активно већ неких 35 година. За тако дугачак временски период требало би да је много кључних проблема поправљено. Ово није случај. Препоруке ad hoc радне групе пате од истог проблема као и резолуције Генералне скупштине – њихова примена у пракси је јако скромна. Сви знају шта треба поправити, али као да недостаје снаге и политичке воље. Препоруке ad hoc групе дале су резултат када је реч о побољшању квалитета годишњег извештаја Савета безбедности и генералног секретара, као и код избора генералног секретара. Улажу се напори и да Генерална скупштина буде што видљивија у медијима.

Друга битна питања нису промењена – агенда је обимна, квалитет резолуција није поправљен, резолуције се даље понављају, канцеларији председника Генералне скупштине недостају финансијска средства и помоћ у особљу, а Савет безбедности је и даље далеко доминантнији у односу на Генералну скупштину. Имајући у виду вишедеценијски рад ad hoc групе, наде у њен већи успех у будућности су веома ограничене. Стиче се утисак да је до формирања ad hoc групе „дошло и сувише касно, када су се проблеми метода рада овог органа нагомилали до мере до које је њихово ефикасно решавање мало вероватно“.¹²⁶

¹²⁵ Детаљније: United Nations General Assembly, A/71/1007, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 07. August 2017. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/71/1007>, 19. 2. 2024.

¹²⁶ Јелица Горданић, Јачање метода рада као начин заустављања маргинализације Генералне скупштине Уједињених нација, *op. cit.*, стр. 69.

2.2. Савет безбедности – неки мало једнакији од других

Генерална скупштина УН осмишљена је као представничко тело УН. Основне карактеристике Генералне скупштине као органа су демократичност у погледу чланства, најшири спектар питања којима се бави, али мало реалне моћи. Насупрот Генералној скупштини, монументалној грађевини са недовољно јаким темељима, стоји орган који је сушта супротност. Тај орган је Савет безбедности.

Савет безбедности задужен је за одржавање међународног мира и безбедности. За разлику од широке надлежности Генералне скупштине, надлежности Савета безбедности су конкретизоване. Повела УН резултат је преговора између САД, Уједињеног Краљевства и бившег Совјетског Савеза. Ове три државе успеле су да постигну атмосферу која је штитила њихове појединачне интересе, оставивши као крајњи циљ оснивање организације која ће бити способна да обезбеди светски мир. Уговор који је из тога произашао био је отворен за све државе које су желеле да се придруже, али само под условом да придруживање значи жртвовање сувереног права на вођење рата.¹²⁷ На овај начин, мото успостављања Савета безбедности је био: Дајте искључиву надлежност над употребом силе једном органу и тај орган ће вам заузврат дати свет заштићен од рата.¹²⁸

Велике силе су током преговора имале на уму различите визије састава и начина функционисања Савета безбедности. Председник Рузвелт заступао је идеју четири „полицајца“ – САД, Уједињеног Краљевства, Совјетског Савеза и Кине. Ове четири државе сачињавале би посебно тело у оквиру УН које би имало искључива овлашћења да одлучује о употреби силе. С друге стране, постојало би извршно веће састављено од „полицајаца“ и неколико представника изабраних по регионима, који би се бавили невојним питањима. Оба тела била би одвојена од Генералне Скупштине. Преговарачи из Велике Британије имали су на уму три регионална већа – по једно за Европу, Азију и Америку. Већа би била задужена за спровођење регионалне безбедности и за свој рад одговарали би Врховном савету Уједињених нација. По британском резонувању, регионални савети омогућавали би

¹²⁷ Brian Cox, *United Nations Security Council Reform: Collected Proposals and Possible Consequences*, *South Carolina Journal of International Law and Business*, Vol. 6, Issue 1, Article 4, 2009, pp. 89–128, p. 93.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 94.

мир на локалном нивоу и онемогућили мешање у унутрашње ствари других држава. Совјетски Савез је у почетку био отворенији за директни војни савез са САД и Великом Британијом. Са напретком преговора совјетска позиција била је отворенија за компромисе.¹²⁹

Свака од великих сила имала је одређене фаворите за које се залагала у погледу чланства у будућем Савету безбедности. САД су лобирале за специјални статус Кине и Бразила. Међутим, од Бразила су врло брзо одустале имајући у виду да ова држава није имала капацитет да се у том тренутку сматра великом светском силом. Велика Британија је навијала за Француску, свог европског савезника. На крају су највише среће имали Кина и Француска. Својство сталних чланица овог органа стекле су победнице Другог светског рата – Кина, Француска, Савез Совјетских Социјалистичких Република, Уједињено Краљевство и САД.¹³⁰

Поред категорије сталних, постоји и категорија несталних чланица. До 1965. године овај орган био је сачињен и од шест несталних чланица. Тзв. „центлменским споразумом“ између САД и Совјетског Савеза, из 1946. године, утврђена је формула по којој ће се бирати нестални чланови Савета – две чланице из Латинске Америке и по једна чланица из источне Европе, западне Европе, Комонвелта и Блиског истока. Овакав принцип изазвао је велику огорченост држава Африке и Азије чије учешће уопште није било предвиђено.

Од држава Азије и Африке потекла је иницијатива о питању правичног представљања у Савету безбедности и Економском и социјалном савету. Иницијатива је резултирала резолуцијом 1991 (XVIII) којом је број несталних чланица повећан са првобитних шест на десет.¹³¹ Актуелни начин избора несталних чланова Савета безбедности одвија се по следећем принципу: пет чланова из афричких и азијских држава, једна држава из источне Европе, две државе из Латинске Америке, две државе из западне Европе и других држава. Повећање броја несталних чланица у Савету безбедности допринело је учешћу већег броја држава

¹²⁹ O stavovima velikih sila u pregovorima oko sastava i nadležnosti Saveta bezbednosti videti detaljnije kod: *Ibidem*, pp. 94–96.

¹³⁰ Повеља Уједињених нација, члан 23.

¹³¹ United Nations General Assembly, Resolution 1991(XVIII) Question on equitable Representation on the Security Council and the Economic and Social Council. General Assembly, Official Records. 18th Session, 17 December 1963. Dostupno na: <https://digital.library.un.org/record/203973?v=pdf>, 2. 12. 2024.

у раду овог орагана. Члан 23 Повеље предвиђа да се приликом избора несталних чланова највише узима у обзир допринос чланова УН одржању међународног мира и безбедности и осталим циљевима Организације, као и правична географска расподела.¹³²

За разлику од демократске Генералне скупштине, чланство Савета безбедности је значајно ограничење. Победнице Другог светског рата добиле су сва права која са собом носи својство сталних чланица. На овом месту је нужно истаћи њихову најексклузивнију карактеристику – право вета на одлуке о важним питањима из надлежности Савета безбедности.

С друге стране, несталне чланице нису добиле ни приближно једнака права. Неједнакост се не огледа само у ограниченом трајању чланства, већ и у њиховој немогућности да суштински утичу на доношење било какве одлуке у вези са питањима из надлежности Савета безбедности. Временом својство сталних чланица и право вета постали су кључни проблеми за ефикасно функционисање УН. По мишљењу теоретичара, „победнички и савезнички дух, који је провејавао у месецима и годинама које су након рата уследиле, веременом је бледео, а идеолошка и блоковска поларизација међународне сцене постала је доминантна детерминанта односа у Уједињеним нацијама, нарочито у Савету безбедности, месту сусрета супротстављених идеолошких дивова са неспутаним правима“.¹³³

2.2.1. Демократски дефицит Савета безбедности и проблематика права вета

Савет безбедности сматра се „потенцијално најмоћнијим наднационалним органом на свету“ и „најмоћнијом међународном институцијом у историји система националне државе“.¹³⁴ Савет безбедности је орган задужен за акцију, најважније извршно тело организације. Његове активности привлаче пажњу шире јавности и медија и често су предмет критика. Функционисање и оцена успешности

¹³² Повеља Уједињених нација, члан 23.

¹³³ Sead F. Ganić, *Osvrt na raspravu o potrebi reforme Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 2, 2019, str. 545–560, str. 547.

¹³⁴ Martin Binder and Monika Heupel, *The Legitimacy of the UN Security Council: Evidence from Recent General Assembly Debates, International Studies Quarterly*, Vol. 59, Issue 2, 2015, pp. 238–250, p. 238.

Савета безбедности били су предмет истраживања правне и политичке науке. Шта то теоретичари замерају Савету безбедности?

Почнимо од самог састава овог органа и замерки које се могу упутити. Демократски дефицит настаје када привидно демократске организације или институције не испуњавају принципе демократије у својој пракси или раду. Може се користити на унутрашњем нивоу за критику одређеног демократског система, али се користи и на глобалном нивоу како би се одредило да ли је процес одлучивања неког глобалног органа управљања демократски. Велики број институција и органа се суочавају са демократским дефицитом. У ово друштво спадају Светска банка и Светска трговинска организација.

На нивоу УН победу одсуства демократичности односи Савет безбедности. Постојање категорије сталних чланица је прва одлика. Пет држава које се по нечему крупном издвајају у систему од 193 чланице није одлика демократије. Друго, тих пет „посебних“ чланица имају право вета, што их додатно издваја од свих осталих држава. Право вета није само слово на папиру, него са собом носи реалну моћ која има утицај на рад и активности УН, и која такође има утицај на животе стотине хиљада људи у подручјима која су изложена конфликтима. Уколико од једног гласа зависи да ли ће организација предузети или не предузети принудне мере, онда је сасвим јасно да је та моћ велика. На основу оваквог стања теоретичари сматрају да Савет безбедности не испуњава ни основне стандарде легитимитета, наглашавајући да наглашавају да процедуре овог органа нису у складу са општим стандардима инклузивности, транспарентности и одговорности.¹³⁵ На овај начин Савет безбедности поприма карактеристике елитног пакта, недоступног за шири круг.

Велике силе су на конференцији у Сан Франциску оправдале употребу вета. Представник САД истакао је да би „велике силе могле да очувају светски мир ако се уједине... То не би могле ако би међу њима постојала неслагања. Услов једногласности користио би се у важне и племените сврхе, јер велике силе не би хтеле да троше милионе и богатства и живота у још једном рату“.¹³⁶ Према гледишту САД, одсуство вета било би нека врста убиства Повеље. Представник

¹³⁵ *Ibidem*, p. 239.

¹³⁶ Richard Butler A. C., Reform of the United Nations Security Council, *Penn State Journal of Law & International Affairs*, No. 1, Vol. 1, 2012, pp. 23–39, p. 28.

Совјетског Савеза истакао је да би „право вета олакшало стварање заиста ефикасне међународне организације за одржавање мира“.¹³⁷

Да ли се сталне чланице овог органа могу окарактерисати као демократске државе? На папиру је свака држава демократска и свака се залаже за мир и безбедност, заштиту и поштовање људских права, решавање спорова мирним путем итд. Пракса је у случају глобалних сила често показивала другачије. Да ли се Русија, стална чланица, може класификовати као демократија? Имајући у виду активности њеног руководства у последњих десетак година, одговор не може са сигурношћу бити позитиван. САД, још једна стална чланица Савета безбедности, позната је по двоструким стандардима и политици да правила која важе за њихове савезнике, не важе за њихове непријатеље. Иста питања можемо поставити и за демократије Кине, Велике Британије и Француске. Одговори ће бити мање-више слични и не у потпуности позитивни.

Савету безбедности се може замерити и недовољно учешће ширег круга држава у његовом раду. Десет несталних чланица бирају се на период од две године. Ово омогућава недовољно великом кругу држава да приступи овом моћном телу УН. Тренутно постоји 62 државе које никада нису биле изабране за несталне чланице Савета безбедности.¹³⁸ С друге стране, неке државе су биле несталне чланице много више од једанпут. Тако Јапан држи рекорд као држава која је 11 пута бирана у чланство у Савету безбедности, а следе га Бразил (10 пута), Аргентина (9 пута) и Канада (6 пута).¹³⁹

Због чега је демократски дефицит проблематичан? Теоретичари сматрају да је мало вероватно да Савет безбедности, као недемократски орган, делује демократски и да у доношењу одлука постиже демократске исходе. Као друго, мало је вероватно да недовољно демократско тело доноси одлуке које служе интересима демократије.¹⁴⁰

¹³⁷ *Ibidem*, p. 28.

¹³⁸ Lista država koje nikada nisu bile nestalne članice Saveta bezbednosti dostupna na: United Nations Security Council, Countries Never Elected Members of the Security Council. Dostupno na: <https://main.un.org/securitycouncil/en/content/countries-never-elected-members-security-council>, 3. 12. 2024.

¹³⁹ Niall McCarthy, The Most Frequently Elected UN Security Council Members, *Statista*, 18 June 2020. Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/14180/non-permanent-un-security-council-members-with-most-years-served/>, 3. 12. 2024.

¹⁴⁰ Jeremy Farrall, Does the UN Security council compound the global democratic deficit?, *Alberta Law review*, Vol. 46, No. 4, 2009, pp. 913–932, p. 918.

На питање демократског дефицита наставља се већ поменуто право вета сталних чланица. Члан 27 Повеље наводи следеће:

1. Сваки члан Савета безбедности има један глас.
2. Одлуке Савета безбедности о процедуралним питањима доносе се потврдним гласањем девет чланова.
3. Одлуке Савета безбедности о свим осталим питањима доносе се потврдним гласовима девет чланова, укључујући потврдне гласове сталних чланова, с тим да се при доношењу одлука на основу главе VI и члана 52, става 3, страна у спору уздржи од гласања.¹⁴¹

Формулација „укључујући потврдне гласове сталних чланова“ омогућила је сталним чланица право вета, иако се сама реч вето не помиње нигде у Повељи. На овај начин се нарушава принцип суверне једнакости свих држава чланица. САД, Кина, Русија, Француска и Велика Британија државе постале су државе „посебног статуса“ и мало једнакије и посебније у односу на остале. Јасно је да се ниједна од колективних мера предвиђена главом VII Повеље никада неће употребити против неке од сталних чланица. Теоретски, било која стална чланица може да крши мир и безбедност, а да се против ње не употребе казнене мере. Из овог разлога, велика већина теорије и скоро све чланице УН сматрају вето неправедним. Поред чињенице да су сталне чланице Савета безбедности апсолутно безбедне од примене колективних мера, у пракси се јавља још једна, по међународни мир много опаснија могућност. Било која стална чланица може да не подржи предузимање колективних мера, ако то није у њеном интересу.

На који начин је вето постао део Савета безбедности УН? Као што смо раније истакли, према Пакту Друштва народа одлуке су се доносиле једногласно. Ово правило је важило и за Савет Друштва народа, орган еквивалентан Савету безбедности УН. Због оваквог решења Друштво народа није било у стању да ефикасно реагује на кризе.

Оснивачи УН учили су из неуспеха свог претходника, па су одлучили да сви органи доносе одлуке неком врстом већине. Технички, ово правило се односи и на Савет безбедности када је реч о свим питањима која нису суштинска. На конференцији у Јалти постигнута је сагласност великих сила око питања вета. Очекивано, на конференцији у Сан Франциску ово питање је изазвало неслагање осталих држава. Међутим, за чланице велике петорке ово је био *conditio*

¹⁴¹ Повеља Уједињених нација, члан 27.

sine qua non за њихово учешће у будућој организацији. Око овог питања се није даље могло преговарати. Вето је био неопходан како би се искључила могућност да Савет безбедности штети односима сталних чланица тако што ће деловати против воље неке од њих. Савезничке силе су полазиле од аргумента да њихов привилеговани статус подразумева примарну одговорност у погледу одржавања међународног мира и безбедности и да не треба сматрати да би оне намерно користиле своју моћ „вета“ да ометају рад Савета.¹⁴² Ово се показало као једна велика бајка. Сталне чланице нису превише оклевале да користе вето како би штитиле своје националне интересе и подржавале циљеве своје спољне политике. Оваква могућност не постоји за остале чланице УН.

Вето је први пут употребљен 16. фебруара 1946. године од стране СССР-а на нацрт резолуције о повлачењу страних трупа из Либана и Сирије. Од тада, вето је забележен 293 пута.¹⁴³

У првим годинама функционисања УН, СССР је највише користио ово право, при чему у највећој мери у циљу блокирања пријема нових држава чланица. Током година, СССР је уложио вето укупно 120 пута. САД су уложиле први од 82 вета 17. марта 1970. године. Од тада, САД су користиле вето много више него било која друга стална чланица, најчешће да блокирају одлуке које су сматрале штетним по интересе Израела. Велика Британија је употребила вето 29 пута, а први такав случај се догодио 30. октобра 1956. године током Суецке кризе. Француска је први пут уложила вето 26. јуна 1946. у вези са Шпанским питањем, а до сада је ово право користила укупно 18 пута. Кина је вето употребила мање од осталих великих сила.¹⁴⁴

Треба додати да је употреба вета од стране Русије и Кине значајно порасла од 2011. године, углавном у вези сукоба у Сирији. Од 2011. Русија је право вета уложила 19 пута, од којих 14 на Сирију. У погледу Кине, осам од девет кинеских вета током овог периода односило на

¹⁴² Detaljnije o ovom pitanju videti kod: Jan Wouters, Tom Ruys, Security Council Reform: A New Veto for a New Century?, Royal Institute For International Relations (IRRI-KIIB) Brussels, August 2005, p. 7. Dostupno na: <https://aei.pitt.edu/8980/1/ep9.pdf>, 3. 12. 2024.

¹⁴³ Security Council Report, UN Security Council Working Methods, The Veto. 13 February 2024. Dostupno na: <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/the-veto.php>, 3. 12. 2024.

¹⁴⁴ *Ibidem*

Сирију, а један на Венецуелу. Од 2000. године САД су 14 пута користиле вето, од којих се чак 12 односило на конфликт Израела и Палестине.¹⁴⁵

Недостаци права вета, а уједно и система одржавања међународног мира и безбедности, посебно су видљиви када се одвија спор у који је укључена једна од сталних чланица. Сукоб Русије и Украјине, односно специјална операција, привукла је велику пажњу светске политичке и академске јавности. Њен „глобални политички и економски утицај данас је очигледан и представља прекретницу у међународним односима“.¹⁴⁶ Генерални секретар УН Антонио Гутереш окарактерисао је руску војну офанзиву као „неприхватљиву“ и апеловао на Путина да прекине војну операцију и повуче руске трупе са украјинске територије.¹⁴⁷ У истом периоду, ЕУ је издала саопштење у којем оштро осуђује „ничим изазвану инвазију оружаних снага Руске Федерације на Украјину“, називајући то кршењем међународног права, осудивши и учешће Белорусије у сукобу у Украјину.¹⁴⁸ Афричка унија изразила је изузетну забринутост због „опасне ситуације створене у Украјини“ и позвала Русију и све друге међународне актере да поштују међународно право и територијални интегритет суверених држава.¹⁴⁹

Савет безбедности је, услед вета Русије, одбацио нацрт резолуције о окончању руске војне офанзиве против Украјине 25. фебруара 2022. године.¹⁵⁰ На овај начин, Русија је као стална чланица искористила право које јој Повеља гарантује. Ниједно правило УН није било прекршено. Било која друга стална чланица, да је била на месту Русије, учинила би исто. Ово показује неефикасност система Уједињених нација и немогућност организације да се ухвати у коштац са проблемима у које су укључене чланице велике петорке.

У свом говору на седници Савета безбедности УН, украјински председник Володимир Зеленски поставио је неколико добрих питања

¹⁴⁵ *Ibidem*

¹⁴⁶ Невена Станковић, Перспективе односа ЕУ и Русије кроз призму рата у Украјини, *Међународна политика*, год. LXXIV, бр. 1188, 2023, стр. 145–166, стр. 163.

¹⁴⁷ Security Council Report, Ukraine: Vote on Draft Resolution, 25. February 2022. Dostupno na: <https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2022/02/ukraine-vote-on-draft-resolution.php>, 4. 12. 2024.

¹⁴⁸ *Ibidem*

¹⁴⁹ *Ibidem*

¹⁵⁰ United Nations, Meetings Coverage and Press Releases, Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Ending Ukraine Crisis, as Russian Federation Wields Veto, 25. 2. 2022. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2022/sc14808.doc.htm>, 15. 2. 2025.

о УН, Савету безбедности и праву вета: „Где је безбедност коју Савет безбедности мора да гарантује? Нема безбедности. Где је мир који су Уједињене нације створене да гарантују? Систем УН се мора одмах реформисати како право вета не би постало право на убијање.“¹⁵¹ Према мишљењу теоретичара, „овакве очигледне злоупотребе постављају питање како и да ли се право вета може ограничити“.¹⁵²

2.2.2. Савет безбедности и међународни мир и безбедност

Најважнији циљ УН је остваривање међународног мира и безбедности. Мирно решавање спорова прокламовано је бројним документима УН. На овом месту треба истаћи Ревидирани генерални акт о мирном решавању међународних спорова (1949), Декларацију Уједињених нација о начелима међународног права о пријатељским односима и сарадњи држава у складу са Повељом Уједињених нација (1970), Декларацију из Маниле о мирољубивом решавању међународних спорова (1982), Декларацију о спречавању и отклањању спорова или ситуација који могу да угрозе међународни мир и безбедност и о улози Уједињених нација на том пољу (1988) и многе друге. У реалности, свет не живи у хармонији.

Испоставило се да је 2023. година једна од најнасилнијих година од завршетка Хладног рата, али и Другог светског рата. Забележен је рекордан број од 59 сукоба. Африка је остала регион са највише државних сукоба годишње (28), затим Азија (17), Блиски исток (10), Европа (3) и Америка (1). Број сукоба у Африци се скоро удвостручио у поређењу са периодом пре десет година. Само током протекле три године у Африци је у борбама погинуло више од 330.000 људи.¹⁵³ Током 2024. године сукоби у Гази и Украјини били су главни покретачи глобалног пада мира. Тренутно, више од 110 милиона људи има статус избеглице или интерно расељеног лица због оружаних сукоба.¹⁵⁴

¹⁵¹ President of Ukraine. Speech by the President of Ukraine at a meeting of the UN Security Council, 5 April 2022. Dostupno na: <https://www.president.gov.ua/en/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zasidanni-radi-bezpeki-oon-74121>, 4. 12. 2024.

¹⁵² Katy Malloy, Ukraine v. Russia: A Case for Change in International Enforcement, 65 *Wm. & Mary L. Rev.* Vol 65, Issue 5, 2024, pp. 1231–1264, p. 1257.

¹⁵³ New data shows record number of armed conflicts, Monday, 10 Jun 2024, *PRIO*. Dostupno na: <https://www.prio.org/news/3532>, 5. 12. 2024.

¹⁵⁴ *Ibidem*

Како сукоби постају све распрострањенији и интернационализацијом, њихова сложеност смањује вероватноћу постизања трајних решења. Украјина и Газа су примери сложених историјских сукоба, без идеје о ефикасном трајном решавању. Број сукоба који су резултирали одлучујућом победом за било коју страну пао је са 49% током седамдесетих година 20. века, на мање од 9% у периоду после 2010. године. У истом периоду, број сукоба који су окончани мировним споразумима пао је са 23% на једва нешто више од 4%.¹⁵⁵ Још један кључни фактор који преобликује природу сукоба је утицај и употреба технологије, што знатно олакшава недржавним групама и мање моћним државама да се такмиче у сукобима са већим државама. Број држава које користе беспилотне летелице порастао је са 16 на 40, што је повећање од 150% у периоду између 2018. и 2023. године. У истом периоду, број недржавних група које су извршиле најмање један напад дроновима порастао је са 6 на 91, што је повећање од преко 1.400%.¹⁵⁶ Употреба дрона је „изменила физиономију ратовања на много начина и издигла их на агенду високе политике великих сила“.¹⁵⁷ Технологија која стоји иза дрона брзо напредује, али још увек има много отворених питања о етичким, правним и стратешким питањима њихове употребе у борби, а посебно високо контроверзно питање може бити њихова употреба за нападе на цивилно становништво.

Имајући у виду тренутну статистику у погледу броја ратова, напретка технологије и броја сукоба чије се решење не назире, јасно је да систем одржавања међународног мира и безбедности у пракси баш и није функционалан. Шта је томе узрок? Да ли Савет безбедности није дорастао улози која му је предвиђена Повељом?

Члан 24 Повеље регулише задатке и овлашћења Савета безбедности и каже: „Да би се обезбедила брза и ефикасна акција Уједињених нација, њихови чланови поверавају Савету безбедности првенствено одговорност за одржање међународног мира и безбедности и

¹⁵⁵ Visions of Humanity, Global Peace Index Highest number of countries engaged in conflict since World War II. 11 June 2024. Dostupno na: <https://www.visionofhumanity.org/highest-number-of-countries-engaged-in-conflict-since-world-war-ii/>, 4. 12. 2024.

¹⁵⁶ *Ibidem*

¹⁵⁷ Ненад Стекић, Дронови у рату у Украјини: ново поље шаховске табле глобалног надметања, у: Небојша Вуковић, Михајло Копача (ур), *Рат у Украјини: оно што знамо и оно што не знамо*, Институт за међународну политику и привреду, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2023, стр. 233–246, стр. 242.

саглашавају се да Савет безбедности делује у њихово име при спровођењу својих дужности на основу ове одговорности“.¹⁵⁸ Главна надлежност Савета безбедности је међународни мир и безбедност. Постоје два оквира за обављање ове надлежности.

Први оквир се односи на мирно решавање спорова. Када настане спор који може угрозити одржање међународног мира и безбедности, државе треба да траже решење мирним путем. Члан 33 наводи преговоре, истражне комисије, посредовање, измирење, судско решавање, прибегавања регионалним установама или споразумима, или друге мирне начине по свом сопственом избору. Савет безбедности, кад сматра потребним, позива странке да спор реше мирним начинима. Уколико овај орган сматра да настанак спора може стварно угрозити одржање међународног мира и безбедности, одлучује да ли да поступи по члану 36 или да препоручи оне услове решења које сматра одговарајућим.¹⁵⁹ У овој фази сукоб још увек није озбиљна претња међународном миру и безбедности.

У случају да сукоб постане претња међународном миру и безбедности, ситуација се значајно мења. Савет безбедности утврђује да ли постоји претња миру, повреда мира или акт агресије и има могућност да примени војне или невојне акције како би се одржао или успоставио међународни мир.¹⁶⁰ Овај вид делатности Савета безбедности регулише глава VII Повеље. Пре него што одлучи о врсти акција које ће предузети, овај орган може позвати заинтересоване стране да се повинују оним привременим мерама за које он сматра да су потребне или пожељне. Такве привремене мере не смеју утицати на права, захтеве или положај заинтересованих страна. Савет безбедности дужан је да води рачуна о неиспуњавању таквих привремених мера.¹⁶¹

¹⁵⁸ Повеља УН, члан 24 (1).

¹⁵⁹ Члан 36 Повеље: 1) Савет безбедности може препоручити у свакој фази спора чија природа одговара члану 33 или ситуације сличне природе, одговарајуће поступке или методе уређења. 2) Савет безбедности треба да узме у обзир сваки поступак решавања спора које су странке већ усвојиле. 3) Дајући препоруке сходно овом члану, Савет безбедности треба, исто тако, да има у виду да би странке, по правилу, требало да правне спорове износе пред Међународни суд у сагласности са одредбама Статута Суда.

¹⁶⁰ Повеља Уједињених нација, члан 39.

¹⁶¹ Повеља Уједињених нација, члан 40.

Уколико привремене мере не дају резултате, Савет безбедности може предузети неке од невојних акција како би смирио ситуацију или може позвати и државе чланице Уједињених нација да предузму такве мере. Овај вид мера подразумева прекидање економских односа, железничких, поштанских, ваздушних, телеграфских веза, као и прекид дипломатских односа.¹⁶² У случају да примена ових мера не даје задовољавајући резултат, Савет безбедности може предузети војне мере. Оне подразумевају акцију која је потребна за успостављање мира и безбедности ваздухопловом, поморским и сувоземним снагама. Овај тип акције може укључити демонстрације, блокаду и друге акције поморским, сувоземним и ваздухопловним снагама чланова Уједињених нација.¹⁶³ Државе чланице имају обавезу да ставе на располагање Савету, на његов позив и у складу са посебним споразумом или споразумима, оружане снаге, олакшице, помоћ, укључујући и право пролаза, неопходне ради остварења међународног мира и безбедности. Све планове за примену војне силе израђује Савет безбедности, уз помоћ Комитета војног штаба. Акцију потребну за одржавање међународног мира и безбедности предузимају сви чланови Уједињених нација или неки од њих, према одлуци Савета безбедности.¹⁶⁴ У периоду од завршетка Другог светског рата па до инвазије на Кувajt 1990. године, Савет безбедности је усвојио релативно мали број резолуција у складу са главом VII Повеље УН: (Резолуција 84 (1950) која се односи на Кореју, Резолуције 221 (1966), 232 (1966), 253 (1968), 399 (1976) и 409 (1977) које се односе на Јужну Родезију, и Резолуције 277 (1970) и 418 (1977) које се односе на Јужну Африку, док су након крај Хладног рата, односно од 2. августа 1990. године, усвојене бројне резолуције Савета безбедности позивајући се на главу VII.¹⁶⁵

Постоји и одређени круг надлежности Савета безбедности који се односи и на нека друга питања, ван међународног мира и безбедности. Ове надлежности везане су за изборе или управљање. Тако, на пример, Савет безбедности даје препоруке Генералној скупштини о пријему нових чланова у УН, и препоруку о искључењу из чланства. Уз Генералну скупштину овај орган учествује у избору судија

¹⁶² Повеља Уједињених нација, члан 41.

¹⁶³ Повеља Уједињених нација, члан 42.

¹⁶⁴ Повеља Уједињених нација, члан 48.

¹⁶⁵ Nikola Dragojlović, *Upotreba sile u međunarodnom javnom pravu u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija*, *Harmonius*, 2022, str. 137–169, str. 144.

Међународног суда правде. Његова улога је доминантна у процесу избора генералног секретара, па даје препоруке за именовање новог генералног секретара Генералној скупштини, која и усваја те препоруке. Док је постојао систем старатељства, овај орган је могао преузети старатељство над стратегијским подручјима у име УН. Савет безбедности може да препоручи Генералној скупштини услове под којима једна држава која није члан УН може да постане страна статута Међународног суда правде.¹⁶⁶

Када је реч о међународном миру и безбедности, треба се запитати каква је динамика између Савета безбедности и Генералне скупштине око овог питања? Вратимо се на тренутак на одредбу члана 24 који каже да Савет безбедности има првенство одговорности за одржавање међународног мира и безбедности. Реч првенство тера на размишљања и на различита тумачења. Постоје аутори који сматрају да одговорност Савета безбедности иако првенствена није ексклузивна. Савет безбедности има могућности да решава спор мирним путем или да примени неку од принудних мера. Може се десити да Савет безбедности и не испуни своју Повељом предвиђену улогу и примарну надлежност. Ова теоријска мишљења сматрају да у том случају постоји „секундарна“ надлежност која припада Генералној скупштини.¹⁶⁷ Одредба члана 10 даје широку власт Генералној скупштини да може расправљати о свим питањима и предметима у Повељи и давати препоруке. Овај орган не може давати препоруке једино у случају када исто питање разматра Савет безбедности.

Имајући у виду да је циљ Повеље остварење међународног мира и безбедности, да ли Генерална скупштина може да врши овај задатак уместо Савета безбедности? Да ли Генерална скупштина може доћи у ситуацију да спроводи акције предвиђене главом VII Повеље – да предузима војне и невојне мере у случају повреде мира, претње миру и аката агресије? У пракси се може десити ситуација да Генерална скупштина упути питање везано за одржавање међународног мира и безбедности Савету безбедности, па да се, након његовог разматрања, питање поново нађе пред Генералном скупштином. Хипотетички, у овом случају би Генерална скупштина могла да препоручи различите

¹⁶⁶ Повеља Уједињених нација, члан 93 (2).

¹⁶⁷ Dave Waithe, The relationship of the Security Council and the General Assembly in the maintenance of International Peace and Security: A true construction, *Student Law Review*, Vol 13, 1998, pp. 122–135, p. 135.

мере, па чак и предузимање акције у смислу главе VII Повеље. Међутим, треба се подсетити једне значајне разлике између Генералне скупштине и Савета безбедности. Одлуке првопоменутог органа немају својство правне обавезности. Оне су само препоруке. Из тог разлога, било какве потенцијалне препоруке Генералне скупштине које би се односиле на примену мера из главе VII Повеље не би стварале обавезу за државе чланице.

Мир и безбедност су најважнији циљеви којима стреми човечанство. То је уједно и најважнији задатак УН. Одредбе Повеље које регулишу овлашћења Савета безбедности у овом питању као да нису покриле све могућности. Јасно је да услед употребе права вета било које од сталних чланица мир и безбедност неће бити остварени. Без права вета, овлашћења Савета безбедности предвиђена Повељом била би и више него функционална (барем на папиру). Овај орган би могао предузимати војне и невојне мере у неопходним случајевима.

На овом месту треба бити реалан и признати да је Повеља могла и боље када је реч о одржању међународног мира и безбедности. Шта је важније? Право вета или мир, највећа вредност човечанства? Међутим, не треба ствари увек гледати уско. Овлашћење Савета безбедности је примарно, али ту је и Генерална скупштина, орган који има кредибилитет и који је најзначајније представничко тело не само УН него целог човечанства. Савет безбедности и Генерална скупштина не смеју бити конкуренти ни у ком случају, а посебно не када је реч о међународном миру и безбедности. Њихова улога треба да буде допуњујућа на све могуће начине. Прве године функционисања УН показале су да је и то (барем на неки начин и уз противљење чланова) могуће постићи.

2.2.3. Резолуција Уједињени за мир

Систем колективне безбедности предвиђен Повељом суочио се са озбиљним изазовима и неефикасностима од самог почетка функционисања светске организације. Један од предуслова за предузимање колективних акција Савета безбедности је сагласност девет чланица, укључујући ту и позитивне гласове сталних чланица. Треба нагласити да су позитивни гласови сталних чланица *conditio sine qua non*.

Прве године функционисања УН поклопиле су се с почетком Хладног рата, па организација није имала много изгледа за хармоничан почетак рада. Честа употреба вета, посебно у случајевима када би акције

УН могле зауставити хуманитарне катастрофе, довела је до озбиљног нарушавања легитимитета Савета безбедности.

Током година постојали су бројни предлози за измене и допуне Повеље УН како би се сталним чланицама отежало коришћење права вета. Једна од занимљивијих била је Томас-Даглас резолуција. Наиме, без формалних амандмана на Повељу, Томас-Дагласова резолуција предлагала је допунски споразум према члану 51 отворен за све чланице Уједињених нација.¹⁶⁸ Допунски споразум обавезао би његове потписнице да притекну у помоћ жртви напада ако то затраже две трећине чланица Генералне скупштине, укључујући и три сталне чланице Савета безбедности. Оружане снаге за спровођење дужности помоћи жртви напада биле би на располагању у духу члана 43 Повеље. Резолуција је предложила споразум према коме постоје унапред припремљене војне снаге које ће бити на располагању Савету безбедности или Генералној скупштини.¹⁶⁹ Тензију међу чланице УН посебно је унео вето Совјетског Савеза о питању агресије Северне Кореје на Јужну Кореју 1950. године. Неко решење је морало бити пронађено како би новооснована организација УН имала сврху постојања и била у могућности да врши своје циљеве.

Решење је пронађено усвајањем резолуције „Уједињени за мир“ 3. новембра 1950. године. Усвајање резолуције описано је као „важан развој у историји организације Уједињених нација“.¹⁷⁰ Њен значај је окарактерисан као „политички“, и као „важан корак за очување мира и јачање Уједињених нација“.¹⁷¹ Помоћу ове резолуције, „средње и мале

¹⁶⁸ Члан 51 Повеље Уједињених нација: Ништа у овој Повељи не умањује урођено право на индивидуалну или колективну самоодбрану у случају оружаног напада против члана Уједињених нација, док Савет безбедности не предузме мере потребне за очување међународног мира и безбедности. О мерама које предузму чланови при вршењу овога права на самоодбрану биће одмах извештен Савет безбедности и оне неће ни на који начин да доведу у питање овлашћења и одговорност Савета безбедности да по овој Повељи предузме у свако доба такву акцију ако је сматра нужном ради одржања или васпостављања међународног мира и безбедности.

¹⁶⁹ Richard F. Scott, Revision of the United Nations Charter: A Study of Various Approaches, *Michigan Law Review*, Vol. 53, Issue 1, 1954, pp. 39–68, p. 51.

¹⁷⁰ B. N. Goswami, The Commonwealth and the “Uniting for Peace” Resolution: a Study of the Legal Stand of Some Commonwealth Countries, *International Studies*, 3 (4), 1961, pp. 451–460, p. 451.

¹⁷¹ Juraj Andrassy, Uniting for Peace, *The American Journal of International Law*, Vol. 50, No. 3, 1956, pp. 563–582, p. 563.

силе су добиле већи део материјалне и моралне одговорности у погледу одржавања мира”.¹⁷² Шта је то ново и револуционарно донела резолуција Уједињени за мир и на који је начин била усвојена?

Резолуција Уједињени за мир наводи: „Ако Савет безбедности, услед недостатка једногласности сталних чланова, не врши своју основну одговорност за одржавање међународног мира и безбедности у сваком случају где изгледа да постоји претња миру, повреда мира, или акт агресије, Генерална скупштина ће одмах размотрити то питање с циљем давања одговарајућих препорука члановима за предузимање колективних мера, укључујући у случајевима претње мира, кршење мира или акта агресије, употребу оружане силе када је то потребно, како би се одржали и успоставили мир и безбедност. Ако не заседа у то време, Генерална скупштина може да се састане у специјалној ванредној седници у року од двадесет четири часа од момента подношења захтева. Таква специјална ванредна седница се сазива на захтев Савета безбедности на гласање било којих седам чланова, или од стране већине чланова Уједињених нација”.¹⁷³

Резолуција Уједињени за мир примењује се на случајеве где се повреда мира већ догодила. Замишљена је као последња мера. Захваљујући њеном постојању, Генерална скупштина може реаговати и преузети дужност Савета безбедности када он није у могућности да то учини.

Резолуција Уједињени за мир даје, под одређеним условима, Генералној скупштини права која припадају Савету безбедности. На овај начин се стаје на пут самовољи овог органа. Критичари могу рећи да је ово нека врста напада на примарну надлежност Савета безбедности. У овоме има истине. Међутим, треба истаћи да Уједињени за мир не намећу улогу Генералне скупштине као примарну. Генерална скупштина не отима надлежност од Савета безбедности, већ под тачно утврђеним околностима она постаје тело способно да деблокира деловање Савета безбедности и на тај начин обезбеди улогу УН у остварењу међународног мира.¹⁷⁴ Надлежност Савета безбедности је

¹⁷² *Ibidem*, p. 563.

¹⁷³ UN General Assembly, *Uniting for peace*, A/RES/377, UN General Assembly, 3 November 1950, Dostupno na: <https://www.refworld.org/legal/resolution/unga/1950/en/7730> 16 Februar2025.

¹⁷⁴ Andrew J. Carswell, *Unlocking the UN Security Council: The Uniting for Peace Resolution*, *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 18 No. 3, 2013, pp. 453–480, p. 455.

испоштована. Овај орган има прилику и могућност да реагује. Резолуција се примењује само онда када Савет безбедности не реагује. Између права вета и међународног мира, Уједињени за мир су прилика да се мир обезбеди. Без ове резолуције формализам би однео превласт. УН су одабрале прилику да исправе слабост Повеље.

Усвајање резолуције Уједињени за мир изазвало је доста контроверзи и критика. Највећи противник резолуције био је СССР, главни узрочник њеног усвајања. Противници су сматрали да је организација „отишла предалеко када је намеравала да Скупштини додели улогу која је узурпирала примат Савета безбедности“.¹⁷⁵ Део теорије сматра да „Уједињени за мир“ није у складу с духом Повеље, из разлога што се преношењем овлашћења са Савета безбедности на Генералну скупштину негира једнакост у одлучивању великих сила. Приликом преговора за оснивању УН, велике силе су желеле повлашћен положај. Право вета је било гаранција да се акције не могу спровести без њихове сагласности. Према критичарима, резолуција дуплира и имитира механизме који спадају у искључиву надлежност Савета безбедности.¹⁷⁶ Према неким ставовима, Уједињени за мир представљају „разраду и тумачење овлашћења и функција Генералне скупштине које је овај орган већ имплицитно поседовао, у складу са словом Повеље“.¹⁷⁷

Не може се порећи да резолуција Уједињени за мир представља неку врсту ревизије Повеље, извршену на начин супротан члану 109. Начин усвајања ове резолуције био је специфичан, али неопходан како би УН оправдале сврху постојања. Резолуција је била усвојена са 52 гласа за, пет гласова против и два уздржана.

Поред иновативности и контроверзе коју је њено усвајање узроковало, резолуција Уједињени за мир није била у широј употреби онолико колико се то можда очекивало.

У периоду између 1951. и 2022. године процедура по резолуцији је спроведена свега 13 пута. Имајући у виду период од 71 године, у питању је крајње симболична цифра.

¹⁷⁵ *Ibidem*, p. 456.

¹⁷⁶ Детаљније видети код: Juraj Andrassy, *Uniting for Peace*, *op. cit.*, p. 572.

¹⁷⁷ B. N. Goswami, *The Commonwealth and the “Uniting for Peace” Resolution: A Study of the Legal Stand of Some Commonwealth Countries*, *op. cit.*, p. 452.

Усвајањем ове резолуције суштински се није много променило у свету одржавања међународног мира и безбедности. Разлог за то је чињеница да одлуке Генералне скупштине немају својство правне обавезности. Генерална скупштина „не може доносити одлуке које су у надлежности Савета безбедности у складу са Повељом УН, и не може учинити законитим оно што је иначе незаконито“.¹⁷⁸ По резолуцији Уједињени за мир, препорука употребе принудних мера од стране Генералне скупштине била би сумњиве правне ваљаности и државе које би следиле такву препоруку биле би у ризику кршења члана 2 (4) Повеље и сматрале се одговорним за извршење међународно противправног дела.¹⁷⁹ Из досадашње праксе Генералне скупштине јасно је да није неопходно хитно ванредно заседање како би осудила државе чланице, изразила забринутост, или препоручила одређене мере. Поступајући по процедури Уједињени за мир, Генерална скупштина је до сада углавном осуђивала кршење међународног права и позивала на прекид ових кршења. Препоручивала је увођење санкција, те успостављала мировне снаге уз сагласност државе домаћина. Постоје и мишљења да би „за примену принудних радњи према резолуцији Уједињени за мир била потребна подршка барем једне од сталних чланица Савета безбедности“.¹⁸⁰

Процедура по резолуцији Уједињени за мир последњи пут се користила 2022. године, поводом ситуације у Украјини, када је дошло до одржавања хитног ванредног заседања Генералне скупштине. Тако, на пример, у овом случају резултат хитног ванредног заседања била је Резолуција ЕС-11/1. Одредбама поменуте резолуције се „најоштрије осуђује агресија Руске Федерације на Украјину кршењем члана 2 (4) Повеље“ и осуђује изјава Русије о неопходности ове „специјалне војне операције“. Од Русије је захтевано да „престане са употребом силе против Украјине“, као и да „одмах, потпуно и безусловно повуче све своје војне снаге са територије Украјине унутар њених међународно признатих граница“. Осудила су се и „сва кршења међународног хуманитарног права и кршења и злоупотребе људских права“, захтевајући да стране у

¹⁷⁸ Nikola Dragojlović, *Upotreba sile u međunarodnom javnom pravu u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija*, *op. cit.*, str. 165.

¹⁷⁹ Larry D. Johnson, "Uniting for peace": Does it still serve any useful purpose?, *AJIL Unbound*, vol. 108, 2014, pp. 106–115, p. 115.

¹⁸⁰ Christian Tomuschat, *Uniting for Peace*, United Nations Audiovisual Library of International Law, 2008. Dostupno na: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ufp/ufp_e.pdf, 16. 2. 2025.

сукобу „потпуно испоштују своје обавезе према међународном хуманитарном праву да поштеде цивилно становништво“.¹⁸¹

Резолуција Уједињени за мир је била *enfant terrible* у времену када је усвојена. Идеја која стоји иза резолуције је веома добра. Међутим, реализација те идеје није добра. Услед суштинског недостатка правне обавезности одлука Генералне скупштине, мир се и даље не може у потпуности обезбедити. УН је неопходан неки знатно ефикаснији механизам који би заиста деловао у ситуацијама када је Савет безбедности блокиран вето, а мир и безбедност угрожени. На крају, не може се рећи да су поступања Генералне скупштине по резолуцији Уједињени за мир без икакве вредности. Ако узмемо као пример резолуцију ЕС-11/1 активности Русије се квалификују као агресија. Квалификације Генералне скупштине коришћене у ранијим резолуцијама биле су од користи за правне радње других тела, попут Међународног кривичног суда и предузимање привремених мера од стране Међународног суда правде.

Временом су се јавили још неки предлози у погледу побољшања улоге Савета безбедности у одржању међународног мира и безбедности. Од тадашњег министра иностраних послова Француске Ибер Ведрина (*Hubert Védrine*) 2013. године је потекла иницијатива под називом „Нови кодекс понашања“. Ова иницијатива се базира на идеји да се сталним чланицама Савета безбедности ограничи употреба вета у ситуацијама у којима се дешавају злочини против човечности, који узрокују најгрубље повреде људских права. „Нови кодекс понашања“ је стекао одређену подршку. За сада 114 држава у Генералној скупштини подржава француску иницијативу. Усвајање оваког решења би значајно трансформисало рад Савета безбедности и омогућило његово ефикасније деловање у кризним ситуацијама. Један од противника француског предлога је Русија, па није извесно да ће се ова замисао у догледно време реализовати.¹⁸²

¹⁸¹ Видети детаљније: United Nations General Assembly, A/RES/ES-11/1 Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022, Aggression against Ukraine. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/293/36/pdf/n2229336.pdf>, 8. 12. 2024.

¹⁸² Ljubomir Tintor, Reforma metoda rada Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, *Međunarodna politika*, god. LXXI, br. 1179–80, 2020, str. 178–199, str. 181.

2.2.4. Самовољно проширење надлежности Савета безбедности

Последњих неколико деценија приметна је пракса проширења концепта претње миру. У савременом свету овај концепт се схвата знатно шире него раније, па се сада под претњом миру подразумевају пандемије, кршње људских права, недостатак воде, тероризам, питања полне једнакости, климатске промене, болести попут ХИВ-а итд. Оваква пракса није заобишла ни Савет безбедности који не само да је показао интересовање за нека од наведених питања, него је почео и да их разматра. Овај орган је повећао активности и у погледу правног нормирања. У Резолуцији 1373, из септембра 2001. године, наводи се низ мера које су државе чланице обавезне да спроведу како би се спречили терористички акти.¹⁸³ Треба поменути и Резолуцију 1540, усвојену 2004. године, која је наметнула низ мера у погледу оружја масовног уништења.¹⁸⁴

Оваква пракса је изазвала гнев и незадовољство држава чланица јер на овај начин Савет безбедности улази на територију која традиционално припада Генералној скупштини и Економском и социјалном савету.

У критикама су посебно гласне чланице Покрета несврстаних које су истакле „да државе чланице Уједињених нација треба да у потпуности поштују функције и овлашћења свих главних органа УН, посебно Генералне скупштине, и да одржавају равнотежу између ових органа унутар њихових функција и овлашћења заснованих на Повељи“.¹⁸⁵ Покрет несврстаних наглашава да је „блиска сарадња и координација између свих главних органа Уједињених нација неопходна како би се омогућило да Организација остане релевантна и способна да одговори на постојеће и нове претње и изазове. Покрет понавља своју забринутост због континуираног задирања Савета безбедности у функције и овлашћења Генералне скупштине и

¹⁸³ Detaljnije videti (posleбно чланове 1, 2 i 3): United Nations Security Council, Resolution 1373 (2001) Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001. Dostupno na: https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf, 9. 12. 2024.

¹⁸⁴ Detaljnije videti: United Nations Security Council, S/RES/1540, Resolution 1540 (2004) Adopted by the Security Council at its 4956th meeting, on 28 April 2004. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n04/328/43/pdf/n0432843.pdf>, 9. 12. 2024.

¹⁸⁵ NAM voices concern over continuing encroachment by UNSC, 09 October 2018, *Mehr News Agency*. Dostupno na: <https://en.mehrnews.com/news/138513/NAM-voices-concern-over-continuing-encroachment-by-UNSC>, 9. 12. 2024.

Економског и социјалног савета тако што се бави питањима која спадају у надлежност ових органа. Савет безбедности треба у потпуности да поштује међународно право и Повељу Уједињених нација. Генерална скупштина мора имати водећу улогу у промовисању и координацији напора ка јачању владавине права¹⁸⁶.

Самовољно проширење надлежности Савета безбедности започело је око 2000. године када је овај орган одржао дебату о утицају ХИВ-а на мир и безбедност у Африци. „Заслужне“ за овај догађај биле су САД које су и инсистирале о расправи овог питања. Тадашњи потпредседник САД Ал Гор истакао је да ће „након скоро четири хиљаде састанака у протеклих скоро 50 година, Савет безбедности по први пут размотрити здравствено питање као претњу безбедности“¹⁸⁷.

Разматрање климатских промена као облик претње миру 2007. и 2011. године биле су међу најконтроверзнијим потезима Савета безбедности. Ово питање се нашло на дневном реду Савета безбедности на иницијативу Велике Британије. С једне стране, последице климатских промена су видљивије из дана у дан. Постојање климатских избеглица биће ускоро реалност. Хипотетички, ово питање се на неки начин може схватити као претња миру у ширем смислу, али не баш толико широко да за његово расправљање буде надлежан баш Савет безбедности. Овакав след догађаја није наишао на добар пријем код остатка УН. Међутим, дебата о климатским променама у Савету безбедности добила је значајну подршку од стране малих острвских држава. Тако су, на пример, Малдиви пружили подршку дебати сматрајући да је неопходно скренути пажњу целом свету на питање климатских промена и њихове разорне последице¹⁸⁸. Форум држава пацифичких острва указао је на проблем пораста нивоа мора и опасност по постојање многих острвских држава и безбедност њиховог становништва¹⁸⁹. Једина добра ствар коју разматрање у Савету безбедности може донети јесте повећана медијска видљивост и ширење

¹⁸⁶ *Ibidem*

¹⁸⁷ Security Council Press Release, Security Council holds debate on impact of Aids on peace and security in Africa, 10 January 2000. Press Release SC/6781. Dostupno na: <https://www.un.org/press/en/2000/20000110.sc6781.doc.html>, 10. 12. 2024.

¹⁸⁸ Detaljnije videti kod: Security Council Press Release, Security Council holds first-ever debate on impact of climate change on peace, security, hearing over 50 speakers, 17 April 2007. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2007/sc9000.doc.htm>, 9. 12. 2024.

¹⁸⁹ Detaljnije videti kod: *Ibidem*.

свести у погледу ових питања. Интересовање медија је веће за Савет безбедности него за Генералну скупштину или ЕКОСОЦ, па није изненађење што се мале острвске државе нису противиле расправи последица климатских промена у Савету безбедности.

Разматрање тематике људских права од стране Савета безбедности 2017. године такође се може оценити као контроверзно. У априлу поменуте године, Савет безбедности одржао је састанак под називом „Одржавање међународног мира и безбедности: људска права и превенција оружаних сукоба“. Људска права, односно кршења људских права, могу бити озбиљна претња миру и безбедности на националном, регионалном, а у неким случајевима и на глобалном нивоу. Треба имати на уму да питање људских права првенствено спада у унутрашњу надлежност држава чланица. Расправљајући о људским правима, Савет безбедности не улази у сферу деловања Генералне скупштине и Економског и социјалног савета, него и на територију суверених држава. Људска права су посебно осетљива питања за државе, имајући у виду њихове злоупотребе као изговор за примену контроверзних концепата хуманитарне интервенције или одговорности за заштиту. Уједињене нације имају Генералну скупштину, ЕКОСОЦ, Савет за људска права и многа друга тела специјализована баш за развој људских права. Сва та тела су по овом питању много релевантнија, али и стручнија од Савета безбедности. Државе се плаше да се „људска права могу користити као средство за вршење моћи над другим државама“.¹⁹⁰ Овакве тенденције Савета безбедности „стварају непотребне поделе и раздор“.¹⁹¹ Чак и да је постојала потреба за унапређењем рада Савета безбедности у погледу људских права „решење није било у замени органа и механизма, већ у њиховом унапређењу и јачању“.¹⁹²

Интересантно је истаћи да Савет безбедности није реаговао, или није благовремено реаговао, у случајевима када би његова разматрања питања која представљају претњу миру и безбедности била важна и од користи. Један од таквих примера је пандемија Ковид-19, која је изазвала не само здравствене него и бројне социјалне, економске, политичке, правне и стратешке последице. Глобална пандемија била је проглашена

¹⁹⁰ United Nations, Meetings Coverage and Press Releases, Security Council Must Take Human Rights into Account in All Deliberations, Secretary-General Stresses during Thematic Debate, 18. 4. 2024. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2017/sc12797.doc.htm>, 9. 12. 2024

¹⁹¹ *Ibidem*

¹⁹² *Ibidem*

11. марта 2020. године. Савет безбедности је прву резолуцију на тему Ковида-19 усвојио тек у јулу исте године. Генерални секретар апеловао је на све зарађене стране да прекину ватру, органи и специјализоване агенције УН су се укључиле у борбу са вирусом, Светска здравствена организација је сваки дан давала нова саопштења, док је Савет безбедности био нем више од три и по месеца. Разлог кашњења била су неслагања САД и Кине у погледу језика резолуције. САД су се противиле било каквом спомињању напора Светске здравствене организације, имајући у виду да је Трампова администрација критиковала одговор ове специјализоване агенције на пандемију. С друге стране, Кина се противила предлогу САД да се у резолуцију укључи отворена референца на повећање транспарентности држава и њихова одговорност у управљању пандемијом. У Савету безбедности поставило се веома озбиљно питање о томе како државе могу да спрече кршења људских права за време здравствених криза.¹⁹³ Случај неблаговременог реаговања на пандемију у ситуацији када је реакција Савета безбедности можда била и потребна, указује још једном на природу овог органа и категорију сталног чланства. Услед неслагања две сталне чланице – САД и Кине – предузимање корака у погледу једне од најозбиљнијих медицинских криза у историји човечанства било је одложено. Сталне чланице су покушавале да искористе здравствену кризу како би повећале своју меку моћ на глобалном нивоу. Русија и Кина су користиле дипломатију вакцина, док су се САД суочавале са касним одговором на здравствену кризу и падом своје глобалне репутације.¹⁹⁴

Да ли се пракса Савета безбедности поводом разматрања питања која у (веома) ширем смислу представљају претњу миру може правдати концептом људске безбедности? Концепт људске безбедности представља систематизацију свих идеја о људским правима, одрживом развоју и глобалном миру. У основи концепта је идеја да се као безбедносни изазови и претње истакну сви фактори који утичу на квалитет живота грађана. Супротно конзервативном приступу по коме је главни субјект, али и објект безбедности – држава, односно њена територија и институције, концепт људске безбедности базира се на

¹⁹³ Jovana Blešić, The United Nations combat against Covid-19 – The Alarm for the Security Council Reform?, in: Sanja Jelisavac Trošić, Jelica Gordanić (eds), *International Organizations and States' Response to Covid-19*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2021, pp. 163–175, p. 166.

¹⁹⁴ Jelica Gordanić, Impact of the Covid-19 pandemic on the global role of the US, *Međunarodni problemi*, Vol. LXXIV, br. 2, 2022, pp. 233–253, pp. 246–249.

човеку као централној вредности система безбедности. Човеков квалитет живота је у фокусу људске безбедности и институције треба да су у функцији његовог одржања односно побољшања.¹⁹⁵ Разматрање претходно анализираних питања на неки начин представља „хуманизацију“ рада Савета безбедности. У фокус рада овог органа долазе питања која се директно тичу људи. На овај начин се остварује идеја Повеље “We, the people of the United Nations”. Имајући у виду репутацију, медијску покривеност и важност Савета безбедности, ово тело би требало да користи своја овлашћења на добар начин и да развија и популарише концепт људске безбедности. Такође, популаризација људске безбедности могла би да створи добре предуслове за реформу сектора безбедности у оквиру Уједињених нација.¹⁹⁶

Оваква пракса Савета безбедности не може се позитивно окарактерисати. Овај орган има довољно реалне моћи и бави се најважнијим питањем УН. Његов прелазак на територију Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а није добра вест за систем УН. На овај начин он практично отима надлежност од ових орагана. Како би светска организација била функционална, између органа не треба да буде нездраве конкуренције. Оваква политика рада Савета безбедности није добра ни по репутацију УН.

2.2.5. Потреба реформисања Савета безбедности

Велики број контроверзи и недовољно доброг функционисања УН води порекло од Савета безбедности. Овај орган својим саставом, надлежностима, правом вета рефлектује неко друго време, време када су основане УН. Свет се мењао, али је Савет безбедности остајао исти. Овом органу се може много тога замерити, а разлога за реформисањем и прилагођавањем овог органа 21. веку има и превише.

Почнимо од чланства. Садашњих пет сталних чланица у потпуности одговара атмосфери 1945. године. Њихов састав био је питање тренутка у коме су основане УН. Међу сталним чланицама овог органа су Велика

¹⁹⁵ Ивица Ђорђевић, Концепт људске безбедности – пропуштена прилика или добар основ за реформу ОУН, у: Жаклина Новичић, Анђела Ђукановић (урс.), *Седамдесет година Уједињених нација – поглед из Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр. 137–153, стр. 140.

¹⁹⁶ Jelica Gordanić, The Security Council's encroachment on the jurisdiction of other UN bodies the future or the breakdown of the United Nations? *The Review of International Affairs*, Vol. LXXI, No. 1177, January–March 2020, pp. 42–60, p. 52.

Британија и Француска. Да ли се Француска може данас сматрати великом силом, моћнијом од Јапана, Немачке, Бразила? Слично питање може се поставити и за Велику Британију. Временом су поједине државе изражавале амбиције за стално чланство у овом органу. Међу потенцијалним кандидатима помињу се Немачка, Јапан, поједине државе афричког континента. Африка нема свог представника међу сталним чланицама. Нема га ни Латинска Америка. Велика већина афричких држава није ни постојала у време оснивања УН. Стање се знатно изменило након процеса деколонизације. Суштински, састав сталних чланица Савета безбедности према стању из 1945. године неповратно је оштетио велики део међународне заједнице.

Садашњих 15 чланица није довољно, имајући у виду број од 193 чланице светске организације. Раније смо истакли да велики број држава никада није имао прилику да буде нестална чланица Савета безбедности. За сада је једина успешна реформа овог органа била 1963. године, када је број несталних чланица повећан са шест на десет Резолуцијом Генералне скупштине 1991–XVIII.¹⁹⁷ Наведена резолуција карактерише састав Савета безбедности као „неједнак и неуравнотежен“ и има за циљ да „учини овај орган ефикаснијим како би могао обављати функције према одредбама Повеље Уједињених нација“.¹⁹⁸ О повећању броја и сталних и несталних чланова полемике се воде деценијама. Постоји стотине предлога од држава чланица, утицајних дипломата, радних група, недржавних актера. Размотрићемо само неке од њих.

У литератури се као пример често наводи тзв. Разалијев план из 1997. године, назван по његовом творцу, тадашњем председнику Генералне скупштине Исмаилу Разалију. План предлаже повећање броја чланова Савета безбедности са 15 на 24. Промене се предвиђају и у категорији сталних и несталних чланица. Сталне чланице треба увећати за пет нових држава – три из групе развијених земаља Африке, Азије, Латинске Америке и Кариба и две из индустријски развијених држава (по многим мишљењима, Разали је на уму имао Немачку и Јапан). Несталне чланице треба увећати за четири, и то из Африке, Азије, Источне Европе, Латинске Америке и Кариба. Разалијев план

¹⁹⁷ United Nations General Assembly, 17. December 1963, Question of equitable representation on the Security Council and Economic and Social Council. Dostupno na: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/WMP%20A%20RES%201991A%20XVIII.pdf>, 16. 4. 2025.

¹⁹⁸ *Ibidem*

посматра право вета као сметњу ефикасном функционисању Савета безбедности и сматра да оригиналне сталне чланица треба да се уздрже од вета у акцијама на основу Главе VII Повеље, а да нове сталне чланице не би требале уопште имати ово право.¹⁹⁹

Разалијев план се није допао чланицама Покрета несврстаних, углавном због његове двосмислене природе око индустријски развијених држава. Сматрало се да на тај начин Јапан и Немачка улазе на задња врата у такмичење за својство сталних чланица. Египат, један од амбициознијих за стално чланство, истакао је „да свака држава која жели да уђе у Савет безбедности треба да уђе са главне капије. Дипломатија на мала врата никада не може заменити потребну већину прописану Повељом“.²⁰⁰ Египатском противљењу придружиле су се Индонезија, Пакистан и Италија, која није желела да подржи Немачку за сталну чланицу најмоћнијег тела УН.

Процес потенцијалног проширења Савета безбедности неће се реализовати без потешкоћа. Државе Г4 – Немачка, Јапан, Индија и Бразил снажно лобирају за својство сталних чланица. Имајућу у виду регионални и глобални утицај, као и економску моћ ових држава, њихови захтеви се не чине неразумним. Њихово чланство опструирају њихови највећи регионални конкуренти – Италија, Немачка, Мексико и Аргентина–Бразил, а Пакистан улаже напоре против Индије као могуће нове сталне чланице.²⁰¹

У бројним документима и извештајима генералних секретара предлажу се идеје о повећању броја чланова Савета безбедности. Тако, на пример, план тадашњег генералног секретара Кофи Анана у Извештају Високог Панела предлаже два модела проширења. Модел А предвиђао је шест нових сталних чланица без права вета, уз још три несталне чланице које би се бирале на период од две године. Модел Б није предвиђао повећање броја сталних чланица него проширење овог органа за још осам нових чланица које би се бирале на период од четири године, те још једном несталном чланицом која би се бирала на период

¹⁹⁹ Sead F. Ganić, *Osvrt na raspravu o potrebi reforme Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, *op. cit.*, str. 552.

²⁰⁰ O ovom pitanju detaljnije: Dimitris Bourantonis, Konstantinos Magliveras, *The Enlargement of the UN Security Council: Reflections from the Current Debate*, *Politics*, Vol. 22(1), 2022, pp. 24–30, p. 26.

²⁰¹ Jan Wouters, Tom Ruys, *Security Council reform: a new veto for a new century?*, *op. cit.*, p. 20.

од две године.²⁰² Оба модела су помало конфузна и као да представљају компилацију мноштва елемената реформе Савета безбедности.

Интересантан предлог имао је и бивши генерални секретар Бутрос Гали. Он је био мишљења да треба повећати број сталних чланица Савета безбедности, као и број несталних. Иновативност његовог предлога огледа се у идеји повећања несталних чланица које би се увело у комбинацији са променом начина одлучивања, односно повећањем неопходне већине за доношење одлука. На овај начин појачао би се значај несталних чланица које су обично запостављене и окарактерисане као мање важне.²⁰³

Питање које захтева посебну пажњу је питање употребе вета. Видели смо да је вето закомпликовало одржавање међународног мира и безбедности, али и многе изборне процесе које Савет безбедности дели са Генералном скупштином. Шта радити са правом вета у случају реформе Савета безбедности? Да ли ово право треба елиминисати? Да ли потенцијалне нове сталне чланице треба да добију вето? Да ли употреба овог права треба да се ограничи само на одређена питања? Размишљања о овом питању су разноврсна. Сваки актер међународних односа има своје виђење будућности вета.

Поједини предлози се залажу за одрицање од вета у свим поступцима који произилазе из поглавља VI Повеље. Ова идеја није новијег датума, и за овакво решење се залагала Аустралија током преговора у Сан Франциску. Предлог је наишао на подршку Француске, а касније и Кине. Покрет несврстаних је додатно проширио ову идеју, па се залагао за даље ограничење примене вета – на поглавље VII о принудним мерама. Идеју Несврстаних подржале су Шпанија, Бразил, Пакистан, Колумбија, Костарика, Гана, Јамајка, Мексико, Литванија и Словачка.²⁰⁴ Занимљив предлог је истакла Афричка унија. Неправедно је да вето само једне чланице има драстично велики утицај и стопира спровођење сваког питања или изборног процеса. Предлог Афричке уније сматра да вето треба да има тежину само ако га уложи макар две чланице. Овај предлог се може похвалити као практичан и компромисан. У овом случају право

²⁰² Sead Ganić, *Osvrt na raspravu o potrebi reforme Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, *op. cit.*, str. 553.

²⁰³ Милош Јовановић, Уједињене нације и илузије колективне безбедности, у: Жаклина Новичић, Анђела Ђукановић (урс.). *Седамдесет година УН- поглед из Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр. 57-78, стр. 70.

²⁰⁴ Jan Wouters, Tom Ruys, *Security Council reform: a new veto for a new century?*, *op. cit.*, p. 21.

вета би остало, али би имало тежину ако га користе макар две сталне чланице. На овај начин стало би се на пут самовољи појединачне сталне чланице. Маштовите предлоге изнели су Уругвај и Колумбија, сматрајући да треба да постоји могућност да Генерална скупштина двотрећинском већином одбаци коришћење вета.²⁰⁵

Део надлежности који Савет безбедности дели са Генералном скупштином често је неправедно изостављен из расправа о реформи Савета безбедности. Савет безбедности има право вета и у случајевима пријема државе у чланство, искључења из чланства, именовања генералног секретара, измена Повеље. Сви ови процеси били су предмет главобоље у УН у неком историјском периоду. Овом питању посветио се Мексико, и ова држава ставила је до знања да би желела да види брисање свих референци на Савет безбедности у члановима Повеље који се односе на пријем, суспензију и искључење држава чланица, именовање генералног секретара и амандмане на Повељу. Такве врсте одлука треба да буду препуштене искључиво Генералној скупштини имајући у виду њено својство главног представничког, саветодавног и политичког органа.²⁰⁶

Недржавни актери постају све значајнији фактор у свету међународне политике. Многи од њих активно прате или су укључени у питања реформе Савета безбедности. Представници групе „Старији“ (The Elders) посебно су оштри по овом питању. У изјави за јавност Ернеста Зедиља, бившег председника Мексика и истакнутог члана ове групе, наглашава се да „тренутни неуспех чланица Савета безбедности УН са правом вета не само да продубљује беду невиних цивила, већ неправедно штети ефикасности и угледу читавог система УН. Све чланице Савета, као и све државе чланице УН, имају одређени степен кривице за тренутне потешкоће са којима се сусреће организација УН, али највећа одговорност лежи на пет сталних чланица Савета безбедности“.²⁰⁷ Из тог разлога, ова организација истиче потребу да „Генерална скупштина буде проактивнија у залагању за регулисање права вета како би се ограничила његова злоупотреба од стране П5“.²⁰⁸

²⁰⁵ *Ibidem*, p. 22.

²⁰⁶ Дејтаљније видети: *Ibidem*, p. 22.

²⁰⁷ The Elders, The Security Council must evolve to prove itself fit for purpose in the 21st century, 12 July 2024. Dostupno na: <https://theelders.org/news/security-council-must-evolve-prove-itself-fit-purpose-21st-century>, 17. 2. 2025.

²⁰⁸ *Ibidem*

На овом месту треба поменути и иницијативу групе „Отвореност, кохерентност и транспарентност“ (Accountability, Coherence, Transparency group – „АСТ“ group), вишерегионалне групе сачињене од 25 малих и средњих земаља, основане у мају 2013. године с циљем побољшања одговорности, кохерентности и транспарентности у Савету безбедности УН. Ова група активно делује од оснивања и залаже се за добровољно суздржавање од употребе вета у случајевима ситуација које доводе до хуманитарних криза и озбиљног кршења људских права, односно када радња Савета безбедности има за циљ спречавање или окончање геноцида, ратних злочина и злочина против човечности.²⁰⁹

Не треба се превише изненадити чињеницом да тренутне сталне чланице Савета безбедности нису одушевљене реформским предлозима. Од свих сталних чланица, Велика Британија има прогресиван став о реформи, посебно када је реч о побољшању метода рада и проширењу чланства. Ова држава показала је вољу да учествује у дискусијама на тему ограничења вета, али није изашла у прилог иницијативи уздржавања од употребе вета у случају ратних злочина и кршења људских права. Русија и Кина су показале неку врсту интересовања за овај процес и учествовале на састанцима у вези са иницијативом за ограничење вета.²¹⁰

Када је реч о новим чланицама Савета безбедности и права вета, у литератури је доминантан став да у случају евентуалног проширења сталних чланица Савета безбедности нове сталне чланице не би смеле добити право вета услед превеликог ризика за додатно успоравања рада овог органа. На овај предлог се надовезују представници групе Г4, али га и модификују сматрајући да би питање доделе вета новим сталним чланицама Савета безбедности требало размотрити на посебној конференцији 15 година након проширења овог органа и измене Повеље УН.²¹¹

Побољшање функционисања Савета безбедности помоћу повећања броја сталних и несталних чланова, ограничење, елиминација или

²⁰⁹ Detaljnije videti: The Accountability, Coherence and Transparency (ACT) Group – Better Working Methods for today’s UN Security Council, May 2019. Dostupno na <https://www.mfa.gov.lv/lv/media/1606/download>, 17. 2. 2025.

²¹⁰ UN Security Council and the responsibility to protect: Voluntary restraint of the veto in situations of mass atrocity Briefing for Parliamentarians by UNA – UK. Dostupno na: <https://una.org.uk/sites/default/files/Briefing%20-%20Veto%20code%20of%20conduct.pdf>, 17. 2. 2025.

²¹¹ O pitanju upotrebe veta u Savetu bezbednosti detaljnije videti: Ljubomir Tintor, *Reforma metoda rada Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, *op. cit.*, str. 184.

уздржавање од употребе вета су механизми који захтевају реформу Повеље УН. Имајући у виду тренутну ситуацију у свету, није очекивано да ће се реформа овог органа спровести у ближој будућности.

2.2.6. Побољшање метода рада Савета безбедности

Постоји још један начин потенцијалног „поправљања“ Савета безбедности, који не подразумева измену Повеље. Овај начин подразумева побољшање метода рада овог органа. Савет безбедности показао се као затворен орган већ од првих година функционисања. Његово деловање било је често обавијено велом тајне, састанци су били затворени, а некада чак ни несталне чланице нису имале информацију о процесима који су се одвијали унутар овог органа. Реформа метода рада подразумева повећање транспарентности рада, смањење тајности података и побољшање сарадње са државама чланицама, невладиним организацијама и другим релевантним актерима. Неопходно је повећати број отворених састанака у укупном програму рада; одржавати редовне брифинге ширег чланства о предузетим активностима, појачати консултације са ширим чланством или посебно заинтересованим државама приликом израде резолуција, одржавање састанака са државама које највише доприносе мировним мисијама, активнија размена информација са председавајућим Комисије за изградњу мира, одржавање Ариа формула састанака са представницима цивилног друштва и других међународних и регионалних организација, као и побољшање комуникације између сталних и несталних чланица и помоћних тела овог органа, побољшање квалитета годишњег извештаја итд.²¹²

Имајући у виду да су радне методе потенцијално најлакше за спровести (иако нема ништа лако када је реч о Савету безбедности) одређене позитивне промене су већ примећене. Долазећи чланови овог органа позвани су да присуствују затвореним састанцима и консултацијама. Однос са другим органима и организацијама се поправио, па постоје редовне интеракције између Савета безбедности и Савета за мир и безбедност Афричке уније, као и са Комисијом за изградњу мира.²¹³ Значајно је повећана и сарадња са невладиним

²¹² The Accountability, Coherence and Transparency Group – Better Working Methods for today's UN Security Council, February 2022. Dostupno na: file:///C:/Users/KORISNIK/Downloads/factsheet-act_EN%20(3).pdf, 17. 2. 2025.

²¹³ *Ibidem*

организацијама. Током деведесетих година, невладини активисти су преко председавајућих Савета безбедности „на мала врата“ успостављали неформалну сарадњу са овим органом. Временом су се развили неформални механизми сарадње попут Ариа формула састанака, билатералних консултација, лобирања, спровођења имплементационих задатака. Састанци са представницима НВО значајан су извор информација за Савет безбедности, а ови актери су остварили одређени утицај на резолуције овог органа. Ово су веома добре вести, али треба напоменути да је сарадња Савета безбедности и невладиних организација ограничена из три аспекта. Облици сарадње се одвијају у областима тзв. *soft policy*, сталне чланице избегавају интеракцију са НВО, а сарадња је стриктно неформална.²¹⁴

Теоретичари сматрају да је побољшање радних метода Савета безбедности „најсвеобухватнија врста реформе коју је Савет предузео и највероватније представљају горњу границу онога што транспарентност може учинити за легитимитет овог органа“.²¹⁵ На оваквом пресеку стања не треба се зауставити. Побољшање радних метода не сме заварати чланице УН. Побољшане радне методе суштински не побољшавају нерепрезентативну структуру, право вета и случајеве самовољног проширења надлежности. Побољшање радних метода је мало повећало демократичност овог органа, али само реформа Савета безбедности и његов уједначен однос са Генералном скупштином и другим органима могу да дају дугорочно добре резултате.

²¹⁴ Jelica Gordanić, NGOs and the UN Security Council: between informal reality and possibilities of formal interaction, *The Review of International Affairs*, Vol. LXXII, No. 1182, 2021, pp. 47–65, p. 61.

²¹⁵ Vegard Tørstad, Can transparency strengthen the legitimacy of international institutions? Evidence from the UN Security Council, *Journal of Peace Research*, Volume 61, Issue 2, March 2024, pp. 228–245, p. 242.

2.3. Економски и социјални савет

Творци Уједињених нација сматрали су да се најважнији циљ организације – међународни мир и безбедност – не може остварити сам од себе. Међународној заједници је неопходан одговарајући економски и друштвени напредак, развој, раст, прогрес. Друштва која имају високи економски стандард нису друштва која започињу ратне или било какве друге сукобе.

Пакт Друштва народа је у члановима 23 и 24 разматрао одређена питања и мере које су имале економски и социјални карактер. Мере предвиђене наведеним члановима биле су веома општег карактера и обухватале су општа права радника, заштиту домородачког становништва, најважнија начела трговине, слободу транзита итд. Пакт Друштва народа није успоставио чврсту везу између економске стабилности и одржавања међународног мира, нити је ова организација имала тела која су основана како би разматрала економска питања. Имајући у виду искуство свог претходника, УН су имале другачије становиште.

Током трајања преговора из Дамбартон Оукса, четири државе савезнице (САД, Кина, СССР и Велика Британија) јасно износе идеју да будућа светска организација треба да буде укључена у питања економске и социјалне сарадње. Ове идеје предвиђале су стварање Економског и социјалног савета (ЕКОСОЦ) као помоћног тела Генералне скупштине. Током Конференције у Сан Франциску размишљања се мењају, па настају идеје о ЕКОСОЦ-у као главном органу. Треба напоменути да носиоци идеје о ЕКОСОЦ-у као главном органу нису биле земље у развоју, него напротив велике и моћне силе попут САД, које су посебно биле заинтересоване за економску обнову и раст после рата. Занимљиво је истаћи да су велике државе, будуће сталне чланице Савета безбедности, тражиле за себе трајно место у ЕКОСОЦ-у.²¹⁶ Друге државе нису прихватиле ову врсту амбиција. Из данашње перспективе треба се запитати: Да ли би стално чланство у ЕКОСОЦ-у смањило амбиције велике петорке у Савету безбедности?

²¹⁶ Gert Rosenthal, *The Economic and Social Council of the United Nations*, An Issues Paper, No. 15, Dialogue on Globalization, Published by the New York office of the Friedrich-Ebert-Stiftung, February 2005. p. 8. Dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/iez/global/50091.pdf>, 23. 12. 2024.

Да ли би се њихови напори усмерили на економски део УН, па би, због тога, Савет безбедности можда функционисао са мање тензија и стреса?

Творци УН имали су на уму везу између економског развоја и мира и безбедности, као и утицај који ће економски развој имати на ратом ослабљена друштва. Главне области деловања ЕКОСОЦ-а требале су да буду у областима реконструкције (нпр. питања избеглица, несташице хране, ратне сирочади), као и различити аспекти трговине, запошљавања, транспорта, комуникација, социјалног старања, положаја жена, здравствених питања и људских права. Неки аутори су сматрали да је главни задатак ЕКОСОЦ-а остваривање координације глобалне политике.²¹⁷ Овакви закључци су можда превише оптимистични. Реалност их је, уосталом, демантовала. За координацију глобалне политике се пре може рећи да је задужен Савет безбедности (у одржавању међународног мира и безбедности), или Бретон Вудс институције (када је реч о питањима економског развоја).

2.3.1. ЕКОСОЦ – главни орган другог реда?

Какве је надлежности Повеља предвидела за ЕКОСОЦ? Према члану 62 Повеље предвиђа се да ЕКОСОЦ „може да врши или покреће проучавања и да припрема извештаје о међународним економским, социјалним, културним, просветним, здравственим и сродним предметима и може да даје препоруке о свим тим предметима Генералној скупштини, члановима Уједињених нација и заинтересованим специјализованим агенцијама“.²¹⁸ ЕКОСОЦ може давати препоруке у циљу унапређења поштовања и уважавања права човека и основних слобода за све, припремати нацрте конвенција ради подношења Генералној скупштини. О питањима из своје надлежности може сазивати међународне конференције у складу са правилима која пропишу Уједињене нације.²¹⁹ ЕКОСОЦ може закључивати и консултантске споразуме са заинтересованим међународним организацијама, невладиним организацијама и националним организацијама. У последњем случају, закључењу споразума претходе консултације са заинтересованом државом чланицом УН.²²⁰

²¹⁷ Detaljnije o ovom pitanju videti kod: Erskine Childers, Brian Urquhart, *Renewing the United Nations System*, op. cit., p. 57–58.

²¹⁸ Повеља Уједињених нација, члан 62.

²¹⁹ Повеља Уједињених нација, члан 62 (3 и 4).

²²⁰ Повеља Уједињених нација, члан 70.

У обављању послова ЕКОСОЦ-у помаже девет комисија за различите области (од области статистике, шумарства, становништва, борбе против наркотика, превенције и кривичног правосуђа, права жена, одрживог развоја, до области социјалног развоја, науке и технологије и др.). На регионалном плану добија помоћ од пет комисија, и то: Економске комисије за Европу (са седиштем у Женеви), Економске комисије за Африку (са седиштем у Адис Абеби), Економске и социјалне комисије за Азију и Пацифик (са седиштем у Бангкоку), Економске комисије за Латинску Америку и Карибе (са седиштем у Сантијагу), и Економске и социјалне комисије за западну Азију (са седиштем у Бејруту). Уколико је неопходно ЕКОСОЦ-у пружају помоћ и други органи, попут сталних комитета (Комитет за невладине организације, Комитет за програм и координацију, Комитет за преговоре са међувладиним агенцијама), експертских органа (на пример, за питања јавне администрације, међународне фискалне сарадње, економских, социјалних и културних права итд.) и других тела.

Првобитно, ово тело било је сачињено од 18 држава чланица. Повеља није прецизирала детаљније услове у погледу начина избора чланица. Почетком педесетих година усталио се начин избора по формули: пет места за сталне чланице Савета безбедности, четири места за Латинску Америку, три места за Западну Европу, два места за Источну Европу, једно место за чланове Комонвелта и три места за афричко-азијске државе.

Пет сталних чланица Савета безбедности биране су у чланство ЕКОСОЦ-а сваке године до 1961. године. Латинска Америка имала је четири места од када је овај орган успостављен, а Источна Европа је заузимала два места од 1947. године. Избор је био мање-више устаљен и када је реч о државама Западне Европе, Комонвелта и афричко-азијског региона.²²¹ Овакав начин избора се мање више одвијао по одређеном принципу. Као чланице су без поговора биране сталне чланице Савета безбедности, затим су предност имале државе које су економски и индустријски развијене, а као, на неки начин трећа категорија, наметнула се заступљеност места тако да сви региони света буду у што већој мери задовољни.

Убрзо су геополитичка дешавања захтевала промену састава ЕКОСОЦ-а. Порастом броја чланова, чланство од 18 држава се чинило

²²¹ Robert W. Gregg, *The Economic and Social Council: Politics of Membership*, *The Western Political Quarterly*, Vol. 16, No. 1, 1963, pp. 109–132, p. 113.

као неогдговарајуће. Прва измена у погледу броја чланица овог тела учињена је 1963. године. Број чланица се повећао са 18 на 27, а 9 додатних држава се, без обзира на постојећу расподелу места у ЕКОСОЦ-у, бирало по обрасцу: седам представника афричких и азијских држава, један представник из Латинске Америке, један представник из Западне Европе и других држава.²²²

Задовољство око повећања броја чланова није дуго трајало. И даље су постојали захтеви за повећање броја чланова овог тела. То је коначно учињено 1971. године. Повећање броја чланова имало је за циљ да постигне ширу представљеност држава и да обезбеди што ефикасније функционисање овог органа, у складу са поглављима IX и X Повеље. Овога пута, ЕКОСОЦ је доживео највеће проширење, али је то уједно било и његово последње проширење. Број чланова је повећан са 27 на вртоглавих 54. Избор чланица се одвија по обрасцу:

- 14 представника афричких држава
- 11 представника азијских држава
- 10 представника из Латинске Америке
- 13 представника из Западне Европе и других држава
- 6 представника држава Источне Европе.²²³

Генерална скупштина бира 18 чланова сваке године, на период од три године. Чланови којима истекне мандат могу бити одмах изабрани. Према правилима процедуре Генералне скупштине, избор чланица ЕКОСОЦ-а се врши тајним гласањем, без номинација. Ово питање се убраја у групу важних питања, па Генерална скупштина примењује систем гласања 2/3 већином присутних чланова који гласају.

Однос између Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а је специфичан. Идеја Дамбартон Оукса била је ЕКОСОЦ као орган који је подређен Генералној скупштини. Тек у Сан Франциску се наметнула идеја о ЕКОСОЦ-у као самосталном органу. На крају, утисак је да никада није заправо дефинисана идеја о правој природи и значају овог органа.

²²² United Nations General Assembly. Resolution 1991 B (XVIII) Question on equitable representation on Security Council and Economic and Social Council, 1285th plenary meeting, 17 December 1963. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/203973?v=pdf>, 23. 12. 2024.

²²³ United Nations General Assembly. Resolution 2847(XXVI) Enlargement of Economic and Social Council, 2026th plenary meeting, 20 December 1971. Dostupno na: [chrome-https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/328/63/pdf/nr032863.pdf](https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/328/63/pdf/nr032863.pdf), 23. 12. 2024.

Технички, Повеља га одредбом члана 7(1) одређује главним органом УН, али и уноси конфузију у погледу његовог својства главног органа.

Чланови 13 (1) и 60 Повеље доносе занимљиву динамику. Наиме, одредба члана 13 (16) каже да Генерална скупштина покреће проучавања и даје препоруке у циљу „унапређења међународне сарадње на економском, социјалном, културном, просветном и здравственом пољу, и помагања остварења права човека и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик, или веру“.²²⁴ Члан 60 каже да „одговорност за извршење задатака Организације изложених у овој глави лежи на Генералној скупштини и под њеним окриљем на Економском и социјалном савету који у ту сврху располаже овлашћењима утврђеним у глави X“.²²⁵ Члан 66 даље разрађује однос овог органа и Генералне скупштине и каже да „Економски и социјални савет обавља такве задатке који спадају у његову надлежност, а у вези су са спровођењем у живот препорука Генералне скупштине. Он може, уз одобрење Генералне скупштине, да врши услуге на захтев чланова Уједињених нација и на тражење специјализованих агенција. Он врши и друге задатке набројане у другим одељцима ове Повеље, или које му одреди Генерална скупштина“.²²⁶ Ситуација је слична и када је реч о природи односа овог органа и Савета безбедности. Члан 65 Повеље наводи да „Економски и социјални савет може да пружа обавештења Савету безбедности и помаже Савету безбедности на његово тражење“.²²⁷

Одредбе Повеље доводе у питање однос Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а, као и однос ЕКОСОЦ-а и Савета безбедности. Да ли је ЕКОСОЦ заиста главни орган УН уколико одговорности за питања која спадају под његову надлежност припадају Генералној скупштини, па тек онда под њеним окриљем, и њему?

Погледајмо речи и формулације које се користе у члановима које смо анализирали, попут „уз одобрење Генералне скупштине“, „које му одреди Генерална скупштина“ „помаже Савету безбедности на његово тражење“. Сви употребљени изрази, и поред највећег оптимизма, не одражавају карактер ЕКОСОЦ-а као главног органа УН. У најбољем

²²⁴ Повеља Уједињених нација, члан 13 (16).

²²⁵ Повеља Уједињених нација, члан 60.

²²⁶ Повеља Уједињених нација, члан 66 (1, 2, 3).

²²⁷ Повеља Уједињених нација, члан 65.

случају делује као главни орган другог реда, Пепељуга у служби две маћехе – Генералне скупштине и Савета безбедности.

Када је реч о Савету безбедности, на овом месту је неопходно још једном подсетити на његову праксу разматрања питања која спадају под надлежност Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а. Све расправе и састанци које је Савет безбедности водио на тему АИДС-а, људских права, последица климатских промена спадају у питања за која је надлежан ЕКОСОЦ. Доста гнева је изазвало задирање Савета безбедности у питање климатских промена. Чланице Покрета несврстаних с гневом истичу да је „Светски самит о одрживом развоју, одржан у Јоханесбургу у септембру 2002. године, доделио одговорности у области одрживог развоја Генералној скупштини, ЕЦОСОЦ-у, Комисији за одрживи развој, Програму УН за животну средину (УНЕП), Оквирној конвенцији УН-а о климатским променама (УНФЦЦД) и Кјото протоколу“.²²⁸ Наглашава се да у овом случају „није била предвиђена никаква улога Савета безбедности“.²²⁹

2.3.2. ЕКОСОЦ у пракси – проблеми и како их решити?

Постоје различита мишљења о улози и значају који ЕКОСОЦ треба да има на глобалном нивоу. Шира, креативнија тумачења Повеле виделе су га као носиоца економског развоја, жилу куцавицу која треба да буде водич, покретач и носилац свих промена и сарадње у међународним економским и социјалним питањима. Овакви резултати су изостали у пракси. Ако посматрамо ЕКОСОЦ у Повели, свакако, креативним тумачењем Повеле и уз политичку вољу држава чланица ЕКОСОЦ је можда и могао постати најважнији светски економски орган. У свету у коме Савет безбедности може расправљати о климатским променама све је дозвољено. Треба се запитати: Због чега је изостала овако значајнија и упечатљивија улога ЕКОСОЦ-а?

ЕКОСОЦ болује од исте бољке као и Генерална скупштина. У питању је орган који има надлежност да покреће иницијативе, да размишља, да стимулише. Нажалост, све те потенцијално добре ствари падају у воду, с обзиром на то да његове одлуке немају својство правне

²²⁸ Journal of the Group of 77 – Volume 19/1, 2007, G77 says Security Council debate on climate change violation of Charter. Dostupno na: <https://www.g77.org/nc/journal/printarticle.php?id=0704&artno=05>, 24. 12. 2024.

²²⁹ *Ibidem*

обавезности. Дакле, идентично као Генерална скупштина, ЕКОСОЦ је орган расправе, теорије и орган који доноси само препоруке које нису обавезне ни за државе чланице ни за друге актере. Теоретски, ЕКОСОЦ може да пружа неку врсту интелектуалне подршке идејама о развоју и сарадњи у економским и социјалним питањима, али да се реализацијом тих питања баве органи или лица која за то имају капацитет и одговарајућа овлашћења.

У ЕКОСОЦ-у се одлучује као и у Генералној скупштини и Савету безбедности – свака држава има један глас. Када је реч о питањима економије и финансија, све индустријски развијене државе традиционално су избегавале органе које функционишу на принципу једна држава – један глас и гравитирале су ка институцијама које функционишу по систему пондерисања гласова – као нпр. Бретон Вудс институтције. У систему УН, чак и државе Трећег света су због овога избегавале ЕКОСОЦ и окретале се сарадњи са телима састављеним од свих држава чланица, попут Организације Уједињених нација за индустријски развој (УНИДО) или Конференције УН о трговини и развоју (УНЦТАД). Како би оствариле економске циљеве, државе се радије окрећу регионалним организацијама и савезима него УН и ЕКОСОЦ-у.²³⁰ Регионалне економске интеграције су атрактивне јер „уклањају царинске и нецаринске баријере међу својим чланицама, олакшавајући међусобну трговину и повећавајући укупне економске токове“.²³¹ Такође, формирају и „велике економске блокове са знатном колективном моћи на глобалном тржишту“.

Једна додатна слабост ЕКОСОЦ-а односи се на преклапање његове агенде са агендама других тела у систему УН. Ово се посебно односи на комитете Генералне скупштине, посебно други, трећи и четврти комитет. Други (економски и финансијски) комитет разматра питања која су везана за економски раст и развој – макроекономска политичка питања, питања одрживог развоја, глобализације и међузависности, питањима сиромаштва, развојем пољопривреде, безбедности хране, информационом и комуникационим технологијама у служби развоја.²³²

²³⁰ M. J. Peterson, *The UN General Assembly*, op. cit., p. 112.

²³¹ Sanja Jelisavac Trošić, Mitko Arnaudov, *Uloga regionalne saradnje u savremenim međunarodnim odnosima*, Institut za politiku i privredu, Beograd, 2024, str. 178.

²³² United Nations, General Assembly of the United Nations, Economic and Financial Committee (Second Committee). Dostupno na: <https://www.un.org/en/ga/second/index.shtml>, 24. 12. 2024.

Трећи (социјални) комитет задужен је за питања заштите деце, унапређења положаја жена, избеглица, развоја основних слобода, елиминацију расизма и расне дискриминације, положаја младих итд.²³³ Четврти комитет задужен је за специјална политичка питања и деколонизацију. У пракси није лако увек класификовати одређено питање као економско или као социјално. Врло често, граница између ова два појма је веома лабава, па у пракси врло често долази до њиховог преклапања.

Још већу збрку у односе претходна два комитета и ЕКОСОЦ-а доносе делатности четвртог комитета. Овај комитет, задужен за специјалну политику и деколонизацију разматра изузетно широк спектар питања која се односе на ефекте атомске радијације, питања у вези са информацијама, међународну сарадњу у мирном коришћењу свемира, мировне операције, питања палестинских избеглица, питања активности Израела према правима палестинског народа и других Арапа на окупираним територијама.²³⁴ Имајући у виду овакав несклад када је реч о економским и развојним питањима, донекле је разумљиво зашто рад ЕКОСОЦ-а није привукао много интересовања држава чланица.

Постојање ЕКОСОЦ-а као органа задуженог за економску сарадњу и развој будило је много оптимизма код теоретичара педесетих година 20. века. Теоретичари тог доба сматрали су да „у данима међународне напетости, неопходно је учинити све што је могуће на економском и социјалном плану како би се подстакла политичка стабилност.

Промоција економског развоја, подизање социјалних стандарда и заштите појединца захтевају усаглашене напоре међународних агенција, влада и невладиних организација. У својих шест и по године рада ЕКОСОЦ је посветио много времена стварању своје машинерије и остварио је добар почетак у покретању и координацији активности на невероватно разнолика питања. Наша нада за мир у будућности почиваће не само на политичком и војном развоју, него и на успеху са којим осамнаест чланова ЕКОСОЦ-а решава међународне економске и

²³³ United Nations, General Assembly of the United Nations, Social, Humanitarian & Cultural Issues (Third Committee). Dostupno na: <https://www.un.org/en/ga/third/index.shtml>, 24. 12. 2024.

²³⁴ United Nations, General Assembly of the United Nations, Special Political and Decolonization (Fourth Committee). Dostupno na: <https://www.un.org/en/ga/fourth/index.shtml>, 24. 12. 2024.

друштвене проблеме“.²³⁵ Да ли ЕКОСОЦ може да поврати овај оптимизам међународне заједнице?

2.3.3. Најважнија достигнућа Економског и социјалног савета

ЕКОСОЦ није орган УН који је познат широј јавности. За разлику од Савета безбедности, генералног секретара и Генералне скупштине, ЕКОСОЦ није превише јавно експониран. У медијима нема много вести које помињу његове активности. Његова сфера деловања није толико бомбастична и атрактивна, па отуда и не ужива велику популарност. Можда се чак може рећи да је област рада ЕКОСОЦ-а скоро па идеалистична, посебно када је реч о Агенди 2030 и циљевима које је Агенда поставила. Имајући у виду садашњу глобалну ситуацију, идеализам Агенде 2030 практично је једнак идеализму „одржавања међународног мира и безбедности“ и идеализму „ми, народи Уједињених нација“. Све ово не значи да ЕКОСОЦ заслужује само критике.

Политички интереси једног броја чланица нису се уклапали у мисију ЕКОСОЦ-а. У складу са својим могућностима и положајем према Повељи, овај орган је испуњавао своје задатке у мери у којој је то било могуће и постигао је одређене циљеве који заслужују похвале. Која су то најважнија достигнућа ЕКОСОЦ-а?

Треба истаћи да овај орган повремено организује посебне састанке који се баве ванредним ситуацијама или кризама у глобалном развоју, како би се подигла свест и обезбедила политичка платформа за координацију актера који раде на специфичној ситуацији како би развио стратешки одговор. Ови специјални састанци бавили су се ванредним ситуацијама у јавном здравству, укључујући избијање тешког акутног респираторног синдрома (САРС) 2003. године, птичији грип 2005, еболу 2014. и Ковид-19 2020. године. ЕКОСОЦ је одржао и посебне састанке

²³⁵ James Frederick Green, ECOSOC: Its Role and Its Achievements, *World Affairs*, Vol. 115, No. 3, 1952, pp. 74-76, p. 76.

²³⁶ United Nations Economic and Social Council, ECOSOC Special Meetings on Emerging Issues and Emergency Situations. Dostupno na: <https://ecosoc.un.org/en/what-we-do/ecosoc-special-meetings-emerging-issues-and-emergency-situations>, 29. 12. 2024.

²³⁷ *Ibidem*

посвећене економским ванредним ситуацијама, као што су криза хране у Африци 2005. године и глобална криза хране 2008. године.²³⁶

У случајевима хуманитарних криза, када је неопходна брза реакција, ЕКОСОЦ је показао своју ефикасност у пружању хитне хуманитарне помоћи. На овом питању блиско сарађује са другим телима система УН и обезбеђује испоруку помоћи као одговор на природне катастрофе и сукобе. Кроз ову активност доказује своју способност брзе реакције и посвећеност ублажавању људске патње. Захваљујући овој активности ЕКОСОЦ-а, током историје много људских живота је спасено и многи људи су достојанственије поднели последице природних или оружаних катастрофа. У ЕКОСОЦ-у се говорило о нпр. поплавама у Мозамбику 2000. године, цунамију у Индијском океану 2004. године, великом земљотресу на Хаитију 2010. године, тајфуну на Филипинима 2013. с циљем да се скрене пажња на њихов утицај на одрживи развој, уз спровођење координисане акције за подршку погођеним државама.²³⁷

Улога ЕКОСОЦ-а је немерљива у случајевима постконфликтне изградње. Економски развој у постконфликтним ситуацијама интегрални је део изградње мира у свету и стога важан део рада ЕКОСОЦ-а, али и целокупне организације УН. Изазови са којима се суочавају постконфликтне државе су озбиљни и подразумевају изузетно ослабљени државни капацитет, уништен физички, људски и друштвени капитал, непостојеће економске подстицаје, незапосленост и широко распрострањено сиромаштво. Економска димензија постконфликтне реконструкције укључује расподелу помоћи, обнову физичке инфраструктуре, успостављање социјалних услуга, стварање одговарајућих услова за развој приватног сектора, обезбеђивање радних места и подстицање инвестиција. ЕКОСОЦ помаже остварењу свих ових циљева и сарађује са широким спектром органа УН, специјализованим агенцијама и најразличитијим актерима. Мироне мисије последње генерације усмерене су ка унапређењу људских права и владавини права, па ЕКОСОЦ и са њима сарађује на стварању одрживих постконфликтних друштава и остварењу економског раста.²³⁸

Деловање овог органа значајно је у области развоја и заштите људских права на глобалном нивоу. ЕКОСОЦ остварује блиску сарадњу са Саветом УН за људска права и другим органима који се баве људским

²³⁸ Kerrigan Ponsart, United Nations Economic and Social Council Background Guide, *Cleveland Council on World Affairs*, June 2023, pp. 1–15, p. 11.

правима. Допринос постоји и када је реч о ужим категоријама људских права и заштити рањивих група. На овом месту треба поменути ЕКОСОЦ-ову Комисију за положај жена, посвећену унапређењу родне равноправности и побољшању положаја жена на глобалном нивоу. Комисија је направила одличне резултате у време када није било баш популарно бавити се правима жена. Рад Комисије значајно је допринео да се 1975. година прогласи за Међународну годину жена и да права жена буду централна тема светске конференције УН. Као резултат тих напора, националне владе и међународне организације почеле су да мењају законе и праксу која дискриминише жене.²³⁹ Ова комисија, али и друге функционалне комисије под окриљем ЕКОСОЦ-а, спроводе детаљне студије, дају препоруке и олакшавају дијалог о питањима из својих области, доприносећи развоју људских права, али и друштвеном напретку и развоју.

Улога ЕКОСОЦ-а је важна и када је реч о организовању специјализованих конференција, форума и састанака ради решавања специфичних тематских питања. Ови догађаји су фокусирани на специфична питања попут родне равноправности, оснаживања младих, питања превенције злочина, трговине наркотицима, забране дискриминације, искорењивања сиромаштва итд., па представљају добру прилику за широк круг актера да се укључе у дијалог, размене идеје и утврде механизме путем којих се могу спровести конкретне активности. Када је реч о сарадњи са различитим актерима, као један од доприноса ЕКОСОЦ-а треба поменути и сарадњу са невладиним сектором. Повеља УН овлашћује ЕКОСОЦ да може закључивати потребне споразуме ради консултовања са невладиним организацијама заинтересованим за питања која улазе у оквир његове надлежности. НВО су се показале као доста поуздани партнери за систем УН, те су учествовале у изради многих међународних уговора и у изградњи међународних институција. О овом питању биће више речи у четвртом поглављу.

После година лутања и битисања у сенци моћнијих институција, утисак је да је улога ЕКОСОЦ-а доживела малу ренесансу захваљујући циљевима одрживог развоја. Оснивање Високог политичког форума за

²³⁹ Lara Santos Zangerolame Taroco, Ana Cecília Sabbá Colares, Women's rights under universal protection and international human rights treaties: dialogues between global and local, *Prisma Jurídico*, vol. 17, núm. 1, 2018 Universidade Nove de Julho, Brasil, pp. 181-184, p. 185.

одрживи развој, који делује под окриљем ЕКОСОЦ-а, поправило је његову међународну видљивост и омогућило да овај орган барем осам дана током године постане предмет интензивнијег интересовања светске јавности и медија.

Сва ова достигнућа говоре о потенцијалима које са собом носи ЕКОСОЦ. Његова улога је усмерена на добробит, на сарадњу, на стварање веза међу државама и нацијама, развоју сарадње са недржавним актерима. Овај орган треба да буде носилац глобалног економског и друштвеног развоја. Поред незахвалне позиције у Повељи УН, ЕКОСОЦ није чинио кардиналне грешке, као што су их чиниле Генерална скупштина и Савет безбедности. Као такав, заслужује много више пажње. Државе чланице треба да се посвете оживљавању и што бољем функционисању овог органа. Имајући у виду да је међународни мир и безбедност категорија која је озбиљно угрожена, економска сарадња и друштвени развој могу бити фактори који ће подстаћи промене и обезбедити напредак. Носилац тих промена може бити баш Економски и социјални савет. Да ли постоји политичка заинтересованост држава чланица да ЕКОСОЦ буде покретач економских промена и развоја?

2.3.4. Реформа ЕКОСОЦ-а

Када се посматрају ЕКОСОЦ из 1946. године и ЕКОСОЦ данас, разлика је више него упечатљива. ЕЦОСОЦ-ова мрежа сарадника константно се ширила и сада обухвата најразноврсније специјализоване агенције, програме, фондове, НВО и различита тела повезана са економским и друштвеним развојем. Током времена, агенда ЕКОСОЦ-а је постајала све обимнија. Теоретичари сматрају да ЕКОСОЦ пати од бољке карактеристичне за УН – ширина, грандиозност, али без очекиваних резултата.²⁴⁰ Да ли постоје неки начини да ЕКОСОЦ постане орган који је неопходан савременом свету, захтевима и изазовима које тражи 21. век?

Конфронтације на релацији државе Југа – државе Севера, и посебно став држава Југа, међу најважнијим су препрекама озбиљнијој реформи ЕКОСОЦ-а. Као што смо већ истакли, процес деколонизације је заслужан за стварање великог броја нових држава. Све те државе имале

²⁴⁰ Thomas G. Weiss, ECOSOC IS Dead, Dialogue on Globaliyation, Long Live ECOSOC, The Friedrich-Ebert-Stiftung office in New York, December 2010, p. 1.

су одређене проблеме и све су биле веома заинтересоване за област економског развоја и развоја људских права. Имајући у виду њихову жељу за напретком и развојем, није нимало неразумно њихово гравитирање према ЕКОСОЦ-у и прихватање овог органа као „њиховог“ органа.

Групе земаља у развоју, попут Покрета несврстаних и Групе 77, својевремено су имале креативне идеје које су доприносиле развоју овог органа. Временом, државе у развоју постале су заробљеници сопствене реторике. По мишљењу теорије, „ове контрапродуктивне групе, вештачке поделе и токсична атмосфера коју стварају, представљају готово непремостиве препреке за дипломатске иницијативе. Озбиљан разговор је практично немогућ, а замењује се бесмисленом реториком како би се освајали поени на форумима УН и у медијима“.²⁴¹ Крајем осамдесетих година 20. века, долази до новог разлаза између држава Севера и Југа. Група 77 поднела је више нацрта резолуција Генералној скупштини којима се предлаже универзално чланство у ЕКОСОЦ-у. Развијене државе Севера оштро су се противиле оваквим идејама, па нацрти резолуција нису прошли процедуру гласања.²⁴²

Утисак је да се реторика око реформе ЕКОСОЦ-а изгуби негде уз пут и да остане на великим речима. Јединствени став држава чланица по овом питању не постоји. Конфронтације на релацији Југ–Север не доносе ништа добро, и као такве треба да буду превазиђене и послате у историју. Одређени покушаји побољшања положаја ЕКОСОЦ-а постоје, па ћемо размотрити неке од њих.

Током 50. заседања Генералне скупштине 1996. године усвојена је резолуција бр. 50/227, која се односила на мере за реструктуирање и ревитализацију УН у економском, социјалном и са њима повезаним питањима. У резолуцији су изнети нови захтеви за оснаживање ЕКОСОЦ-а. Генерална скупштина препоручила је да ЕКОСОЦ мора наставити да јача своју улогу централног механизма за координацију активности Уједињених нација и њених специјализованих агенција, и мора бити орган надлежан за надгледање помоћних органа и функционалних тела. Истиче се да ЕКОСОЦ може сазвати посебне седнице ради решавања хитних развојних проблема у економским,

²⁴¹ *Ibidem*, p. 2.

²⁴² Душко Димитријевић, Реформе Уједињених нација – Генерална Скупштина, Економски и социјални савет и административни апарат светске организације, *op. cit.*, стр. 34.

друштвеним и сродним областима који могу захтевати његово вођење и координацију. Наводи се да исход сваког деловања ЕКОСОЦ-а треба ојачати и учинити више оријентисаним на акцију. Његове резолуције и закључци треба да се имплементирају и у потпуности буду уважаване од стране свих релевантних делова система УН. Упоредо са формалним састанцима ЕКОСОЦ-а, препоручује се одржавање панел дискусија и интерактивних дебата уз учешће спољних стручњака, невладиних организација, као и пословне и академске заједнице. Резолуција истиче неопходност да ЕКОСОЦ треба да поправи своју улогу у обезбеђивању опште координације и усмеравање развојних програма, што подразумева и спровођење политика које је формулисала Генерална скупштина, као и међусекторска и координациона питања у вези са оперативним активностима. Креатори политике треба да имају могућност да се укључе у дискусију о ширим питањима за развојну сарадњу. Са њима је од кључне важности успоставити квалитетну сарадњу. Резолуција скреће пажњу на дневни ред ЕКОСОЦ-а и његових помоћних органа, истичући да је неопходно ускладити агенде и избећи понављање питања или дупло расправљање питања кад год је то могуће.²⁴³

Велики догађаји углавном су прилика да се сведу рачуни и укаже на недостатке и нове развојне механизме како би се недостаци поправили. Миленијумски самит (The Millennium Summit), одржан од 6. до 8. септембра 2000. године, био је један од таквих догађаја. Улазак у нови век била је прилика да се повуче црта и поставе циљеви за следећи период и донесу закључци о улози УН на прелазу у 21. век. Овом приликом усвојен је један од најважнијих докумената УН – Миленијумска декларација. Део VIII Декларације односи се на јачање система Уједињених нација. У суштини, реч је о веома штурим препорукама које понављају оно што већ знамо. У случају ЕКОСОЦ-а, наводи се да је потребно ојачати овај орган како би могао да испуњава своју улогу предвиђену Повељом.²⁴⁴

²⁴³ Detaljnije videti: United Nations General Assembly, A50/227, 7 June 1996, Further Measures for Restructuring and Revitalization of the UN in Economic, Social and Related Fields. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/n96/772/39/img/n9677239.pdf>, 25. 12. 2024.

²⁴⁴ United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General 55/2. United Nations Millennium Declaration, 08. September 2000. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf, 27. 12. 2024.

Наредни круг реформисања ЕКОСОЦ-а покренут је током 57. заседања Генералне скупштине 2003. године. Ад хос радна група поднела је предлог резолуције о координираном и интегрисаном спровођењу и праћењу конференција Уједињених нација. Генерална скупштина усвојила је предлог и донела резолуцију бр. 57/270В. Наведеном резолуцијом одлучује се да ЕКОСОЦ треба да преиспита путем међусекторског приступа напредак постигнут у имплементацији исхода великих конференција и самита Уједињених нација.²⁴⁵

Једна од прилика за пресек стања светске организације био је Светски самит (World Summit), одржан у периоду од 14. до 16. септембра 2005. године, који је окупио више од 170 шефова држава и влада. Дневни ред самита био је заснован на низу предлога које је изнео генерални секретар Кофи Анан у свом извештају „У већој слободи“ (“In Larger Freedom”).

У завршном документу Светског самита, препознаје се потреба за ефикаснијим ЕКОСОЦ-ом као главним телом задуженим за координацију, ревизију политике, дијалог о политици и препоруке о питањима економског и друштвеног развоја, као и за спровођење међународних развојних циљева договорених на главним конференцијама и самитима Уједињених нација, укључујући Миленијумске развојне циљеве. Како би остварио наведене циљеве, ЕКОСОЦ треба да:

- развија глобални дијалог и партнерство о глобалним политикама и трендовима у економској, социјалној, еколошкој и хуманитарној области. ЕКОСОЦ треба да служи као квалитетна платформа за ангажовање на високом нивоу између држава чланица и са међународним финансијским институцијама, приватним сектором и цивилним друштвом о новонасталим глобалним трендовима, политикама и акцијама;
- одржава двогодишњи high level Форум за развојну сарадњу како би се размотрили трендови у међународној развојној сарадњи, укључујући стратегије, политике и финансирање, и како би се промовисала већа кохерентност међу развојним активностима

²⁴⁵ United Nations General Assembly, A/RES/57/270B, 3 July 2003, Integrated and coordinated implementation of and followup to the outcomes of the major United Nations conferences and summits in the economic and social fields. Dostupno na: <http://www.worldlii.org/int/other/UNGA/2003/45.pdf>, 25. 12. 2024.

различитих развојних партнера и ојачале везе између нормативног и оперативног рада Уједињених нација;

- прати резултате главних конференција и самита Уједињених нација, укључујући међународно договорене циљеве развоја;
- пружа подршку међународним напорима усмереним на решавање хуманитарних ванредних ситуација, укључујући и природне катастрофе;
- има улогу у координацији фондова, програма и агенција, обезбеђивању кохерентности међу њима и избегавање дуплирања мандата и активности.²⁴⁶

Завршни документ Светског самита закључује и да ЕКОСОЦ треба да прилагоди дневни ред и досадашње методе рада како би био у могућности да одговори на све предвиђене случајеве у којима се очекује његово вођство и координација.

У наставку Светског самита, Генерална скупштина усвојила је неколико резолуција, међу којима је за ЕКОСОЦ најважнија резолуција 61/16 од 20. новембра 2006. године. Резолуција наводи да ЕКОСОЦ треба да настави да промовише глобални дијалог кроз јачање постојећих аранжмана, што подразумева:

- а) специјални састанак на високом нивоу са институцијама Бретон Вудса, Светском трговинском организацијом и Конференцијом Уједињених нација о трговини и развоју;
- б) годишњи политички дијалог на високом нивоу са међународним финансијским и трговинским институцијама, одржан у оквиру појачаног high level сегмента годишње седнице Савета;
- в) тематска дискусија о питању из економске, социјалне и сродних области о којој ће одлучити и о којој ће извештајем обавестити генералног секретара.²⁴⁷

Избијање светске економске кризе 2008. године пореметило је функционисање целокупне међународне заједнице. Практично да нема

²⁴⁶ United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005 60/1. 2005 World Summit Outcome. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf, 27. 12. 2024.

²⁴⁷ Detaljnije videti: United Nations General Assembly, A/RES/61/16. Strengthening of the Economic and Social Council, 20 November 2006. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_res_dec/ares61_16.pdf, 25. 12. 2024.

државе на свету која није осетила последице економске кризе. Имајући у виду да обезбеђивање светског мира и безбедности у великој мери зависи и од економског напретка, решавање овог проблема није поверено УН. Развијене земље сматрале су да се такво питање не треба решавати у оквиру УН него у оквиру других институција, као што су нпр. Г20 или регионалне организације. Овакво решење бацило је сенку на улогу и значај УН. Уколико велике, развијене државе не виде УН као центар који ће се бавити решавањем економске кризе, каква је онда улога УН у свету? Да ли су све приче о њиховом значају, оснажењу, будућој улози само фразе које се понављају на дипломатским скуповима? Која је онда улога ЕКОСОЦ-а?

На конференцији Генералне скупштине о финансијским и економским кризама, из 2009. године, расправљало се о улози ЕКОСОЦ-а. Државе чланице сложиле су се да је потребно подржати координирану одговорност за развој система УН кроз имплементацију донетих документа како би се помогао консензус поводом спровођења политика које се односе на светску економску и финансијску кризу и њихов утицај на развој. ЕКОСОЦ је добио задатак да упути препоруке Генералној скупштини у складу са одредбама Декларације из Дохе, поводом ојачавања процеса финансирања развоја. Поред тога, једна од улога ЕКОСОЦ-а била је испитивање могућности оснажења институционалних аранжмана у циљу развоја међународне сарадње у областима фискалне политике и сарадње са међународним финансијским институцијама. ЕКОСОЦ је требао да размотри и изнесе препоруке Генералној скупштини у погледу оснивања *ad hoc* панела експерата за светску економску и финансијску кризу. Панел би имао задатак да обезбеди независну техничку експертизу и анализу, што би допринело информисању међународне акције и политичког одлучивања и подстицању конструктивних дијалога и размене између креатора политике, академика, институција и цивилног друштва.²⁴⁸

2.3.5. Високи политички форум

Резолуција Генералне скупштине 66/288 доноси важну новост за ЕКОСОЦ. Овом резолуцијом долази до успостављања Високог

²⁴⁸ Detaljnije videti na: United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 9 July 2009 (A/63/L.75) 63/303. Outcome of the Conference on the World Financial and Economic Crisis and Its Impact on Development. Dostupno na: <https://financing.desa.un.org/sites/default/files/2023-03/N0939983.pdf>, 27. 12. 2024.

политичког форума о одрживом развоју, тела чије је деловање подређено и ЕКОСОЦ-у и Генералној скупштини. Високи политички форум треба да буде универзалан, међувладин политички форум који се заснива на знању, искуству, ресурсима и модалитетима учешћа Комисије за одрживи развој, а затим треба да замени Комисију. Високи политички форум замишљен је као орган који ће пратити имплементацију одрживог развоја, и као такав треба да избегава преклапање са постојећим органима и помоћним телима.²⁴⁹

Које су то функције који обавља Високи политички форум? Наиме, резолуција 66/288 наводи да овај орган треба да:

- обезбеди политичко вођство, смернице и препоруке за одрживи развој;
- побољша интеграцију три димензије одрживог развоја;
- обезбеди динамичну платформу за редован дијалог и утврђивање дневног реда за унапређење одрживог развоја;
- има фокусирану и динамичну агенду која обезбеђује одговарајуће разматрање нових и новонасталих изазова одрживог развоја;
- прати напредак у погледу спровођења обавеза одрживог развоја;
- побољша сарадње и координације унутар система УН о програмима и политикама одрживог развоја;
- обезбеђује сарадње са широким кругом актера у циљу размене најбољих пракси и експертиза за унапређење одрживог развоја;
- развија усклађеност и координацију политика одрживог развоја у целом систему УН.²⁵⁰

Имајући у виду да је под покровитељством два орагана, постоје две врсте састанака Високог политичког форума – састанци у организацији Генералне скупштине и састанци у организацији ЕКОСОЦ-а. Састанци под покровитељством Генералне скупштине одржавају се једном у

²⁴⁹ Detaljnije videti: United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012 66/288. The future we want. Para. 82. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_66_288.pdf, 28. 12. 2024

²⁵⁰ United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012 66/288. The future we want. Para. 85. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_66_288.pdf, 28. 12. 2024.

четири године и трају два дана. Присуствују им шефови држава и влада. Резултат састанка је политичка декларација која се подноси на разматрање Генералној скупштини.²⁵¹

Састанци који се одржавају под окриљем ЕКОСОЦ-а знатно су динамичнији. Одржавају се сваке године и трају осам дана. На састанцима се расправља о три димензије одрживог развоја и разматра се напредак у имплементацији свих исхода великих конференција и самита Уједињених нација у области економије, друштва и животне средине и промовише се размена најбољих пракси и искустава у вези са спровођењем одрживог развоја. Неопходно је да састанци Високог политичког форума посвете довољно времена и пажње дискусији о изазовима одрживог развоја са којима се суочавају државе у развоју, неразвијене државе, мале острвске државе у развоју, државе у развоју без излаза на море и афричке државе. Имајући у виду значај регионалне димензије одрживог развоја, регионалне комисије УН и други релевантни регионални субјекти позивају се да допринесу раду Високог политичког форума, као и Бретон Вудс институције, Светска банка и релевантне међувладине организације.²⁵²

Уколико упоредимо састанке које организује ЕКОСОЦ и састанке које организује Генерална скупштина, јасно је да састанци под окриљем ЕКОСОЦ-а имају континуитет, циљ и поенту. Одржавање састанака под окриљем Генералне скупштине, коме присуствују шефови држава и влада, једном у четири године и усвајање политичке декларације након састанка, делује као добра илустрација папирнате дипломатије Генералне скупштине. С друге стране, састанци који се одржавају под окриљем ЕКОСОЦ-а могу бити ветар у леђа неким важним аспектима одрживог развоја, и могу на једном месту окупити велики број актера, државних или недржавних, који су релевантни за област одрживог развоја. Осам дана, колико траје састанак, представља довољан период да се размене идеје и укаже на најважније потешкоће. Састанцима присуствују представници свих држава и свих специјализованих агенција УН. Високи политички форум са задовољством истиче своје добре резултате, а посебно оне које су дале сарадње по моделу Југ-Југ и

²⁵¹ United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 9 July 2013, 67/290. Format and organizational aspects of the high-level political forum on sustainable development, para. 8-9. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n12/496/00/pdf/n1249600.pdf>, 28. 12. 2024.

²⁵² Detaljnije videti na: *Ibidem*, para. 7-14.

троугласта сарадња.²⁵³ Током састанка одржаног 2024. године истакнуте су бројне успешне иницијативе у којима су земље глобалног Југа постигле напредак. Овакве врсте партнерства не само да подстичу заједнички раст и иновације, већ служе и као витални механизми за постизање циљева одрживог развоја и свих других међународно договорених развојних циљева.²⁵⁴

2.3.6. Агенда 2030 – нова прилика за ЕКОСОЦ?

Да ли постоји неки механизам који може дати ЕКОСОЦ-у прилику да покаже да је спреман да се ухвати у коштац са захтевима савременог света? Теоретичари сматрају да Агенда за одрживи развој 2030 може бити „нова ера“ за ЕКОСОЦ. Агенда 2030 је стратегија, заснована је на 70 година ангажовања Уједињених нација у унапређењу развоја. Овај документ представља акумулацију и унапређење знања и искуства УН у области развоја од касних четрдесетих година до данас. Имплементација Агенде 2030 захтева универзални одговор. Све државе мораће да извештавају о примени и напретку мера и циљева предвиђених Агендом. Државе су са великим ентузијазмом прихватиле Агенду 2030, засновану на 17 циљева одрживог развоја.²⁵⁵ Агенда 2030 је „цивилизацијска агенда која ставља достојанство и једнакост у центар“.²⁵⁶

Концепт одрживог развоја састоји се из три димензије одрживости – економске, социјалне и еколошке. Истовремено далековидна и

²⁵³ Detaljnije o Jug-Jug i trouglastoj saradnji videti na: United Nations Office for South-South Cooperation, About South-South and Triangular Cooperation. Dostupno na: <https://unsouthsouth.org/about/about-sstc/>, 28. 12. 2024.

²⁵⁴ United Nations Office for South-South Cooperation, 2024 High-Level Political Forum Highlights the Importance of South-South and Triangular Cooperation in Achieving the SDGs, 25 July 2024. Dostupno na: <https://unsouthsouth.org/2024/07/25/2024-high-level-political-forum-highlights-the-importance-of-south-south-and-triangular-cooperation-in-achieving-the-sdgs/>, 28. 12. 2024.

²⁵⁵ Тих 17 циљева одрживог развоја обухватају: свет без сиромаштва, свет без глади, здравље и благостање, квалитетно образовање, полна равноправност, чиста вода и санитарни услови, обновљива и приступачна енергија, достојанствен рад и економски раст, иновације и добра инфраструктура, смањење неједнакости, одрживи градови и заједнице, одговорна потрошња и производња, очување климе, очување воденог света, очување живота на земљи, мир, правда и снажне институције, партнерством до циља.

²⁵⁶ *The 2030 Agenda and the Sustainable Development Goals An opportunity for Latin America and the Caribbean*, United Nations Publication, Santiago, December 2018, p. 5.

амбициозна, њена имплементација захтева ангажовање свих сектора друштва и државе. У њеној реализацији учествују представници влада, цивилног друштва, академских институција и приватног сектора. Спровођење циљева одрживог развоја представља „средство за стварање инклузивних, праведних друштава која служе грађанима данашњице и будућим генерацијама“.²⁵⁷

Од ЕКОСОЦ-а су се очекивале бројне активности када је реч о подршци имплементације и примени Агенде 2030. То подразумева унапређење интеграције три димензије одрживог развоја кроз годишњу главну тему, али и бављење специфичним областима и питањима, као што су финансирање развоја, хуманитарна питања, подршка развоју мирних и инклузивних друштава за одрживи развој.²⁵⁸ Током 2016. године ЕКОСОЦ се фокусирао на почетну имплементацију Агенде 2030, кроз форуме, функционалне и регионалне комисије и стручна тела. Његова улога у процесу унапређења одрживог развоја одвија се кроз Високи политички форум о одрживом развоју и Форум за праћење финансирања за развој. Други набројани форум изradio је документ који препознаје везу између Агенде 2030 и Акционе агенде из Адис Абебе (АААА).

Усвајање Агенде 2030 повећало је интересовање НВО за ЕКОСОЦ. Током 2016. године овај орган примио је рекордан број апликација за консултативни статус. У остварењу циљева одрживог развоја, ЕКОСОЦ рачуна на учешће НВО. Имајући у виду ранију праксу других органа да улазе у област надлежности ЕКОСОЦ-а, државе чланице УН сматрају да треба осигурати интегритет ЕКОСОЦ-а у остварењу циљева одрживог развоја.²⁵⁹

²⁵⁷ *Ibidem*

²⁵⁸ ECOSOC, Commemoration of the 70th Anniversary of ECOSOC Overview of ECOSOC Milestones, p. 7. Dostupno na: https://www.un.org/en/ecosoc/commemoration70/pdf/background_note.pdf, 27. 12. 2024.

²⁵⁹ IISD, SDG Knowledge Hub, UNGA Discusses ECOSOC Role in 2030 Agenda, 11. October 2016. Dostupno na: <https://sdg.iisd.org/news/unga-discusses-ecosoc-role-in-2030-agenda/>, 30. 12. 2024.

2.4. Административни апарат Уједињених нација

2.4.1. Организација и функционисање Секретаријата

Секретаријат УН представља најважнији административни орган светске организације. На челу овог органа је генерални секретар. Седиште Секретаријата је у Њујорку, а представништва постоје у Женеви, Бечу и Најробију.

Питање организације и функционисања Секретаријата представљало је једно од најважнијих питања током преговора о оснивању УН. Секретаријат Друштва народа био је једини модел који је могао да послужи као узор. Из тог разлога, није нимало чудно што су очеви оснивачи УН били у великој мери инспирисани dobrим странама Секретаријата Друштва народа, додајући и одређене елементе иновативности. Идеја о постојању генералног секретара била је нешто ново у односу на Друштво народа.

Током фазе преговора у Дамбартон Оуксу, савезничке силе разговарале су о могућности постојања двоструког руководства Секретаријата – председника са политичком одговорношћу и генералног секретара за административна питања. Постигнуто је компромисно решење – да генерални секретар комбинује и политичке и административне послове.²⁶⁰ Конференција у Сан Франциску дала је коначне детаље о функционисању Секретаријата и функцији генералног секретара. Чланом 99 Повеље генерални секретар је и званично добио и значајне политичке функције.

Генерални секретар и службеници Секретаријата своје функције врше у својству експерата, па су формално независни у односу на државе из којих долазе. На оснивачкој конференцији у Сан Франциску било је истакнуто да може доћи до притисака на службенике Секретаријата од стране њихових матичних држава и да службеници морају бити заштићени од такве врсте притисака. Конференција у Сан Франциску уобличила је Секретаријат као међународно тело, а национални представници ангажовани у Секретаријату УН добили су статус међународног особља. Њихов међународни статус дефинитивно је „зацементиран“ одредбом члана 100 који каже да „у вршењу својих дужности генерални секретар и особље не траже нити примају упутства

²⁶⁰ Bob Reinalda, *Institutional Development of the United Nations Secretariat, Global Governance*, Vol. 26, No. 2, 2020, pp. 325–339, p. 372.

ни од које власти изван Организације. Они ће се уздржати од сваке акције која би се могла одразити на њихов положај као међународних службеника једино Организацији”.²⁶¹ Наведени члан у наставку додаје да се „Сваки члан Уједињених нација обавезује да ће поштовати искључиво међународни карактер функција генералног секретара и особља и да неће тежити да на њих утиче у вршењу њихових дужности”.²⁶²

Начело независности Секретаријата истакнуто је и одредбом члана 105 Повеље који каже да „представници чланова Уједињених нација и службеници Организације уживају исто тако повластице и имунитете који су потребни да самостално обављају своје функције у вези с Организацијом”.²⁶³ Друштво народа је такође почивало на принципу независности службеника, па су УН преузеле решење које се показало као ефикасно.

Секретаријат је организован у широку мрежу канцеларија и одељења у којима се регрутује особље према највишим стандардима ефикасности, стручности и марљивости. У члану 101 Повеље истиче се важност регрутовања особља на најширој могућој географској основи.²⁶⁴ На предавању које је одржао на Универзитету Оксфорд 30. маја 1961. године, генерални секретар Даг Хамаршелд истакао је своју интерпретацију члана 101 и принципа „најшире могуће географске основе”. Хамаршелд је истакао да поштовање географске заступљености при запошљавању у Секретаријату никада није сматрано као елемент који има политичку или идеолошку позадину. У питању је настављање традиције Друштва народа да службеници Секретаријата буду из различитих држава, како би састав имао међународни карактер. Хамаршелд је подсетио да је у члану 101 истакнуто да се „највећа пажња” при запошљавању у Секретаријату придаје марљивости, стручности и ефикасности, а да се за најширу могућу географску основу користи фраза „потребна пажња ће се обратити”.²⁶⁵

²⁶¹ Повеља Уједињених нација, члан 100 (1).

²⁶² Повеља Уједињених нација, члан 100 (2).

²⁶³ Повеља Уједињених нација, члан 105 (2).

²⁶⁴ Повеља Уједињених нација, члан 101 (3).

²⁶⁵ The International Civil Servant in Law and in Fact, Lecture delivered by Dag Hammarskjöld, Oxford, 30 May 1961, p. 7. The publication issued by the Dag Hammarskjöld Foundation commemorating 100 years of international civil service, which originated in 1919 with the birth of the League of Nations. Dostupno na: https://www.daghammarskjold.se/wpcontent/uploads/2019/10/ics_100_no_4_oxfordspeech.pdf, 4. 1. 2025.

Секретаријат је задужен за ефикасно функционисање организације. Он помаже и олакшава функционисање других главних органа и конференција УН. Обезбеђује потребно особље, управља буџетом, уређује дневни ред, припрема извештаје који омогућавају дискусију о темама дневног реда, даје стручне савете, надгледа различите процесе и предлаже даље активности. Поред канцеларије генералног секретара, овај орган је организован у канцеларије које прате дужности главних органа (нпр. за политичка питања, разоружање, мировне операције, хуманитарна питања) и функционална одељења (нпр. правне службе, јавно информисање). Састав канцеларија и одељења се временом мењао. Мрежа одељења Секретаријата широка је и разграната.²⁶⁶

Генерални секретар именује особље према правилима које доноси Генерална скупштина. У циљу ефикасног функционисања УН, Секретаријат мора бити динамична целина, уиграна, ефикасна, спремна да одговори на све савремене изазове. Да ли је Секретаријат у могућности да на ефикасан и динамичан начин обавља предвиђену функцију административног апарата? У обраћању Генералној скупштини, некадашњи генерални секретар Кофи Анан истакао је: „Наша правила функционисања сачињена су за суштински статичан Секретаријат чије су главне улоге организовање конференција и састанака држава чланица и чије је особље највећим делом запослено у седишту УН. Данашње Уједињене нације не уклапају се у такве захтеве“.²⁶⁷

Број запослених у Секретаријату годинама је бележио раст. Тако се, на пример, број запослених удесетостручио са 300 до отприлике 3.000 током 1946. године и на 3.900 у 1949. години. Жене су сачињавале 44% запослених, али углавном на нижим позицијама. Током 1961. године било је 5.546 запослених: 128 високих официра, 1.689 професионалног особља, 119 секундарних, 3.218 генералних службеника и 353 службеника на терену. Број запослених средином 1970-их био је 12.300. Раст је забележен и у првим деценијама 21. века. Током 2007. године Секретаријат је имао 36.817 запослених, од којих су 11.253 били у штабовима, а 3.858 на другим локацијама и 19.338 у мировним мисијама. Забележен је и постепен раст броја женског особља на високим позицијама. Тако је нпр. 1997. године било 901 жена на

²⁶⁶ Целокупну структуру Секретаријата видети на: United Nations, Secretariat. Dostupno на: <https://www.un.org/en/about-us/secretariat>, 5. 12. 2024.

²⁶⁷ Manuel Fröhlich, The Ironies of UN Secretariat Reform, *Global Governance*, Vol. 13, No. 2, April–June 2007, pp. 151–159, p. 151.

високим позицијама у Секретаријату, а 2007. године њихов број је достигао 1.179.²⁶⁸

Секретаријат је и убедљиво најбројнији орган УН. Према подацима из 2022. године, канцеларија у Њујорку запошљавала је 6.500 људи. Скоро 22.000 запослених у Секретаријату радило је у другим представништвима УН широм света.²⁶⁹

Ефикасан Секретаријат подразумева и ефикасно особље. За Секретаријат и његово функционисање није добра пречеста смена запослених. Избор одговарајућег особља је један од највећих изазова и задатака сваког генералног секретара. Према процени теоретичара и савременика оснивања светске организације, „Уједињене нације нису почеле да регрутују особље под идеалним условима“.²⁷⁰ Када је Тригве Ли, први генерални секретар, ступио на дужност у фебруару 1946. године, један од његових најхитнијих задатака било је окупљање особља које ће бити у могућности да испуни захтеве главних органа УН.

Секретаријат је морао да опслужи чак 1.600 састанака у првој години функционисања УН. Првобитно, генерални секретар, невестан ситуације и обима посла, именовао је само 400 службеника. Како би се одговорило на изазов одржавања и организације 1.600 састанака, било је неопходно проширити број службеника са 400 на 2.800, именованих на привременој основи, претежно из делова света одакле су се могла брзо регрутовати лица са неопходним квалификацијама.²⁷¹ За првог генералног секретара изазов је био и како од привремено ангажованих лица одабрати оне чланове особља који треба да буду задржани као стално особље и како развити најбоље методе регрутовања у будућем периоду.

Као наредни корак, генерални секретар основао је канцеларије за регрутовање ван САД. Током 1948. и 1949. године особље Секретаријата је бирано преко 15 регрутних представника и неколико добровољачких одбора који су покривали више од 35 држава. Веома честа су била и путовања регрутних представника у области из којих није било довољно особља, попут држава Блиског истока. Имајући у виду да

²⁶⁸ Bob Reinalda, *Institutional Development of the United Nations Secretariat*, *op. cit.*, pp. 328–329.

²⁶⁹ Einar H. Dyvik, *United Nations secretariat staff size 2022, by location*, Statista, Jul 4, 2024, Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/1317609/united-nations-locations-secretariat-staff-by-office/#statisticContainer>, 3. 1. 2024.

²⁷⁰ Richard N. Swift, *Personnel Problems and the United Nations Secretariat*, *International Organization*, No. 11, 1957, pp. 228–247, p. 228.

²⁷¹ *Ibidem*, p. 228.

особље Секретаријата мора бити ефикасно, стручно и марљиво, почели су да се користе испити приликом запошљавања особља које требало да има одређене квалификације – попут знања језика за преводиоце, али и за избор дактилографа или стенографа.²⁷² Током 1949. године испитано је 1.300 језичких кандидата у 12 држава и 3.000 кандидата за друге послове.²⁷³

У периоду касних четрдесетих година и раних педесетих, фокус регрутације био је на младим приправницима из недовољно заступљених области – поред већ поменутог Блиског истока, дефицитарни су били и запослени из Латинске Америке, Индије и Пакистана. Потрага није била нимало лака јер је требало пронаћи одговарајуће кандидате, одговарајућих квалификација, који су били спремни да дођу у Њујорк или у неко друго представништво УН и раде за понуђене плате (које нису биле много примамљиве).

2.4.2. Неке недоумице принципа географске расподеле

Постепено, са порастом броја чланова УН, јавио је и проблем везан за особље Секретаријата – како изабрати особље из свих држава чланица и ићи у корак са принципом правилне географске заступљености. Из недовољно заступљених држава недостојало је особља за позиције млађих библиотекара и млађих статистичара. Овај проблем је морао бити решен ангажовањем особља из англосаксонских држава, које су на овај начин постале презаступљене када је реч о броју особља Секретаријата. Генерални секретар је обавештавао шефове држава нових чланица о слободним местима за њихове држављане у Секретаријату, али се стање споро поправљало. За нека ниже квалификована места, нпр. млађе статистичаре, пријављивали су се правници са искуством из дефицитарних држава. Међутим, генерални секретар није желео да прави компромисе и да запошљава висококвалификована лица на практично приправничке позиције.²⁷⁴

²⁷² Када је реч о вишим функцијама у Секретаријату, поред формалних језичких или стручних квалификација, траже се и неке друге особине – као нпр. лидерске или менаџерске способности. Из тог разлога, УН не користе тестирање или сличне метода испитивања ког избора кандидата за највише позиције.

²⁷³ *Ibidem*, p. 229.

²⁷⁴ *Ibidem*, p. 231.

Овакав пресек стања постојао је и када је реч о позицијама високог ранга. Перу је током педесетих година скренуо пажњу да особље из Велике Британије, Француске и Шведске заузима 28 процената високо ранжираних радних места у Секретаријату. Удео ових држава у буџету УН је око 15%, што није довољно високо за тако велики број позиција. Индија је приметила да су САД имале 25 службеника највишег нивоа, а да има само 11 службеника највишег нивоа из држава Африке и Азије које чине две трећине светске популације.²⁷⁵

У пракси су се временом јављале још неке недоумице у погледу принципа географске расподеле. Имајућу у виду да се о њему води рачуна приликом регрутовања особља, поставља се питање: Да ли је принцип географске расподеле подједнако важан и када је реч о унапређењу службеника Секретаријата?

Канцеларија УН за правна питања (Office of the Legal Counsel) изнела је нека тумачења на ову тему. У мишљењу из 1956. године наводи се да генерални секретар нема правну обавезу да се придржава принципа географске расподеле у случајевима трансфера или унапређења службеника Секретаријата. У мишљењу изнетом наредне године, Канцеларија је још детаљније образложила да се принцип географске расподеле користи приликом регрутовања службеника, и да генерални секретар није у обавези да се овог принципа придржава приликом унапређења службеника. Овакво решење је савршено логично, јер напредак у професији и лична достигнућа и залагања не би требало да имају много везе са географском расподелом. Уколико би имали, дошло би се до ситуације да буду негативно дискриминисани службеници који су се трудили и залагали, а уместо њих буду унапређени они који су мање радили само из разлога што су држављани недовољно заступљене државе.²⁷⁶

У пракси процеси унапређења, а посебно када је реч о напредовању на највише позиције, никада нису једноставни. Државе врло отворено лобирају и врше притисак да њихови држављани буду изабрани на одређене високе позиције. За одређене функције се захтева географска расподела, док је за неке предвиђена позитивна дискриминација у погледу држава у развоју. Треба нагласити да се ови услови траже за

²⁷⁵ Детаљније видети код: *Ibidem*, p. 234.

²⁷⁶ Детаљније видети код: Theodor Meron, Staff of the United Nations Secretariat: Problems and Directions, *The American Journal of International Law*, Vol. 70, No. 4, Oct., 1976, pp. 659–693, p. 670.

именовање на функције, али не и за даљи напредак у хијерархији. Многе државе игноришу ову чињеницу, па инсистирају и отворено врше притисак за именовање својих држављана. Ово ствара и велики, а често и непотребан притисак на генералног секретара.

Поставило се питање запошљавања лица без држављанства у Секретаријату. Да ли је могуће да лица без држављанства постану службеници Секретаријата УН? Правни Савет се овим питањем позабавио 1961. године и истакао да ни Повеља ни резолуције Генералне скупштине не садрже правне забране запошљавања лица без држављанства у Секретаријату. Правила Генералне скупштине која се односе на особље истичу да се не прави разлика у погледу расе, пола или вере. Разлике на основу националности се не помињу. С друге стране, велики број резолуција Генералне скупштине о географској дистрибуцији особља истиче да се предност даје регрутовању држављана држава чланица. Не постоје одредбе које се односе на лица без држављанства.²⁷⁷ На овај начин можемо закључити да регрутовање лица без држављанства није забрањено, али да није ни баш много пожељно, с обзиром на то да се предност даје држављанима држава чланица. Ангажовање лица без држављанства није прекршај, али јесте пракса коју треба користити само у изузетним случајевима. Ово је посебно важно уколико су лица без држављанства нпр. језички стручњаци, или уколико међу држављанима држава чланица нема кандидата квалификованих за одређене функције.

2.4.3. Секретаријат кроз историју – идеје и изазови генералних секретара

Током првих година функционисања, Секретаријат је још увек „увежбавао“ своју делатност и суочавао се са проблемом географске расподеле особља. Тригве Ли, први генерални секретар, имао је важан задатак да покрене машинерију Секретаријата у циљу ефикасног функционисања светске организације.

Даг Хамаршелд, други по реду генерални секретар, наследио је део проблема свог претходника, истовремено показавши велику иновативност и креативност у тумачењу одредби Повеље у делу које се односе на функције Секретаријата и генералног секретара. Задаци УН расту и гранају се из дана у дан. Из тог разлога, за добробит целокупне

²⁷⁷ *Ibidem*, p. 672.

организације, надлежности и задатке Секретаријата треба тумачити на шири начин, како би се ишло у корак са свим променама.²⁷⁸ Хамаршелд је имао визију ефикасног Секретаријата, и на почетку своје функције почео је да оживљава морал овог органа. Осмислио је и комплетан план реорганизације, а увео је и две функције подсекретара, од којих је један био из САД а један из Совјетског Савеза.²⁷⁹ У циљу стварања неутралне и независне канцеларије, Хамаршелд је избацио ФБИ агенте из зграде УН, те увео „дане особља“ како би остварио што боље услове рада за особље и како би се развила лојалност према организацији.²⁸⁰

С друге стране, Хамаршелдов наследник, бурмански политичар У Тант, није имао превише ентузијазма за бављење административним питањима, што је на неки начин означио почетак летаргичног периода и постепеног слабљења Секретаријата. Имајући у виду да је у овом периоду организација било знатно богатија новим државама, Тант је критикован што није учинио Секретаријат репрезентативнијим. Плате службеника Секретаријата биле су занемарено питање, као и релативно ограничени изгледи за напредовање у каријери. Тант је предложио неку врсту реорганизације, која је подразумевала прераспodelу највиших позиција. Ове иницијативе нису дале много успеха, јер није било жеље за бављењем оваквом врстом административних питања.²⁸¹ У овом периоду Секретаријат је почео да стиче негативну репутацију, како у теорији тако и у пракси. Многи делегати сматрали су да је Секретаријату неопходна промена.

У Танта је наследио контроверзни аустријски министар спољних послова Курт Валдхајм, али Секретаријат под његовим мандатом није доживео неопходне промене. Чак напротив, утисак је да је Валдхајм наставио Тантов почетак пада овог органа. У време када је Валдхајм преузео функцију генералног секретара, преминуо је Ралф Бенч, дугогодишњи подсекретар за специјална политичка питања и један од најближих сарадника Дага Хамаршелда. Врло је могуће да је губитак личности која је

²⁷⁸ The International Civil Servant in Law and in Fact, Lecture delivered by Dag Hammarskjöld, Oxford, 30 May 1961, *op. cit.*, p. 8.

²⁷⁹ Bob Reinalda, Institutional Development of the United Nations Secretariat, *op. cit.*, p. 331.

²⁸⁰ Dag Hammarskjöld foundation, Dag Hammarskjöld's life and legacy. Dostupno na: <https://www.daghammarskjold.se/dag-hammarskjold/dag-hammarskjold/>, 5. 1. 2025.

²⁸¹ Detaljnije videti kod: Bob Reinalda, Institutional Development of the United Nations Secretariat, *op. cit.*, p. 332.

више од две деценије била у структури УН и Секретаријата утицала на Валдхајмово несналажење на челу Секретаријата.

Према мишљењу сер Брајана Еркарта, једног од најутицајиних теоретичара и службеника УН, Валдхајм на почетку свог мандата „још увек није разумео нарочиту природу свог новог посла и рутински је за своје ране грешке кривио своје подређене, посебно оне који су покушали да их спрече. Био је акутно нервозан због владиних критика или неодобравања јавности“.²⁸² С друге стране, био је веома практичан политичар, који је своја задужења обављао тако да добије што већу подршку важних држава чланица. Управо из тог разлога уживао је поштовање и имао добре односе са сталним чланицама Савета безбедности. Администрацију је доживљавао као додатак стварном дипломатском раду и тежио је да користи процес запошљавања као начин стицања подршке од моћних држава. Као одговор на хитне финансијске проблеме УН, замрзнуо је запошљавање, озбиљно смањио број особља, као и одржавање састанака и конференција. На највишим позицијама дошло је до смањења броја запослених, а нижи запослени су често били занемаривани. Када су се остварили одговарајући услови, број запослених је почео да се повећава, али овога пута у други екстрем. Секретаријат је постепено постајао непотребно прекобројан.²⁸³

Утисак је да се потреба за променом у раду Секретаријата пребацивала са претходног на следећег генералног секретара, али да се нису предузимале неопходне мере. Перез де Куељар, наследник Курта Валдхајма, константно је био изреволтиран притисцима владе на именовања у Секретаријату и имао утисак да се његова административна овлашћења стално нападају. Његов мандат карактерише сукоб са Регановом администрацијом, која је сматрала Секретаријат као неефикасно, расипничко и антиамерички настројено тело. У овом периоду неколико држава чланица је ускратило своје уделе у буџет организације, па су УН практично биле на ивици банкрота.²⁸⁴

Генерална скупштина је 1986. године основала „Групу од 18 стручњака“, која је дала значајне препоруке за административну и

²⁸² UN News, Global perspectives and human stories, Character Sketches: Kurt Waldheim by Brian Urquhart. Dostupno na: <https://news.un.org/en/spotlight/character-sketches-kurt-waldheim-brian-urquhart>, 6. 1. 2025.

²⁸³ Detaljnije videti: Bob Reinalda, Institutional Development of the United Nations Secretariat, *op. cit.*, p. 333.

²⁸⁴ *Ibidem*, p. 334.

финансијску реформу организације. Група је формулисала чак 71 препоруку за рационализацију структуре Организације. Препоручене мере подразумевале су кадровске промене, промене структуре Секретаријата, буџет, као и позив за смањење броја запослених за 15% у периоду од три године, као и смањење за четвртину броја подсекретара и помоћника генералног секретара у периоду од три године или мање. Препоручено је било и смањење броја конференција и састанака Уједињених нација, консолидација одељења и канцеларија Уједињених нација широм света, побољшана координација у програмима рада како би се елиминисало дуплирање и смањење службених путовања за 20 одсто.²⁸⁵ Извештај од 40 страница (А/41/49), представио је председавајући Групе Том Ерик Вралсен из Норвешке 18. августа 1986. године. Група је тражила од Переза де Куељара да се препоруке из његовог делокруга спроведу што је пре могуће, и да до 1. маја 1987. године извести Скупштину о таквој примени.²⁸⁶ Услед ових дешавања, Перез де Куељар је био принуђен да отпусти један део запослених у Секретаријату, док је један део запослених и својевољно отишао услед смањених плата.

Период деведесетих година носио је нове изазове за УН, али и за новог генералног секретара, Египћанина Бутроса Галија. Постало је јасно да је неопходно предузети неке крупније промене у погледу реформисања не само Секретаријата него и целокупне организације УН, јер структура из 1945. године више није одговарала захтевима савременог доба.

Услед великог броја мировних мисија, број запослених се повећавао. Организације се све више ослањала на добровољно финансирање као начин решавања овог проблема. У пракси се јавила разлика између запослених у штабу организације и запослених на терену, у мировним мисијама. Бутрос Гали је покушао је да спроведе децентрализацију Секретаријата, што се није показало као успешно.

У ауторском чланку објављеном у престижном часопису *Foreign Affairs* 1996. године, Бутрос Гали наводи неке од мера које је предузео као шеф Секретаријата – драматичну рационализацију бирократије,

²⁸⁵ Vlex, Your World of Legal Intelligence, International Law | 1-800-335-6202, 'Group of 18' on UN efficiency and financing makes 71 recommendations on organization's functioning, 23. November 1986. Dostupno na: <https://international.vlex.com/vid/efficiency-makes-recommendations-functioning-53296841>, 6. 1. 2025.

²⁸⁶ *Ibidem*

подршку именовању главног инспектора за унутрашњи надзор, консолидацију 13 канцеларија у три одељења, смањење путовања, развој стандарда одговорности, ојачану обуку менаџера, смањење редовног буџета за 1994–95. годину и предлог буџета за 1996–97. годину који је 4,2 процента нижи од тренутног.²⁸⁷ Истакао је и да предузетим мерама посао у погледу унапређења Секретаријата „није завршен, нити ће икада бити. Генерални секретар мора прихватити менаџерске, административне и структурне реформе као трајну одговорност (...). У годинама које долазе међу приоритетима генералног секретара морају бити развој демократизације, што у Уједињеним нацијама, што уопште у међународним односима“.²⁸⁸

За време мандата Бутроса Галија успостављено је Одељење за мировне операције (Department of Peace Operations DPO, раније познато као Department of Peacekeeping Operations (DPKO)) 1992. године. Ово је била једна од првих Галијевих одлука. До тада, мировне операције водиле су се преко Канцеларије за специјална политичка питања (UN Office of Special Political Affairs). Одељење за мировне операције пружа политичко и извршно руковођење мировним операцијама УН широм света, те одржава контакт са Саветом безбедности, војним и финансијским даваоцима и странама у сукобу. Вршећи своје задатке на неки начин постаје и оперативна рука Савета безбедности. Одељење је координаторски орган па ради на интеграцији напора УН, владиних и невладиних субјеката у контексту мировних операција. На самом почетку свог деловања имало свега 50 запослених који су били задужени за логистику и функционисање 80.000 припадника мировних мисија широм света. За неких петнаестак година, уз низ реформи, постао је моћно одељење са око 600 чланова особља, снажним руководством и буџетом који је двоструко већи од редовног буџета УН, што је узроковало одређене тензије и конкуренцију унутар система УН.²⁸⁹

Наредни генерални секретар, Кофи Анан, поставио је нови тим и најавио организациону реформу у фазама, са променама које је сам иницирао, као и променама које су захтевале одобрење Генералне

²⁸⁷ Boutros Boutros-Ghali, *Global Leadership after the Cold War*, *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 2, Mar. – Apr., 1996, pp. 86–98, p. 96.

²⁸⁸ *Ibidem*

²⁸⁹ Sarah Cliffe and Alexandra Novosselof, *Reconstructing the UN Secretariat to strengthen preventative diplomacy and peace operations*, Center on international cooperation, New York, 2017, p. 7.

скупштине. Анан се фокусирао на рационализацију рада, па је груписао многе агенције, фондове и програме УН-а у четири одељења са координационим извршним комитетима. Трошкови су били смањени укидањем радних места и смањењем бирократије, а буџет је био стабилизован. Стил управљања Секретаријатом Кофија Анана био је разнолик. Делегирао је суштинска питања, одржавао недељне кабинетске седнице са широким бројем представника различитих органа УН, тражио мишљења и имао у виду јасне и концизне политичке одлуке.²⁹⁰

Анан је био један од генералних секретара посвећених реформи светске организације. Међутим, за разлику од његових претходника који су о реформи више причали без преузимања конкретних корака, Анан је био веома активан у спровођењу идеја у дело. Током 1997. године објавио је два извештаја „Менаџмент и организационе мере“ (*Management and Organisational Measures* (A/51/829), и „Обнављање Уједињених нација: Програм за реформу“ (*Renewing the United Nations: A Programme for Reform* (A/51/950)). Први извештај је био ужег карактера и односио се већим делом на побољшања у раду Секретаријата, док је други извештај свеобухватнији и садржи предлоге који се односе на реформисање и ефикасније функционисање целокупне организације УН. Препознао је потребу одржавања Миленијумског самита 2000. године. Једна од ствари по којој је Кофи Анан остао упамћен јесте извештај „У већој слободи“ (*In Larger Freedom: towards development, security and human rights for all*) који представља пресек реформе УН и нуди неке нове идеје у правцу даљих реформских токова.²⁹¹ Између осталог, у поменутом извештају наводи и потребу за већом транспарентношћу Секретаријата.

На овом месту, када се говори о реформи организације, треба истаћи Ананово јасно препознавање и разумевање важности ангажовања недржавних актера у раду УН. Током 2000. године успешно је покренуо Глобални договор УН (UN Global Compact), необавезујући пакт за подстицање привредних субјеката широм света

²⁹⁰ Детаљније видети: Bob Reinalda, *Institutional Development of the United Nations Secretariat*, *op. cit.*, pp. 335–336.

²⁹¹ Документ у целости доступан на: *In larger freedom: towards development, security and human rights for all Report of the Secretary-General*, A/59/2005. Доступно на: <https://digitallibrary.un.org/record/543857?v=pdf>, 6. 1. 2025.

да усвоје одрживе и друштвено одговорне политике и да извештавају о њиховој примени.²⁹²

У периоду када је Бан Ки Мун из Јужне Кореје био на челу Секретаријата није било превише турбуленција. За разлику од иновативног Хамаршелда или визонарског духа Анана, Бан није био генерални секретар од превелике иницијативе. На самом почетку мандата предложио је поделу Одељења за мировне операције и комбиновање Одељења за питања разоружања и Одељења за политичка питања. Ове иницијативе нису наишле на одобрење Генералне скупштине. Такође, за време Бановог мандата, транспарентност Секретаријата није била на високом нивоу. Као блиске сараднике одабрао је углавном Јужнокорејце, што је покренуло негативне гласине на рачун фаворизовања држављана његове матичне државе. Треба додати и да је, у бројним именовањима, удовољавао захтевима региона и држава, иако њихови кандидати нису увек били најбољи.²⁹³

Банова визија за ефикасније, транспарентније и одговорније УН састојала се, између осталог, у јачању етичке канцеларије УН, увођења обавезних годишњих извештаја од високих званичника о приоритетима и учинку, као и родна равнотежа. Једна од похвала које се могу изрећи на рачун његовог мандата је постављање великог броја жена на високе позиције у Секретаријату.²⁹⁴

У овом периоду је недовољна комуникативност Секретаријата ишла на руку представницима цивилног друштва, који су имали добру сарадњу са медијима и који су указивали на неспособност УН да брзо реагује на кризе. Тако је нпр. невладина организација „Свет без АИДС-а“ (“AIDS-Free World”) извештавала о сексуалном злостављању у Централноафричкој Републици од стране мировних снага УН; „Институт за правду и демократију“ (“Institute for Justice and Democracy”) скренуо је пажњу на немар УН на Хаитију након што су припадници непалских мировних снага унели јужноазијски сој колере. „Лекари без граница“ (“Médecins Sans Frontières/Doctors Without

²⁹² Curtis J. Raynold, Kofi Annan: A Stellar Legacy Against All Odds, *Caribbean Journal of International Relations & Diplomacy*, Vol. 5, No. 2, September 2020, pp.132–141, p. 133.

²⁹³ Barbara Crossette, Ban Ki-moon Reflects on the Successes and Frustrations of His 10 Years as UN Secretary General, 20. September 2016, *The World*. Dostupno na: <https://www.thenation.com/article/archive/ban-ki-moon-reflects-on-the-successes-and-frustrations-of-his-ten-years-as-un-secretary-general/>, 8. 1. 2025.

²⁹⁴ *Ibidem*

Borders“) били су први који су пријављивали злочине почињене над децом у региону Блиског истока.²⁹⁵

О учинку Антонија Гутереша као генералног секретара можемо детаљније говорити по окончању његовог мандата, али се може рећи да је, с обзиром на турбулентне геополитичке догађаје и пандемију Ковид-19, имао један од најужбудљивијих мандата.

Током скоро осам деценија функционисања УН видљиво је да од личности генералног секретара зависи ефикасност, али и јавни имиџ целокупне организације УН. Од осам генералних секретара утисак је да је УН Секретаријат уживао највећи углед и ефикасност под палицом Дага Хамаршелда и Кофија Анана. Хамаршелд је био педантна личност која је уживала у административним пословима, док је Анан био личност иницијативе и нових идеја. Такође, важна чињеница за Анана је била и веома позитиван имиџ у јавности. Медији су га радо пратили и интервјуисали, те је уживао статус дипломатског суперстара.

Несигурни и недовољно иницијативни генерални секретари негативно су утицали на институциони развој Секретаријата. Чињеница је да није једноставно бити на челу организације која броји 193 државе чланице. Притисци на генералног секретара су велики. Секретаријат треба да иде у корак са променама, да буде ефикасан и брз. Теоретичари као неке од највећих проблема Секретаријата наводе политизацију у процесу доношења одлука, менаџерске слабости и етичке пропусте. Негативном утиску доприносе и бројни скандали мировних мисија, које укључују оптужбе за сексуално злостављање, као и малверзације у систему набавки који се откривају интерном ревизијом.²⁹⁶ Како би се повратило пољуљано поверење у Секретаријат, овај орган мора бити транспарентнији, мора имати квалификовано особље, добре услове рада, стабилне финансије и тимски дух. На тај начин ће Секретаријат моћи да врши своју улогу на одговарајући начин и да помогне УН да и оне што ефикасније обављају све своје функције.

2.4.4. Актуелни изазови Секретаријата

Секретаријату су потребне измене како би своју функцију могао ефикасно обављати. Као целина, Секретаријат је разједињен. У питању

²⁹⁵ *Ibidem*

²⁹⁶ Manuel Fröhlich, *The Ironies of UN Secretariat Reform*, *op. cit.*, p. 151.

је орган велике комплексности, сачињен од многобројних одељења и канцеларија. Стиче се утисак да је свако одељење постало прича за себе, што је оставило последицу на кохерентност Секретаријата као целине.

Секретаријату се замера недостатак јасне политичке стратегије у мировним операцијама. Годинама, Секретаријат као да није у стању да развије реалну процену ситуације на терену и да осмисли решења прилагођена потребама локалног контекста. Ово утиче на целокупан циклус мировних операција – од раног планирања до транзиције и излазних стратегија. Неке мисије су могле постепено да се окончавају и имају неки логичан даљи ток. Тако је нпр. UNAMSIL у Сијера Леонеу могао да се полако смањује – прво кроз политичку мисију, а затим кроз канцеларију за изградњу мира пре предаје преосталих задатака УН државном тиму (UN country team). С друге стране, постепено окончавање и транзиција мисије у Либерiji није ишла тако спонтано као у Сијера Леонеу и требало је много више напора да се постигне исти резултат.²⁹⁷ Несклад постоји и у погледу врста мисија. Утисак је да не постоје јасни критеријуми када треба слати специјалну политичку мисију, када мировну операцију.

Услед оваквог несклада, односно непостојања одређеног шаблона и поузданих критеријума, јављају се и притисци за рационализацију структуре Секретаријата, и могућностима да се неколико одељења споје у једно. Ово је нагласило и потребу да се поуздано одреди тачна природа и карактеристике мировних операција. У погледу оснивања и вођења мировних операција не постоји консензус међу државама чланицама, посебно када снаге треба да буду распоређене у средине где нема мира за чување. Део Секретаријата који се бави мировним операцијама стално је на мети критике, баш због одређених терминолошких питања. У пракси настају проблеми када је реч о елементима мисија који се односе на превенцију и на изградњу мира. Имајући у виду да су мировне мисије динамични ентитети, у пракси се јављају и забуне између превенције, мировних операција и постконфликтног опоравка. Некада је тешко одредити када се завршава једна фаза и почиње друга, што може непотребно да оптерећује рад Секретаријата и изазива конфликтне ситуације на терену.

Непотребну тензију у рад Секретаријата уноси и однос између Одељења за политичка питања и изградњу мира (The Department of

²⁹⁷ Sarah Cliffe and Alexandra Novosselof, *Restructuring the UN Secretariat to Strengthen Preventative Diplomacy and Peace Operations*, *op. cit.*, p. 14.

Political and Peacebuilding Affairs – DPPA) и Одељења за мировне операције (DPO). Ривалитет се јавио из разлога што су оба одељења желела да буду најважнија и воде главну реч, посебно о томе које ће бити водеће одељење за планирање и распоређивање мисија. Одељење за политичка питања и изградњу мира наметнуло се као лидер када је реч о поменутом питању. Између два одељења јавиле су се разлике у погледу политичке стратегије, али и нездрава бирократска конкуренција која је стварала лошу атмосферу.

2.4.5. Потреба за реформисањем Секретаријата

Идеје о реформисању, реструктурирању или унапређењу рада Секретаријата нису нове. Видели смо да је сваки генерални секретар чинио одређене напоре који би, по његовом мишљењу, учинили административни апарат УН ефикаснијим. У зависности од историјских околности, неки генерални секретари били су успешнији у тој намери од других.

Током осамдесетих и раних деведесетих година 20. века реформске иницијативе административног апарата односиле су се првенствено на финансијска и структурна питања. Почетак новог миленијума био је добра прилика за интензивирање свих напора у погледу реформе УН. На овом месту треба још једном поменути извештај Кофија Анана „У већој слободи: ка развоју, безбедности и људским правима за све“ (*In larger freedom: towards development, security and human rights for all*). Извештај је помогао у постављању многих тема за Светски самит УН, укључујући и реформу административног апарата. Националне делегације радиле су са тадашњим председником Генералне скупштине Жаном Пингом (Габон) на изради текста документа који би шефови држава усвојили консензусом током Светског самита 2005. године. Коначни документ, представљен као Резолуција 60/1, поставио је планове за реформу управљања Секретаријатом који су подразумевали:

- Потребу за оснивањем Етичке канцеларије;
- Побољшање финансијске транспарентности;
- Унапређене политике узбуњивања;
- Преглед правила и прописа УН о буџету, финансијама и људским ресурсима;
- Разматрање мандата старијих од пет година;
- Оснаживање запослених у оквиру УН;

- Побољшан надзор УН-а, укључујући јачање стручности, капацитета и ресурса Канцеларије служби унутрашњег надзора (ОИОС) у ревизијама и истрагама и обезбеђивање оперативне независности ОИОС-а;
- Независна екстерна евалуација система надзора и управљања за УН и специјализоване агенције (укључујући ревизију ОИОС-а);
- Предлог за формирање Независног саветодавног одбора за надзор;
- Предлог да ОИОС пружи услуге надзора заинтересованим агенцијама УН;
- Свеобухватан приступ жртвама сексуалног злостављања и експлоатације од стране особља УН.²⁹⁸

Завршни акт Светског самита УН поставио је добре темеље за рад на реформи административног апарата. Већ током новембра 2005. године, Секретаријат је Генералној скупштини поднео предлоге за оснивање Канцеларије за етику, проширење капацитета ОИОС-а, успостављање Независног саветодавног комитета за ревизију. Генерална скупштина је Резолуцијом 60/246 одобрила предлог генералног секретара да се ОИОС-у обезбеде привремени додатни ресурси. Такође, Резолуцијом 60/248, одобрила је оснивање Канцеларије за етику. Неки од реформских предлога нису могли бити спроведени до 2006. године због обима и сложености. Као посебно проблематично било је питање мандата старијих од пет година у главним органима Уједињених нација. Имајући у виду да је провера мандата извршена последњи пут у време Дага Хамаршелда, тај посао се морао препустити неком специјализованом телу. С тим циљем, донета је одлука о формирању *ad hoc* Радне групе Генералне скупштине за мандатна питања. Овај задатак показао се много комплекснијим него што је ико то могао предвидети. Испоставило се да треба прегледати око 7.000 мандата старијих од пет година, или чак 9.000 уколико би се у постојећи број урачунали и мандати издати у последњих пет година. У јуну 2006. године прегледани су мандати који нису обнављани а који су старији од пет година (укупно 399 мандата). Од новембра 2006. године, *ad hoc* Радна група приступила је прегледу

²⁹⁸ Detaljnije videti: United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005, A/RES/60/1. 2005 World Summit Outcome, tačka 161-167. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf, 10. 1. 2025.

мандата старијих од пет година који су били обнављани неком од резолуција Генералне скупштине. На крају, већи успех није постигнут.²⁹⁹

Под вођством Кофија Анана треба истаћи још неколико иницијатива које су се односиле на унапређење и оснаживање рада административног апарата. Треба поменути извештај „Улагање у Уједињене нације: за јачу универзалност организације“ (*Investing in the UN: For a Stronger Organization Worldwide*) из 2006. године у коме се подвлачи потреба спровођења реформи Секретаријата у наредне три до пет година, као и Високи панел за широко обједињавање система Уједињених нација у областима развоја, хуманитарне помоћи и заштите животне средине (High-level Panel on United Nations Systemwide Coherence in the Areas of Development, Humanitarian Assistance and the Environment) из 2007. године. Поменути документ наглашава гламазност Секретаријата и потребу за бољом координацијом његових одељења, али и самог Секретаријата и других органа.

Реформисање административног апарата, идентично као друга реформска питања, није дало успешне резултате. Поново, као и код других реформских питања, државе чланице нису имале исту визију о правцу реформе и њеним циљевима. Одређене позитивне промене јесу учињене, али је процес веома брзо доживео тенденцију пада која је трајала десетак година.

Захтеви 21. века траже бржи, спремнији и децентрализованији Секретаријат, у коме свако одељење има јасно дефинисан задатак, у коме нема преклапања надлежности, и у коме су процедуре када треба реаговати једноставне. Ови разлози били су водиља Антонију Гутерешу у погледу реформе административног апарата и успостављања нове управљачке парадигме УН. Гутерешова идеја реформе заснива се на три принципа:

- децентрализација овлашћења за доношење одлука,
- поједностављење и рационализација политике и процеса,
- јачање одговорности и транспарентности.³⁰⁰

Ово подразумева да одлуке треба да се доносе у одговарајућем року и да њихова примена буде могућа на начин на који најефикасније

²⁹⁹ Душко Димитријевић, Реформе Уједињених нација – Генерална Скупштина, Економски и социјални савет и административни апарат светске организације, *op. cit.*, стр. 39.

³⁰⁰ United Nations, United to Reform, Overview of Management Reform. Dostupno na: <https://reform.un.org/content/overview-management-reform>, 9. 1. 2024.

одговара ситуацији; у складу с тим, сви политички и административни процеси морају бити поједностављени како би се систем решио свих препрека које одузимају време; и све ове промене имају за циљ да ојачају деловање виших руководилаца. Како се систем буде поправљао и напредовао, виши руководиоци брже ће доносити одлуке, чије ће спровођење бити могуће у кратком року. На овај начин биће у могућности да ефикасно извршавају задатке за које су надлежни и да преузму одговорност за учинак. Развијен је и уведен нови оквир одговорности за праћење делегираних овлашћења. Како би се остварила већа транспарентност у раду Секретаријата, генерални секретар има за циљ јачање капацитета за аналитику и управљање засновано на резултатима и надгледање у циљу бољег учинка и одговорности. Остварење ових циљева појачано је новим годишњим приступом програмском буџетирању, које јасније указује на то како рад сваке организационе јединице доприноси постизању циљева одрживог развоја.³⁰¹

Према мишљењу високо ранжираних службеника УН крајњи циљ преузете реформе је одржавање релевантности Уједињених нација. То се планира постићи „повећањем ефикасности и одговорности организације у реализацији програма кроз сва три правца реформе, укључујући административни апарат, мир и безбедност и развој. Реформа административног апарата фокусира се на децентрализацију управљања Секретаријатом и оснаживање виших менаџера, укључујући шефове мисија, тако да је одговорност за спровођење мандата сада усклађена са овлашћењима за управљање ресурсима“.³⁰²

Реформска идеја подразумева и уклањање нејасних, застарелих и дуплираних политика и креирање нових, јасних политика и административних смерница. У управљању људским ресурсима, многе политике и процеси морали су се изменити јер су били централизовани, гломазни и често недовољно прилагођени захтевима праксе.

Како би се подржао нови приступ управљању, 1. јануара 2019. године основана су два нова одељења – Одељење за стратегију управљања, политику и усклађеност (Department of Management

³⁰¹ *Ibidem*

³⁰² Jake Sherman, Implementing the UN Management Reform: Progress, and Implications for Peace Operations, International Peace Institute, 17. September 2020. Dostupno na: <https://www.ipinst.org/2020/09/implementing-un-management-reform-progress-and-implications-for-peace-ops#7>, 9. 1. 2025.

Strategy, Policy and Compliance) и Одељење за оперативну подршку (Department of Operational Support). Задатак ова два одељења је пружање оперативне и политичке подршке Секретаријату. Они блиско сарађују како би изградили Секретаријат који ће брже и ефикасније реаговати. Одељење за стратегију управљања, политику и усклађеност пружа стратешко вођство у свим областима управљања. Његова улога је кључна у управљању људским ресурсима и финансијском менаџменту. Ово одељење нуди капацитет за управљање пројектима и подржава менаџере у погледу методологија за иновације и организациону трансформацију.³⁰³

С друге стране, Одељење за оперативну подршку пружа саветодавне и друге услуге оперативне подршке директно клијентима и, где је потребно, врши делегирана овлашћења у име клијената. Одељење је организовано да обезбеди пружање услуга од краја до краја и обезбеди интеграцију оперативне подршке за ентитете широм Секретаријата у аспектима оперативне подршке, као што су управљање људским ресурсима, медицинске услуге и безбедност и здравље на раду.³⁰⁴

Успостављен је и Одбор за управљање клијентима ("Management Client Board") као форум преко којег различите врсте ентитета у Секретаријату могу осигурати да њихови захтеви буду видљиви у развоју нових административних политика и процедура. Оба новооснована одељења, Одељење за стратегију управљања, политику и усклађеност и Одељење за оперативну подршку, копредседавају Management Client Board (Одбором за управљање клијентима) како би се обезбедиле повратне информације између нових одељења и њихових клијената.

За унапређење административног апарата важна је улога Канцеларије за информационе и комуникационе технологије (Office of Information and Communication Technology). Ова Канцеларија надгледа све ентитете у оквиру Секретаријата УН, како би се избегло дуплирање напора и превазишла фрагментација у питањима везним за информационе и комуникационе технологије. Канцеларија блиско сарађује и извештава два новооснована одељења о политичким и оперативним питањима. Рад Канцеларије се показао као ефикасан за време пандемије Ковид-19 и одговорио је изазовима Секретаријата у овом периоду.³⁰⁵

³⁰³ United Nations, *United to Reform, Overview of Management Reform*. *op. cit.*

³⁰⁴ *Ibidem*

³⁰⁵ *Ibidem*

3. ПОДЕЉЕНЕ НАДЛЕЖНОСТИ ГЛАВНИХ ОРГАНА: ИЗМЕЋУ ДОБРЕ ИДЕЈЕ И МАЊЕ ДОБРЕ РЕАЛИЗАЦИЈЕ

У претходном поглављу упознали смо се са делатностима и најважнијим проблемима главних органа УН.

Од свих органа УН највећу пажњу привукло је деловање Генералне скупштине и Савета безбедности. Иако званично постоји шест главних органа, Генерална скупштина и Савет безбедности истакли су се као покретачи функционисања организације. Један је орган акције, а други орган дискусије; одлуке једног имају својство обавезности, а одлуке другог имају карактер препоруке; један орган је ексклузиван по чланству и надлежностима, а други је инклузиван и демократски. Најопштије надлежности Генералне скупштине и Савета безбедности на први поглед су одвојене. Међутим, захтеви праксе врло брзо су показали да деловање ова два органа не може бити у потпуности одвојено. Усвајање резолуције Уједињени за мир приближило је Генералну скупштину области одржавања међународног мира и безбедности, на начин који није био предвиђен одредбама Повеље.

Поред уопштене надлежности о којој смо дискутовали, Генерална скупштина и Савет безбедности имају и бројне друге, конкретније надлежности. У вршењу тих надлежности могу бити самостални, међусобно их делити са другим органом или зависити од претходне препоруке другог органа.

Генерална скупштина је орган надлежан за финансије УН. Према одредби члана 17 задужена је за разматрање и одобравање буџета Организације, а све трошкове Организације сnose чланови, према распореду који утврди Генерална скупштина.³⁰⁶ Поред тога, Генерална скупштина разматра и одобрава све финансијске споразуме са специјализованим агенцијама и испитује њихове административне буџете, у циљу давања препорука.³⁰⁷ Генерална скупштина даје овлашћења свим органима Уједињених нација (осим Савету безбедности) и специјализованим агенцијама за тражење саветодавног

³⁰⁶ Повеља УН, члан 17 (1 и 2).

³⁰⁷ Повеља УН, члан 17 (3).

мишљења Међународног суда правде о правним питањима у оквиру њихове делатности.³⁰⁸

Као орган у коме су заступљене све чланице, Генерална скупштина представља и једну врсту контролора других органа. Ова улога одвија се путем разматрања годишњих извештаја. Савет безбедности, генерални секретар и други органи дужни су да јој поднесу редовне годишње извештаје о раду. Као орган који је задужен за сва питања у оквиру Повеље, Генерална скупштина на овај начин информисе се о активностима и важним питањима предузетим у оквиру целокупне организације.

Генерална скупштина и Свет безбедности су жиле куцавице једног система. Како би систем био функционалан, извештаји Савета безбедности треба да буду аналитички, да скрећу пажњу на проблеме и да не буду преобимни. Исто тако, не смеју да буду ни препричавање предузетих мера. Деценијама уназад постоје притужбе од стране Генералне скупштине на рачун квалитета годишњег извештаја Савета безбедности. Током дебате поводом разматрања годишњег извештаја, Чаба Керешпи, председник 77. заседања Генералне скупштине, упутио је неколико критика: „Да ли извештаји треба да буду више аналитички? Да ли Савет безбедности треба да се удуби када је реч предузетим радњама? Или радњама које нису предузете? Шта је са проблемима који се појављују? Знамо да кризе невиђене сложености поткопавају стабилност многих држава чланица и региона. Позивам вас да размотрите ова питања и дотакнете их се у својим интервенцијама (...) Подношење годишњег извештаја је једина изричита обавеза коју Савет има према Генералној скупштини према Повељи. Састављање извештаја и вођење дебате не би требало да буду про форма. Требало би да служе сврси.“³⁰⁹

Као два најважнија органа УН, Генерална скупштина и Савет безбедности имају важне изборне функције. Постоје одређена изборна

³⁰⁸ Повеља Уједињених нација, члан 96: 1. Генерална скупштина или Савет безбедности могу тражити од Међународног суда да да саветодавно мишљење о сваком правном питању. 2. Други органи Уједињених нација и специјализоване установе које Генерална скупштина може у свако доба на то да овласти, такође могу тражити од Суда саветодавно мишљење о правним питањима у оквиру њихове делатности.

³⁰⁹ United Nations, General Assembly of the United Nations, PGA remarks on debate on the annual report of the Security Council, Csaba Kőrösi, President of the 77th session of the General Assembly, Debate on the annual report of the Security Council, 30 June 2023. Dostupno na: <https://www.un.org/pga/77/2023/06/30/pga-remarks-on-debate-on-the-annual-report-of-the-security-council/>, 15. 12. 2024.

питања у којима су ови органи самостални. Тако, на пример, Генерална скупштина самостално бира чланове Економског и социјалног савета, допунске чланове Старатељског савета, несталне чланове Савета безбедности и председника Генералне скупштине. Стање је другачије када је реч о избору држава у чланство у УН, искључењу из чланства, избору судија Међународног суда правде и избору генералног секретара. У овим случајевима надлежност је подељена између Генералне скупштине и Савета безбедности.

На први поглед, овакво решење има резона. У питању су или важне функције или чланство у светској организацији, па исходи изборних процеса треба да задовоље и инклузивну Генералну скупштину и ексклузивни Савет безбедности. УН-у су неопходне државе или квалификована лица на одређеним функцијама које ће вршити поверене задатке у најбољем интересу организације. Пракса је показала да су питања која захтевају поделу надлежности између Генералне скупштине и Савета безбедности углавном високо политизована. У овим случајевима Генерална скупштина зависи од претходне сагласности или препоруке Савета безбедности. У неким питањима, „препука“ Савета безбедности је фактички одлука о избору. Подељене надлежности два органа доприносе „утиску дисхармоније у њиховом односу“.³¹⁰

Утиску дисхармоније посебно доприноси и право вета сталних чланица Савета безбедности. Вето доприноси критикама на рачун УН-а и извор је константне фрустрације Генералне скупштине. Имајући у виду природу односа два главна органа УН-а, треба поставити питање: „Да ли је подељена надлежност између Генералне скупштине и Савета безбедности добра замисао или грешка која прати УН од самог оснивања?“. Додатну динамику ствара однос Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а. Да ли је заиста било неопходно да Генерална скупштина има примарну надлежност у економским и социјалним питањима? Да ли је ЕКОСОЦ могао бити самосталнији орган? На ова питања покушаћемо да дамо одговор.

³¹⁰ Jelica Gordanić, Relation between UN General Assembly and Security Council as an aspect of UN reform, *Review of International Affairs*, Vol. LXVI Br. 1160, 2015, pp. 50–65, p. 61.

3.1. Пријем држава у чланство у УН

Када је реч о питању које је било извор главобоља за УН, високу позицију носи пријем држава у чланство у организацији. Чланство у УН је отворено је свим мирољубивим државама које прихвате обавезе садржане у Повељи, а по оцени Организације способне су и вољне да те обавезе извршавају.³¹¹ Пријем такве државе у чланство спроводи се одлуком Генералне скупштине, на препоруку Савета безбедности.³¹²

Процес пријема у чланство карактеришу две фазе. Прва фаза се одвија у Савету безбедности и захтева препоруку овог органа. Носилац друге фазе је Генерална скупштина која гласа о пријему државе у чланство. Две фазе изборног процеса су повезане. Без препоруке Савета безбедности нема гласања у Генералној скупштини. Уколико препорука Савета безбедности изостане, Генерална скупштина не може самостално изабрати нову државу чланицу.

Ово је потврђено саветодавним мишљењем Међународног суда правде. Наиме, Генерална скупштина је 22. новембра 1949. године затражила саветодавно мишљење у погледу пријема у чланство. Да ли се према члану 4 става 2 Повеље држава може примити у чланство Уједињених нација одлуком Генералне скупштине, ако Савет безбедности није дао препоруку за њен пријем зато што држава кандидат није добила потребну већину, или зато што је један стални члан гласао против резолуције којом се пропорукује њен пријем? Међународни суд правде потврдио је да препорука Савета безбедности мора претходити одлуци Генералне скупштине.³¹³ Тако, на пример, да Генерална скупштина има могућност самосталног одлучивања о овом питању услед изостанка препоруке Савета безбедности, Палестина би вероватно већ постала чланица УН.

Неопходно је пет услова за пријем у чланство у Уједињеним нацијама. Кандидат мора да буде држава; која је мирољубива; која прихвата обавезе предвиђене Повељом; која је у стању да спроведе ове обавезе; и која је вољна да то и учини. Како би ентитет био сматран

³¹¹ Повеља Уједињених нација, члан 4 (1).

³¹² Повеља Уједињених нација, члан 4 (2).

³¹³ International Court of Justice, Competence of the General Assembly for the Admission of a State to the U.N., Advisory Opinion, 1950 I.C.J. 5 (Mar. 3). Dostupno na: https://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1950.03.03_admission_to_UN.htm, 15. 12. 2024.

државом мора испуњавати три елемента – територију, становништво и суверену власт над територијом. Из тог разлога владе у егзилу и национални ослободилачки покрети не могу постати чланице УН.

Савет безбедности одлучује да ли је ентитет држава која је мирољубива, способна и вољна да изврши обавезе садржане у Повељи. Уколико је одговор потврдан, Савет безбедности доставља Генералној скупштини препоруку са комплетним записником са расправе. Овим се прва фаза изборног процеса завршава. Након овога, на сцену ступа Генерална скупштина и гласање у оквиру овог органа. Треба истаћи да се, у случају да Савет безбедности не препоручује државу подносиоца захтева или одлаже разматрање захтева за чланство, подноси посебан извештај Генералној скупштини са комплетним записником са расправе.

Појам „мирољубивости државе“ доживео је различита тумачења током година. Око овог појма водиле су се полемике на конференцији у Сан Франциску. Совјетски Савез се противио улози Аргентине као државе оснивача УН. Било је помало контроверзно квалификовати ову државу као мирољубиву, због односа које је имала са силама Осовине током Другог светског рата. Аргентина је коначно призната као држава оснивач УН, на основу компромиса постигнутог током конференције. У првим годинама функционисања УН, Совјетски Савез је постављао исто питање у погледу пријема у чланство Ирске и Португала. Да ли су се ове државе могу сматрати мирољубивима имајући у виду да су биле неутралне током Другог светског рата.³¹⁴

УН се не баве признањем држава, али пријем неког ентитета у чланство значи да су тај ентитет прихватиле као државу све чланице, чак иако постоји противљење неких држава. Ово је нпр. случај већине арапских држава према израелској државности. Пријем, суштински, има ефекат признања и када се једном призна, државност ентитета постаје коначна, чак и када је реч о државама које су гласале против његовог пријема. Многе државе су постале међународно признате пријемом у УН, па данас нема независних суверених држава које нису чланице УН. Ово не доводи у питање ентитете попут Тајвана. Колективно признање од стране УН има већу вредност од појединачног

³¹⁴ Milorad Petreski, Goran Ilik, The admission of newly created states to the membership of the United Nations: the case of Republic of Macedonia. *Journal of Liberty and International Affairs*, 2(3), pp. 45–60, p. 49.

признања држава. То је и разлог због кога свака новооснована држава тежи да постане чланица УН.³¹⁵ Чланство у УН је кључно за све државе.

Драму у изборни процес пријема у чланство у УН уносило је право вета сталних чланица Савета безбедности. Наиме, пријем чланица у организацију представља важно питање које захтева сагласност свих сталних чланица.

У идеалном случају, питање чланства у УН је питање испуњења неопходних услова за чланство. Уколико држава кандидат испуњава услове предвиђене Повељом, никакви други критеријуми не би требали бити узимани у обзир. Пракса је, као и увек, показала другачије.

У периоду Хладног рата употреба вета у случају пријема у чланство ескалирала је из искључиво политичких разлога. Сталне чланице Савета безбедности улагале су напоре да нове чланице организације постану државе које ће пратити њихову идеологију и лидерство. Због тога су улагале напоре да спрече или максимално отежају пријем држава за које су веровале да ће бити против њихових политика и интереса. Период касних четрдесетих и раних педесетих година у УН обележила је „битка вета“ САД и СССР. САД су спречавале пријем Бугарске, Мађарске и Румуније, совјетски наклоњених држава. Аргументи за то су били политика Бугарске и Албаније према Грчкој, као и непоштовање људских права у Бугарској и Румунији. Оваква политичка дешавања наводно нису испуњавала критеријум мирољубивости државе. С друге стране, СССР је са великим задовољством улагао право вета на пријем западно заинтересованих држава попут Аустрије, Јапана, Италије и Ирске. Постати чланица УН у овом периоду било је тешко. Чланство у УН претворило се у борбу моћи и ината великих сила. У периоду од 1945. до 1955. године СССР је 43 пута употребио право вета да спречи пријем у чланство западно оријентисаних држава.³¹⁶

Неопходно је истаћи да коришћењем права вета на пријем држава у чланство, сталне чланице Савета безбедности технички нису радиле

³¹⁵ David I. Efervwerhan, Kosovo's Chances of UN Membership: A Prognosis, *Goettingen Journal of International Law*, No. 4, 2012, pp. 93–130, pp. 95–96.

³¹⁶ Foreign and Commonwealth Office, Vetoed Draft Resolutions in the United Nations Security Council 1946–2015, Research Analyst paper, 15. September 2015. Dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a80ef72e5274a2e87dbca67/RA_Newsletter_Nov_2015_Vetoed_draft_resolutions_in_the_UN_Security_Council_-_Sept_2015.pdf, 16. 12. 2024.

ништа незаконито. Вето је њихово право и оне су користиле оно што су имале на располагању. Вето је у овом случају могућност предвиђена Повељом. Опет, треба имати на уму да су скоро све „спорне“ државе које су аплицирале за чланство у овом периоду испуњавале захтеве предвиђене чланом 4 Повеље. Иако легитимно, у свим овим случајевима право вета је коришћено из чисте обести, заштите сопствених националних интереса и жеље за глобалном доминацијом. Цену нечије обести платила је целокупна организација УН. Према мишљењу теоретичара, право вета „нарушава кредибилитет Савета безбедности као међународног тела и угрожава његову способност да на одговарајући начин одржава међународни мир и безбедност“.³¹⁷

Имајући у виду да је чланство у УН скоро универзално, употреба вета на захтеве за чланство више није проблем за функционисање УН. Последњи вето на ову тему уложиле су САД давне 1976. године. Савет безбедности је орган који увек изненади, па се повремено још увек појаве варијације на ову тему. Тако је, на пример, Кина уложила вето на нацрт резолуције о успостављању посматрачке мисије у Гватемали и обнављању мисије УН у Македонији 1997. и 1999. године, на основу чињенице да су ове државе имале дипломатске односе са Тајваном, који Кина сматра за део своје територије. Наиме, током 26. заседања Генералне скупштине, резолуцијом 2758 враћена су сва права Народној Републици Кини у оквиру УН. Ова резолуција је званично признала представнике НР Кине као једине легитимне представнике Кине у УН.³¹⁸ Кина је претила и употребом вета против даљег проширења мировне мисије на Хаитију због сумњивих веза са Тајваном. Све ово чињено је из забринутости да би Тајвану могао бити додељен статус посматрача у Уједињеним нацијама.³¹⁹ Нема сумње да ће Кина уложити све напоре да овакву могућност спречи. О пуноправном чланству Тајвана не треба ни говорити.

Поред Тајвана, с времена на време у медијима се појаве вести о могућем чланству Палестине у УН. Последњих неколико година проширио се круг држава које су признале Палестину, укључујући и

³¹⁷ Giorgia Papalia, A critique of the unqualified veto power, *Perth International Law Journal*, No. 2, 2017, pp. 55–63, p. 62.

³¹⁸ Nenad Stekić, *A Hesitant Hegemon: Layers of China's Contemporary Security Policy*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2023, p. 210.

³¹⁹ Jan Wouters, Tom Ruys, *Security Council Reform: A New Veto for a New Century*, *op. cit.*, p. 11.

чланице УН попут Шпаније, Словеније, Ирске, али и Норвешке и Јерменије. Последњи покушај Палестине за пријем у организацију УН десио се у априлу 2024. године и завршен је неуспехом. Поново, имајући у виду процедуру пријема у чланство и право вета САД као сталне чланице Савета безбедности, чланство Палестине неће бити извесно у скорој будућности.³²⁰

3.2. Искључење држава из чланства у УН

Надлежност Генералне скупштине и Савета безбедности подељена је и када је реч о искућењу из чланства у УН. Одредба члана 6 Повеље каже да „члана Уједињених нација који упорно нарушава начела садржана у овој Повељи, Генерална скупштина, на препоруку Савета безбедности може искључити из Организације“.³²¹ Код искључења се примењује исто правило као и у случају пријема у чланство – препорука Савета безбедности као неопходан услов, па онда одлука Генералне скупштине.

Слично пријему у чланство, искључење из чланства може бити предмет самовоље и политичке злоупотребе права вета. Куриозитет је да ниједна држава, ма колико кршила сва начела међународног права, међународни мир и безбедност или постала немирољубива, до сада није искључена из чланства у УН. Веома близу овој могућности била је Јужноафричка Република током седамдесетих година 20. века услед спровођења расистичке политике апартејда. Ова држава је најгрубље кршила норме људских права, што је изазивало гнев и забринутост међународне заједнице. Услед заштите коју је ова држава имала у сталним чланицама Савета безбедности – САД, Француској и Великој Британији, до искључења из чланства никада није дошло. Истовремено, Генерална скупштина усвојила је безброј резолуција које су осуђивале расистичку политику Јужноафричке Републике, и препоручивале прекид дипломатских односа или уздржавање од успостављања таквих односа. Као што смо истакли, одлуке Генералне скупштине су препоруке, и као такве нису правно обавезне. Једини начин који је Генерална скупштина самостално могла искористити био је у одбијању

³²⁰ United Nations, Meetings Coverage and Press Releases, Security Council Fails to Recommend Full United Nations Membership for State of Palestine, Owing to Veto Cast by United States, 18 April 2024. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2024/sc15670.doc.htm>, 15. 12. 2024.

³²¹ Повеља Уједињених нација, члан 6.

пуномоћја 1974. године. На овај начин је Јужноафричка Република била искључена из рада Генералне скупштине. Наравно, ово није једнако искључењу из организације УН, али, имајући у виду све околности случаја, једна је врста санкције. Искључење из рада Генералне скупштине је ускраћивање важног круга права.

Од почетка специјалне операције Русије у Украјини често се у медијима могу видети наслови о могућностима искључења Русије из УН или из Савета безбедности.³²² Колико год ови наслови да су примамљиви за ширу јавност и колико могу бити кликбејт који ће подићи читаност разним порталима, одговор на ово питање је – апсолутно не. То „апсолутно не“ није везано за кршења људских права, угрожавање међународног мира и безбедности и агресију. Све ово су чињенице које се, нажалост, дешавају и у 21. веку. Упркос многим прижељкивањима и сензационализму, Русија не може бити искључена из чланства у УН баш због процедуре која је предвиђена и која се односи на претходну препоруку Савета безбедности. Имајући у виду да поседује право вета, Русија никада неће гласати за сопствено искључење из чланства. Чак напротив, својство сталне чланице Савета безбедности јој даје заштиту. Ниједна држава се не жели својевољно одрећи таквих гаранција. У суштини, УН и Савет безбедности без Русије не могу функционисати, свидело се то некоме или не.

Исто питање се поставља и у случају Израела, посебно од када је израелско-палестински конфликт ескалирао. Да ли Израел, услед упорног нарушавања принципа садржаних у Повељи, може бити искључен из УН?³²³ За разлику од Русије, Израел није стална чланица

³²² Detaljnije videti: Thomas Grant, Removing Russia from the Security Council: Part One, *Opinio Iuris*, 18. 10. 2022. Dostupno na: <https://opiniojuris.org/2022/10/18/removing-russia-from-the-security-council-part-one/>, 17. 12. 2024; Dan Maurer, A U.N. Security Council Permanent Member's De Facto Immunity From Article 6 Expulsion: Russia's Fact or Fiction?, *Lawfare*, 15. April 2022. Dostupno na: <https://www.lawfaremedia.org/article/un-security-council-permanent-members-de-facto-immunity-article-6-expulsion-russias-fact-or-fiction>, 18. 12. 2024; Jelena Stevanović, Може ли SB UN da zaseda bez Rusije, *Politika*, 22. 4. 2022. Dostupno na: <https://www.politika.rs/sr/clanak/505598/Moze-li-SB-UN-da-zaseda-bez-Rusije>, 18. 12. 2024.

³²³ Različita razmišljanja na ovu temu videti na: Medi Hasan, Israel is a rogue nation. It should be removed from the United Nations, *The Guardian*, 15. October 2024. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/commentisfree/2024/oct/15/israel-united-nations>, 17. 12. 2024; Sondos Asem, Could Israel's Unrwa ban lead to its suspension from the UN?, *Middle East Eye*, 29. 10. 2024. Dostupno na: <https://www.middleeasteye.net/news/israel-unrwa-ban-suspension-un-could>, 18. 12. 2024, Saul Takahashi, The Need for Accountability:

Савета безбедности, па нема могућност да сам себе заштити. Међутим, Израел има сигурног савезника у САД које би уложиле вето на било какав покушај искључења Израела из организације. У неким случајевима битно је имати и моћног заштитника.

Чињеница је да су, у другој деценији 21. века, мир и безбедност угрожени више него икада. Свет се практично налази на ивици трећег светског рата. Кршење циљева и принципа Повеље постала је свакодневна ствар. Убијање цивила више није вест око које се међународна заједница потреса. Број држава које су током деценија функционисања грубо прекршиле принципе Повеље је велики. Искључење из УН, као вид санкције, није уследило.

За овакву (негативну) праксу се можда и може пронаћи оправдање. Није лоше да прекршилац буде део система, како би колико-толико био контролисан и како би се, на било који начин, могло утицати на њега. Држава ван система УН била би држава бандит, без контроле. У случају искључења из чланства види се још једна бесмисленост права вета. Чланице Савета безбедности и њихови најближи савезници имају легитимитет да нарушавају принципе наведене у Повељи и да прођу некажњено. Ово је показатељ да целокупна Организација није добро постављена од самог почетка. Заштита интереса уске групе држава однела је победу над принципима, идеализмом и циљевима УН. Када би само Генерална скупштина одлучивала о питању искључења, одговарајућу већину не би било тешко постићи. На овај начин, држава која крши начела Повеље била би кажњена, а међународна заједница би добила макар једно зрно правде.

3.3. Избор генералног секретара УН – борба између Савета безбедности и Генералне скупштине

Једна од најважнијих функција у оквиру УН је функција генералног секретара. Поред Савета безбедности као најпрепознатљивијег органа УН, генерални секретар је вероватно широј јавности најпрепознатљивији део породице УН. Ова функција подразумева главног административног

Israel Must Be Expelled from the United Nations, Law for Palestine, 29. 10. 2024. Dostupno na: <https://law4palestine.org/the-need-for-accountability-israel-must-be-expelled-from-the-united-nations/>, 17. 12. 2024.

службеника Организације, лице на челу Секретаријата. То захтева изузетну посвећеност и административну способност.

Да ли је улога генералног секретара искључиво административна? Наиме, члан 98 Повеље наводи да „Генерални секретар поступа у том својству³²⁴ на свим састанцима Генералне скупштине, Савета безбедности, Економског и социјалног савета и Старатељског савета, а врши и све друге функције које му повере ови органи. Генерални секретар подноси Генералној скупштини годишњи извештај о раду Организације“.³²⁵ Члан 99 Повеље даје политички елемент његовој функцији и предвиђа да „генерални секретар може скренути пажњу Савету безбедности на свако питање које по његовом мишљењу може да угрози очување међународног мира и безбедности“.³²⁶ Према одредби члана 99 генерални секретар може покренути истрагу о спору како би да се утврдило да ли одређено питање има капацитет да угрози међународни мир и безбедност.

У случајевима мирног решавања спорова предвиђеним чланом 33 Повеље, улога генералног секретара показала се као незамењива. Предузимање акција преговарања без присуства јавности може одговорати сукобљеним странама и омогућити им да на лакши начин постигну компромисно решење. На овај начин, улога генералног секретара представља спој многобројних административних и политичких овлашћења. Од саме личности генералног секретара зависи да ли ће у пракси превагнути политичка или административна овлашћења. Некадашњи генерални секретар Тригве Ли поредио је ову функцију са „најнемогућим послом на свету“.³²⁷ Генерални секретар У Тант сматрао је да идеалан носилац ове функције „треба да буде човек који гледа у будућност, футуриста и који има глобалну концепцију проблема“ (...) истичући „квалитете главе као и срца, као што су морални интегритет, компетентност и његова способност да пројектује будућност, да делује у оквиру глобалне јединице, и истинска жеља да види како се његова Организација развија у заиста ефикасан инструмент за мир, правду и напредак“.³²⁸ У вршењу својих дужности

³²⁴ Својству главног административног службеника.

³²⁵ Повеља Уједињених нација, члан 98.

³²⁶ Повеља Уједињених нација, члан 99.

³²⁷ Jussi M. Hanhimäki, *The United Nations: A very short introduction*, Oxford University Press, New York 2015, p. 38.

³²⁸ United Nations, *The role of the Secretary-General*. Dostupno na: <https://unic.un.org/aroundworld/unics/uthant/notablequotes/index.asp>, 18. 12. 2024.

генерални секретар мора бити неутралан и независан, па ни он ни особље „не смеју тражити нити примати упутства ни од које власти изван Организације. Они ће се уздржати од сваке акције која би се могла одразити на њихов положај као међународних службеника Организације“.³²⁹ Овом одредбом додатно се „цементира“ политичка димензија функције генералног секретара.

Који су услови потребни за дужност генералног секретара? Критеријуми и квалификације за именовање генералног секретара опширно су разматрани 1945. године и наведени су у извештају Припремне комисије УН, РС/20, од 23. децембра 1945. године. Подразумевају административне и извршне способности, како би се држао под контролом читав комплекс органа УН; лидерство; вештине за вођење тима сачињеног од службеника из различитих држава и изградњу неопходног тимског духа; морални ауторитет да обавља независну улогу која се захтева одредбом члана 100 Повеље; способност да обавља улогу посредника; способност да делује као неформални саветник или повереник многим владама; највише квалитете политичког расуђивања и интегритета због потребе повремених доношења одлука које се с правом могу назвати политичким; комуникацију и са њом повезане вештине како би што боље представио УН широј јавности и обезбедио подршку за њене циљеве и политику.³³⁰

Имајући у виду одговорности које ова функција са собом носи, на место генералног секретара мора бити изабрана одговарајућа особа, лице које ће моћи да се избори са изазовима, да буде посвећено циљевима Организације, међународном миру и безбедности, да буде кооперативан, тактичар и дипломата. С обзиром на политичку страну надлежности генералног секретара, сталне чланице оклевају да пружи подршку личности која је независна и јака. Мадлен Олбрајт, некадашња амбасадорка САД при Уједињеним нацијама, приликом потенцијалног другог мандата Бутроса Галија рекла је: „Желимо секретара, а не генерала.“³³¹

³²⁹ Повеља Уједињених нација, члан 100.

³³⁰ Security Council Report, Research Report, Appointing the UN Secretary-General, October 2015, p. 7. Dostupno na: [http:// www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/research_report_2_secretary_general_appointment_2015.pdf](http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/research_report_2_secretary_general_appointment_2015.pdf), 20. 12. 2024.

³³¹ James O. C. Jonah, *Secreteriat – Independence and Reform*, in: Thomas G. Weiss, Sam Daws (eds.), *The Oxford Handbook on the United Nations*, New York, 2007, pp. 160–174, p. 170.

У овај изборни процес укључени су Генерална скупштина и Савет безбедности, односно Генерална скупштина бира секретара на претходну препоруку Савета безбедности. Претходна препорука Савета безбедности је *conditio sine qua non*, неопходни магични зачин. Без претходне препоруке Савета безбедности, Генерална скупштина не може самостално изабрати генералног секретара. Питање избора генералног секретара у Савету безбедности посматра се као суштинско питање што подразумева потврдне гласове свих пет сталних чланица. Дакле, генерални секретар мора одговарати интересима свих сталних чланица. Уколико само једна уложи вето, целокупан процес се понавља из почетка.

Током преговора о оснивању УН, многе државе изнеле су разноврсне предлоге у вези избора генералног секретара. Руку на срце, неки од предлога би можда били ефикаснији и демократичнији у односу на усвојено решење. Совјетски Савез је у Дамбартон Оуксу сматрао да генералног секретара треба да бира Генерална скупштина, на препоруку Савета безбедности. САД су сматрале да избор треба да врши Генерална скупштина, али искључиво у сагласности са Саветом безбедности. Интересантне предлоге изнеле су делегације Хондураса и Уругваја. Хондурас је предложио да генералног секретара бира искључиво Генерална скупштина, без уплитања осталих органа, укључујући и Савет безбедности. Овај предлог има јаку демократску црту, имајући у виду да је Генерална скупштина представничко тело УН. Овај предлог није у већој мери разматран, јер се њиме директно ограничава утицај не само сталних чланова Савета безбедности него и овог органа у целини. Интересантан је био предлог делегације Уругваја, према коме би Генерална скупштина бирала између три кандидата која предложи Савет безбедности. Такође, овај предлог има демократски карактер, али главна реч не припада Савету безбедности.³³² Сталне чланице нису желеле да ризикују и да најзначајнији део избора генералног секретара ставе у руке Генералне скупштине.

Прва фаза изборног процеса завршава се предлогом Савета безбедности о лицу које ће бити генерални секретар. Генерална скупштина није у обавези да прихвати овај предлог, али изборни не може извршити сама.

³³² О овом питању детаљније видети код: Olga Šuković, *Položaj i uloga generalnog sekretara Ujedinjenih nacija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1967, str. 37–39.

Процес избора генералног секретара често се претварао у политичке битке. Први генерални секретар Тригве Ли изгубио је поверење СССР-а, па је био присиљен да поднесе оставку на функцију 1953. године. Други генерални секретар Даг Хамаршелд у почетку је био прихватљив за све сталне чланице јер је долазио из неутралне Шведске. Међутим, ниједна од сталних чланица није очекивала његову политичку иницијативу, креативно тумачење Повеље, визионарски дух и лидерство. Хамаршелд је остао упамћен по флексибилном приступу међународном праву и развијањем *ad hoc* решења за комплексне политичке ситуације. По многим мишљењима био је један од најбољих генералних секретара. Ушао је у историју као инспиративна међународна личност, уносећи дозу моралног лидерства и личног интегритета у свет политике моћи.³³³ Бутрос Гали се такође показао као јака политичка личност, а његов реизбор није одговарао интересима САД. Ова стална чланица оштро се противила његовом начину обављања функције и уложила је вето на његов реизбор. Куриозитет је да никада до сада није изабран генерални секретар из источноевропске групе.

Оно што целокупан процес избора генералног секретара чини још проблематичнијим била је тајанственост, нетранспарентност и апсолутни недостатак било какве врсте демократичности од стране Савета безбедности. Процес се одвијао строго иза затворених врата, па тако ни несталне чланице нису биле упознате са током изборног процеса. Изборни процеси у другим важним органима и специјализованим агенцијама УН знатно су транспарентнији. Лица на водећим позицијама у ММФ-у, СЗО, Светској банци пролазе кроз серију формалних и неформалних састанака како би се државе чланице могле упознати са њиховим плановима и програмима везаним за управљање организацијом. Приликом ове врсте избора поштују се и многи примери добре праксе попут номинација, навођења листе предложених кандидата, изношења програма кандидата, одржавања расправа са кандидатима и активног учешћа свих држава чланица у изборном процесу.

Теоретичари описују процес избора у Савету безбедности као „тајни процес који се одвијао иза затворених врата и није био заснован на заслугама“.³³⁴ Избор кандидата био је вршен без позива за номинације и

³³³ Ove Bring, Dag Hammarskjöld's approach to the United Nations and international law, *Estudios Internacionales*, Universidad de Chile, Vol. 44, No. 170, 2011, pp. 159-172, p. 159.

³³⁴ Yvonne Terlingen, A Better Process, a Stronger UN Secretary-General: How Historic Change Was Forged and What Comes Next. *Ethics & International Affairs*, 31(02), 2017, pp. 115-127, p. 115.

биографије, временског оквира за номинације, без јавних расправа или других ефикасних метода јавног увида. Многи кандидати за ову позицију нудили су сталним чланицама обећање да ће, у случају да буду изабрани, на високе позиције у Секретаријату изабрати дипломате из њихових држава. Овакав изборни процес „био би одбачен као лоша шала од стране сваке озбиљне институције у приватном сектору“.³³⁵ Теоретичари сматрају „да се појавио консензус о потреби да се „демократизује“, или, у најмању руку, да се унапреди процес доношења одлука у УН – почевши од именовања генералног секретара“.³³⁶

3.3.1. Да ли се стање може поправити?

Процес избора генералног секретара једно је од питања које је привукло пажњу држава чланица, недржавних актера, медија и међународне заједнице у целини. Порастом броја чланица УН све је већи круг држава које желе транспарентнији начин путем кога би могле учествовати у овом изборном процесу. Чињеница да је најважнији део процеса у рукама Савета безбедности временом је будила жељу за променом од стране осталих чланица.

Почетком деведесетих година 20. века приче о реформи УН биле су све интензивније. Један од првих корака у том правцу било је оснивање *ad hoc* радне групе за ревитализацију рада Генералне скупштине 1991. године. Рад *ad hoc* групе подељен је на четири тематске целине:

- јачање улоге и надлежности Генералне скупштине;
- побољшање радних метода Генералне скупштине;
- јачање улоге Генералне скупштине у процесу избора генералног секретара;
- омогућавање бољих услова рада за канцеларију председника Генералне скупштине.

Дакле, јачање улоге Генералне скупштине у процесу избора генералног секретара питање је од велике важности имајући у виду да се регулише посебан кластер. На састанцима радне групе делегације

³³⁵ *Ibidem*, p. 116.

³³⁶ Marieke Louis, *The Other Election The Secretary General of the United Nations and Democratic Debate*, College de France, 16. January 2017. Dostupno na: <https://lavie.desidees.fr/IMG/pdf/2017-01-16-un.pdf>, 18. 12. 2024.

држава чланица износиле су предлоге у вези побољшања овог изборног процеса.

Највећим делом, међу чланицама постојала је сагласност да овај изборни процес мора бити побољшан у корист Генералне скупштине. Генерална скупштина је 1946. године успоставила процес избора Резолуцијом 11 (I) који је укључивао: водећу улогу Савета безбедности; одлуку да Савет изврши избор и препоручи само једно име; потребну већину гласова у Савету безбедности и Генералној скупштини; и захтев да дискусија и доношење одлука у Савету безбедности и Генералној скупштини не буду јавни. Одредбе о поверљивости убачене су и у Пословник Генералне скупштине (правило 141) и Пословник Савета безбедности (правило 48).³³⁷

Оваква правила имала су резона у време када су усвојена. Фактори као што су развој, функционисање Организације и повећавање броја чланова захтевају нека нова правила. Међу чланицама постоји сагласност да је Резолуција 11 (I) „застарела“ и „завршена“. Резолуцији 11 (I) неопходно је унапређење и прилагођавање савременим условима. Неке државе сматрају да једна од могућности може бити опција да Савет безбедности представља Генералној скупштини листу лица која су кандидати за функцију генералног секретара, а да Генерална скупштина изврши избор једног од понуђених кандидата.³³⁸

Могли су се чути предлози да се гласање у Генералној скупштини одвија двотрећинском, а не обичном већином. Између делегација постојала је сагласност и да се право вета не би требало користити у Савету безбедности током процеса избора генералног секретара.³³⁹

Између ова два органа неопходно је побољшати синергију и постићи консензус који је изграђен на основу инклузивности, транспарентности и интеракције. Када се ови захтеви пренесу у процес

³³⁷ Detaljnije videti: United Nations General Assembly, Resolutions adopted by the fifth committee, 11(I) Terms of Appointment of the Secretary-General. Dostupno na: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/WMP%20A%20RES%201%2011.pdf>, 20. 12. 2024.

³³⁸ United Nations General Assembly, A/66/891, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 22 August 2012. tačka 59. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/733976?ln=en&v=pdf>, 19. 12. 2024.

³³⁹ United Nations General Assembly, A/68/951, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 17 July 2014. Tačka 55-58. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/776019?ln=en&v=pdf>, 19. 12. 2024.

избора генералног секретара, две групе су охрабриле председника Генералне скупштине да се консултује са државама чланицама како би предложиле одговарајуће кандидате за место генералног секретара, што би могло бити прослеђено Савету безбедности.³⁴⁰

На састанцима су делегације изразиле незадовољство због чињенице да нису упознате са кандидатима предложеним за функцију генералног секретара. Имајући у виду да се овај процес одвијао иза затворених врата, чланице Генералне скупштине нису знале много о предложеним кандидатима. Све информације, као и сам ток избора и разматрања, био је у рукама сталних чланица Савета безбедности. Делегације су сматрале да предложене кандидате за функцију треба и званично представити, на начин који би омогућио довољно времена за интеракцију са државама чланицама.³⁴¹ На дебатама се посвећивала пажња и карактеристикама које треба да има генерални секретар – попут моралне храбрости, непристрасности, дипломатске вештине, вештине решавања проблема и вештине у глобалној комуникацији. Важни су и објективни критеријуми попут вишејезичности.³⁴²

Треба истаћи да Савет безбедности није обавезан да се придржава принципа праведне географске расподеле, нити било ког другог принципа који је везан за пол, језик и сличне критеријуме. Ово је проблематично за многе државе чланице, а посебно за источноевропску групу која никада није имала генералног секретара из својих редова. Западноевропска група је до сада имала четири генерална секретара (Тригвеа Лија, Дага Хамаршелда, Курта Валдхајма и актуелног генералног секретара Антонија Гутереша). За њом следе азијско-пацифичка и афричка група са по два и група Латинска Америка и Кариби са једним секретаром. По правилу, не би требао да постоји монопол на вишим положајима у систему Уједињених нација од стране држављана било које државе или групе држава.³⁴³

На овом месту треба истаћи резолуцију Генералне скупштине 69/321 из 2015. године, која је практично објединила све постојеће предлоге и донела неке нове елементе у процес избора генералног

³⁴⁰ *Ibidem*, таčka 59.

³⁴¹ *Ibidem*, таčka 60.

³⁴² *Ibidem*, таčka 61.

³⁴³ United Nations General Assembly, A/71/1007, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 07 August 2017. таčka 63. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/1303246?ln=en&v=pdf>, 19. 12. 2024.

секретара. Резолуција наглашава да се процес избора генералног секретара разликује у односу на изборе других лица у систему УН. Као такав, треба да почива на принципима транспарентности и инклузивности, уз учешће свих држава чланица. Имајући у виду сва претходна незадовољства држава, резолуција препоручује да председник Генералне скупштине и председавајући Савета безбедности започину процес прикупљања кандидатура заједничком изјавом упућеној свим државама чланицама. Заједничка изјава треба да садржи опис целокупног изборног процеса и, као важан елемент, треба да садржи одговарајући временски рок који би кандидати имали за пријаву кандидатуре. Након прикупљених кандидатура, председник Генералне скупштине и председавајући Савета безбедности упућују заједничко саопштење свим државама чланицама у коме наводе имена појединаца који су се кандидовали за функцију генералног секретара, укључујући и одговарајућу документацију и биографије кандидата. Имајући у виду замерке током година које се односе на источноевропску групу и чињеницу да жена никада није била изабрана на позицију генералног секретара, резолуција охрабрује и препоручује поштовање полног и географског критеријума.³⁴⁴

Резолуција препоручује разговоре и састанке са кандидатима у Генералној скупштини, како би се државе чланице упознале са кандидатима предложеним за функцију генералног секретара. На овај начин обезбеђује се преко неопходна транспарентност, па државе чланице добијају могућност да буду упознате са кандидатима, њиховим програмима и идејама.³⁴⁵

3.3.2. Да ли су критике биле плодноне: последњи избор генералног секретара

Имајући у виду да раправе у *ad hoc* радној групи за ревитализацију рада Генералне скупштине трају деценијама, мало тога се променило или побољшало. Међутим, то не мора да значи да се ништа није побољшало. Једно од питања које је доживело значајно побољшање односи се на процес избора генералног секретара.

³⁴⁴ United Nations General Assembly, A/Res/69/321, Revitalization of the work of the General Assembly, 11. 9. 2015. таčke 34–40. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/804246?ln=en&v=pdf>, 19. 12. 2024.

³⁴⁵ *Ibidem*, тачка 48.

Наиме, резолуција 69/321, уз године понављања захтева и инсистирања, значајно је допринела повећању транспарентности и укључености Генералне скупштине током изборног процеса. Шта се тачно десило? Услед притисака држава чланица и организација цивилног друштва, питање избора генералног секретара почело је да се поставља знатно раније него што је била уобичајна пракса. Невладина организација „АСТ група“, већ почетком јуна 2015. године, упутила је писмо председнику Генералне скупштине и председавајућем Савета безбедности предлажући да процес избора генералног секретара започне њиховим заједничким саопштењем, што је и учињено. Недуго затим, у Савету безбедности одржана је неформална дискусија у погледу избора генералног секретара током које су се могла чути различита размишљања сталних и несталних чланица на ову тему. У том тренутку несталне Венецуела, Нови Зеланд и Чиле показале су апсолутну подршку транспарентнијем начину избора генералног секретара. Ово је разумљиво, имајући у виду да су неке од ових држава активно учествовале у састанцима *ad hoc* радне групе.³⁴⁶

Сталне чланице су, очекивано, пружиале отпор идеји повећања транспарентности, сматрајући да је процес избора генералног секретара добар какав јесте и да нема потребе за било каквим модификацијама. Међутим, ни међу сталним чланицама није постојала баш апсолутна сагласност. САД, Русија и Кина биле су искључиве по овом питању. Знатно више разумевања показале су Француска и Велика Британија. Велика Британија своју позицију објашњава кроз три принципа: једнакост, једноставност и транспарентност. Ова стална чланица желела би да види жену на позицији генералног секретара, а као начин повећања транспарентности сматра повећану интеракцију са водећим кандидатима. Како би остварила овај циљ, Велика Британија предлаже одржавање неформалних састанака са кандидатима по Арија формули.³⁴⁷ Француска је наговестила отвореност за транспарентнији процес, али није дала конкретне предлоге за побољшање транспарентности.³⁴⁸ Поред незадовољства одређеног броја сталних чланица, изборни процес је текао мало другачијим током него иначе.

³⁴⁶ Security Council Report, Research Report, Appointing the UN Secretary-General, *op. cit.*, p. 13.

³⁴⁷ *Ibidem*, p. 13.

³⁴⁸ *Ibidem*, p. 13.

Током избора генералног секретара 2016. године, први пут у историји УН била су позната имена кандидата за ову функцију. Државе чланице, организације цивилног друштва, представници медија, академске заједнице и заинтересовано грађанство могли су да се упознају са њиховим политичким ставовима и начинима на које би вршили функцију, њиховим плановима и програмима. Транспарентност је, у односу на претходне изборе, практично експлодирала. Састанци са кандидатима одржани су у више наврата током 2016. године уз 875 питања постављених од стране држава, медија и организација цивилног друштва. Питања која су добили кандидати покривала су разне теме везане за три стуба УН, као и бројна питања административног карактера. Када је реч о људским правима, говорило се највише о родној једнакости, правима избеглица и одговорности недржавних актера. Многи кандидати су повезивали циљеве одрживог развоја са људским правима.³⁴⁹

Представници НВО са пажњом су пратили изборни процес и истакли да сматрају да генерални секретар треба да постави следећа питања као приоритетна – већи утицај УН на људска права; заговарање права маргинализованих група; спречавање и окончање масовних злочина; развој сарадње са цивилним друштвом; додатни развој родне равноправности; фокус на права избеглица и миграната; укидање смртне казне.³⁵⁰

Овакве промене су заиста пријатно изненађење у свету УН. Међутим, треба поставити питање: Да ли су све промене суштинског карактера? Да ли су нешто суштински битно промениле у процесу избора генералног секретара? Одговор је подељен – и да и не.

Транспарентност изборног процеса је повећана, о томе не треба дискутовати. Могућност да државе, медији и НВО постављају питања кандидатима је помак о коме су претходне генерације могле само маштати. Важно је подсетити да изјаве кандидата, њихови програми и било каква врста подршке или симпатија од стране јавности нису обавезујуће за Савет безбедности. Поред постигнутог напретка, коначна реч у погледу избора генералног секретара и даље је била у рукама Савета безбедности.

³⁴⁹ Universal Rights Group, *Candidates for the post of UN Secretary-General: Where do they stand on human rights?*, Versoix Switzerland, 2016, p. 1.

³⁵⁰ *Ibidem*, p. 2.

Постојала су надања и очекивања да ће генерални секретар бити жена из Источне Европе. Бугарка Ирина Бокова у медијима је истицана као најозбиљнији кандидат. Избор Португалца Антонија Гутереша из групе Западна Европа и остали није оправдао очекивања. Деценије заговарања *ad hoc* групе у вези поштовања географског и полног критеријума пале су у воду. Суштински, Савет безбедности није прекршио ниједну правну норму, али је „штета“ која је учињена више етичког него правног карактера. Овај орган имао је прилику да изађе у сусрет осталим чланицама, али је још једном показао да није у обавези да слуша било кога.

Какво је стање у *ad hoc* групи након избора и реизбора Антонија Гутереша за генералног секретара? Резолуција 75/325 афирмише председнике Генералне скупштине да активно доприносе процесу избора и именовања следећег генералног секретара и наглашава потребу да процес избора генералног секретара и других извршних руководилаца буде заснован на принципима транспарентности и инклузивности.³⁵¹ Радна група подвлачи и инсистира на поштовању принципа правилне географске расподеле када је реч о избору генералног секретара и особља Секретаријата.³⁵²

На новијим расправама *ad hoc* групе још детаљније се ради на побољшању начина избора генералног секретара, али и особља Секретаријата. Тако, када је реч о особљу, инсистира се на инклузивности особа са инвалидитетом, припадника староседелачких народа, младих, а посебно младих из држава у развоју.³⁵³ Афирмише се и улога цивилног друштва, како у процесу номинације кандидата тако и у делу упознавања са програмом кандидата и могућношћу постављања питања.³⁵⁴ Поједине делегације сматрају да генерални секретар, на препоруку Савет безбедности, треба да буде именован тајним гласањем у Генералној скупштини. Истовремено, Савет безбедности се подстиче да поднесе више од једног имена на разматрање Скупштине.

³⁵¹ United Nations General Assembly, A/Res/75/325, Revitalization of the work of the General Assembly, 11. 9. 2015. таčke 53–56. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n21/250/62/pdf/n2125062.pdf>, 19. 12. 2024.

³⁵² *Ibidem*, таčka 57.

³⁵³ United Nations General Assembly, A/77/942, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 29 June 2023, таčka 9. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/4019027?ln=en&v=pdf>, 19. 12. 2024.

³⁵⁴ *Ibidem*, таčka 11.

Простор за поправку постоји и када је реч о дужини мандата генералног секретара. Дужина мандата износи четири године, с тим што, скоро увек, генерални секретар буде реизабран. Управо из овог разлога, бројне државе су утиска да је генерални секретар у обавези према сталним чланицама Савета безбедности које могу да уложи право вета за његов други мандат. Поједини делегати сматрају да мандат генералног секретара треба да буде смањен на две године, како би се свела на минимум било каква врста обавезе према Савету безбедности. Смањење дужине мандата на две године носи и могућност да све регионалне групе имају генералног секретара из својих редова. С друге стране, постоје делегати који сматрају да је боље решење дужи мандат, без права реизбора.³⁵⁵

Свет ће с нестрпљењем посматрати наредни избор генералног секретара. Да ли ће наредни генерални секретар коначно бити из источноевропске групе? Да ли ће по први пут у историји за ту функцију бити изабрана жена? Имајући у виду актуелно стање у Савету безбедности, важно је да изборни процес буде што транспарентнији, али не треба очекивати никакве спектакле, иновативности или нешто до сада невиђено. Теоретичари сматрају да „дугорочно, ефикасно и пре свега коначно решење овог питања подразумева радикалније мере попут ревизије Повеље“.³⁵⁶ Сва побољшања овог изборног процеса и промене настале услед притисака и напора *ad hoc* радне групе нису довољне за успостављање равнотеже између два органа и суштинско јачање улоге Генералне скупштине у овом изборном процесу. Овакво комплексно питање захтева мере које се не могу у потпуности решити резолуцијама, попут поменуте ревизије Повеље.

³⁵⁵ *Ibidem*, тачка 12.

³⁵⁶ Јелица Горданић, Јачање улоге Генералне скупштине Уједињених нација у процесу избора генералног секретара – између потребе и могућности, *Зборник радова правног факултета у Новом Саду*, бр. 2, 2020, стр. 781–801, стр. 796.

3.4. Избор судија Међународног суда правде

Међународни суд правде (МСП) је главни судски орган УН који поступа у складу са Статутом као саставним делом Повеље УН и Правилником о вођењу поступка. Заменио је Стални суд међународне правде основан под покровитељством Друштва народа. Од самог почетка свог деловања, дакле од 1946. године, Међународни суд правде делује као независно судско тело надлежно за решавање спорова између држава и давање саветодавних мишљења о правним питањима. Његово оснивање представља „врхунац дугог развоја мирног решавања спорова, тако да је данас судско решавање спорова широко прихваћен и утемељен начин мирног решавања спорова“.³⁵⁷

После скоро осам деценија функционисања, МСП је на раскрсници када је реч о савременим споровима који су карактеристика 21. века. Актуелни спорови се односе на питања заштите животне средине, тероризам, трговину људима итд. и представљају глобалне проблеме који захтевају пажњу суда. Теоретичари сматрају да МСП нема довољно капацитета да се позабави оваквом врстом међународних спорова. Ова појава настаје услед проблема јурисдикције и проблема везаних за састав МСП.

Шта је проблематично у погледу састава судија МСП и да ли то има везе са њиховим избором и односом два главна органа УН – Генералном скупштином и Саветом безбедности?

Током фазе преговора у Дамбартон Оуксу, Генерална скупштина требало је да буде једини орган укључен у избор судија МСП. Размишљања су се брзо преокренула. Већ на конференцији у Сан Франциску предлагало се задржавање начина избора који је постојао код Сталног суда међународне правде, што би подразумевало учешће и Генералне скупштине и Савета безбедности у избору судија. Државе су се на конференцији у Сан Франциску држале мишљења да треба одржати континуитет са прошлошћу и да је боље не мењати нешто што је добро функционисало. Због тога је и у Повељи УН изричито наведено да је Статут Међународног суда правде заснован на Статуу његовог претходника, Сталног суда међународне правде.³⁵⁸

³⁵⁷ Ivana Rakić, *Međunarodni sud pravde, Strani pravni život*, br. 3, 2008, str. 77–98, str. 77.

³⁵⁸ *Ibidem*, str. 79.

У избору судија међународног суда правде учествују Генерална скупштина и Савет безбедности. У овом случају треба истаћи једну важну карактеристику. За разлику од нпр. пријема државе у чланство, искључења из чланства и избора генералног секретара, у Савету безбедности за ово питање није предвиђено право вета. Дакле, у случају избора судија МСП не прави се разлика између категорије сталних и несталних чланица.

Који су услови неопходни за избор судија МСП? У овом изборном процесу постоје две врсте услова – субјективни и објективни. Када је реч о субјективној категорији, судије се бирају без обзира на њихову националност, међу особама високих моралних квалитета, који поседују квалификације да су у својим државама именовани на највише правосудне функције или су истакнути стручњаци у области међународног права. Када је реч о објективној категорији, неопходно је да приликом избора судија буде осигурана заступљеност најважнијих цивилизација и најважнијих светских правних система. Међународни суд правде састоји се од 15 судија. Судије МСП нису представници својих држава. Они су представници струке, врхунски правници из својих држава. Постоји ограничење да двојица судија не могу бити држављани исте државе. За разлику од нпр. избора генералног секретара који се никада није бирао из сталних чланица, обичај је да се у МСП бирају држављани сталних чланица Савета безбедности.

Изборни процес састоји се из две фазе – фазе кандидовања и фазе селекције. Фаза кандидовања заснована је на систему индиректог кандидовања путем националних група при Сталном арбитражном суду. У случају да држава чланица није представљена у Сталном арбитражном суду, кандидати ће бити номиновани од стране националних група формираних специјално за ову прилику. Генерални секретар има задатак да најмање три месеца пре дана избора судија обавести чланове Арбитражног суда, који представљају странке Статута и чланове *ad hoc* националних група, и позива их да у одређеном временском року предложе лица која испуњавају неопходне услове за избор судије МСП. Свака национална група предлаже највише четири кандидата, од којих највише двојица могу да буду њени држављани. Пре него што приступе предлагању кандидата, националним групама препоручује се да се посаветују са својим највишим судом, правним факултетима, као и са својим националним академијама и националним одељењима међународних академија који се баве

проучавањем права.³⁵⁹ Генерални секретар саставља листу предложених лица по абecedном реду и доставља је Генералној скупштини и Савету безбедности.³⁶⁰

Након овога следи изборна фаза у којој учествују Генерална скупштина и Савет безбедности. Сваки од ова два органа врше избор на основу својих правила процедуре, независно једно од другог. Изабраним се сматрају кандидати који добију апсолутну већину у оба органа. Уколико се након прве изборне седнице не попуне сва места, одржава се друга, а уколико је неопходно и трећа седница. У случају да се избор судија МСП не оконча ни након треће седнице, на захтев Генералне скупштине или Савета безбедности може се формирати заједничка комисија сачињена од по три представника оба органа. Комисија има за циљ да апсолутном већином изабере по једног кандидата за свако непопуњено место. Овако изабрани кандидати упућују се Генералној скупштини и Савету безбедности на гласање. Треба додати да се заједничка комисија може једногласно усагласити и предложити за избор судије лица које првобитно нису била на списку националних група. Ако комисија установи да неће успети при избору, онда већ изабране судије у року који одреди Савет безбедности попуњавају слободна места, вршећи избор међу оним кандидатима који су добили барем један глас у Генералној скупштини или Савету безбедности.³⁶¹

Судије МСП бирају се на период од девет година уз могућност реизбора. У циљу осигуравања персоналног континуитета у раду Суда, сваке треће године бира се трећина судија. Теоретичари сматрају да Статут МСП на папиру жели да смањи политичке утицаје на изборни процес, али да је чињеница да се Суд у пракси заснива „на примитивној шеми која подразумева комбинацију геополитичког статуса и географске локације“.³⁶² Од оснивања МСП традиција је да свака од пет сталних чланица Савета безбедности има изабраног судију. У Статуту се тај услов не помиње. То је реалност политике моћи. Осталих десет

³⁵⁹ Milenko Kreća, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2007, str. 518.

³⁶⁰ Детаљније видети: Статут међународног суда правде, чланови 1–4.

³⁶¹ Детаљније видети: Статут Међународног суда правде, члан 12.

³⁶² Davis R. Robinson, *The Role of Politics in the Election and the Work of Judges of the International Court of Justice*, *American Society of International Law*, Vol. 97, 2003, pp. 277–282, p. 278.

судија бира се на основу дугогодишње утврђене формуле, која подразумева осим троје судија из афричких држава, двоје из латиноамеричких држава, двоје из азијских и троје из европских држава (традиционално двоје са Запада и један са Истока Европе). Чињеница да сталне чланице Савета безбедности имају судије из својих држава изазива незадовољство других држава. МСП има 15 судија у систему који броји 193 државе. Имајући у виду да се као судије бирају држављани сталних чланица, остале државе немају прилику да дођу на ред, па су и помало дискриминисане када је реч о МСП.

Приликом ступања на дужност сваки судија свечано изјављује да ће своју дужност вршити непристрасно и савесно. Судије МСП уживају дипломатске привилегије и имунитете еквивалентне онима које дипломатско и конзуларно право признаје шефовима дипломатских мисија. Добиају финансијску накнаду за свој рад, као накнаду за све трошкове настале услед вршења судијске дужности. Ниједан судија МСП не може обављати било какву политичку или административну функцију, нити се бавити било којим другим занимањем професионалне природе. Судија не може деловати ни као агент, саветник или адвокат. Након што буде изабран за судију МСП, не може учествовати у одлучивању у било ком случају у којем је раније учествовао као заступник једне од страна, као члан националног или међународног суда, истражне комисије, или у било ком другом својству.³⁶³

Током година јавиле су се замерке на рачун процеса избора судија МСП. Теоретичари сматрају да „Савет безбедности има несразмеран утицај на састав МСП“.³⁶⁴ Истиче се и да „пет сталних чланица понашају као власт у МСП, баш као што чине у Савету безбедности УН, подривајући непристрасност Суда“.³⁶⁵

Не само да све сталне чланице имају судију у МСП, оне „играју доминантну улогу у утврђивању ефикасности Суда“.³⁶⁶ Како је то могуће? Наиме, Савет безбедности је главни извршилац одлука МСП. Члан 94 (2) Повеље наводи: „Ако једна странка у спору не испуни

³⁶³ О правима и обавезама судије МСП детаљније видети: Статут Међународног суда правде, чл. 15–20.

³⁶⁴ S. Gozie Ogbodo, An Overview of the Challenges Facing the International Court of Justice in the 21st Century, *Annual Survey of International & Comparative Law*, Vol. 18, Issue 1, 2012, pp. 93–113, p. 106.

³⁶⁵ *Ibidem*

³⁶⁶ *Ibidem*

обавезе које на њој леже према пресуди коју Суд донесе, друга странка се може обратити Савету безбедности, који може, ако сматра потребним, дати препоруке или одлучити о мерама које треба предузети да би се пресуда извршила.³⁶⁷ На овај начин стални чланови Савета безбедности, с обзиром на то да имају право вета, могу имати огроман утицај на извршење одлука МСП. Оваква врста могућности које се пружају сталним чланицама није добра по репутацију МСП када је реч о непристрасности, а ствара и сукоб интереса. Линија је, у овом случају, веома танка између политичких интереса и правде.

У пракси се дешава да је спровођење одлуке МСП од стране Савета безбедности предмет изузетних политичких игара и заштите сопствених интереса, на рачун правде на највишем међународном нивоу. Подсетимо се једног случаја из историје УН. САД су (зло)употребиле право вета 1986. године како не би дошло до примене резолуције Савета безбедности која се односила на потпуно поштовање пресуде МСП у случају Никарагва против САД. Нора Асторга, представница Никарагве у УН, истакла је да вето САД у овој ситуацији представља „глас против основних принципа и норми Организације Уједињених нација, глас против Међународног суда правде, глас против мирног решавања спорова, глас против међународног мира и безбедности и глас за рат, интервенцију и употребу силе у међународним односима“.³⁶⁸ На овај начин, међународно право је занемело и устукнуло корак уназад политичким интересима. Вето САД подсетио је да ниједна пресуда МСП није извршна против сталног члана Савета безбедности.³⁶⁹ Ово такође доприноси губитку поверења међународне заједнице у институцију МСП.

Неопходно је нагласити и да процес избора судија МСП одузима много времена и често је без разлога компликован. Савету безбедности и Генералној скупштини често треба и више од десет гласачких рунди како би постигле споразум о последњем упражњеном месту или постигле неопходну гласачку већину. Регионални судови често немају

³⁶⁷ Повеља Уједињених нација, члан 94 (2).

³⁶⁸ Michael J. Berlin, U.S. Vetoes Nicaraguan Resolution on Compliance with Court Decision, *The Washington Post*, July 31, 1986. Dostupno na: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1986/08/01/us-vetoes-nicaraguan-resolution-on-compliance-with-court-decision/ecdf20d6-cf3a-4761-ba23-5c49a9fa379a/>, 21. 12. 2024.

³⁶⁹ Keith Highet, *Between a Rock and a Hard Place – The United States, the International Court, and the Nicaragua Case*, *International Lawer*, Vol. 21, No. 4, 1987, pp. 1083–1101, p. 1095.

тако комплексан начин избора судија. На овом месту треба истаћи и један куриозитет. Наиме, Афричка унија у своје активности укључује цивилно друштво, па изузетак није ни случај избора судија Афричког суда за људска права. Државе и регионална тела често не испуњавају своје правне обавезе у погледу процеса номинације и избора. Државама се препоручује да одрже значајне консултације са цивилним друштвом како би побољшале процес номинација на домаћем нивоу.³⁷⁰ Имајући у виду јачање недржавних актера и НВО, можда оваква могућност у будућности буде постојала и у случају МСП.

Укљученост у изборни процес два органа, и привилегије које Савет безбедности има у погледу извршења одлука МСП, нарушавају углед који ова институција треба да има. Од почетног неповерења, знатан део међународне заједнице прихватио је надлежност МСП у решавању правних питања. Ово не значи да су у доба великих политичких криза државе биле спремне да препусте решавање спорова МСП. Дипломатија је имала главну улогу у решавању таквих случајева. Но, одлуке МСП „послужиле су као извештај постепеном развоју и кодификацији међународног права и спорних ситуација“.³⁷¹ МСП је најважнији суд на глобалном нивоу – светски суд, како се назива у англосаксонској литератури. За суд оваког ранга важно је да политичке игарије и утицаји буду ван сфере утицаја на његов рад. У случају неке будуће ревизије Повеље УН, питање избора судија МСП требало би размотрити, а посебно утицај који Савет безбедности остварује на његов рад.

3.5. Међународна економска сарадња: однос Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а

Економски и социјални савет (ЕКОСОЦ) је орган УН задужен за координацију економских, социјалних питања и сродних послова свих специјализованих агенција, регионалних комисија и тела који припадају систему УН. Као што смо већ поменули, овај орган има одговорност да израђује или покреће студије и извештаје у вези са

³⁷⁰ African Court of Human and Peoples' Rights, AfCHPR: composition & election process. Dostupno na: <https://ijrcenter.org/wp-content/uploads/2020/07/AfCHPR-mini-guide-final.pdf>, 22. 12. 2024.

³⁷¹ Duško Dimitrijević, Sedam decenija međunarodnog suda pravde Ujedinjenih nacija, *Strani pravni život*, br. 12, 2017, str. 285–307, str. 304.

међународним економским, социјалним, културним, образовним, здравственим и сродним питањима и може да даје препоруке Генералној скупштини, члановима Уједињених нација и специјализованим агенцијама у вези са таквим питањима. ЕКОСОЦ је задужен за „обезбеђивање пуне запослености, економског и социјалног напретка, остваривање већег животног стандарда, идентификовање решења за међународне економске, социјалне и здравствене проблеме, олакшавање међународне културне и образовне сарадње и подстицање универзалног поштовања људских права и основних слобода“.³⁷²

Имајући у виду овако амбициозно постављене циљеве, било би сасвим исправно закључити да је ЕКОСОЦ орган који има примарну надлежност у свим економским питањима и питањима међународне сарадње. ЕКОСОЦ и Генерална скупштина немају баш подељене надлежности (као што је случај са Генералном скупштином и Саветом безбедности), али у њиховом односу постоји одређена динамика која заслужује да буде размотрена у оквиру овог поглавља монографије.

Повеља УН, заједно са захтевима праксе, унела је компликације у однос ЕКОСОЦ-а и Генералне скупштине. Треба имати на уму да између главних органа УН постоји однос хијерархије. Тако је Генерална скупштина на већем ступњу лествице у односу на Економски и социјални савет. То потврђује и члан 60 Повеље који каже да „одговорност за извршење задатака Организације изложених у овој глави лежи на Генералној скупштини и под њеним окриљем на Економском и социјалном савету који у ту сврху располаже овлашћењима утврђеним у глави X“.³⁷³ Генерална скупштина одобрава све нацрте уговора Економског и социјалног савета, као и уговоре које овај орган закључи са специјализованим агенцијама.³⁷⁴ Члан 15 (2) обавезује ЕКОСОЦ да подноси периодичне извештаје Генералној скупштини, сугеришући да јој је одговоран за рад, барем у формалном

³⁷² Irene Martinetti, A Strengthened United Nations' Economic and Social Council, 26 October 2006, Center for UN Reform Education. Dostupno na: <https://old.centerforunreform.org/node/195>, 10. 02. 2024.

³⁷³ Повеља Уједињених нација, члан 60. Треба напоменути да се „у овој глави“ из цитираног члана односи на поглавље IX Повеље која регулише међународну економску и социјалну сарадњу. Поред тога, поменуто поглавље X регулише положај и надлежности Економског и социјалног савета.

³⁷⁴ У истом положају налазио се и Старатељски савет док је активно обављао своју функцију. Генерална скупштина одобравала је уговоре о старатељству и њихове измене и допуне.

смислу.³⁷⁵ Услед оваквог стања, ЕКОСОЦ није имао прилику да разграна своје деловање и покаже значајнији утицај на област међународне економске сарадње. Без већег труда надмашили су га Међународни монетарни фонд (ММФ), Светска банка и Светска трговинска организација (СТО).

Теоретичари нису показивали много оптимизма у погледу ЕКОСОЦ-а и истицали су „да ће време показати да ли ће улога ЕКОСОЦ-а као главног органа УН бити консолидована, или ће *de facto* постати помоћно тело Генералне скупштине“.³⁷⁶ Последњих година међународна заједница изразила је снажнију подршку у погледу јачања улоге ЕКОСОЦ-а, како у оквиру система УН тако и у његовој функцији актера значајног у глобалној економији.

Први корак ка самосталности ЕКОСОЦ-а може бити његово „одвајање“ од окриља Генералне скупштине. Као главни циљ поставља се унапређење синергије и кохерентности и смањење преклапања између агенди Генералне скупштине УН и ЕКОСОЦ-а. Ово је посебно важно када је реч о другом и трећем комитету Генералне скупштине. Имајући у виду да су везани заједничком облашћу рада, агенде ова два органа се преклапају. Пракса је показала да заказивање састанака Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а у исто или приближно време ограничава учешће земаља у развоју које обично имају мање особља и мање мисије. Имајућу у виду овакво стање, група Г 77 изнела је предлог да се састанци на високом нивоу ограниче на само два или три годишње.³⁷⁷ Уравнотежење односа ЕКОСОЦ-а и Генералне скупштине кључ је и за остваривање Агенде 2030. Економски раст, социјална инклузија и заштита животне средине не могу бити постигнуте уколико не постоји склад између ЕКОСОЦ-а и Генералне скупштине.

На специјалном министарском састанку ЕКОСОЦ-а, одржаном 24. септембра 2012. године у Њујорку, један од предлога препоручио је да би ЕКОСОЦ „требало да игра снажнију улогу у вођењу напора УН-а у погледу формирања чвршћих партнерства са цивилним друштвом, приватним сектором и академским круговима како би одговорио

³⁷⁵ Повеља Уједињених нација, члан 15 (2).

³⁷⁶ Gert Rosenthal, *Economic and Social Council, op. cit.*, p. 175.

³⁷⁷ Harmonization of ECOSOC and the General Assembly for the 2030 Agenda, 20. 4. 2017. Dostupno na: <https://www.globalpolicy.org/en/news/2017-04-20/harmonization-ecosoc-and-general-assembly-2030-agenda>, 10. 2. 2024.

новим развојним изазовима“.³⁷⁸ Имајући у виду да је ЕКОСОЦ задужен за сарадњу са међународним НВО, овај предлог може бити значајан ветар у леђа за његово будуће деловање и стицање самосталности у односу на Генералну скупштину.

Неопходно је истаћи једну интересантну чињеницу када је реч о односу главних органа УН. Генерална скупштина и Савет безбедности имају турбулентну природу односа. Видимо да и између Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а постоји однос хијерархије који није решен на функционалан начин. Имајућу у виду да је Савет безбедности скоро увек *enfant terrible* система УН, изненађујуће је да ову особину не показује када је реч о односу са ЕКОСОЦ-ом. Теоретичари сматрају да између ова два органа „може да се изгради много ближи однос, посебно у области постконфликтне изградње мира и развоја“.³⁷⁹

Ad hoc радна група задужена за реформу Генералне скупштине закључила је да треба учинити додатне напоре како би се избегло преклапање агенди ЕКОСОЦ-а и другог и трећег комитета. На овом питању се ради. На први поглед, можда и постоји неки оптимизам у погледу побољшања тренутног стања. Други комитет и ЕКОСОЦ одржавају заједничке годишње састанке. Овакав тип састанака не постоји када је реч о трећем комитету. Председник Генералне скупштине одредио је лица која одржавају неформалне састанке са представницима ЕКОСОЦ-а у циљу усклађивања агенди. Имајући у виду велики број сличних питања која се разматрају, неопходно је извршити бијенализацију, тријенализацију и груписање питања у циљу лакшег функционисања. По мишљењу групе Г 77, није забрањено да се други и трећи комитет и ЕКОСОЦ баве истим питањима, али то треба да чине из различитих перспектива.³⁸⁰

Почевши од 2019. године, председници Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а одржавају заједничке брифинге о својим програмима рада

³⁷⁸ Summary of The Special Ministerial Meeting of The Economic and Social Council 24 September 2012, New York. Dostupno na: <chrome-extension://efaidnbmnnnnibpcajpgcglefindmkaj/https://www.un.org/en/ecosoc/we/pdf/summary.pdf>, 10. 2. 2024.

³⁷⁹ Gert Rosenthal, The Economic and Social Council of the United Nations, *op. cit.*, p. 5.

³⁸⁰ G77, Remarks on behalf of the Group Of 77 And China By Ms. Thanavon Pamaranon, First Secretary, Permanent Mission of The Kingdom of Thailand to The United Nations, at the Informal Informal Consultations on The Revitalization of the Work of the Second Committee of the UN General Assembly (New York, 17 February 2016). Dostupno na: <https://www.g77.org/statement/getstatement.php?id=160217>, 24. 12. 2024.

и приоритетима у јануару сваке године. О одређеним организационим питањима председници се састају и месечно. Одређени договори су постигнути, па су у неким питањима одговорности или надлежности подељене. Ово се односи на процесе праћења Агенде 2030, смернице за развојни систем и делове буџета.³⁸¹

Све ове напоре треба похвалити, имајући у виду да систем УН није у већој мери склон ефикасним променама. С друге стране, ово питање тек треба разматрати. Почетни успех треба да буде само мотивација за нове велике промене. У случају да се једног дана догоди ревизија Повеље УН, питање односа Генералне скупштине и ЕКОСОЦ-а треба да буде предмет озбиљне анализе. Оснивачи УН су се недовољно јасним језиком Повеље „огрешили“ о ЕКОСОЦ. За функционисање и економску репутацију целокупне организације било би боље да су односи ова два органа јасније постављени. ЕКОСОЦ би можда постигао ефикасније резултате као помоћно тело Генералне скупштине. У случају да се приликом евентуалне ревизије организација одлучи на јачање економске улоге, мора учити из искуства ЕКОСОЦ-а и економске надлежности органа много јасније одредити.

³⁸¹ *The ECOSOC Handbook A practical guide to the United Nations Economic and Social Council*, Federal Department of Foreign Affairs of Switzerland (FDFA), Bern, 2021, p. 16.

4. СЈАЈ И ОЧАЈ: ДОГАЂАЈИ КОЈИ СУ ОБЕЛЕЖИЛИ УЈЕДИЊЕНЕ НАЦИЈЕ

У претходном поглављу упознали смо се са институционалном структуром УН, најважнијим органима, њиховим односом, потешкоћама и потребама за променом у њиховом деловању. Имајући у виду да је однос главних органа склон преклапању, дешава се и велики број потешкоћа у погледу функционисања УН. За осамдесет година функционисања, Организација УН бележила је различите резултате. Неки од њих су спектакуларно добри, неки умерени а неки скандалозно лоши.

У овом поглављу указаћемо на неке од невероватно добрих и иновативних потеза УН, али и скренути пажњу на неке киксеве који се, зарад репутације и релевантности организације, не смеју дешавати у будућности. Наравно, у богатој историји УН има много догађаја, достигнућа и иновативних потеза. Са те стране обрадићемо улогу УН у процесу деколонизације, развој међународних људских права под окриљем УН и сарадњу коју светска организација има са невладиним сектором. Успеси у процесу деколонизације и развоју људских права су тако велики и сјајни да је уз само ова два примера Организација УН оправдала своју сврху постојања и практично одужила свој дуг човечанству. Када је реч о оној другој, мање лепој страни, указаћемо на случајеве злостављања од стране припадника мировних мисија, епидемију колере на Хаитију чији су узрочници били припадници мировне мисије из Непала, и случај „Нафта за храну“ као познати пример корупције у самом врху УН. Сви лоши примери указују да нешто у систему треба побољшати. У складу с тим, УН се не смеју поколебати него учити из својих лоших искустава како би биле спремније за изазове и проблеме новог доба.

4.1. Уједињене нације и деколонизација

У свету тренутно постоји 195 суверених држава. Ова бројка је много другачија ако је поредимо са 1945. годином у којој је велики део света имао је статус колонија. Скоро целокупна Африка, део Азије и Океанија биле су колонизоване. Један од најважнијих циљева Уједињених нација

је остваривање „равноправности нација великих и малих“,³⁸² као и „развијање међу нацијама пријатељских односа заснованих на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа“.³⁸³ Треба приметити да се равноправност односи на народе, и то све народе, без обзира да ли имају своју државу. На овај начин УН су утврдиле нове стандарде и вредности међународног права и показале глобалној заједници важност поштовања права на самоопредељење. Напори УН да помогну транзицију са несамоуправних територија на потпуно аутономне националне државе били су конструктивни и додатно су промовисали идеју глобалне једнакости.³⁸⁴

Глава XI Повеље носи назив Декларација о несамоуправним територијама и утврђује главне принципе УН за деколонизацију. Члан 73 наводи да чланови Уједињених нација који су одговорни или који преузимају на себе одговорност за управљање територијама чији народи још нису постигли пуну меру самоуправе, признају начело да су интереси становништва тих територија од првенствене важности и прихватају као дужност обавезу да унапређују у највећој могућој мери, у оквиру система међународног мира и безбедности установљеног Повељом, благостање становништва тих територија.³⁸⁵ Како би се постављени циљеви извршили, чланови који врше управљање дужни су:

- а) да осигурају, уз дужно поштовање културе народа у питању, њихов политички, економски, социјални и просветни напредак, правично поступање с њима, као и да их штите од злоупотреба;
- б) да развијају самоуправу, да посвећују дужну пажњу политичким тежњама тих народа, као и да им пружају помоћ у прогресивном развоју њихових слободних политичких установа, у складу с посебним условима сваке територије и њених народа и различитог ступња њиховог напретка;
- в) да развијају међународни мир и безбедност;

³⁸² Повеља Уједињених нација, преамбула.

³⁸³ Повеља Уједињених нација, члан 1 (2).

³⁸⁴ Anna Lovelace, When Global Governance Wins: The Role of the United Nations in Decolonization, University of California, *Merced Undergraduate Research Journal*, Vol. 7, No. 2, 2014 pp. 74-82, p. 81.

³⁸⁵ Повеља Уједињених нација, члан 73.

³⁸⁶ Повеља уједињених нација, члан 73 (а-д).

- г) да ради успешног постизања социјалних, економских и научних циљева унапређују примену конструктивних мера развоја, да подстичу истраживања, да сарађују једни с другима и, када и где томе има места, са специјализованим међународним телима;
- д) да генералном секретару редовно достављају ради обавештења, а у оквирима које налажу безбедност и уставне могућности, статистичке и друге податке техничке природе о економским, социјалним и просветним приликама на територијама за које су одговорни, изузимајући територије на које се примењују главе XII и XIII.³⁸⁶

Поглављем XII Повеља је установила и међународни систем старатељства. Уједињене нације успостављају под својим руководством међународни систем старатељства за управљање и надзор над територијама које могу бити стављене накнадним појединачним споразумима под тај систем. Систем старатељства примењује се на територије које се налазе под мандатом; територије које буду одузете од непријатељских држава као последица Другог светског рата и територије које добровољно ставе под тај систем државе одговорне за њихово управљање.³⁸⁷ Поглавље XIII регулише положај и надлежности Старатељског савета.

Из одредби Повеље на први поглед се могло очекивати да ће већина активности процеса деколонизације бити спроведена у оквиру Старатељског савета. Ово није био случај у пракси. Генерална скупштина, као тело са објективно најширим спектром овлашћења, преузела је главну реч. У агенду деколонизације били су укључена разна помоћна тела.

Генерална скупштина је резолуцијом 66 (I) из 1946. године основала *ad hoc* комитет, који је имао за циљ да испита сазнања генералног секретара и анализу информација добијених у складу са чланом 73 (е) Повеље, с циљем да помогне Генералној скупштини у њеном разматрању ових информација. *Ad hoc* комитет био је састављен од чланова који су подносили информације у складу са чланом 73 (е) и једнаког броја чланова изабраних на основу правичне географске заступљености. Касније је преименован у Комитет за информације са несамоуправних територија и преузео је задатак да испита сажетке и анализе информација пренетих у складу са чланом 73е Повеље,

³⁸⁷ Повеља Уједињених нација, члан 77.

укључујући све документе које су припремиле специјализоване агенције.³⁸⁸ Његов рад окончан је 1963. године. Треба напоменути и да је 1953. године основан Комитет за Југозападну Африку.

Спровођење процеса деколонизације није било нимало лако. Упркос прокламовању права народа на самопредељење, народи су морали да сачекају више од деценију док се не створе одговарајући предуслови. Од самог оснивања Уједињених нација, у погледу овог питања постојале су две струје. На једној страни биле су јаке антиколонијалне тенденције и колонијалне силе, које су желеле да сачувају *status quo* и нису хтеле да се одрекну бенефита које су им колоније омогућавале. Тако је нпр. у периоду 17. и 18. века експлоатација афричког рада и ресурса била извор економског раста Западне Европе. Експлоатација Африке помогла је Европи да развије делатности попут бродоградње и тешке механизације. Африка је представљала извор сировина и егзотичних материјала попут гуме и слоноваче, а злато са овог континента помогло је развој монетарне економије у Европи.³⁸⁹

На другој страни били су народи који су желели да се одвоје од колонијалне власти и узму судбину у своје руке. Сукоби су се манифестовали и у различитим начинима тумачења одредби Повеље према зависним народима. Колонијалне силе прибегавале су различитим тактикама које су подразумевале успоравање или одлагање права народа на самоопредељење уз изговоре сиромаштва колонија, слабе привредне развијености и неспремности зависних народа на самосталност.

Чињеница да је Генерална скупштина преузела на себе најважније аспекте питања деколонизације не треба да чуди, имајући у виду чињеницу да су једино ту заступљене све државе чланице. Порастом броја чланица УН, антиколонијална клима повећавала се на глобалном нивоу. Колонијалне силе у Генералној скупштини нису биле толико моћне као нпр. у Савету безбедности или Старатељском савету.³⁹⁰

Један од највећих догађаја у историји Уједињених нација било је 15. редовно заседање Генералне скупштине 1960. године, на коме је усвојена

³⁸⁸ Detaljnije videti: United Nations, The United Nations and decolonization. Dostupno na: <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/about>, 11. 2. 2025.

³⁸⁹ Данило Бабић, *Јазма за Подсахарску Африку у XX и XXI веку*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2024, стр. 34.

³⁹⁰ Harold Karan Jacobson, The United Nations and Colonialism: A Tentative Appraisal, *International Organization*, Volume 16, Issue 01, December 1962, pp. 37–56, p. 38.

Декларација о давању независности колонијалним државама и народима.³⁹¹ Декларација је добила подршку 89 држава, углавном постколонијалног света и совјетског блока. Посебно важно за успостављање легитимности колонијалног суверенитета била је чињеница да ниједна држава није била вољна да гласа против овог предлога. Чак ни колонијалне силе више нису могле оправдати наставак колонијализма. Девет држава било је уздржано од резолуције: Уједињено Краљевство, Француска, Сједињене Државе, Јужноафричка унија, Португал, Шпанија, Аустралија, Белгија и Доминиканска Република.³⁹²

Декларација је развила, проширила и осавременила став Уједињених нација према питању права народа на самоопредељење. Повеља УН је, у свом оригиналном облику и тумачењу, признавала колонијализам као легитимну творевину и залагала се за његово постепено укидање путем реформи. Декларација о давању независности колонијалним државама и народима ставља тачку на питање колонијализма као легитимне творевине и развија тезу о његовој неспојивости са начелима, принципима и вредностима за које се залаже Повеља УН. Декларација проширује и унапређује домете Повеље „како би обухватили нову историјску реалност међународног друштва после Другог светског рата и нагона за приступ пуном суверенитету и независности некадашњих субјеката-народа, у новој, културно инклузивној, репрезентативној, плуралистичкој светској заједници“.³⁹³

Усвајање Декларације о давању независности колонијалним државама и народима започело је нову еру Генералне скупштине у правцу јачања самоопредељења и јачања дојучерашњих колонија. На ову декларацију настављају се и многи други акти, попут резолуције 1515 (XV) од 15. децембра 1960. о сувереном праву држава да располажу сопственим богатством и природним ресурсима и Резолуције 1803 (XVII) од 14. децембра 1962. о трајном суверенитету држава над природним ресурсима.

³⁹¹ Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples – Adopted by General Assembly resolution 1514 (XV) of 14 December 1960. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-granting-independence-colonial-countries-and-peoples>, 13. 11. 2024.

³⁹² Jack Basu-Mellish, UN Resolution 1514: the creation of a new postcolonial sovereignty, *Third World Quarterly*, Vol. 44, Issue 6, 2023, pp. 1-17, p. 12.

³⁹³ Edward McWhinney, Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples, United Nations Audiovisual Library of International Law, pp. 1-5, p. 2. Dostupno na: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dicc/dicc_e.pdf, 13. 11. 2024.

Генерална скупштина је својом Резолуцијом 1654 (XVI) основала Специјални комитет у вези са спровођењем Декларације о давању независности колонијалних држава и народа (познат као Специјални комитет за деколонизацију или С-24). Ово је био помоћни орган који имао за циљ да прати примену Декларације и даје препоруке о њеној примени. Након распуштања Комитета за информације са несамоуправних територија, С-24 добио је задатак да разматра информације добијене у складу са чланом 73е, у складу са резолуцијом Генералне скупштине 1970 (XVIII).³⁹⁴ Овај Комитет је имао блиску сарадњу са четвртим комитетом Генералне скупштине, задуженим за деколонизацију.

Од великог значаја било је усвајање Декларације о успостављању новог међународног економског поретка и Повеље о економским правима и дужностима држава (Резолуција 3281 (XXIX) од 12. децембра 1974. године). Сви ови правни акти настављају путању коју је увела Декларација о давању независности колонијалним државама и народима, те јасно истичу везу између између самоопредељења, деколонизације и права на економски развој и економско самоопредељење.

Деколонизација је било једно од највећих достигнућа Уједињених нација у прве две деценије рада. Овај процес у потпуности је изменио географску, али и геополитичку карту света. Од оснивања Уједињених нација, више од 80 бивших колонија у којима живи 750 милиона људи стекло је независност.

Треба истаћи да процес деколонизације није још увек у потпуности окончан. Још увек постоји 17 несамоуправних територија у којима живи око два милиона људи. У овим територијама Велика Британија, САД, Француска и Нови Зеланд имају административну власт. Ове државе обавезују се да народима несамоуправних територија помогну у развоју самоуправе и слободних политичких институција. Имају обавезу и да редовно достављају генералном секретару информације о економским, социјалним и образовним условима на територијама под њиховом управом. Њихова обавеза је да обезбеде заштиту и гаранцију неотуђивих права народа несамоуправних територија на њихове природне ресурсе и да успоставе и одрже контролу над будућим развојем тих ресурса.³⁹⁵ У знак солидарности са народима који живе на

³⁹⁴ Detaljnije videti: United Nations, The United Nations and decolonization. Dostupno na: <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/about>, 11. 2. 2025.

³⁹⁵ United Nations, Non-Self-Governing Territories: a sacred trust. Dostupno na: <https://www.un.org/en/observances/non-self-governing-week>, 13. 11. 2024.

несамоуправним територијама и као подршка незавршеном процесу деколонизације, УН су 1999. године успоставиле Међународну недељу солидарности са људима у несамоуправним територијама која се обележава сваке године у периоду од 25. до 31. маја.

4.2. Развој људских права

Прва асоцијација на УН је остваривање међународног мира и безбедности. Међутим, оснивачи УН имали су у виду ширу слику и сматрали да ће остварење међународног мира и безбедности бити лакше уколико се организација фокусира и на неке дуге области као што су људска права, развој економских и социјалних питања и слично.

Човечанство је доживело највеће ужасе, разарања и кршења људских права за време Другог светског рата. Суочене са најстрашнијим ратним и другим злочинима, државе победнице организовале су серију суђења одговорнима за масовна и драстична кршења људских права. С тим циљем основана су два *ad hoc* међународна суда – са седиштем у Нирнбергу и Токију. Убијање и мучење људи због њихових личних особина, ратни злочини и злочини против цивилног становништва, постали су проблем на који је међународна заједница морала реаговати правним путем. На овај начин сазревала је „и свест о томе да су права и слободе појединаца вредност, односно добро, које је заједничко читавом човечанству. Сви људи, не само они који живе у једној држави, јесу уживаоци људских права. Свим „члановима људске породице“, како се тада говорило, морају се гарантовати иста права и слободе“.³⁹⁶

Оснивање Организације Уједињених нација отворило је нове могућности за развој људских права. Повеља већ у преамбули истиче „веру у основна права човека, у достојанство и вредност људске личности, у равноправност људи и жена и нација великих и малих...“ и „унапређивање и подстицање поштовања права човека и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик или веру“.³⁹⁷

Глава IX Повеље, посвећена развоју међународне економске сарадње, у члану 55 наводи да се „у циљу стварања услова стабилности

³⁹⁶ Saša Gajin, *Ljudska prava – Pravno sistemski okvir*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Centar za unapređivanje pravnih studija, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2012, str. 136.

³⁹⁷ Повеља Уједињених нација, преамбула.

и благостања који су неопходни за мирољубиве и пријатељске односе између нација, засноване на поштовању начела равноправности и самоопредељења народа, Уједињене нације раде на унапређењу ... свеопштег поштовања и уважавања људских права као и основних слобода за све без обзира на расу, пол, језик или веру”.³⁹⁸ Генерална скупштина УН може покренути студије и давати препоруке у сврху „помагања у остваривању људских права”.³⁹⁹ Према мишљењу теоретичара „Повељом је први пут у историји људског друштва признато да интереси заједнице држава обухватају и остварење поштовања људских права унутар појединих држава” (...) што је „створило нову фазу у развоју међународног права и међународних односа”.⁴⁰⁰ Неки аутори констатују да је језик Повеље недовољно јак када је реч о људским правима. Наглашава се коришћење термина „развој” више него „заштита” људских права од стране органа УН.⁴⁰¹

Према одредбама Повеље, Економски и социјални савет има најшира овлашћења у области људских права. Као што смо раније поменули, овај орган припрема нацрте међународних уговора у овој области, даје одговарајуће препоруке, сазива међународне конференције и усклађује рад специјализованих агенција, а остварује блиску сарадњу и са међународним невладиним организацијама. Савет безбедности и Међународни суд правде такође се баве различитим аспектима људских права, али се традиционално не посматрају као део система УН за људска права. Успостављањем Међународног кривичног суда, УН су смањиле активности када је реч о одговорности за лица која су починили масовне злочине.⁴⁰² На овом месту треба истаћи улогу Високог комесара УН за људска права, функцију успостављену 1993. године од стране Генералне скупштине. Његова улога подразумева унапређење и заштиту људских права, међународну сарадњу у вези са развојем, заштитом и кршењем људских права, као и јачање и развијање ефикасног механизма УН у области људских права. Високи

³⁹⁸ Повеља Уједињених нација, члан 55 (в).

³⁹⁹ Члан 13 (1)

⁴⁰⁰ Milan Šahović, *Međunarodno pravo u međunarodnim odnosima – druga polovina XX veka*, Službeni glasnik. Beograd, 2008. str. 233.

⁴⁰¹ Stephen P. Marks, *The United Nations and Human Rights*, pp. 1–15, p. 1. Dostupno na: <https://www.hsph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/134/2018/07/Marks-The-United-Nations-and-Human-Rights-rev2.pdf>, 14. 11. 2024.

⁴⁰² Jared Genser, *The Future of the UN Human Rights System*, *Horizons*, No. 7, Spring 2016, pp. 176–188, p. 179.

комесар треба да буде лице високог моралног угледа и личног интегритета. Треба да буде стручњак у области људских права и да има опште знање и разумевање различитих култура. Ови услови су неопходни за његову непристрасност, објективност, неселективност и ефикасно обављање дужности. Високог комесара именује генерални секретар и одобрава Генерална скупштина. У хијерархији УН налази се у рангу под-генералног секретара.⁴⁰³

4.2.1. Најважнији акти о људским правима

Према одредби члана 68 Повеље, Економски и социјални савет образује комисије за економска и социјална питања и за унапређивање права човека, као и друге такве комисије за које се укаже потреба у циљу обављања његових задатака. На основу овог члана дошло је до формирања Комисије за људска права 1946. године. Комисија је функционисала 60 година, док није замењена Саветом за људска права 2006. године.

Први задатак Комисије за људска права била је припрема текста Универзалне декларације о људским правима, а касније и осталих међународних уговора посвећених заштити људских права. Универзална декларација о људским правима је први свеобухватни инструмент о људским правима и треба да постави „заједнички стандард који треба да постигну сви народи и све нације, како би сваки појединац и сваки орган друштва имајући у виду ову Декларацију на уму тежио да учењем и васпитањем допринесе поштовању у њој наведених права и слобода“. Универзална декларација у својим одредбама садржи најважнија људска права и слободе, посматрано из аспекта времена у коме је донета.

Одредбе Универзалне декларације можемо поделити на две групе – на одредбе о грађанским и политичким правима, као на и одредбе о економским, социјалним и културним правима. Прва група су тзв. људска права прве генерације, док се друга група сматра људским правима друге генерације. Грађанска и политичка права су регулисана

⁴⁰³ О надлежностима и улози Високог комесара за људска права видети детаљније: United Nations General Assembly, A/RES/48/141 7 January 1994, High Commissioner for the promotion and protection of all human rights. Dostupno na: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_48_141.pdf, 12. 2. 2025.

у првих 21 чланова Универзалне декларације. Ту се убрајају слобода од дискриминације, забрана ропства, мучења, свирепог, нечовечног или понижавајућег поступања и кажњавања, право на признавање правног субјективитета, право на судску заштиту зајамчених права и слобода, право на личну слободу, права учесника кривичног и других поступака, право на приватност, слобода кретања, право на уточиште, право на држављанство, право на брак и оснивање породице, право на имовину, слободу мисли, савести и вероисповести, слободу мишљења и изражавања, слободу окупљања и удруживања и право на учешће у управљању јавним пословима, укључујући и право да се то чини преко слободно изабраних представника, као и право на организовање повремених и слободних избора представника државне власти.⁴⁰⁴

Наредних шест чланова Универзалне декларације посвећени су економским и социјалним правима. Ту се налазе право на рад, на слободан избор запослења, на правичне и задовољавајуће услове рада, као и на заштиту од незапослености, право на једнаку плату за једнаки рад, право на задовољавајућу накнаду за рад, право на одмор и ограничено радно време, право на синдикално организовање и чланство у синдикату, право на животни стандард који обезбеђује здравље и благостање појединцу и његовој породици, право на социјално осигурање, нарочито у случају болести, онеспособљености за рад, старости и сл., права мајке и детета, право на школовање, као и право на учешће у културном, уметничком и научном животу заједнице, што укључује и заштиту научних, књижевних и уметничких дела.⁴⁰⁵

Ове две групе људских права међусобно су повезане, јер људи могу у потпуности користити грађанска и политичка права тек онда када имају одговарајући животни стандард, одређени степен социјалне заштите, као и могућност да се школују и користе културна права. Усвајање Универзалне декларације о људским правима био је само почетак развоја људских права у оквиру система УН. Два важна општа документа о људским правима, Међународни пакт о грађанским и политичким правима и Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима усвојена су 1966. године.

Поред општих људских права, усвајају се и документи који се односе на поједина права и слободе и они који су посвећени на групама

⁴⁰⁴ Детаљније видети: Универзална декларација о људским правима, чл. 1–21.

⁴⁰⁵ Детаљније видети: Универзална декларација о људским правима, чл. 22–28.

заштићених лица. Ту спадају Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида усвојена 1948. године, Конвенција и Протокол о статусу избеглица (1951. и 1968. године), Конвенција о правном положају лица без држављанства (1954), Конвенција о смањењу броја лица без држављанства (1961), Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације (1966), Конвенција о укидању свих облика дискриминације жена (1979), Конвенција против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака (1984), Конвенција о правима детета (1989) и Конвенција о правима особа са инвалидитетом 2006. године.

Деловање УН унело је праву мало револуцију на област и важност људских права. Људска права више нису ствар у унутрашњој надлежности држава. У прошлости су спадала у групу питања која се налазила у искључивој надлежности држава. Други субјекти нису имали права да се мешају у ту врсту надлежности државе. Ово више није случај. Људска права су постала „ствар од међународног интереса“.⁴⁰⁶ У складу с тим, друге државе и међународне организације имају право да се интересују о стању људских права у одређеној држави и да предузимају одређене мере када сматрају да се у тој држави дешавају тешка кршења људских права. Те мере могу бити дипломатска заштита, покретање поступака пред међународним телима, увођење санкција итд.

Треба истаћи и да више није неопходно да људска права буду зајамчена домаћим правним актима неке државе. Најважнија људска права су прерасла у универзално обичајно међународно право и обавезна су за све државе. У пракси се дешава да државе крше та права. Такве врсте кршења више неће проћи некажњено. Држава која крши људска права мораће да се суочи са критикама и упирањем прста остатка света, а постоји могућност међународних санкција. У најтежим случајевима, као што су агресија и геноцид, могуће је и спровођење насилних акција међународне заједнице, на основу одлуке Савета безбедности и Главе VII Повеље УН.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Boris Krivokapić, *Priroda ljudskih prava, Megatrend revija*, Vol. 13, No. 2, 2016, pp. 59–70, p. 64.

⁴⁰⁷ *Ibidem*, p. 65.

4.2.2. Комисија за људска права

Дуги низ година, најважније тело посвећено људским правима била је Комисија за људска права. Ово тело формирано је од стране Економског и социјалног савета да испитује, прати и извештава о стању људских права у свету и о њиховом кршењу. Треба нагласити да Комисија није била експертско, него политичко тело. У њој нису седели независни стручњаци који би обављали функцију према свом знању и личном убеђењу. Суштински, у Комисији су преко својих представника биле представљене државе. Према мишљењу теоретичара Комисија је у првим деценијама по оснивању „одиграла важну улогу у припреми и усвајању међународних уговора о људским правима, а седамдесетих година прошлог века, када је увела специјалне процедуре, стекла је још већи углед као орган који надзире стање људских права“.⁴⁰⁸ Њено деловање је било немерљиво када је реч о „ширењу и општем прихватању идеје о људским правима, а посебно тога да је стање људских права у свакој држави нешто што интересује читаву међународну заједницу“.⁴⁰⁹

Временом се Комисија суочавала се са изазовима и критикама. Један од одговора на критике било је повећање броја чланова. У моменту оснивања Комисија је имала 18 чланова, а 1992. године тај број је порастао на 53.⁴¹⁰ Имајући у виду њено својство политичког органа током већег дела функционисања карактерисали су је „необјективност, селективност и дупли стандарди“.⁴¹¹ Чланови Комисије често су долазили из држава које су кршиле људска права. Треба истаћи и да се Комисија састајала само једном годишње на период од шест недеља. То није ни изблиза било довољно за темељније бављење одређеним питањима. Рад Комисије био је карактеристичан и по нагомилавању

⁴⁰⁸ Mirjana Vuksanović, Savet UN za ljudska prava, *Megatrend Revija*, Vol. 11, No 2, 2014, pp. 295–322, p. 299.

⁴⁰⁹ *Ibidem*

⁴¹⁰ Чланови Комисије за људска права бирали су се по принципу: 15 држава из афричке групе, 12 из азијске групе, 11 из Латинске Америке и Кариба, 10 из Западне Европе и осталих држава, као и 5 представника из источноевропске групе.

⁴¹¹ Ивана Крстић, Улога Савета УН за људска права у унапређењу и заштити људских права на глобалном нивоу, у: Жаклина Новичић, Анђела Ђукановић (урс.), *Седамдесет година Уједињених нација – поглед из Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр. 155–185, стр. 157.

специјалних процедура, а то није било праћено повећањем особља које помаже мандатарима по специјалним процедурама.

Кап која је прелила чашу збила се 2001. године, када су четири државе, познате по кршењу људских права, постале чланице Комисије: Судан, Сијера Леоне, Уганда и Того. Додатни ударац био је и избор либијског представника за председавајућег Комисијом 2003. године, што је изазвало незадовољство бораца за људска права. Комисија је од храма људских права постала тело које „штити највеће светске тиране и има деструктиван утицај на уживање људских права“.⁴¹²

4.2.3. Савет за људска права

Реформисање система било је неопходно, па је 2006. године дошло до гашења Комисије и формирања новог органа – Савета за људска права. Ово тело је „требало да надомести губитак ефикасности или, како је било наведено, кредибилитета и професионалности Комисије“.⁴¹³ За рад је директно одговорно Генералној скупштини. Овај орган има 47 чланица које се бирају директно и појединачним тајним гласањем од стране апсолутне већине чланова Генералне скупштине. Чланство се заснива на принципу правичне географске расподеле: 13 места за афричке државе, 13 места за азијске државе, 6 за Источну Европу, 8 места за Латинску Америку и Карибе, и 7 места за групу Западна Европа и остали.⁴¹⁴ Чланице Савета за људска права треба да испуњавају највише стандарде заштите људских права, а чланство у овом органу може бити суспендовано ако је чланица током чланства извршила масовне и систематске повреде људских права. Ова могућност је значајно освежење у поређењу са Комисијом за људска права.

Такође, период рада Савета за људска права дужи је у поређењу са Комисијом за људска права. Годишње се одржи три или више сесија са укупно десет или више радних недеља. Уколико је неопходно, могу се одржавати и специјална заседања. Захтев за специјално заседање

⁴¹² *Ibidem*, стр. 160.

⁴¹³ Žaklina Novčić, Anđela Stojanović, Miloš Jončić, Savet Ujedinjenih nacija za ljudska prava: struktura, mehanizmi i praksa, *Međunarodna politika*, god. LXII, br. 1143, str. 94–118.

⁴¹⁴ United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 15 March 2006, A/60/251. Human Rights Council, tačka 7. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n05/502/66/pdf/n0550266.pdf>, 12. 2. 2025.

покреће члан Савета, уколико има подршку најмање једне трећине чланица овог тела.

Чиме се бави Савет за људска права? Резолуција 60/251 Генералне скупштине предвиђа да ће Савет, између осталог:

- промовисати образовање и знања о људским правима, пружати услуге саветовања, техничке помоћи и изградње капацитета, уз сагласност и консултовање односно државе чланице;
- служити као форум за дијалог о тематским питањима у области људских права;
- давати препоруке Генералној скупштини за даљи развој међународног права у области људских права;
- промовисати пуну имплементацију обавеза о људским правима које су државе чланице преузеле у складу с циљевима УН;
- вршити универзални периодични преглед, базиран на објективним и поузданим информацијама о испуњености, од стране сваке државе, њених обавеза на начин којим се обезбеђује универзалност покривености и једнак третман у односу на све државе. Преглед треба да буде механизам сарадње, заснован на интерактивном дијалогу, са потпуним учешћем државе и са освртом на њене потребе изградње капацитета. Такав механизам треба да комплетира, а не дуплира рад уговорних тела;
- доприносити, кроз дијалог и међународну сарадњу, спречавању кршења људских права и брзом одговору на ванредне ситуације;
- преузети улогу и одговорности Комисије за људска права у вези са радом Канцеларије високог комесара Уједињених нација за људска права;
- у области људских права блиско сарађивати са владама, регионалним организацијама, националним институцијама за људска права и цивилним друштвом;
- давати препоруке у вези са унапређењем и заштитом људских права;
- подносити годишњи извештај Генералној скупштини.⁴¹⁵

Важна новина коју уводи Савет за људска права је универзални периодични преглед, процес који обухвата ревизију и евиденцију о

⁴¹⁵ United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 15 March 2006, A/60/251. Human Rights Council, tačka 5. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n05/502/66/pdf/n0550266.pdf>, 12. 2. 2025.

стању људских права у 193 државе чланице УН, једном у четири године. Ова новина даје свим државама могућност да се изјасне о активностима које су предузеле на побољшању људских права, као и могућност да превазиђу проблеме и испуне своје обавезе у овој области. Свака држава има обавезу да поднесе национални извештај, на основу општих смерница које је Савет усвојио, али и друге информације које се сматрају релевантним и које могу да буду достављене усмено или писмено. Преглед извештаја траје око три сата за сваку државу. Додатно време, до једног сата, издваја се за разматрање исхода на пленарној седници Савета. Коначно, доноси се одлука у форми извештаја који се састоји од резимеа, закључака и препорука. Извештај треба да буде имплементиран од стране државе и, уколико је неопходно, и од осталих релевантних актера. Имплементација подразумева да се препоруке и предлози усвоје у што већој мери и да се унесу у законске и подзаконске прописе и примене у тој држави.⁴¹⁶ Крајњи циљ универзалног периодичног прегледа је побољшање стања људских права у свим државама света. Овај механизам треба да подстакне, пружи подршку и допринесе унапређењу и заштити људских права на глобалном нивоу.

Савет за људска права наставио је традицију Комисије у вези механизма специјалних процедура. Постоје две основне специјалне процедуре: тематске процедуре и процедуре организоване у појединим државама. Тематске процедуре формирају се у одређеним областима заштите људских права, док се процедуре организоване у појединим државама формирају за одређену државу. Најважнији задатак носилаца мандата је испитивање и анализа релевантног тематског питања или стања људских права у одређеним државама. То подразумева и предузимање мисија на лицу места. Њихова улога обухвата и саветовање влада и осталих релевантних актера о конкретним мерама које би требало предузети, али и саветовање органа УН, посебно Савета за људска права.⁴¹⁷ Неопходно је истаћи да је у оквиру Савета за људска права предвиђен и специјални извештај за право на приватност. Главна мотивација за ово била је бојазан појединих држава од надзора,

⁴¹⁵ United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 15 March 2006, A/60/251. Human Rights Council, tačka 5. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n05/502/66/pdf/n0550266.pdf>, 12. 2. 2025.

⁴¹⁶ Detaljnije: Mirjana Vuksanović, Savet UN za ljudska prava, *op. cit.*, p. 307–309.

⁴¹⁷ *Ibidem*, str. 310–311.

посебно екстратериторијалног надзора, у масовним размерама, што може имати негативне ефекте по људска права.⁴¹⁸

Савет за људска права представља једну врсту надоградње система људских права УН у односу на Комисију за људска права. Међутим, теоретичари сматрају да није показао много боље резултате у односу на Комисију. Овом телу се замера пристрасност и превелики фокус на Израел. Посебна тачка дневног реда Савета за људска права, тачка 7, под називом „Стање људских права у Палестини и другим окупираним арапским територијама“ односи се на Израел. Од свог оснивања, 2006. године, Савет за људска права је годишње усвајао између четири и осам резолуција које осуђују понашање и активности Израела. Упркос недовољном поштовању људских права, државе попут Кине, Пакистана, Кубе, Саудијске Арабије итд. никада нису биле осуђене од стране Савета за људска права.⁴¹⁹

Уједињеним нацијама може се замерити одсуство активности у одређеним аспектима људских права. Теоретичари сматрају да УН морају уложити више напора како би омогућиле заштиту жена и девојчица на глобалном нивоу, а посебно када је реч о њиховој заштити у ратовима и унутрашњим сукобима. Недостатак финансијских средстава, маргинализација питања која се односе на жене од стране органа УН-а, недостатак политичке воље држава чланица и креатора политика унутар УН, као и одсуство утицајних заговорника за унапређење равноправности наводе се као разлози неуспеха унапређења положаја жена у оквиру УН.⁴²⁰

Рад на развоју људских права постао је део идентитета Уједињених нација. Дефинисан је широк спектар међународно прихваћених права и успостављени су механизми за развој и заштиту ових права, као и помоћ државама у извршавању њихових обавеза. Људска права каква данас познајемо заслуга су УН. Светска организација је на пољу људских права радила пуном брзином. Органи који нису били довољно

⁴¹⁸ Anđela Đukanović, *Zaštita ljudskih prava i nove tehnologije*, у: Sanja Jelisavac Trošić (ur), *Savremeni međunarodni ekonomski i pravni poredak*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2016, pp. 279–304, str. 295.

⁴¹⁹ Detaljnije videti kod: Brett Schaefer, *The UN Human Rights Council is broken*, *GISReportsOnline*, 26. July 2023. Dostupno na: <https://www.gisreportsonline.com/r/human-rights-council/>, 19. 11. 2024.

⁴²⁰ Elizabeth F. Defeis, *The United Nations and Women – A Critique*, *William and Mary Journal of Race, Gender and Social Justice*, Volume 17, Issue 2, 2011, pp. 395–433, p. 432.

функционални, мењани су другим органима. Поље људских права је изузетно динамично и у сваком смислу речи представља једно од највећих достигнућа ове организације. Наравно, УН нису савршен систем, па се тако и њеним органима посвећеним људским правима могу наћи замерке. Чињеница је да су у органима посвећеним заштити и развоју људских права седење државе које та права крше. Понекад можда постоји и утисак је да је систем људских права у оквиру УН отишао у другом смеру од принципа универзалности, непристрасности, објективности и неселективности. Имајући у виду свеопште стање у УН, област људских права је систем који има одређену стабилност. У будућности ће бити интересантно посматрати одговор и активности УН у погледу развоја дигиталних технологија и вештачке интелигенције, као и њихов утицај на људска права.

4.3. Сарадња са невладиним организацијама

Државе и међународне организације имају својство међународно-правног субјективитета, а истовремено су и најважнији актери међународних односа. С друге стране, постоје одређени актери чије деловање обликује међународне односе и који имају утицај на развој одређених грана међународног права. Ти актери се у теорији означавају као недржавни актери. Њихова дефиниција је негативна – под недржавним актерима подразумевају се сви учесници или корисници међународног права који нису држава. Неправни актери су невладине организације, мултинационалне компаније, појединци, урођенички народни, национални ослободилачки покрети, инвеститори итд. Кроз своје деловање, УН сусреле су се са великим бројем недржавних актера. Међутим, Повеља УН предвиђа простор за сарадњу са једним недржавним актером – невладиним организацијама. Шта су то невладине организације (НВО) и какав је њихов положај према Повељи УН?

У најширем смислу НВО се могу окарактерисати као „удружења грађана у која се они укључују да би остварили и задовољили неке своје приватне и опште друштвене интересе, мотиве и потребе. Та удружења имају статус правног лица (институционализована су), одвојена су од државе, непрофитног, некомерцијалног и непартијског су карактера, заснована на добровољном раду и улагању средстава“.⁴²¹ Правни основ

⁴²¹ Žarko Paunović, *Невладине организације – Потреба или завера*, Демократска странка/ истраживачко издавачки центар, Београд, 2007, стр. 6.

за настанак НВО огледа се „у праву човека и грађанина на слободу удруживања и деловања са другим људима, која заједно са основним слободама и правима представља почетак развоја модерног демократског друштва“.⁴²² У зависности од опсега деловања, НВО се могу поделити на националне и међународне. Националне НВО делују на територији једне државе и у складу са правним нормама те државе. С друге стране, међународне НВО имају огранке широм света како би се могле бавити посебним проблемима у многим државама.

Процењује се да широм света има више од 10 милиона НВО. Највећа светска НВО – BRAC – запошљава више од 107 хиљада људи. Само у САД функционише више од 1,5 милиона НВО. Највеће међународне НВО делују скоро на глобалном нивоу. Тако нпр. Save the children делује у 120 држава, Oxfam International у више од 90, Лекари без граница у више од 70, а World Vision у више од 100 држава света.⁴²³

У свет високе политике НВО су ушле у периоду Друштва народа. Наиме, члан 25 Пакта Друштва народа предвиђао је да су „чланице Друштва народа сагласне да подстичу и развијају сарадњу са овлашћеним добровољним националним организацијама Црвеног крста које за циљ имају побољшање здравља, спречавање болести и ублажавање патњи широм света“.⁴²⁴ Поред скромних основа, НВО су одржавале сарадњу са органима Друштва народа у областима транспорта, здравства, људских права, питања положаја избеглица, разоружања итд. Представници НВО су понекада присуствовали састанцима појединих органа Друштва народа, без права учешћа у дебатама. Ова могућност била је од великог значаја за НВО, јер органи Друштва народа нису имали никакву врсту обавезе да позивају представнике НВО на своје састанке. НВО су биле чланови различитих комисија Друштва народа, а често је њихова улога у овом својству била саветодавна. НВО су актери који алармирају и скрећу пажњу држави и међународним организацијама на важна питања која нису решена или су решена на неодговарајући начин. Без овакве врсте иницијативе НВО, Друштво народа можда не би предузело одређене активности када је реч о питањима везаним за избеглица или пружање хуманитарне

⁴²² Žarko Paunović, *Neprofitne organizacije – prilog pojmovnom razjašnjenju*, *FPN Godišnjak*, br. 6, 2011, str. 251–262, str. 255.

⁴²³ Human Rights Career, *The 15 Biggest NGOs in the World*. Dostupno na: <https://www.humanrightscareers.com/issues/biggest-ngos-in-the-world/>, 10. 12. 2024.

⁴²⁴ The Covenant of the League of Nations, Article 25.

помоћи.⁴²⁵ Ангажовање у оквиру Друштва народа „била је прва, експериментална станица међународноправног развоја НВО“.⁴²⁶ Период у коме се одвијала ова сарадња „може се сматрати веома иновативним кораком“ из угла међународног права.⁴²⁷

4.3.1. НВО у Повељи УН

На оснивачкој конференцији у Сан Франциску 1945. године присутни су били представници 1.200 добровољних организација. Они су одиграли значајну улогу у писању првих седам речи Повеља: „Ми народи Уједињених нација...“ (*We the people of the United Nations*). Залагали су се и за укључивање појединачних људских права и за образовну сарадњу у остваривању пријатељских односа међу народима (члан 55 Повеље).⁴²⁸ Наравно, радиле су и на регулисању сопственог положаја и остваривању формалне сарадње са УН, у чему су имале успеха.

Члан 71 Повеље УН предвиђа да „Економски и социјални савет може да закључи потребне споразуме ради консултовања са невладиним организацијама заинтересованим за питања која улазе у оквир његове надлежности“.⁴²⁹ Имајући у виду да до дана данашњег не постоје јасна међународноправна правила која се односе на положај НВО, члан 71 Повеље УН је нека врста међународног признања положаја НВО и правни оквир за њихове активности. С друге стране, може се констатовати да Повеља УН можда и није учинила много када је реч о сарадњи са НВО. Сарадња је ограничена на питања која улазе у надлежност ЕКОСОЦ-а дакле питања развоја и људских права. Овај орган не може са НВО закључити споразум који се односи на друге органе УН. Изузев ЕКОСОЦ-а, Повеља УН не предвиђа формалне правне основе за сарадњу НВО и других главних органа УН.

⁴²⁵ О различитим механизмима сарадње НВО и органа Друштва народа детаљније видети: Thomas Davies, *NGOs: A New History of Transnational Civil Society*, Oxford University Press, New York, 2014, pp. 108–110.

⁴²⁶ Јелица Горданић, *Невладине организације у међународном праву*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2024, стр. 42.

⁴²⁷ *Ibidem*

⁴²⁸ Chadwick Alger, *The Emerging Roles of NGOs in the UN System: From Article 71 to a People's Millennium Assembly*, *Global Governance*, Vol. 8, No. 1, Jan.–Mar. 2002, pp. 93–117, p. 93.

⁴²⁹ Повеља Уједињених нација, члан 71.

Најважнији начин на који НВО сарађују са УН је путем консултативног статуса у ЕКОСОЦ-у. Консултативни статус додељује се на препоруку Комитета за НВО, који је сачињен од 19 држава чланица. Сарадња са НВО током првих година функционисања УН одвијала се на *ad hoc* основи. Формални споразуми за остваривање консултативног статуса НВО мењани су неколико пута – 1950, 1968, 1996. године. Шта је то консултативни статус и шта тачно подразумева?

Пре свега, НВО са консултативним статусом добијају обавештење о провизионој агенди ЕКОСОЦ-а. Захваљујући овој могућности могу имати утицај на агенду, уколико имају неки предлог којим би се агенда могла допунити. Представници НВО са консултативним статусом могу активно или у својству посматрача учествовати на састанцима ЕКОСОЦ-а и њихов меморандум може циркулисати као документ УН. Такође, могу подносити писане изјаве члановима ЕКОСОЦ-а, а уз одобрење Комитета за НВО представници НВО могу добити реч на састанцима овог органа. Поред техничке стране деловања, један од задатака НВО са консултативним статусом је и прикупљање информација, саветовање држава чланица, обезбеђивање подршке владе и грађана држава чланица у погледу политике и најважнијих циљева УН. Оно што је посебно драгоцено за УН јесте искуство НВО на терену. НВО, било да су велике међународне или мале локалне, често имају информације из прве руке о најактуелнијим дешавањима важним за УН.⁴³⁰

Поред ЕКОСОЦ-а, консултативни статус омогућава НВО приступ и његовим бројним помоћним телима, различитим механизмима за људска права УН, као и посебним догађајима које организује председник Генералне скупштине. НВО које имају консултативни статусу су, по правилу, аутоматски акредитоване на великим конференцијама УН, специјалним седницама и догађајима високог нивоа о разним темама – од миграција, владавине права, до трговине људима. Рано учешће у припремним процесима повећава им шансе да утичу на исходе.⁴³¹ НВО су на овај начин дале допринос развоју одређених грана права или скретала пажњу органима УН на питања

⁴³⁰ Detaljnije o ovom pitanju videti kod: Paul Wapner, Civil Society, in: Thomas G. Weiss, Sam Daws (eds), *The Oxford Handbook on the United Nations*, Oxford University Press, Oxford, 2007, pp. 254–264.

⁴³¹ Eleanor Openshaw and Michelle Evans, *A practical guide to the UN Committee on NGOs*, International Service for Human Rights, New York, 2017, p. 6.

која захтевају међународну пажњу. НВО које су се бавиле правима детета, правом животне средине, положајем жена, правима особа са инвалидитетом и сл. имале су прилику да обликују текст и касније лобирају за ратификацију међународних конвенција. Путем консултативног статуса учествују у хуманитарним и развојним активностима, те пружају оперативну подршку у случајевима постконфликтне реконструкције. Имајући у виду да велика већина НВО има високостручно и обучено особље, од великог значаја је и њихово учешће у програмима УН који се баве пружањем подршке становништву погођеном природним катастрофама и ратним сукобима.⁴³² Посебно је важно њихово учешће и помоћ најрањивијим категоријама – женама, деци, а посебно девојчицама.⁴³³

Прва резолуција која је регулисала консултативни статус НВО била је резолуција Економског и социјалног савета 288 В (Х) од 27. фебруара 1950. године. Овом резолуцијом први пут је у оквиру УН дефинисан појам невладине организације. Члан 9 поменуте резолуције каже да се под НВО може сматрати „било која међународна организација која није успостављена међувладиним споразумом“.⁴³⁴ Како би НВО добила консултативни статус, било је неопходно да буде „призната“ и да „представља значајан део организованих лица у одређеној области у чијој сфери делује“.⁴³⁵ Циљеви организације морају бити у складу са духом, сврхом и принципима Повеље УН. НВО су биле подељене у три категорије. Организације категорије А имале су „основни интерес у већини активности Савета“. Категорија Б била је за оне са ‘посебном компетенцијом’ у неколико области деловања; док су се организације категорије Ц првенствено бавиле „развијањем јавног мњења и ширењем информација“. Категорија Ц брзо је укинута и замењена Регистром организација које су требале да буду веома специјализоване за питања Економског и социјалног савета и које би се могле консултовати на *ad hoc* основи.⁴³⁶

⁴³² Paul Wapner, *Civil Society*, *op. cit.*, pp. 257–258.

⁴³³ Детаљније о овом питању видети код: Јелица Горданић, *Невладине организације у међународном праву*, *op. cit.*, стр. 223–230.

⁴³⁴ E/RES/288(X) Review of consultative arrangement with non-governmental organizations, Economic and Social Council, Resolutions of 27 February 1950, Art. 9. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/212457?vpdf>.

⁴³⁵ *Ibidem*, члан 5.

⁴³⁶ Детаљније видети код: Peter Willets, Consultative Status for NGOs at the UN, City University London. Dostupno na: <https://www.staff.city.ac.uk/p.willetts/NGOS/CONSSTAT.HTM>, 11. 12. 2024.

Резолуција Економског и социјалног савета 1296 (XLIV), од 25. маја 1968. године, доноси измене у погледу категорија консултативног статуса. Уместо категорија А и Б уводе се категорије I и II. Категорија I обухвата организације које се баве већином активности ЕКОСОЦ-а и које могу показати да су дале значајан и трајни допринос постизању циљева УН. Организације су требале да буду уско укључене у економски и социјални живот народа на подручјима које представљају. Чланство НВО требало је да буде значајно и да у великој мери представља главне сегменте становништва у великом броју држава.⁴³⁷ НВО категорије II имају посебну надлежност и баве се само неким активностима које покрива ЕКОСОЦ. Требале су бити и међународно познате у областима за које имају или траже консултативни статус.⁴³⁸ Посебна пажња била је посвећена пријавама организација које су се бавиле осетљивим аспектима људских права попут апартхејда, расне нетолеранције и борбе против колонијализма. Постојала је и категорија регистра, у којој су биле убележене организације које могу дати повремене и корисне доприносе раду Економског и социјалног савета, његовим помоћним органима или другим органима УН.

До следеће измене у погледу регулисања услова за стицање консултативног статуса дошло је 1996. године, када је усвојена резолуција Економског и социјалног савета 1996/31. Слично њеним претходницама и ова резолуција носи одређене новине. Консултативни статус могу стећи НВО које делују на националном, субрегионалном, регионалном или међународном нивоу.⁴³⁹ Комитет за НВО, у разматрању захтева за консултативни статус, треба да осигура, у мери у којој је то могуће, учешће невладиних организација из свих региона, а посебно из земаља у развоју како би се постигло праведно, уравнотежено и ефикасно учешће НВО из свих региона и делова света. Посебно се подстиче учешће НВО из земаља у развоју и земаља у транзицији. НВО мора имати признат статус у оквиру одређене области своје надлежности или бити репрезентативног карактера. Предвиђа се да, у случајевима где постоји одређени број НВО са

⁴³⁷ ECOSOC, Resolution 1296 (XLIV), 23 May 1968. Art. 16a. Dostupno na: <https://archive.globalpolicy.org/ngos/ngo-un/info/res-1296.htm>, 11. 12. 2024.

⁴³⁸ *Ibidem*, član 16b.

⁴³⁹ ECOSOC, Resolution 1996/31 Consultative Relationship between the United Nations and nongovernmental organizations, Art. 4. Dostupno na: https://www.un.org/esa/coordination/ngo/Resolution_1996_31/index.htm, 12. 12. 2024.

сличним циљевима и начинима деловања, оне могу, у циљу консултација са Економским и социјалним саветом, формирати заједничку групу или одбор који ће их представљати као целину.⁴⁴⁰

Резолуција из 1996. године разликује три категорије консултативног статуса. Да би добиле општи консултативни статус, НВО треба да се баве већином активности Економског и социјалног савета и његових помоћних тела; да пружају трајни допринос постизању циљева Уједињених нација; да буду уско укључене у економски и друштвени живот народа на подручјима које представљају; њихово чланство у великој мери треба да представља главне сегменте друштва у великом броју земаља у различитим регионима света. Специјални консултативни статус могу стећи организације које имају посебну надлежност у само неколико области активности које покрива Економски и социјални савет и његова помоћна тела и које су познате у областима за које имају или траже консултативни статус. Предвиђа се и категорија НВО које могу бити уписане у регистар. Слично претходним резолуцијама, НВО категорије треба да буду у могућности да дају повремене и корисне доприносе раду Економског и социјалног савета или његових помоћних тела или других тела у оквиру система УН.⁴⁴¹

Услови за стицање консултативног статуса треба да буду што прецизнији. Тако нпр. формулација „имати признат статус у оквиру одређене области своје надлежности“ или бити „репрезентативног карактера“ отвара простор за злоупотребе појмова „признатог статуса“ или „репрезентативног карактера“. Поједине чланице Комитета за НВО штите своје интересе у процесу разматрања пријава НВО, говоре у прилог тврдњи да су јасноћа и прецизност критеријума неопходни услови за што квалитетније учешће НВО у структурама УН. Такође, многе државе улажу напоре да НВО које раде на „осетљивим“ питањима или питањима која се на неки начин тичу њихове државе, не добију консултативни статус.⁴⁴²

Број НВО са консултативним статусом при Економском и социјалном савету у константном је порасту. Током првих година функционисања УН, веома мали број НВО је имао овај статус – свега њих четрдесетак. Активним деловањем НВО, развојем УН,

⁴⁴⁰ *Ibidem*, члан 9.

⁴⁴¹ Детаљније видети: *Ibidem*, чланови 22–24.

⁴⁴² ISHR Academy, Civil society engagement with the UN, ECOSOC accreditation. Dostupno na: <https://academy.ishr.ch/learn/accessing-the-un-1/ecosoc-accreditation>, 11. 12. 2024.

повећавањем броја чланица порасле су и потребе за овом врстом сарадње. Тако, крајем шездесетих година 20. века број НВО са консултативним статусом порастао је на 377, а почетком деведесетих година досегао бројку од 744. Окончањем Хладног рата долази до експанзије броја НВО са консултативним статусом. Средином деведесетих година 1.226 НВО су стекле консултативни статус. Процентуално, највећи годишњи пораст броја НВО десио се 1999. године када је 400 нових НВО стекло овај статус.⁴⁴³ Према подацима из 2023. године 6.494 НВО поседује консултативни статус.⁴⁴⁴

4.3.2. Због чега је важна сарадња УН са невладиним сектором?

Невладине организације често се приказују као глас народа, а њихово учешће у многим процесима обезбеђује неопходни елемент демократизације. УН се већ деценијама суочавају са оптужбама на рачун демократског дефицита. Кроз сарадњу са НВО светска организација унапређује свој легитимитет и постају прихватљивије од стране ширег друштва.⁴⁴⁵ Растући глобални утицај НВО као недржавних актера подстакао је УН да их прихвате као партнере. Неки теоретичари их називају „трећим Уједињеним нацијама“.⁴⁴⁶

НВО имају високо обучено и специјализовано особље, упознате су са дешавањима на терену, често познају и локалне језике. Информације које НВО поседују могу бити знатно квалитетније у односу на информације до којих може доћи УН особље. Од великог значаја је и систем раног упозорења који спроводе НВО. Захваљујући свом присуству на терену представници НВО могу имати информације о нпр. потенцијалним конфликтима пре него што конфликт ескалира.⁴⁴⁷

⁴⁴³ Kerstin Matrens, *NGOs and the United Nations- Institutionalization, Professionalization and Adaptation*, Palgrave Macmillan, New York, 2005, p. 127–129.

⁴⁴⁴ United Nations, Economic and Social Council, NGO Branch. Dostupno na: <https://ecosoc.un.org/en/ngo>, 12. 12. 2024.

⁴⁴⁵ Jaroslava Bobková, NGO engagement in the United Nations and its impact on the international system, Nispasa.org Conference Proceedings, p. 8. Dostupno na: https://www.nispa.org/files/conferences/2019/e-proceedings/system_files/papers/ngo-engagement-in-the-united-nations-bobkova.pdf, 12. 12. 2024.

⁴⁴⁶ Thomas G. Weiss, Tatiana Carayannis and Richard Jolly, The “Third” United Nations, *Global Governance*, Vol. 15, No. 1, January–March 2009, pp. 123–142, p. 123.

⁴⁴⁷ Alexander Jr Ross, Growing Role of NGOs and the UN, *Beyond the Horizon*, 02. June 2017. Dostupno na: <https://behorizon.org/ngos-and-the-un/>, 13. 12. 2024.

На овај начин могу обавестити УН и целокупну међународну заједницу о бројним непредвидивим ситуацијама. Кроз сарадњу са НВО Уједињене нације могу добити информације, знање, ресурсе, али и елемент демократичности који им недостаје.

Теоретичари сматрају да постоје три начина путем којих НВО учествују у раду УН. То су активности покретања политике, процеси развоја политике и праксе спровођења политике.⁴⁴⁸ НВО обично иницирају питања која, по њиховом мишљењу, заслужују већу пажњу међународне заједнице и питања која захтевају регулисаност на међународном нивоу. У случају покретања политике, НВО делују као глас разума, глас који има можда више непосредне свести о неким догађајима и потребама у односу на сложен систем УН. Ово је био случај са питањем развоја права детета или са облашћу заштите животне средине. Без скретања пажње НВО на ова питања, међународна заједница и УН их можда не би сматрале важним питањима. Засигурно би ова питања постала предмет разматрања УН у неком моменту. То би можда било неку годину или деценију касније без утицаја, иницирања и активности покретања политике које су предузеле НВО.

Друга важна област је учешће НВО у развоју политике УН. НВО могу учествовати као саветници, експерти или директни учесници у преговорима, у процесу обликовања текста уговора, могу имати важну улогу и лобирати за ратификацију међународних уговора. Особље НВО може да буде од велике користи органима УН, посебно када је реч о области људских права. Неке НВО ангажују бивше званичнике УН, нпр. бивше генералне секретаре, како би повећале свој кредибилитет и биле привлачније и прихватљивије за сарадњу.

Пракса имплементационих политика подразумева учешће НВО у постконфликтној реконструкцији и операцијама пружања хуманитарне помоћи. Управо због свог присуства на терену и познавања локалних прилика, улога НВО је од изузетне важности за УН у овом питању. Представници НВО могу уживати поверење локалног становништва више него што је то случај са особљем УН. Тако је нпр. улога НВО од немерљиве важности у актуелним сукобима у Украјини и Палестини када је реч о испоручивању хуманитарне помоћи.

⁴⁴⁸ Kerstin Matrens, *NGOs and the United Nations – Institutionalization, Professionalization and Adaptation*, op. cit., p. 45.

НВО имају идеје и када је реч о одређеним питањима реформисања делова система УН. Међународне НВО попут а „1 за 7 милијарди“, „Старијих“ (The Elders) и „АСТ групе“ изнеле су неке корисне предлоге у вези јачања улоге Генералне скупштине у процесу избора генералног секретара. Улоге НВО у овом процесу су „вишеструко корисне и значајне, имајући у виду да организације цивилног друштва имају активну сарадњу са медијима“.⁴⁴⁹ Међу члановима наведених НВО су некадашње високорангиране дипломате попут Бан Ки-Муна, Мартија Ахтисарија, Фернанда Хенрикеа Кардоса итд., који својим угледом и ауторитетом скрећу пажњу на деловање НВО у случају реформисања процеса избора генералног секретара.

Једно од највећих изненађења везано је за неформалну сарадњу Савета безбедности и НВО. Временом су се као неформални механизми комуникације развили Ариа формула састанци, билатералне консултације, редовни састанци, лобирање и *naming and shaming*. Имајући у виду присутност НВО на терену и информације које поседују, неформални облици сарадње могу бити од значаја за Савет у смислу добијања информација из прве руке, што би могло допринети и смањењу броја жртава у конфликтима и што ранијем решавању питања угрожених група у оружаним сукобима.⁴⁵⁰ НВО су успеле да скрену пажњу Савета безбедности на одређена питања која је овај орган заобилазио дуги низ година. Иницијативом и константним притиском НВО Савет безбедности усвојио је велики број резолуција које се односе на положај жена и побољшање положаја жена у оружаним сукобима, као и заштити деце погођене оружаним сукобима. Имајући у виду традиционалну затвореност Савета безбедности, било какав вид сарадње са недржавним актерима је крупан корак напред ка његовој отворености и транспарентности у раду. Однос НВО и Савета безбедности „може бити окарактерисан као прогресиван“.⁴⁵¹ Имајући у виду бенефите које Савет безбедности може имати од НВО, у случају ревизије Повеље треба обратити пажњу о могућностима успостављања формалне сарадње.

⁴⁴⁹ Јелица Горданић, Јачање улоге Генералне скупштине у процесу избора генералног секретара Уједињених нација – између потребе и могућности, *op. cit.*, стр. 791.

⁴⁵⁰ Јелица Горданић, *Невладине организације у међународном праву*, *op. cit.*, стр. 236.

⁴⁵¹ Jelica Gordanić, *NGOs and the UN Security Council: between Informal Reality and Possibilities of Formal Interaction*, *op. cit.*, p. 57.

Званичници УН свесни су предности које носи сарадња са невладиним сектором. У извештају *We the peoples: civil society, the United Nations and global governance* из 2004. године, сачињеном по налогу генералног секретара Кофија Анана, наводи се да би појачан ангажман са НВО могао помоћи Уједињеним нацијама да боље обављају своје задатке, унапреде глобалне циљеве, постану усклађеније и одговорније према грађанима и остваре већу подршку јавности. Уколико желе да прате промене које носи савремени свет, УН треба да ступају у интеракцију са ширим кругом актера. Већи утицај цивилног друштва у глобалној политици не умањује релевантност међувладиних процеса, већ га, напротив, побољшава. На овај начин НВО могу бити од помоћи у процесу постављања проблема на глобалну агенду, те би, уз сарању са њима, УН оствариле чувено „we the people“ из Повеље. Извештај садржи низ корисних предлога који се односе на поједностављења стицања консултативног статуса и предлаже механизме финансијске подршке за учешће НВО из земаља у развоју. Имајући у виду да Савету безбедности веома фали демократских капацитета, препоручује се остваривање сарадње између овог органа и НВО.⁴⁵²

Сам Кофи Анан је истакао: „Видим да су Уједињене нације веома свесне да, ако желимо да реализујемо нашу недовршену агенду – у области људске безбедности, одрживог развоја и шире, морамо да поделимо своје знање и да појачамо наше акције. Уједињене нације које славе невладину револуцију – моћ глобалног грађанина – видим као најбољу ствар која се догодила нашој организацији за дуго, дуго времена.“⁴⁵³ Ананову реторику су наставили Бан Ки Мун, који је сматрао да „невладине организације могу да играју кључну улогу у подршци земљама у транзицији док раде на изградњи и јачању својих институција у развоју уз помоћ Уједињених нација“, ⁴⁵⁴ и Антонио Гутереш који истиче њихову улогу у постизању циљева одрживог развоја.⁴⁵⁵

⁴⁵² We the peoples: civil society, the United Nations and global governance Report of the Panel of Eminent Persons on United Nations – Civil Society Relations, 11 June 2004. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/523950?vpdf>, 12. 12. 2024.

⁴⁵³ United Nations, UN news Global Perspective Human stories, Annan hails civil society organizations, crediting their support for his achievements, 8. September 2006. Dostupno na: <https://news.un.org/en/story/2006/09/191472>, 13. 12. 2024.

⁴⁵⁴ United Nations, UN news Global Perspective Human stories, Ban stresses role of NGOs in helping transitional countries build institutions, 26. October 2011. Dostupno na: <https://news.un.org/en/story/2011/10/393092-ban-stresses-role-ngos-helping-transitional-countries-build-institutions>, 13. 12. 2024.

⁴⁵⁵ United Nations, Civil Society. Dostupno na: <https://www.un.org/fr/node/56799>, 13. 12. 2024.

4.4. Мировне мисије УН и оптужбе за сексуално злостављање и експлоатацију

За време ратова и оружаних сукоба дешавале су се најтеже повреде људских права. Убиства цивила, уништавање имовине, намерне сметње приликом испоручивања хуманитарне помоћи и ускраћивања исте, силовања, злостављања најрањивијих категорија становништва попут жена, деце и старих, трговина људима итд. – нека су од таквих злодела. Мировне мисије УН успостављене су како би се у ратом разореним државама повратио или одржао мир. Таква држава је разорена, институције не обављају послове на одговарајући начин, економска ситуација је нестабилна, врло често влада глад и недостатак основних средстава за живот. У држави у којој се налази мировна мисија становништво је у осетљивом положају. Присуство мировњака треба да буде фактор наде и стабилности. Становништво треба да се осећа сигурније, а припадници мировних мисија УН треба да обављају своју функцију часно и поштено, према највећим стандардима. То у пракси није увек случај.

Током година појавиле су се бројне оптужбе на рачун припадника мировних мисија за корупцију и сексуално злостављање различитих категорија локалног становништва у државама мисије. Ови догађаји нанели су немерљиву штету УН као организацији. Уколико је припадник мировне мисије умешан у такве активности мора бити санкционисан, без обзира на ниво укључености и контекст ситуације. У документу генералног секретара о специјалним мерама заштите од сексуалне експлоатације и злостављања одређују се појмови сексуалног злостављања и сексуалне експлоатације. Тако, сексуална експлоатација подразумева „сваки акт или покушај злоупотребе положаја моћи, туђе рањивости или поверења у сексуалне сврхе, укључујући, али не ограничавајући се на новчану, друштвену или политичку корист од сексуалне експлоатације другог“.⁴⁵⁶ У ову категорију убраја се подршка мрежама проституције, трговина људима, размена сексуалних радњи за храну, склониште, новац, или друге потребе. Сексуално злостављање се дефинише као „стварни напад или претња физичким нападом

⁴⁵⁶ United Nations Secretariat, Secretary-General's Bulletin, Special measures for protection from sexual exploitation and sexual abuse, ST/SGB/2003/13, 09 October 2003. Dostupno na: <https://www.unhcr.org/media/secretary-generals-bulletin-special-measures-protection-sexual-exploitation-and-sexual-abuse>, 17. 1. 2025.

сексуалне природе под утицајем силе или под неједнаким или присилним условима”.⁴⁵⁷ Сексуално злостављање укључује силовање или претњу силовањем.

О овој теми почиње се интензивније говорити у јавности деведесетих година. Ово питање прво се појавило као део питања очувања мира у случају прелазне власти УН у Камбоџи (United Nations Transitional Authority in Cambodia – UNTAC) 1993. године. Примећена је шокантна чињеница – број проститутки у Камбоџи порастао је са 6.000 пре мисије на више од 25.000 у периоду када су дошли припадници мировних снага. Било је јасно да је цветала проституција.⁴⁵⁸ Многе жене, девојке и девојчице доживљавале су тешке облике насиља и сексуалног злостављања. Оне које су пријављивале акте насиља и злостављања наводиле су окрутност припадника UNTAC.

Какав је био одговор УН? Да ли су предузете неке мере против припадника мировне мисије? Одговор на постављена питања је – НЕ. Шеф мисије је одбацио све ове тврдње и оптужбе, наводећи да су припадници мировних мисија војници који се увек понашају на одређени начин и то није питање око кога треба подизати узбуну. Boys will be boys. Руководство мисије је саветовало припадницима мисије да не носе униформе када посећују јавне куће и да не паркирају возила УН испред. Услед ових дешавања, у Камбоџу је испоручено 800.000 кондома како би се спречило ширење ХИВ-а.⁴⁵⁹

Камбоџа је била само почетак. Једном када су почеле, оптужбе за сексуално злостављање и експлоатацију су се низале. Ово питање било је покренуто и у Босни и Херцеговини. Изнети су докази да се женама и девојкама тргује и да раде као сексуални робови у борделима које посећује особље УН. Касније је откривено да су припадници мировне мисије УН у БИХ учествовали у трговини људима и организацији проституције. Генерални секретар је истакао да се „сексуална експлоатација и злостављање од стране хуманитарног особља не могу толерисати. То крши све за шта се залажу Уједињене нације. Мушкарци, жене и деца расељени због сукоба или других катастрофа су међу најугроженијим људима на свету. Они траже уточиште и

⁴⁵⁷ *Ibidem*

⁴⁵⁸ Jasmine-Kim Westendorf and Louise Searle, Sexual exploitation and abuse in peace operations: trends, policy responses and future directions, *International Affairs*, Vol. 93, Issue 2, 2017, pp. 365–387, p. 366.

⁴⁵⁹ *Ibidem*

заштиту од Уједињених нација и њихових хуманитарних партнера. Свако ко је запослен у Уједињеним нацијама или је повезан са Уједињеним нацијама, а прекрши то свето поверење, мора бити позван на одговорност и, када то околности налажу, кривично гоњен“.⁴⁶⁰

Независни консултанти и припадници НВО изнели су тврдње да су припадници УН и чланови неких НВО злостављали жене и девојчице у избегличким камповима у Гвинеји, Либерiji и Сијера Леону. Имајући у виду да су се оптужбе низале у кратком периоду, било је неопходно учинити нешто како би се оваквој пракси стало на пут и како би међународна заједница повратила поверење у УН.

Први кораци учињени су касних деведесетих година. УН су сачиниле кодекс понашања за своје мировно особље у две публикације: Десет правила: Кодекс понашања за плаве шлемове (Ten Rules: Code of Conduct for Blue Helmets) и Ми смо мировњаци Уједињених нација (We Are United Nations Peacekeepers). У „Десет правила: Кодекс понашања за плаве шлемове“, четврто правило поручује припадницима мировних снага: „Немојте се упуштати у неморалне радње сексуалног, физичког или психичког злостављања или експлоатације локалног становништва или особља Уједињених нација, посебно жена и деце.“⁴⁶¹ Одредбе документа „Ми смо мировњаци Уједињених нација“ садрже идентичне закључке и наводе да припадници мисија не смеју никада „починити било коју радњу која би могла да доведе до физичког, сексуалног или психичког оштећења или патње припадника локалног становништва, посебно жена и деце,“ нити се „укључити у сексуалне везе које могу утицати на непристрасност или добробит других“.⁴⁶²

Стварни донети кодекса понашања суштински су били скромни. Одговорности и овлашћења за дисциплинска питања била су на државама које упућују војнике у мисију. Суштински, уколико командант одређене јединице не схвати инцидент или оптужбу

⁴⁶⁰ United Nations General Assembly, A/57/465, Investigation into sexual exploitation of refugees by aid workers in West Africa Note by the Secretary-General, 11 October 2002. Dostupno na: https://pseataaskforce.org/uploads/tools/notebytheseginvestigationintoseaofrefugeesbyaidworkersinwestafricaa57465includesthereportofioios_unsg_english.pdf, 15. 1. 2025.

⁴⁶¹ Ten rules code of personal conduct for blue helmets, rule no. 4. Dostupno na: https://www.un.org/en/ethics/assets/pdfs/ten_rules.pdf, 15. 01. 2025.

⁴⁶² We Are United Nations Peacekeepers. Dostupno na: https://pseataaskforce.org/uploads/tools/weareunpeacekeepers_undpko_english.pdf, 15. 1. 2025.

озбиљно, нема никакве гаранције да ће против оптуженог војника бити покренут дисциплински поступак.

Због неодговарајућег система кажњавања учиниоца и олаког прелажења преко проблема, сексуално злостављање и експлоатација од стране припадника мировних мисија се наставила. Почетком двехиљадитих година, многе девојке и жене Демократској Републици Конго пристајале су на сексуалне односе са припадницима УН мировне мисије у замену за храну. За те жене и девојке то је био једини начин да преживе. Италијански, дански и словачки мировњаци протерани су из Еритреје услед одвојених инцидената који су укључивали сексуалне односе са малолетним лицима.⁴⁶³

Једна од најпознатијих светских HBO Safe the children објавила је извештај "No one to turn to: The under-reporting of child sexual exploitation and abuse by aid workers and peacekeepers" 2008. године. Извештај је идентификовао да су током година почињене скоро све врсте сексуалног злостављања и експлоатације деце које се могу замислити, укључујући:

- размену секса за храну и друге неновчане ствари, предмете или услуге;
- случајеве да одрасла особа физички присиљава дете на сексуалне односе;
- вербално сексуално злостављање, где одрасла особа говори детету сексуално непристојне речи;
- децја проституција, где одрасла особа плаћа новац са сексуалне односе са дететом;
- децја порнографија, која подразумева случајеве у којима се дете снима или фотографише током вршења сексуалних радњи;
- сексуално ропство;
- непристојан сексуални напад, тј. случајеви када одрасла особа додирне дете на сексуални начин или чини акте сексуалне активности према детету;
- трговина децом повезана са комерцијалном сексуалном експлоатацијом.⁴⁶⁴

⁴⁶³ Corinna Csáky, *No One to Turn To The under-reporting of child sexual exploitation and abuse by aid workers and peacekeepers*, Save the Children Fund, London, 2008, p. 10.

⁴⁶⁴ *Ibidem*, p. 5.

Постоје одређене категорије деце које су подложније да буду жртве злостављања. То су сирочад и деца одвојена од родитеља, деца из сиромашних породица, дискриминисана деца, деца расељена из својих матичних заједница, као и деца чије породице зависе од хуманитарне помоћи. Најчешћа старост злостављане деце је 14 или 15 година, али извештај наводи и случајеве злостављања деце млађе од 6 година. Много је већа шанса да ће жртве злостављања бити девојчице, али ни дечаки нису поштеђени.

Извештаји Save the children само су током 2007. године открили случајеве злостављања у Обали Слоноваче, Хаитију и Јужном Судану које су чинили припадници ни мање ни више него 23 хуманитарне, мировне и безбедносне организације! Злодела су чинили запослени и цивилним хуманитарним агенцијама које достављају храну и лекове, као и припадници војиних мисија који су дужни да обезбеде мир и безбедносну подршку. Оптужбе за секс са малолетницима поднете су, између осталог, против особља Светског програма за храну (WFP), Високе комисије Уједињених нација за избеглице (UNHCR), волонтера Уједињених нација (UNV), као и локалних и међународних НВО.⁴⁶⁵

Медијски извештаји из 2004. године сведоче о 150 навода о сексуалном злостављању од стране MONUC (Мисије УН у Демократској Републици Конго) укључујући 68 случајева силовања, педофилије и проституције. Наводе се и случајеви мучења, порнографског снимања жена и деце, као и велики број (непланираних) трудноћа локалних жена од стране припадника мировних мисија. Већина оптужби се односила на припаднике мировних мисија из Марока, Туниса, Пакистана, Уругваја, Јужне Африке и Непала.⁴⁶⁶ Оптужбе о наведеним злочинима биле су отежане мешањем припадника мировних снага у истрагу, претњама упућеним истражитељима и подмићивању сведока. Остали припадници мировне мисије одбијали су сведочења и сарадњу.

Мали број случајева злостављања од стране припадника мировних мисија буде пријављен. Разни су разлози за такву праксу. У већини случајева, упуштање у сексуалне односе са мировњацима у замену за храну је једини начин за преживљавање не само жртвама злостављања него и њиховим породицама. Случајеви злостављања се не пријављују

⁴⁶⁵ Carol Allais, Sexual exploitation and abuse by UN peacekeepers: the psychosocial context of behaviour change, *Scientia Militaria South African Journal of Military Studies*, Vol 39, No. 1, 2011, pp. 1–15, p. 4.

⁴⁶⁶ *Ibidem*, p. 6.

ни због осећаја срамоте, а велики број жртава није ни упознат са процедуром и начинима на који се злостављања могу пријавити. Имајући у виду да жртве живе у конфликтом разореним државама, многе од њих немају поверења у надлежне институтције, нити се надају позитивном исходу пријаве злостављања. Уместо тога, радије остају неми.

4.4.1. Одговор УН на случајеве сексуалног злостављања и експлоатације

Случајеви сексуалног злостављања и експлоатације рањивих категорија од стране припадника мировних мисија погубно делују по углед УН. Овакви случајеви не би смели да се дешавају. Било какви акти злоупотребе положаја и било какво злостављање у супротности је с циљем, принципима и свиме за шта се залажу УН.

НВО у великом броју случајева скретале су пажњу јавности на овакве врсте злоупотреба. Без њихове улоге засигурно би један део оптужби за сексуално злостављање и експлоатацију био заташкан. НВО Радна групе за жене, мир и безбедност, настала као огранак НВО Радне групе за реформу Савета безбедности, фокус свог деловања ставила је на спровођење континуираног тематског заговарања за потребе и приоритете рањивих категорија, жена и деце погођених оружаних сукобима. Важна активност ове Радне групе био је Ариа формула састанак одржан у октобру 2000. године. Присутним представницима Савета безбедности обратиле су се жене из Сијера Леонеа, Танзаније, Гватемале и Сомалије. Скренута је пажња на родно специфичне услове и недаће са којима се жене суочавају у ратним сукобима. Веома брзо, крајем октобра исте године, Савет безбедности усвојио је Резолуцију 1325 о женама, миру и безбедности.

Резолуција позива стране у оружаном сукобу да у потпуности поштују међународно право које се односи на заштиту жена и девојчица, посебно као цивила, и нарочито обавеза које се на њих примењују према Женевским конвенцијама из 1949. и Додатним протоколима из 1977. године, Конвенцијом о избеглицама из 1951. и другим међународноправним актима који се односе на заштиту и положај жена. Све стране у оружаном сукобу позивају се да предузму посебне мере заштите жена и девојчица од родно заснованог насиља, посебно силовања и других облика сексуалног злостављања и свих других облика насиља у оружаним сукобима. Од генералног секретара тражи се да настоји проширити улогу и допринос жена у операцијама

УН на терену, а посебно међу војним посматрачима, цивилном полицијом и хуманитарним особљем.⁴⁶⁷

Значај Резолуције СБ 1325 је немерљив. Звучи можда невероватно, али ово је била прва резолуција Савета безбедности којом се директно регулише положај жена у оружаним сукобима. Дакле, педесет година од оснивања УН и појавом најгрубљих и најтежих аката којима се крше права жена и деце, Савет безбедности усвојио је резолуцију која се односи на њихову заштиту.

Резолуција 1325 била је само почетак. Представници НВО кренули су незаустављивом брзином да раде на овом питању. Одржани су састанци између организација жена и Савета безбедности, регионалне консултације у Африци, Јужној Азији и Европи, успостављени су нови механизми за размену информација. У наредним годинама усвојено је још неколико резолуција које се баве питањем положаја жена у оружаним сукобима. Треба истаћи резолуције 1820 (из 2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1960 (2010), 2106 (2013), као и Резолуцију 2242 усвојену 2015. године.⁴⁶⁸

У случају заштите жена и деце жртава злостављања од стране припадника мировних мисија важна је улога НВО, посебно женских НВО. Једном када су добиле прилику да се приближе Савету безбедности и високим органима УН, женске НВО незаустављиво раде на побољшању положаја жена за време и након окончања оружаних сукоба. Активисти НВО могу бити од велике помоћи злостављаним женама и малолетним лицима у пријављивању случаја злостављања, али и у пружању саветовања и мера психолошке помоћи.

Уједињене нације спровеле су низ мера, политика и пракси како би стале на пут недоличном понашању од стране мировњака. Основана је Јединица за понашање и дисциплину чији је циљ вођење рачуна о дешавањима и дисциплини на терену кроз обуку, кампање подизања свести и праћење навода о злоупотреби. Јединица не спроводи истраге, али разматра оптужбе за сексуалну експлоатацију и злостављање како би утврдила да ли је истрага неопходна пре него што се случај упути Канцеларији службе унутрашњег надзора УН (UN Office of Internal Oversight Services). У оквиру некадашњег Одељења за теренску

⁴⁶⁷ United Nations Security Council, S/RES/1325 (2000), Resolution 1325 (2000) on women and peace and security, Adopted by the Security Council at its 4213th meeting, on 31 October 2000. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n00/720/18/pdf/n0072018.pdf>, 17. 1. 2025.

⁴⁶⁸ Јелица Горданић, *Невладине организације у међународном праву*, *op. cit.*, стр. 226.

подршку био је усвојен програм стратегије за понашање припадника мировних снага. Стратегија се састојала из три дела – креирање посебних програма обуке, успостављање истражних и других врста процедура за помоћ жртвама и Меморандум о разумевању (MOU) који регулише однос између држава које дају припаднике мировне мисије и УН. Трећи део стратегије, Меморандум о разумевању, захтева од држава да пријаве сваку радњу свог мировњака предузету у вези са сексуалном експлоатацијом и злостављањем упућену кроз истражни систем УН. Усвојен је широк спектар административних директива, укључујући резолуције, билтене и извештаје о прихватљивом понашању УН службеника. Последњих година УН су се фокусирале на мере превенције сексуалног злостављања и експлоатације, односно на вођење кампања за подизање свести јавности у земљама мировних мисија, а повећан је и опрез код запошљавања кандидата. При мисијама долази до успостављања Тимова за хитно реаговање како би се обезбедило ефикасно прикупљање и чување доказа о могућим злочинима сексуалног злостављања и експлоатације.⁴⁶⁹

У извештају генералног секретара 2017. године на тему специјалних мера за заштиту од сексуалне експлоатације и злостављања, један од предлога укључује успостављање суда на лицу места, како би оптужени могли да буду процесуирани. С тим циљем, треба осмислити одговарајућу и неопходну технологију како би се омогућило пренос уживо као начин да жртве приступе суђењу. Због националних прописа, судски процес се мора водити на територији државе оптуженог припадника мировне мисије.⁴⁷⁰ Многе државе су овај предлог позитивно оцениле.

Недолично понашање припадника мировних мисија један је од великих пораза УН. То је пораз и целог човечанства – и земаља глобалног Југа и глобалног Севера. Репутација је јако важна државама, па из тог разлога многе државе намерно заташкавају случајеве сексуалне експлоатације и злостављања у мировним мисијама.

Оваква пракса не може се толерисати. Било какво заташкавање злочина баца сенку на углед УН. Светска организација се залаже за мир,

⁴⁶⁹ Детаљније видети: Jessica Anania, Angelina Mendes, and Robert U. Nagel, *Preventing Sexual Exploitation and Abuse by Male Peacekeepers*, United States Institute of Peace, 2020, pp. 7–8.

⁴⁷⁰ United Nations General Assembly, A/71/818, 28. February 2018. Special measures for protection from sexual exploitation and abuse: a new approach Report of the Secretary-General, Annex I. Доступно на: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/sg_report_a_71_818_special_measures_for_protection_from_sexual_exploitation_and_abuse.pdf, 18. 1. 2024.

правду и људска права. Сви случајеви злостављања од стране оних који треба да чувају ове вредности су шамар у лице УН. Теоретичари сматрају да УН „могу пружити бољу подршку и подстицати већу одговорност реформисањем својих политика како би одражавале феминистичку етику бриге (...) и удаљиле се од постојећих структура које одржавају патријархалне и колонијалистичке поделе и злоупотребе“.⁴⁷¹ Полно засновани злочини су катастрофални по репутацију УН, те ова организација мора уложити још много напора како би искоренила ове штетне појаве у корист не само жена и деце, него и међународне заједнице у целисти.

4.5. Епидемија колере на Хаитију

Почетком јануара 2010. године Хаити је задесио најтежи земљотрес у историји. Последице су биле катастрофалне. Земљотрес је однео више од 316 хиљада живота, узроковао материјалну штету од осам милијарди долара, док је 1,3 милиона људи остало без својих домова и било принуђено да живи у привремено адаптираним склоништима.⁴⁷²

У октобру 2010. године десило се нешто невероватно. Девет месеци након земљотреса, Влада Хаитија прогласила је епидемију колере. Ово је било шокантно и изненађујуће јер колера никада раније није забележена у овој острвској држави. Посебно забрињавајућа била је чињеница да се епидемија десила у јако осетљивом тренутку за разорену и осиромашену државу. Са првим случајевима пријављеним у централном делу Хаитија, зараза се брзо проширила и захватила целу територију државе. До 2018. године пријављено је преко 800.000 случајева колере. Око 10.000 људи умрло је од последица болести. Процењује се да су ове бројке знатно веће, због ограниченог дијагностичког тестирања у одређеним деловима Хаитија.⁴⁷³

⁴⁷¹ Francesca Anand Lilly, *Peacekeepers or perpetrators? UN accountability in the face of international immunities*, *University of New South Wales Law Journal Student Series*, No. 7, 2020, pp. 1-24, p. 23.

⁴⁷² Reginald DesRoches, Mary Comerio et al. *Overview of the 2010 Haiti Earthquake. Earthquake Spectra*, Vol. 27, Issue 1, 2011, pp. 1-21, p. 1. doi:10.1193/1.3630129.

⁴⁷³ Susan A. Bartels, Georgia Fraulin et al., *Cholera in the Time of MINUSTAH: Experiences of Community Members Affected by Cholera in Haiti*, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 19, 2022, pp. 1-14, p. 2.

Постављало се питање: Како је колера доспела на Хаити? Ко је кривац за епидемију колере и да ли ће сносити последице за то? Сумња је пала на припаднике мировне мисије УН на Хаитију. Наиме, међу припадницима мировне мисије MINUSTAH чланови особља били су из Непала. У Непалу је, приближно у том периоду, такође била забележена епидемија колере. Постојала је оправдана сумња да је непалска мировна база својим отпадним водама контаминирала притоку реке Артибоните.

Сумње и најцрње слутње потврђене су када је геномско секвенцирање потврдило идентично подударање између сојева хаићанске и непалске колере! Ово откриће је било велики ударац на репутацију УН. Светска организација постала је немаран и неодговоран механизам који по свету шири болести. Не било какве болести, него колеру. Ситуација је била још трагичнија имајући у виду раније разорне последице земљотреса на Хаитију. Унесрећени људи се нису опоравили од природне катастрофе, а морали су, слаби, изнемогли и осиромашени, да се суочавају и са здравственом катастрофом.

Прошле су године порицања и ћутања све док се УН нису извиниле за изазивање епидемије колере на Хаитију. У изјави за јавност, у децембру 2016. године, генерални секретар Бан Ки Мун истакао је да „Уједињене нације дубоко жале због губитка живота и патње изазване избијањем колере на Хаитију. У име Уједињених нација, желим врло јасно да кажем: извињавамо се народу Хаитија. Једноставно нисмо урадили довољно у погледу избијања колере и њеног ширења на Хаитију. Дубоко нам је жао због наше улоге“.⁴⁷⁴ Генерални секретар додао је да је „ово бацило сенку на однос између Уједињених нација и народа Хаитија. То је мрља за репутацији мировних снага и целокупне Организације“.⁴⁷⁵

Како би се искупиле за срамоту и нанету штету, УН су најавиле двосмерни приступ помоћи Хаитију у износу од 400 милиона долара. Овај програм, назван „Нови приступ колери на Хаитију“, имплементиран је преко неколико партнера Уједињених нација. Први део програма први пут је укључивао напоре у погледу побољшања приступа здравственој заштити и решавање питања санитације и воде

⁴⁷⁴ United Nations, Meetings Coverages and Press Releases, Secretary-General Apologizes for United Nations Role in Haiti Cholera Epidemic, Urges International Funding of New Response to Disease, 1 December 2016. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2016/sgsm18323.doc.htm>, 19. 1. 2025.

⁴⁷⁵ *Ibidem*

на Хаитију. Други део програма подразумевао је обећање материјалне помоћи и подршке за становнике који су најдиректније погођени колером. Како би се прикупила неопходна новчана средства, генерални секретар позвао је државе чланице на солидарност и добровољне донације за Хаити.

Спровођење програма Новог приступа колери на Хаитију показало се као један велики неуспех и још једна срамота УН. Добровољни доприноси били су недовољни. Како би се решила новонастала ситуација дошло се на идеју релоцирања непотрошених средстава у износу од 40 милиона долара из MINUSTAH, у циљу борбе против колере. На крају је, од највљених 400 милиона долара, прикупљено нешто мање од 21 милион.⁴⁷⁶ Практично, народ Хаитија био је препуштен сам себи. Светска организација показала је немоћ у решавању ситуације које су крајњим немаром изазвали припадници њених мировних снага.

Нису сви субјекти међународних односа остали неми на неправду која је задесила Хаити. Адвокати групе за људска права Bureau des Avocats Internationaux (BAI), HBO Institute for Justice and Democracy са Хаитија, у сарадњи са адвокатском канцеларијом Kurzban, Kurzban, Weinger, Tetzelli & Pratt, поднели су тужбу федералном суду у Њујорку против Уједињених нација октобра 2013. године. Захтевала се одштета у име жртава колере на Хаитију и најмање 2,2 милијарде долара средстава за искорењивање колере. Тужба се заснива на подацима прикупљаним од 2010. године који указују да су мировне снаге УН биле извор колере, а да, због немара или намерног занемаривања, постоји одговорност званичника УН за ширење епидемије.⁴⁷⁷ Од самог почетка тужба није имала изгледе за успех. УН су глобална међународна организација и као таква има привилегије и имунитете према Конвенцији о привилегијама и имунитетима Уједињених нација, као и одредбама Споразума о статусу снага између УН и владе Хаитија. Одељак 2 наведене Конвенције предвиђа да „Организација Уједињених нација, њена имовина и потраживања ма где се налазила и ма ко био њихов притежалац, уживају судски имунитет, изузев ако Организација

⁴⁷⁶ Susan A. Bartels, Georgia Fraulin et al., *Cholera in the Time of MINUSTAH: Experiences of Community Members Affected by Cholera in Haiti*, *op. cit.*, p. 2.

⁴⁷⁷ Детаљније видети: Brett D. Schaefer, *Haiti Cholera Lawsuit Against the U.N.: Recommendations for U.S. Policy*, *Backgrounder*, No. 2859, 2013, pp. 1–7.

изрично од њега не одустане у једном посебном случају”.⁴⁷⁸ Ово није била једина тужба против УН. Још неколико НВО подносило је тужбе због непажње и грубог немара светске организације на Хаитију.

Важно је истаћи да подношење тужби није било безвредно нити губитак времена или замајавање судова. Ово је једна од тактика које користе НВО. Подношењем тужбе против институције какве су УН скреће се пажња јавности и одређено питање се чува од заборавља.

Хаити треба да буде важна лекција за УН. Захваљујући привилегијама и имунитетима, светска организација је прошла некажњено. Срамотно је и апсурдно да се у оваквој ситуацији нађе организација која је залаже за мир, безбедност и људска права. Како би се избегле овакве ситуације у будућности неопходно је поштрети одговорност држава које шаљу особље у мировне мисије и увести детаљније испитивање и проверу мировних операција УН.

4.6. Контроверзе програма „Нафта за храну”

Један од великих скандала у историји УН био је програм „Нафта за храну”, односно злоупотребе и корупција које су произашле из тог програма. Шта је програм „Нафта за храну” и како је настао?

Овај програм спровођен је с циљем ублажавања положаја ирачког цивилног становништва узрокованим нафтним ембаргом и економским санкцијама које су УН увеле након инвазије Ирака на Кувајт године 1990. Као последицу санкција, народ Ирака није имао довољно хране и лекова. Режим Садама Хусеина користио је ову чињеницу, тврдећи да Ирак може набавити довољне количине хране и лекова уколико му се дозволи да продајом нафте стекне новчана средства. Правила и циљеви програма дефинисани су резолуцијом Савета безбедности 986 од 14. априла 1995. године.⁴⁷⁹ Наведеном резолуцијом омогућава се Ираку да прода до милијарду долара нафте сваких 90 дана и да те приходе користи за хуманитарне испоруке.

⁴⁷⁸ Конвенција о привилегијама и имунитетима Уједињених нација, члан 2. Доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2005_11/t11_0136.htm, 19. 1. 2025.

⁴⁷⁹ United Nations Security Council, S/RES/986 (1995), Resolution 986 (1995) Adopted by the Security Council at its 3519th meeting, on 14 April 1995. Доступно на: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n95/109/88/pdf/n9510988.pdf>, 21. 1. 2025.

Након што је Савет безбедности усвојио Резолуцију 986, УН су започеле низ од 56 састанака за преговоре о Меморандуму о разумевању са Ираком, који је на крају закључен 20. маја 1996. године. Поменути документ је Ираку дао изненађујућу количину моћи, дозвољавајући му да бира којим ће нацијама продавати нафту и од којих ће нација купити хуманитарну робу. По мишљењу теоретичара, такав Меморандум о разумевању „садржао је семе великог дела онога што је пошло по злу са Програмом, имајући у виду да су његове одредбе остављале ирачким властима веома значајно дискреционо право“.⁴⁸⁰ Програм „Нафта за храну“ започео је 1996, а спроводио се до 2003. године (када је започела америчка инвазија на Ирак).

Ово је наизглед била племенита идеја. Програм „Нафта за храну“ био је једини извор хране и лекова за око 60% држављана Ирака. Имајући у виду да је наслов поглавља – Контроверзе програма „Нафта за храну“ – нешто је пошло по злу.

Уместо да се на овај начин помогне ирачком народу, Програм је био једна врста паравана путем кога је режим Садама Хусеина проширивао свој утицај. Велики део новца који је добијен од продаје нафте, Садамов режим је користио за потплаћивање страних активиста, бизнисмена, новинара, међународних и државних званичника. Један део новца отишао је на „куповање“ утицаја и осигурање да поједине државе неће вршити притисак на режим. Међународна подршка се куповала, а програм „Нафта за храну“ био је ефикасна касица прасица. Од новца оствареног овим Програмом, 10 милијарди долара је отишло у сврхе подмићивања.⁴⁸¹

Ово је само почетак. Трагедија не би била толико велика да су само ирачке власти биле умешане у злоупотребу програма „Нафта за храну“. Оно што чини овај случај заиста поражавајућим јесте чињеница да је све то урађено са благословом УН! Бројни новински извештаји оптужују појединце и велике компаније из 40 земаља, укључујући и високе званичнике УН да су били умешани у корупцију и примање мита у вези са продајом нафте која је требало да служи хуманитарним активностима и помогне народу Ирака. Поједини високоранжирани

⁴⁸⁰ Susan A. Notar, *The Oil-for-Food Program and the Need for Oversight Entities to Monitor UN Sanctions Regimes*, *American Society of International Law*, Vol. 101, 2007, pp. 163-166, p. 164.

⁴⁸¹ Milan Damjanović, *Nešto loše u Ujedinjenim nacijama*, *NIN*, 20. septembar 2023. Dostupno na: <https://www.nin.rs/arhiva/vesti/2155/nesto-lose-u-ujedinjenim-nacijama>, 21. 1. 2025.

саветници ирачких власти тврде да су неке државе Савета безбедности имале користи од овог подмићивања и да су биле „део тог проблема“.⁴⁸²

Савет безбедности је формирао трочлану комисију која је имала задатак да испита корупцију у програму „Нафта за храну“ и открије званичнике УН умешане у овај случај. За шефа комисије именован је Пол Волкер, бивши председник Одбора гувернера америчке Федералне банке. Остала два члана били су Ричард Голдстон из Јужне Африке, некадашњи тужилац за бившу Југославију и Руанду у Хашком трибуналу, и Швајцарац Марк Пит, професор криминологије и експерт за случајеве прања новца. Потрошена су 34 милиона долара на истрагу комисије, која је резултирала хиљадама страница извештаја. Откривена је јако лоша администрација програма, корупције међу званичницима и сарадницима УН, као и неуспех генералног секретара Кофија Анана и заменице секретара Луиз Фрешет у питањима надзора над програмом. Програм „Нафта за храну“ није био једини програм УН који је прекршен. Невероватан је био обим његовог кршења. Поред Садамове владе која је користила средства добијена од Програма за подмићивање, ишло се и у супротном правцу. Од скоро 4.000 компанија које су куповале нафту и продавале хуманитарну робу, преко 2.000 њих је платило скоро две милијарде долара властима Ирака. Овде су спадале и компаније са „плавим чиповима“ као што су Daimler Chrysler and Siemens.⁴⁸³

Скандал у вези са програмом „Нафта за храну“ јасно је указао да је систему УН неопходна промена. Овакав случај није био забележен у историји УН. „Нафта за храну“ је требао да буде највећи хуманитарни програм УН икада. Био је изванредна прилика да се УН представе у правом светлу, да задобију дивљење и поверење међународне заједнице. Уместо успеха, светска организација је била суочена са једним од највећих скандала у историји.

Како би се колико-толико побољшала репутација организације, Кофи Анан није чекао ни тренутка и незауостављиво је кренуо да ради на реформи управљања. Ово је укључивало реформе за осигурање етичког понашања, јачање унутрашњег надзора и одговорности, разматрање буџетске, финансијске политике и политике људских ресурса и преиспитивање мандата. Анан је изнео предлог да се, на штету Генералне скупштине, Секретаријату пренесу веће буџетске и

⁴⁸² *Ibidem*

⁴⁸³ Susan A. Notar, *The Oil-for-Food Program and the Need for Oversight Entities to Monitor UN Sanctions Regimes*, *op. cit.*, p. 165.

кадровске одговорности. Ово је изазвало оштре расправе и неслагања између главних донатора УН и групе сиромашних земаља. Како би се пружила подршка реформи управљања, државе чланице УН су пристале на ограничење потрошње двогодишњег буџета УН-а за буџетску 2006–2007. годину. Као конкретне кораке, Анан је успоставио нову етичку канцеларију УН-а, која има за циљ да помогне у управљању новим обрасцима за објављивање финансијских података и решавању других питања у вези са сукобом интереса. Уводи се и етичка обука као неопходан елемент за особље Секретаријата. Усвојена су ефикаснија правила која се односе на узбуњиваче. Запослени своја сазнања о злоупотребама могу слободно изнети, са гаранцијом да ће бити заштићени од одмазде. Генерална скупштина дала је одобрење да интерне ревизије буду доступне државама чланицама на захтев.⁴⁸⁴

Према мишљењу теоретичара „оптужбе на рачун програма „Нафта за храну“ и Уједињених нација, имале су далеко већи утицај него што је то било оправдано, док је остварење програма и његова имплементација од стране УН-а добило далеко мање признање у односу на оно које заслужује“.⁴⁸⁵

Чињеница је да је овај програм изазвао контроверзу и да је један од најтуробнијих догађаја у историји УН. Међутим, овај случај скренуо је пажњу на питање одговорности Савета безбедности, који је и покренуо овај програм. Финансијске неправилности и корупција, нажалост, су ствари које се дешавају на свакодневном нивоу. То су озбиљни прекршаји, али, исто тако, Савет безбедности се може суочавати и са неким још озбиљнијим прекршајима. Случај „Нафта за храну“ био је добра прилика и да се поразговара и размисли о одговорности Савета безбедности, пре свега превентивно, како би се спречили слични догађаји у будућности. Оваква прилика није искоришћена на прави начин.

⁴⁸⁴ Robert McMahon, *The Impact of the UN Oil-for-Food Scandal*, Council on Foreign Relations, 11 May 2006. Dostupno na: <https://www.cfr.org/backgrounder/impact-un-oil-food-scandal>, 21. 1. 2025.

⁴⁸⁵ Joy Gordon, *The Accusations Against the Oil For Food Program: The Volcker Reports*, *Arab Studies Quarterly*, Vol. 28, No. 3–4, Summer/Fall 2006, pp. 19–26, p. 25.

5. БУДУЋНОСТ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА – ПАД ОРГАНИЗАЦИЈЕ ИЛИ ПАД ИДЕЈЕ

5.1. Формални и мање формални начини реформисања УН

Након осамдесет година функционисања, УН су доживеле много успона и падова. Светска организација изменила је ток човечанства у круцијалном тренутку. Свет је (барем за сада) spaшен од трећег светског рата. У овом смислу, УН се могу окарактерисати као успешна организација.

У радовима истраживача током осамдесетих година 20. века говорило се о потреби „треће генерације светске организације која ће бити истински у складу са потребама савременог света“.⁴⁸⁶ Овакви ставови не значе да је организација УН бескорисна или да је њено време прошло. Теоретичари су још пре 40 година желели да укажу да деловање УН треба да буде кориговано. Систем УН треба да буде способан да се ухвати у коштац са проблемима како би био сврсисходан и како би био од користи актуелном политичком контексту. Јавност се помало уморила од УН које теоретишу, изазивају забринутост, препоручују. Међународној заједници је неопходна енергична светска организација – УН које се боре, а не УН које забијају главу у песак и немо гледају оружане сукобе и најгрубља кршења људских права.

Све вредности, циљеви, принципи и начин функционисања УН садржани су у Повељи УН, једном од најзначајнијих правних аката 20. века. Повеља је показала велику вредност и правну еластичност. Одредбе Повеље су се прилагођавале ситуацијама које оснивачи УН нису могли замислити приликом преговора о оснивању УН. Оснивачи УН били су свесни да ће се свет суочавати са одређеним променама у будућности, те да се Повеља и формално мора прилагођавати новонасталим променама.

⁴⁸⁶ Maurice Bertrand, *Some reflections on reform of the United Nations*, Joint Inspection Unit, Geneva, 1985, p. 1.

Повеља се може прилагођавати новим околностима на два начина. Први механизам подразумева усвајање амандмана којим се уносе само извесне измене и допуне. Други начин је радикалнији и подразумева поступак ревизије Повеље путем одржавања опште конференције.

Иницијатива за уношење само одређених измена у Повељу, може потећи од било које државе чланице. Чланица је дужна да поднесе образложен писмени захтев генералном секретару 60 дана пре отварања заседања, како би генерални секретар имао довољно времена да захтев уврсти у агенду Генералне скупштине. На основу одредбе члана 108 „измене и допуне Повеље ступају на снагу када их усвоје две трећине чланова Генералне скупштине и када их, сагласно њиховом уставном поступку, ратификује две трећине чланова Уједињених нација, укључујући и сталне чланове Савета безбедности“.

Члан 109 Повеље регулише процес ревизије одржавањем опште конференције. Општа конференција се може одржати „на дан и у месту које ће се утврдити гласовима две трећине чланова Генералне скупштине и гласовима ма којих седам чланова Савета безбедности. Сваки члан Уједињених нација на Конференцији имаће један глас. Остатак процедуре је исти као у поступку усвајања амандмана. Неопходан је потврдан глас две трећине чланица Генералне скупштине приликом гласања. Када је реч о ступању на снагу ревидиране Повеље, захтева се ратификација по уставном поступку две трећине чланица УН, укључујући и сталне чланице Савета безбедности.

У овом случају у очи упада значај сталних чланица Савета безбедности. Хипотетички, уколико се све државе чланице УН усагласе око ревизије Повеље, а само једна чланица Савета безбедности буде против, њен глас има већу тежину него сви остали гласови заједно. Хипотетички, у овом случају се процес ревизије Повеље не би могао извршити. Из овог примера се види колику моћ имају сталне чланице и колико та моћ може довести целокупно човечанство у апсурдне ситуације.

За разлику од амандмана, поступак ревизије Повеље није примењен ниједном од оснивања УН, иако су се створили бројни услови за прилагођавање Повеље потребама модерног времена и захтевима 21. века. Повеља УН садржи одредбе које су одавно превазиђене. Тако, на пример, чланови 53 и 107 се односе на „непријатељске државе“ и имали су смисла у тренутку оснивања УН. Исти случај је и са поглављем XI које се односи на несамоуправне територије.

Недостаци у погледу институционалне структуре и делатности УН дошли су до изражаја у првим годинама функционисања организације.

Током историје УН постојали су одређени покушаји у погледу сазивања ванредне конференције за ревизију Повеље. Већ у новембру 1953. године један број чланица УН показао је подршку одржавању генералне конференције.

Првобитно је деловало да постоје велике шансе да ће конференција бити сазвана, па су државе чланице кренуле да размишљају о потенцијалним темама. Представници Панаме и Никарагве изјаснили су се у корист елиминације права вета у питањима чланства у организацији УН. Никарагва је скретала пажњу и на будуће проблеме који могу настати услед питања атомске енергије и права народа на самоопредељење, и сугерисала да се предузму неке мере по овим питањима. Прилично позитиван став у погледу ревизије Повеље у том периоду имале су и САД. Ова држава је као проблематична сматрала питања потенцијалне елиминације вета у погледу чланства у организацији УН и случајевима мирног решавања спорова, као и да је неопходан нови приступ проблемима разоружања и процедури за решавање спорова око акредитива.⁴⁸⁷ Одређене државе чланице биле су изричито против већих и радикалнијих измена Повеље. На овом месту треба поменути Авганистан, Перу, Шведску и Југославију. На трећој страни, постојале су државе које су биле изричито против сазивања ванредне конференције. Предводник тих држава био је СССР који је истицао усклађеност вета са међународним правом. Имајући у виду противљење једне сталне чланице Савета безбедности било каквом облику реформисања УН, покушај да се било шта измени током педесетих година је пропао.⁴⁸⁸

Питање сазивања ванредне конференције било је поново покренуто од стране латиноамеричких држава током 25. заседања Генералне скупштине. Оваква иницијатива није наишла на одобравање великих сила које су сматрале да сазивање ванредне конференције може озбиљно угрозити будућност, а можда чак и опстанак Уједињених нација.

У различитим деценијама јављале су се и различите иницијативе и разматрања у погледу реформе и будућности УН. Током осамдесетих година УН су се суочавале са једном од највећих финансијских криза. САД су претиле обуставом давања за буџет организације, што је било веома опасно имајући у виду да су издавања за буџет ове државе

⁴⁸⁷ Detaljnije videti kod: Richard F. Scott, Revision of the United Nations Charter: A study of various approaches, *Michigan Law Review*, op. cit., pp. 45–46.

⁴⁸⁸ *Ibidem*, p. 47.

убедљиво највећа. САД су се убрзо придружиле и друге државе које од својих давања нису имале онолико користи колико су очекивале. Оправдано, САД и све државе са значајним уделима у буџету очекују одређене повластице, запошљавање службеника на високе позиције или усвајање програма и политика који су им важни. Развијене државе залагале су се за смањење буџета организације и рационализацију нових економских пројеката. На инсистирање мање развијених држава, много новца се трошило на пројекте и програме који нису били ефикасни, што је изазивало бес индустријски развијених држава.

Средином осамдесетих година основана је међувладина група од 18 експерата, која је имала за циљ да се позабави различитим аспектима финансијске реформе организације, што би значајно допринело и знатно ефикаснијем функционисању целокупног система УН. Група експерата је спровела студију и закључила да треба смањити број особља УН и поједноставити процедуре у погледу пословања организације. Индустријске државе су тражиле систем пондерисања гласова у погледу буџетског процеса (усвајања буџета), а експертска група није заузела јасан став по том питању. О овом питању се расправљало и у петом комитету Генералне скупштине. Током осамдесетих година у УН је постојала пракса гласања консензусом, као начин избегавања подела на релацији државе Севера – државе Југа. Од стране експертске групе јавио се предлог да се одлука о буџету организације усваја консензусом. Ово није наишло на добар пријем код држава Југа, које су сматрале да консензус значи нешто горе од пондерисаног гласања и враћање у Друштво народа где сваки члан Савета имао право вета.⁴⁸⁹

Победу су однеле индустријски развијене државе. Иницијативом развијених земаља Севера, а незадовољством држава Југа, од 1986. године одлука о буџету Уједињених нација усваја се консензусом.

Током касних осамдесетих година, скандинавске државе понудиле су своју идеју поправљања функционисања и ефикасности УН. Такозвани Нордијски пројекат, започет 1988. године, био је фокусиран на јачање развојне улоге и економске стране УН. Наиме, оснивање ЕКОСОЦ-а било је једно од великих достигнућа УН, и чињеница која је ову организацију умногоме разликовала од Друштва народа.

⁴⁸⁹ Gene M. Lyons, *Competing visions: Proposals for UN reform*, in: Chadwick F. Alger, Gene M. Lyons, and John E. Trent (eds), *The United Nations system: The policies of member states*, The United Nations University Press, Tokyo, 1995, pp. 41–88, p. 47.

Оснивањем ЕКОСОЦ-а, питања развоја, економске сарадње и просперитета добила су (барем на папиру) исти значај као питања међународног мира и безбедности. Нордијски пројекат се фокусирао на деловање ЕКОСОЦ-а и истакао да није једноставно изменити структуру овог органа. Извештај је предложио успостављање Међународног савета за развој, које би давало смернице за рад ЕКОСОЦ-у и економским телима УН. Структура могућег Међународног савета за развој није прецизније дефинисана, само је истакнуто да чланство у овом телу не обухвата све државе чланице и да треба да буде састављано од министара или других високих званичника. Извештај је препоручио и да се надзор над оперативним програмима УН (нпр. УНИЦЕФ, УНДП и УНФПА) повери малим извршним телим са стручним представницима. Нордијски програм се фокусирао на квалитетније функционисање економске сфере УН, па је један од задатака био и проналажење средстава за економске активности. За разлику од САД и држава са великим издвајањем у буџет, које су се залагале за смањени буџет организације, Нордијски пројекат је имао другачији циљ. Поред стандарних начина финансирања, Нордијски пројекат је рачунао и на добровољне прилоге, посебно из индустријских развијених држава.⁴⁹⁰ Добровољна давања у буџет УН важан су део финансирања организације. Велики број активности које се могу финансирати путем редовног буџета, финансирају се из добровољних буџетских средстава. Овом начину финансирања окренула се већина специјализованих агенција, посебно када је реч о финансирању активности као што су радионице, истраживачки пројекти и међувладини састанци. На овом месту треба истаћи и да шефови специјализованих агенција УН доста времена проводе у путу тражећи донације од потенцијалних држава донора, уместо да време посвећују обављању менаџерских активности.⁴⁹¹

Треба поменути и једну новију, иновативну иницијативу као интересантну. УН су, током 2020. године, покренуле глобални разговор поводом обележавања 75. годишњице. Иновативним и мало другачијим приступом, путем анкета и дијалога, људи из свих држава чланица и свих области живота питани су о тренутним изазовима, глобалним опасностима различитих врста и начинима на који се светска

⁴⁹⁰ Detaljnije videti kod: *Ibidem*, pp. 50–54.

⁴⁹¹ South Centre, *For a Strong and Democratic United Nations. A South Perspective on UN Reform*, op. cit., pp. 86–88.

организација може ухватити у коштац са свим тим изазовима.⁴⁹² Као посебно забрињавајуће, испитаници су истакли тада актуелну пандемију Ковид-19, климатске кризе, дугогодишње сукобе, геополитичке тензије, друштвене немире, пораст броја становништва и промене које изазива развој дигиталних технологија. У овој иницијативи, названој УН75, учествовало је преко милион људи и хиљаде организација. Њихови ставови су важан извор информација за УН, пресек стања глобалног мишљења у овом турбулентном времену.⁴⁹³ На основу идентификованих проблема, УН имају прилику да активности усмере тако да крајњи корисници организације, појединци, буду задовољни.

Идеја за реформу УН не мањка. Свака држава чланица има своју визију и мноштво области функционисања УН које треба поправити. Државе глобалног Југа сматрају равнотежу Генералне скупштине и Савета безбедности најважнијим реформским задатком УН. Савет безбедности треба да се украти, да буде више демократичан, док, с друге стране, Генералној скупштини треба више самосталности. Пожељно је да улога Генералне скупштине буде конкретнија када је реч о међународном миру и безбедности и мировним операцијама. За државе глобалног Југа, кључ ефикаснијег функционисања УН је равнотежа између два главна органа – Генералне скупштине и Савета безбедности.⁴⁹⁴

Постоји и круг држава које се залажу за финансијску реформу организације и јачање њене економске улоге. Чињеница је да је одржавање мира и безбедности бацило у сенку део УН који се односи на развој међународне економске сарадње.

Скоро све државе (осим можда актуелних сталних чланица) имају став поводом Савета безбедности. Као проблематично се јавља право вета, својство сталних чланица овог органа, нетранспарентне методе рада. Већ деценијама се говори о потреби проширења овог органа,

⁴⁹² О иницијативи UN75 детаљније видети на: UN75, 2020 and Beyond, Shaping our Future Together. Dostupno na: <https://un75.online/>, 29. 1. 2025.

⁴⁹³ Rezultati inicijative UN75: Shaping our future together: key findings of UN75 survey and dialogues, United Nations, New York, January 2021, pp. 19–70. Dostupno na: https://un75.online/wp-content/uploads/2021/01/UN75_final_report_ShapingOurFutureTogether2.pdf, 29. 1. 2025.

⁴⁹⁴ South Centre, *For a Strong and Democratic United Nations. A South Perspective on UN Reform*, op. cit., pp. 145–149.

многе државе годинама лобирају, воде кампање и покушавају да докажу међународној заједници да баш оне имају капацитет да постану сталне чланице Савета безбедности. У овој трци су најгласније Јапан, Немачка, Бразил, а истичу се и Јужна Африка и Нигерија.⁴⁹⁵

Полемике се воде око питања одрживог развоја, како постићи циљеве одрживог развоја, да ли је тако нешто било потребно УН. Упире се прстом у улогу УН у одржавању међународног мира и безбедности, указује се на све пропусте које је организација учинила и које и даље чини. Правила међународног права нису иста за све, што оставља горак укус код великог броја чланова УН, укључујући и Републику Србију. На основу ставова држава чланица може се извести закључак да постоји најмање три основа за промену и побољшање УН. Први основ подразумева измену политичких органа УН – Савета безбедности, Генералне скупштине, ЕКОСОЦ-а, Савета за људска права и слично. Други основ је административна реформа – која се односи на Секретаријат, именовање високих званичника, финансирање организације, спровођење оперативних активности итд. Трећи аспект реформе односи се на улогу УН у глобалном односу, њен однос са другим актерима и њену репутацију у међународној заједници.

УН нису склоне драстичним променама. Систем је навикао да се прилагођава насталим околностима, али није показао вољу за променом из корена. Ово не значи да се систем УН никако не мења. На пример, 2005. године су основани Савет за људска права, Комисија за изградњу мира и успостављена је доктрина одговорности за заштиту (*responsibility to protect*). Динамична је била и 2020. година када су формиране UN Women и процеси који би развили циљеве одрживог развоја, Париски климатски споразум и Уговор о забрани нуклеарног оружја. И поред екстремно спорих промена „свет није дозволио могућност да УН пропадне“ јер „егзистенцијални ризици од климатске катастрофе или трећи светски рат може се успешно ублажити само путем ефикасних УН“.⁴⁹⁶

Различити теоријски правци имају различито виђење будућности УН. Идеалисти сматрају да је само оснивање УН велико цивилизацијско достигнуће, један корак напред ка светском парламенту. Идеалисти

⁴⁹⁵ Detaljnije videti kod: Duško Dimitrijević, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009, str. 199–203.

⁴⁹⁶ Fred Carver, *Renewing the UN system Taking stock after 75 years*, United Nations Association UK, London, 2021, p. 8.

посматрају будућност веома ружичасто – као свет у коме ће постојати економска равнотежа између региона, између градова и руралних подручја и између полова. У оваквом виђењу будућности нације постепено нестају, а идентитет појединца се преобликује око мање сентименталних основа (у односу на садашње верске, националне, расне, територијалне поделе). У оваквој визији будућности, УН би биле неки гарант мултилатералне сарадње и организација која штити општа заједничка добра. УН би се побринуле за поштовање људских права на глобалном нивоу, да државе следе либералне моделе економског раста и да се поштују територијалне границе.⁴⁹⁷ С друге стране, са реалистичке тачке гледишта, Уједињеним нацијама доминира једна група држава која целој организацији, а самим тим и целом свету, намеће своје вредности и своја виђења међународног права и међународних политичких токова. Правила међународног права су оштрија за једне државе, а знатно лабавија или се уопште не примењују на друге државе. Тако су, на пример, основани *ad hoc* међународни кривични судови за бившу Југославију и Руанду, а многи други озбиљни сукоби прошли су некажњено. Реалисти виде будућност УН као доминацију јачега. Држава која буде била најмоћнија наметаће своје ставове и политику остатку света преко УН. У оваквој визији будућности, УН ће бити средство притиска доминантне силе у постизању њој важних војних, стратешких и економских питања.⁴⁹⁸

Структурни функционализам посматра оснивање УН као резултат потребе. Свету је у одређеном тренутку била потребна организација која ће зауставити даља ратна разарања и омогућити међународну сарадњу. У једном периоду УН су изванредно испуњавала поверене задатке. Завршетком Хладног рата, УН су се вратиле на почетак и дошле у ситуацију да се питају која им је даља сврха. Окончање Хладног рата био је велики историјски догађај који је УН вратио на неки нови почетак, односно дао им је прилику да почну изнова. Резултати УН у будућности, према структурном функционализму, зависиће од низа фактора попут стања светске геополитике, моћи великих сила, економског раста и развоја, технолошког напретка итд. Завршетком Хладног рата свет више није биполаран. У мултиполарном свету УН

⁴⁹⁷ Detaljnije videti kod: Sohail Tahir Inayatullah, The futures of the United Nations and the World System, in: Sohail Tahir Inayatullah (ed), *Global Transformations and World Futures – Volume 2*, Unesco-Eolss, 2009, pp. 70–87, p. 72.

⁴⁹⁸ *Ibidem*, p. 74.

треба да се посвете заштити међународног мира и безбедности, али и да се полако окрећу ка позицији светске владе и раду на питањима развоја, заштите животне средине, људских права. Када је реч о оваквим питањима, УН треба да буде глобални координатор који ће се позабавити питањима која су превише захтевна и комплексна за решавање у оквиру појединачне државе.⁴⁹⁹

5.2. Пакт за будућност – нова нада за будућност УН?

На почетку друге деценије 21. века УН се суочавају са новим изазовима. Пандемија Ковид-19 била је један од таквих догађаја. Крајем 2019. године нико није могао да замисли здравствену катастрофу која ће променити животе целокупног човечанства. Рат Русије и Украјине био је још један од великих догађаја, као и по ко зна који пут обновљени сукоб Израела и Палестине. УН нису имале адекватне одговоре на ове три велике кризе.

Велики догађаји захтевају и иновативна решења. Светска организација је свесна да мора да учини нешто, да измени, прилагоди ток свог деловања како би остала релевантан фактор у међународној политици. Из тог разлога, Генерална скупштина је 22. септембра 2024. године усвојила Пакт за будућност, амбициозан план који има задатак да УН учини релевантнијим, ефикаснијим и спремнијим за 21. век. Пакт је усвојен у оквиру дводневног Самита за будућност. Самит је окупио више од 4.000 појединаца, укључујући шефове држава и влада, посматраче, међународне организације, систем УН и невладине организације. Формалном делу Самита претходили су Дани акције (20–21. септембар) који су привукли више од 7.000 појединаца који представљају све сегменте друштва. Дани акције су донели и обећања од 1,05 милијарди америчких долара за унапређење дигиталне инклузије.⁵⁰⁰

Пакт за будућност укључује и два додатна документа – „Глобални дигитални споразум“, који се бави питањима интернета, дигитализације и вештачке интелигенције, и „Декларацију о будућим

⁴⁹⁹ *Ibidem*, p. 72–73.

⁵⁰⁰ Уједињене нације Србија, Уједињене нације усвајају револуционарни Пакт за будућност како би трансформисале глобално управљање, 22. септембар 2024. Доступно на: <https://serbia.un.org/sr/279388-ujedinjene-nacije-ustvajaju-revolucionarni-pakt-za-budu-kako-bi-transformisale-globalno>, 25. 1. 2024.

генерацијама“, која се фокусира на развој норми националног и међународног права у корист генерација које долазе. Утицај нових технологија и вештачке интелигенције високо је на дневном реду Антонија Гутереша, генералног секретара Уједињених нација, који сматра да вештачка интелигенција, доступност интернета и биотехнологија имају потенцијал да убрзају напредак ка Циљевима одрживог развоја. Генерални секретар је од 2018. године покренуо бројне панеле и иницијативе које се баве вештачком интелигенцијом. Поједине специјализоване агенције, попут УНЕСКА, УНИЦЕФА, Међународне организације рада, Програма Уједињених нација за развој раде на развоју смерница, принципа и етичких оквира за примену вештачке интелигенције у областима у којима се баве. Питање вештачке интелигенције можемо у будућности очекивати високо на агенди УН. Теоретичари сматрају да „улога Уједињених нација остаје незаменљива по питању координације истински глобалних напора ка изградњи одрживог регулаторног оквира за вештачку интелигенцију и промовисања њеног позитивног утицаја у светском друштву“.⁵⁰¹

Усвајањем Пакта за будућност, УН верују да постоји пут ка светлијој будућности за цело човечанство и да овим документом светска организација тежи свету који је сигуран, миран, праведан, једнак, инклузиван, одржив и просперитетан, свету у коме су загарантовани благостање, сигурност и достојанство и здрава планета.⁵⁰² Истиче се посвећеност међународној сарадњи заснованој на поштовању међународног права. Савремени изазови су међусобно дубоко повезани и њихово решавање превазилази капацитет сваке појединачне државе.⁵⁰³

Одредбе Пакта за будућност су кулминација вишегодишњег процеса прилагођавања међународне сарадње реалностима данашњице и изазовима сутрашњице. У питању је широк међународни споразум који регулише потпуно нове области, али и питања у вези којих сагласност није била могућа дуги низ година. Пакт има за циљ да УН учини

⁵⁰¹ Драгана Дабић, Предлози за успостављање регулаторног оквира вештачке интелигенције на међународном плану, у: Тематски зборник радова / *Међународни научни скуп Динамика савременог правног поретка*, Универзитет у Приштини, Правни факултет; Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Институт за упоредно право, Косовска Митровица; Београд, 2024, стр. 171–188, стр. 178.

⁵⁰² United Nations General Assembly, A/79/L.2, The Pact for the Future, 20. September 2024. Dostupno na: <https://www.un.org/pga/wp-content/uploads/sites/109/2024/09/The-Pact-for-the-Future-final.pdf>, 12. 2. 2024.

⁵⁰³ *Ibidem*

ефикаснијим и спремнијим за остварење резултата у свету који се драматично променио од момента њиховог оснивања. Идеја целокупног Пакта за будућност је да не можемо створити будућност која одговара нашим потомцима са системом који су изградили наши преци.

Пакт за будућност треба да донесе наду у обнову мултилатерализма. Уједињене нације почивају на три стуба – то су одрживи развој, мир и безбедност и људска права. Остваривање ових циљева је задатак УН за будућност. Пакт подсећа на обећање УН да ће заштитити наредне генерације од пошаста рата. У складу с тим, УН позивају на придржавање правила међународног права, укључујући Повељу и њене механизме, као и на употребу дипломатије, решавање спорова мирним путем, уздржавање од претње или употребе силе или аката агресије, поштовање суверенитета и територијалног интегритета, поштовање принципа политичке независности и самоопредељења, као и јачање одговорности и окончање некажњивости.⁵⁰⁴

Пакт за будућност анализира неколико области у којима делују УН – циљеве одрживог развоја, међународни мир и безбедност, правце реформе УН, трансформацију глобалног управљања, науку, технологију, иновације и дигиталну сарадњу, као и питања младих и будућих генерација.

5.2.1. Циљеви одрживог развоја

Један део документа фокусиран је на циљеве одрживог развоја. Истиче се да се организација 2015. године обавезала на испуњење циљева одрживог развоја, али да тај задатак није текао очекиваном брзином. Пандемија Ковид-19 и њен утицај на сваки од циљева одрживог развоја показали су да здравствена криза брзо прераста у социо-економску кризу и оставља последице.⁵⁰⁵ Сиromaштво, глад и неједнакост су порасли. Људска права су угрожена, а планета се суочава са климатским променама, губитком биодиверзитета, десертификацијом, загађењем и другим еколошким изазовима. Реафирмише се значај одрживог развоја, Агенде 2030, као и веза људских права и одрживог развоја, а посебно родна равноправност и оснажење свих девојчица и жена. Оживљавање

⁵⁰⁴ *Ibidem*

⁵⁰⁵ Sanja Jelisavac Trošić, Aleksandra Tošović-Stevanović, and Zakia Benhida, Challenges of Sustainable Development and Implementation of the Sustainable Development Goals of Serbia and the Countries in the Region, *International Review*, No. 1-2, 2023, pp. 79-89, p. 86.

мултилатералног система треба да буде од користи свим људима, јер су људи, народ, главни циљ деловања УН. Када је реч о реализацији циљева одрживог развоја, УН се обавезују да ће:

- предузети смеле, амбициозне, убрзане, праведне и трансформативне акције за спровођење Агенде 2030;
- поставити искорење сиромаштва као централни део остваривања Агенде 2030;
- окончати глад, елиминисати несигурност хране и све облике потхрањености;
- елиминисати јаз у финансирању циљева одрживог развоја у земљама у развоју;
- инвестирати у људски капитал како би се окончало сиромаштво, а порасло међусобно поверење и друштвена кохезија;
- изградити мирна, праведна и инклузивна друштва, обезбедити приступ правди и изградити ефикасне, одговорне и инклузивне институције на свим нивоима и подржавати даљи развој људских права и основних слобода;
- постићи полну једнакост и оснажити жене и девојчице;
- унапредити и повећати активности у борби против климатских промена и предузети мере у циљу заштите природе;
- радити на развоју културе и спорта као важних компоненти одрживог развоја.⁵⁰⁶

Треба истаћи једну важну чињеницу када је реч о овом делу Пакта за будућност. Читајући одредбе Пакта јасно се стиче утисак да организација у први план ставља народ, људе, појединце. УН су основане како би сачувале будуће генерације од ужаса рата. Најважнији корисници УН су људи. Кроз деценије функционисања организације, ово правило се помало и изгубило. У први план су доспеле државе и њихови интереси, међудржавна надмудривања и игре моћи. Све то се дешавало преко кичме многих народа чија су сва људска права била озбиљно угрожавана.

Пакт за будућност даје наду о враћању потреба народа у фокус светске организације. Крајњи корисници одржавања међународног мира и безбедности су људи. Посебно је похвално истаћи жељу УН да ради на даљем развоју права жена и деце и остварењу родне

⁵⁰⁶ The Pact for the future, Actions 1–10.

равноправности. Према одредбама Пакта за будућност, УН планирају да предузму акције за искорењивање свих облика насиља и узнемиравања над свим женама и девојчицама, укључујући сексуално и родно засновано насиље, предузимају реформске кораке како би се женама дала једнака права на економске ресурсе, као и приступ власништву и контролу над земљиштем и другим облицима својине, финансијским услугама, као и за обезбеђивање универзалног приступа сексуалном и репродуктивном здрављу и репродуктивним правима.⁵⁰⁷

Заштита народа је главни фокус и када је реч о климатским променама. Светска организација упозорава на штетне последице ове појаве, посебно за државе у развоју. Потврђује се одлучност организације да поштује одредбе Париског споразума и да одржи пораст глобалне просечне температуре знатно испод 2°C изнад преиндустријског нивоа и да настави са напорима да се пораст ограничи на 1,5°C, препознајући да би то значајно смањило ризике и утицаје климатских промена. УН и државе чланице, узимајући у обзир Париски споразум и њихове различите националне приступе, треба да убрзају глобалне напоре ка енергетским системима са нето нултом емисијом, коришћењем горива са нултим и ниским садржајем угљеника пре или око средине века. Апелује се на прелазак са фосилних горива у енергетским системима како би се постигла нето нула до 2050. године; развој технологија са нултом и нском емисијом укључујући, између осталог, обновљиве изворе енергије; убрзање и значајно смањење емисије не-угљен-диоксида на глобалном нивоу (посебно емисије метана) до 2030. године. Неопходно је стимулисати међународну сарадњу како би се могли остварити ефикасни резултати борбе против климатских промена. Финансије, изградња капацитета и трансфер технологије од кључне су важности за климатске акције.⁵⁰⁸ Циљ овог дела Пакта за будућност је очување, обнова и одрживо коришћење екосистема и природних ресурса наше планете како би се омогућило благостање и здраво окружење за садашње и будуће генерације.

Човечанство треба да живи у складу са природом, па у складу с тим, светска организација треба да повећа број пројеката и активности у погледу пораста нивоа мора, губитка биодиверзитета, загађења, несташице воде, поплава, дезертификације, деградације земљишта, суше, крчење шума и пешчаних олуја. У складу с тим, УН и државе

⁵⁰⁷ *Ibidem*, Action 8.

⁵⁰⁸ *Ibidem*, Action 9.

чланице треба да промовишу одрживу потрошњу и моделе производње, као и одрживе стилове живота. Велики број питања из области животне средине је транснационалног карактера, што значи да за њихово ефикасно и трајно решење није довољна једнострана акција државе, него међународна сарадња. УН снажно подстичу решавање глобалних еколошких изазова јачањем међународне сарадње и спровођењем и поштовањем мултилатералних еколошких споразума.⁵⁰⁹

5.2.2. Међународни мир и безбедност

Какви су будући планови УН када је реч о међународном миру и безбедности? Глобални безбедносни пејзаж пролази кроз дубоку трансформацију. Већ деценијама су присутне различите претње међународном миру и безбедности, кршења циљева и принципа Повеље, као и растући ризици од нуклеарног рата који представља егзистенцијалну претњу човечанству. У Пакту за будућност, УН истичу да остају посвећене успостављању праведног и трајног мира и деловању у складу са принципима међународног права, укључујући одредбе Повеље УН. Светска организација истиче значај *Декларације о принципима међународног права о пријатељским односима* и сарадњи међу државама у складу са Повељом Уједињених нација, те позива на поштовање суверене равноправности и једнакости свих држава чланица и уздржавања од претње или употребе силе против територијалног интегритета или политичке независности било које чланице. Сви међународни спорови морају се решавати мирним средствима. Пре свега, организација мора да ради на превенцији сукоба. Дакле, неопходно је заштитити људска права. То подразумева рад на развоју културе мира, инклузије, толеранције и мирне коегзистенције, искорењивање верске дискриминације, сузбијање расизма, расне дискриминације и ксенофобије у свим њиховим манифестацијама, и суочавање са изазовима за опстанак, живот и достојанство свих људи. Уколико сви ови напори не дају одговарајуће резултате и спорна ситуација настане, организација треба да се позабави покретачима и основним узроцима оружаних сукоба, насиља, нестабилности.⁵¹⁰

Заштита цивилног становништва је најважнији задатак УН када је реч о оружаним сукобима. Геноцид, злочини против човечности, ратни

⁵⁰⁹ *Ibidem*, Action 10.

⁵¹⁰ Videti detaljnije: *Ibidem*, Action 13.

злочини, укључујући намерне нападе на цивиле и цивилну инфраструктуру, забрањени су међународним правом. УН потврђују посвећеност обавезама према међународном праву, укључујући међународно хуманитарно право, међународно право људских права и међународно избегличко право. У складу са свим тим предусловима, УН се обавезују да ће:

- предузети конкретне и практичне мере за заштиту свих цивила у оружаном сукобу;
- убрзати спровођење обавеза везаних за права и положај деце у оружаним сукобима;
- спречити употребу експлозивног оружја у насељеним подручјима од кога се може очекивати да изазове штету цивилима или цивилним објектима, укључујући школе, медицинске установе и богомоље;
- омогућити безбедан, брз и несметан приступ хуманитарне помоћи и да ће у потпуности поштовати принципе хуманости, неутралности, непристрасности и независности;
- поштовати и штитити хуманитарно особље и особље Уједињених нација, као и домаће и локално регрутовано особље, њихове објекте, опрему, транспорт и залихе;
- заштитити новинаре, медијске професионалце и медијско особље;
- повећати напоре како би се обезбедила одговорност за кршење међународног хуманитарног права и одговорност за најтеже злочине – геноцид, ратне злочине, злочине против човечности и друге злочине и тешка кршења, попут изгладњивања цивила и родно заснованог насиља, укључујући сексуално насиље.⁵¹¹

Свесна ситуације у којој се налази, светска организација жели да оживи и реafirмише превентивну дипломатију. Инсистира се на посвећивању пажње раном упозоравању, спровођењу мера за изградњу поверења и смањење тензија, као и употребу дипломатије и посредовања за ублажавање тензија у ситуацијама које могу представљати претњу међународном миру и безбедности. Важан задатак је на генералном секретару, који треба што је више могуће да искористи своју улогу у мирном решавању спорова. Регионалним и субрегионалним организацијама такође се препоручује да се што више укључе у мирно решавање спорова.⁵¹²

⁵¹¹ *Ibidem*, Action 14.

⁵¹² *Ibidem*, Action 16.

У оквиру дела који се односи на међународни мир и безбедност, пажња се посвећује и улози жена. Жене треба да буду присутне на свим нивоима у процесу доношења одлука које се односе на међународни мир и безбедност, укључујући превенцију и решавање сукоба, посредовање и мировне операције. Најопштрије се осуђује повећан ниво свих облика насиља над женама и девојчицама у случајевима оружаних сукоба, постконфликтних стања и хуманитарних ванредних ситуација. Под притиском НВО, УН и Савет безбедности почели су да предузимају активности које су везане за положај и улогу жена у одржавању међународног мира и безбедности. Захваљујући овим активностима, број жена је повећан у помоћним органима УН, мировним мисијама и преговарачким тимовима УН. Пакт за будућност наставља са развојем овакве политике и позитивном афирмацијом жена у области међународног мира и безбедности.⁵¹³

УН сматрају да је важна улога младих у одржавању и развоју међународног мира и безбедности, па се обавезује да предузме мере за повећање заступљености младих у доношењу одлука на свим нивоима у превенцији и решавању сукоба, како на међународном тако и на регионалном и националним нивоима.⁵¹⁴

Мировне операције суочавају се са све сложенијим изазовима и хитно треба да се прилагоде, а могу успети само када имају адекватно финансирање. У овом случају је важно побољшати сарадњу између УН и регионалних и субрегионалних организација, посебно Афричке уније. Од генералног секретара се захтева да изврши ревизију будућег деловања свих облика мировних операција УН, узимајући у обзир научене лекције из претходних и текућих реформских процеса. То је начин да се обезбеде стратешке и акционе препоруке за ефикасније функционисање мировних операција, које ће размотрити државе чланице. Генерални секретар има задатак да сазива редовне састанке на високом нивоу са релевантним регионалним организацијама о питањима која се односе на мировне операције, изградњу мира и сукобе.⁵¹⁵

УН објављују битку тероризму, наводећи да се тероризам и насилни екстремизам не могу повезивати ни са једном религијом, цивилизацијом или етничком групом. Светска организација је одлучна

⁵¹³ *Ibidem*, Action 19.

⁵¹⁴ *Ibidem*, Action 20

⁵¹⁵ *Ibidem*, Action 21.

да удвостручи напоре и да се суочи са условима који погодују ширењу тероризма, започне борбу против тероризма и ојача целокупан систем УН који се бави тим питањем. УН покрећу активности усмерене на решавање претњи које са собом доноси злоупотреба нових дигиталних технологија у терористичке сврхе. У борби против тероризма неопходно је побољшати координацију и сарадњу између УН, релевантних регионалних и субрегионалних организација, као и националних држава. Предвиђају се и напори за борбу против транснационалног организованог криминала и истичу напори организације у изради нацрта Конвенције против сајбер криминала.⁵¹⁶ Треба истаћи да на овом пољу већ има успеха, с обзиром на то да је Генерална скупштина крајем 2024. године усвојила Конвенцију против сајбер криминала.⁵¹⁷

Када је реч о нуклеарном наоружању, УН су спремне да уложе све напоре да спрече опасност од таквог рата. Неотуђиво право свих држава је да развијају истраживање, производњу и коришћење нуклеарне енергије за мирољубиве сврхе, у складу са њиховим одговарајућим обавезама. Међутим, нуклеарна енергија се не сме користити у било какве друге сврхе осим мирнодопских. УН су одлучне да се посвете циљу потпуне елиминације нуклеарног оружја. С тим циљем, светска организација ће настојати да убрза имплементацију одговарајућих обавеза у погледу нуклеарног разоружања и његовог неширења, како би дошло до унапређења међународног мира и безбедности и стварања света без нуклеарног оружја.⁵¹⁸ УН се позивају на потпуно поштовање и спровођење релевантних уговора и оштро забрањује употребу хемијског и биолошког оружја од стране било кога, било где и под било којим околностима. Између осталог, потребно је ојачати улогу УН у области разоружања, ојачати мере за спречавање набавке оружја за масовно уништење од стране недржавних актера, развити правно обавезујуће мере против развоја, производње, стицања, трансфера, складиштења, задржавања и употребе биолошких агенаса и токсина

⁵¹⁶ Detljinje videti: *Ibidem*, Action 23–24.

⁵¹⁷ Celokupan tekst Konvencije dostupan na: United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 24 December 2024 79/243. United Nations Convention against Cybercrime; Strengthening International Cooperation for Combating Certain Crimes Committed by Means of Information and Communications Technology Systems and for the Sharing of Evidence in Electronic Form of Serious Crimes. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/426/74/pdf/n2442674.pdf>, 14. 2. 2025.

⁵¹⁸ The Pact for the future, Action 25.

као оружја, те тежити свету без хемијског и биолошког оружја. Неопходно је осигурати да сви који су одговорни за употребу таквог оружја сnose одговорност.⁵¹⁹

Нове технологије помажу човечанству, али могу бити и озбиљна потенцијална претња по међународни мир и безбедност. Неопходно је унапредити даље мере како би се спречила трка у наоружању у свемиру; унапредити међународну сарадњу како би се премостиле дигиталне поделе и омогућило свим државама да безбедно користе предности дигиталних технологија; наставити са проценом постојећих и потенцијалних ризика повезаних са употребом вештачке интелигенције у војне сврхе. Од генералног секретара се захтева да настави да информише државе чланице о новим технологијама путем својих извештаја о тренутном развоју науке и технологије и њиховом потенцијалном утицају на питања међународне безбедности и разоружања.⁵²⁰

5.2.3. Редформа Уједињених нација – трансформација глобалног управљања

УН су постигле много добрих резултата за осамдесет година функционисања. С друге стране, сведоци смо и оне друге, мање лепе стране функционисања УН. Ову страну сачињавају закон јачега, превелика моћ сталних чланица Савета безбедности и деградирање правила међународног права. Много пута у историји УН показало се да једна правила важе за мале, а друга за велике. У наредном периоду УН морају бити поузданије и ефикасније како би повратиле поверење међународне заједнице. Пакт за будућност фокусира се и на исправљање недостатака УН изнутра, кроз јачање институционалне структуре. Ово подразумева преиспитивање улоге, надлежности и међусобног односа главних органа.

Како УН виде улогу Савета безбедности у будућности? Пакт за будућност предвиђа да Савет безбедности треба да буде репрезентативнији, инклузивнији, транспарентнији, ефикаснији и одговорнији. Један од приоритета је исправљање историјске неправде против Африке и побољшање заступљености недовољно заступљених региона и група, као што су Азијско-пацифички регион и регион

⁵¹⁹ *Ibidem*, Action 26.

⁵²⁰ *Ibidem*, Action 27.

Латинске Америке и Кариба. У складу с тим, предвиђа се да Савет безбедности треба проширити како би рефлектовао реалности савременог чланства. Проширени Савет безбедности мора да буде репрезентативан и ефикасан. Током осам деценија деловања УН бројне критике су изнете на рачун метода рада овог органа. Методе рада треба побољшати и унапредити како би се обезбедило инклузивно, транспарентно, ефикасно, демократско и одговорно функционисање проширеног Савета безбедности. Наравно, када је реч о овом органу, само од себе намеће се питање вета. То је кључни елемент реформе Савета безбедности. Још увек није довољно јасно на који начин вето треба прилагодити захтевима 21. века. Да ли вето треба укинути у потпуности или треба интензивирати разговоре о ограничавању његовог обима и употребе?⁵²¹

Како би УН биле ефикасније за ново доба, Савет безбедности треба „припитомити“, те размотрити његову улогу у одржавању међународног мира и безбедности, као и његов однос са другим органима. Истиче се да је Савет безбедности орган примарно задужен за одржавање међународног мира и безбедности и да треба подржати његове кредибилне, благовремене и одлучне акције у вршењу те одговорности. Савет безбедности треба да уложи још напора како би преиспитао и унапредио своје методе рада, укључујући и јачање сарадње и комуникације са Генералном скупштином и њеним помоћним телима, као и са ЕКОСОЦ-ом и регионалним и субрегионалним органима, имајући у виду одредбе резолуција Генералне скупштине 377А(В) („Уједињавање за мир“) и 76/262 („Иницијатива за вето“). Неопходно је побољшати учешће и приступ раду Савета безбедности и његових помоћних органа за све чланове Генералне скупштине, како би се повећала његова одговорност према чланству и транспарентност његовог рада.⁵²²

Пакт за будућност подржава ревитализацију рада Генералне скупштине. Међутим, овом органу није посвећено баш много простора у Пакту. Потврђује се њена централна позиција као главног органа дискусије, доносиоца политике и најважнијег представничког органа УН. У будућности је неопходно даље унапредити њену улогу и надлежност за решавање глобалних изазова, у складу са Повелом. Треба унапредити и начине на које Генерална скупштина може

⁵²¹ Detaljnije videti: *Ibidem*, Action 39-40.

⁵²² *Ibidem*, Action 41.

допринети одржавању међународног мира и безбедности, а наглашава се и њен значај и потреба за конкретнијом улогом у процесу избора генералног секретара.⁵²³

Када је реч о Економском и социјалном савету, препознаје се његова улога и значај у постизању циљева одрживог развоја. Овај орган је главни орган координације, ревизије политике, политичког дијалога и препоруке о питањима економског и социјалног развоја, те је као такав идеалан за постизање уравнотежене интеграције три димензије одрживог развоја и подршке имплементацији Агенде 2030. Неопходно је наставити са јачањем сарадње између овог органа, Комисије за изградњу мира и међународних финансијских институција, у складу са њиховим задужењима. Поред тога, треба омогућити и инклузивније ангажовање невладиних организација које су стекле консултативни статус и подржати Омладински форум ЕКОСОЦ-а када је реч о унапређењу ангажовања младих. Истичу се и потенцијали ЕКОСОЦ-а у унапређењу положаја жена и девојчица и развоја њихових права.⁵²⁴

Организација УН треба да ојача сопствени систем. На овај начин треба да поврати изгубљено поверење међународне заједнице и наметне се као нови-стари поуздани партнер. Систем УН треба да постане ефикасан и утицајан, а деловање организације треба да има смисла. Организација не сме само теоретисати, без стварних ефеката. Ефекти рада УН морају бити видљивији. Неки од начина на који се то може постићи јесу јачање способности организације у иновацијама, аналитици података, дигиталној трансформацији, стратешком предвиђању и остваривању подршке државама чланицама. Организација треба да постане инклузивнија, па је неопходно осигурати и укључивање особа са инвалидитетом у рад организације и њених помоћних тела. Када је реч о процесима избора и именовања виших позиција и извршних шефова УН, треба водити рачуна о принципима транспарентности и инклузивности, те изборе и именовања спроводити у складу са чланом 101 Повеље УН посвећеном широј географској основи и равнотежи полова. Не треба да постоји монопол на вишим положајима у систему УН од стране држављана било које државе или групе држава.⁵²⁵

⁵²³ *Ibidem*, Action 42.

⁵²⁴ *Ibidem*, Action 43.

⁵²⁵ *Ibidem*, Action 45.

Одредбама Пакта за будућност УН остају посвећене развоју људских права. Активности УН усмерене су на све врсте људских права – грађанска, политичка, економска, социјална и културна, као и на право на развој. Сва људска права су универзална, недељива, међусобно повезана и морају бити третирана на једнак начин. Циљеви одрживог развоја су уско повезани са људским правима и настоје да допринесу њиховом остварењу. Унапређење и заштита људских права није искључиви задатак УН. У ову тему укључени су и многи други актери као што су националне државе, регионалне организације, невладине организације, групе и националне институције за људска права. Све групе које се баве развојем и заштитом људских права морају бити заштићене од било ког облика застрашивања и одмазде, како онлајн тако и офлајн. Јачањем људских права УН јачају и сопствене способности да одговоре на постојеће и нове изазове. Од генералног секретара се тражи да сачини процену о повећаном финансирању механизма УН за људска права, како би се омогућио њихов ефикаснији одговор на изазове. Систем људских права УН болује од бољке недовољно добре организованости, па некада може доћи и до преклапања надлежности. Како би се овакве ситуације избегле, неопходно је побољшати координацију и сарадњу између субјеката Уједињених нација који раде на људским правима и избегавати дуплирање активности. Канцеларија високог комесара за људска права треба да буде отворенија и доступнија за сарадњу свим другим органима УН задуженим развој и заштиту људских права.⁵²⁶

Део Пакта за будућност посвећен је међународној финансијској архитектури и њеном јачању. Репформа међународне финансијске архитектуре је важан корак ка изградњи већег поверења у мултилатерални систем. Из тог разлога, међународна финансијска архитектура треба да постане ефикаснија, праведнија и да има капацитете одговора на изазове са којима се суочавају земље у развоју. У центру реформе међународне финансијске архитектуре треба да буде Агенда 2030 и искорењивање сиромаштва у свим његовим облицима и димензијама. Постоји неколико аспеката међународне финансијске архитектуре које треба реформисати и побољшати. Пакт за будућност предвиђа да је неопходно:

- убрзати реформу међународне финансијске архитектуре како би се ојачао глас и повећала видљивост држава у развоју;

⁵²⁶ *Ibidem*, Action 46.

- убрзати реформу међународне финансијске архитектуре у циљу мобилисања додатног финансирања циљева одрживог развоја, одговора на потребе земаља у развоју и усмеравања финансирања оних којима је најпотребније;
- убрзати реформу међународне финансијске архитектуре како би државе могле да инвестирају у свој дугорочни развој;
- убрзати реформу међународне финансијске архитектуре како би се ојачао њен капацитет подршке државама у развоју током системских шокова;
- реформа међународне финансијске архитектуре како би се могли испунити сви изазови повезани са климатским променама.⁵²⁷

Последњих деценија сведоци смо већег броја глобалних шокова. Под појмом глобалног шока подразумевају се догађаји који имају озбиљне штетне последице по значајан део држава и глобалне популације. УН се не сналазе баш најбоље када је реч о одговору на овакве појаве. Одговор на сложене глобалне шокове захтева не само деловање УН него и сарадњу и координацију УН, међувладиних тела, специјализованих агенција, држава чланица и многих других актера. Организација УН има у плану да побољша свој одговор на глобалне шокове, ванредне ситуације и хитне ванредне ситуације кроз координацију са државама чланицама и свим другим релевантним актерима. У случају одговора на кризе не треба да постоји сукоб надлежности два или више органа УН ни дуплирање задужења.⁵²⁸

Подршка локалних и регионалних органа важна је када је реч о остваривању циљева Агенде 2023, па генерални секретар треба да испита механизме путем којих се таква врста сарадње може успоставити. У остварењу међународног мира и безбедности, заштити људских права и остварењу циљева одрживог развоја, УН рачунају на подршку и заједничке активности регионалних и субрегионалних организација.⁵²⁹

⁵²⁷ Детаљније видети: *Ibidem*, Action 47–52.

⁵²⁸ Детаљније: *Ibidem*, Action 52–54.

⁵²⁹ Детаљније: *Ibidem*, Action 54–55.

5.3. Глобални дигитални споразум

Интернет и дигиталне технологије нису појава новијег датума. Људи већ деценијама користе интернет и модерне технологије за обављање најразличитијих врста активности. За време пандемије Ковид-19 до изражаја су дошле све предности које са собом носи интернет. Пандемија је променила је начин на који се интернет може перципирати истичући да „интернет није само корисно средство“ него да може бити „једини механизам за уживање основних људских права.“⁵³⁰ Велики део људских активности се могао „пребацити“ у дигиталну сферу, па су модерне технологије омогућиле нормално обављање једог дела људских делатности за време пандемије. Захваљујући интернету, људи широм света су могли да раде и добијају информације, док су деца и ученици били у могућности да прате наставу.

УН су свесне потенцијала који доноси интернет, али и напредне нове технологије попут вештачке интелигенције. Интернет има велики потенцијал у развоју људских права, остварењу циљева одрживог развоја, олакшавању сарадње међу државама, развоју дигиталне економије итд. С друге стране, са собом носи и бројне опасности од злоупотреба и потенцијалног кршења људских права. Циљ УН је инклузивна, отворена, одржива, фер, безбедна и безбедна дигитална будућност за све. У дигиталном добу дошло је до промене у многим аспектима међународног деловања, економског и политичког управљања, друштвеног организовања, пословања итд. Овакво стање односа на глобалном нивоу „представља прилику за иницирање позитивних економских, политичких и друштвених промена у свету.“⁵³¹ Процес дигитализације, који је и један од најважнијих фактора за јачање економског раста, не остварује се једнако у свим деловима света.

Глобални дигитални споразум поставља принципе, обавезе и акције које УН предузимају како би се равномерно спровела дигитализација и остварила безбедна дигитална будућност. То подразумева:

⁵³⁰ Jelica Gordanić, The impact of the Covid-19 pandemic on the right to access the internet as a human right, in: Igor Milinković, Bojan Vlaški, (eds), *Izazovi i perspektive razvoja pravnih sistema u XXI vijeku (Challenges and Perspectives of the Development of Legal Systems in the XXI Century)*, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2022, pp. 169–184, p. 181.

⁵³¹ Ивана Дуњић, Дигитални самит Западног Балкана: ка делотворном управљању процесом дигитализације у региону, *Национални интерес*, година XX, vol. 49, бстарој 3/2024, стр. 133-157, стр. 135.

- окончање свих дигиталних подела и убрзање напретка кроз циљеве одрживог развоја;
- развој дигиталне економије;
- развој инклузивног, отвореног и безбедног дигиталног простора који поштује, штити и развија људска права;
- стварање одговорних и правичних приступа у процесу управљања подацима;
- међународно управљање вештачком интелигенцијом за добробит човечанства.⁵³²

Принципи дигиталне сарадње почивају на међународном праву, укључујући Повељу Уједињених нација, међународно право о људским правима и Агенду за одрживи развој. Остварење дигиталне будућности није једноставан задатак. За његово испуњење неопходна је сарадња свих врста актера – државе, приватног сектора, цивилног друштва, међународних организација, технолошке и академске заједнице, као и свих других заинтересованих страна. Дигитална будућност не сме се реализовати на уштрб људских права. Сва људска права - грађанска, политичка, економска, социјална и културна права и основне слободе морају се поштовати, штитити и развијати како на мрежи, тако и ван мреже. Дигиталне технологије имају потенцијал да развију и унапреде људска права, укључујући права детета, права особа са инвалидитетом и право на развој. Дигитална сарадња треба да оснажи жене и девојке, подстакне лидерство жена и допринесе елиминацији свих облика насиља, укључујући сексуално и родно засновано насиље.

Дигитална сарадња треба да развије повезаност. То подразумева глобалну покривеност интернетом, увођење интернета у најудаљенија подручја, као и предузимање мера како би се интернет увео у најважније објекте попут школа и болница. Имајући у виду да интернет технологије мењају свет, људи који их не користе практично су „неписмени“ и неспремни за 21. век. Циљ Глобалног дигиталног споразума је спровођење дигиталне писмености, вештина и капацитета. То подразумева учење основа интернета у школском програму, али и спровођење програма и курсева за дигитално описмењавање одраслих, као и мере преквалификације радника на чији посао утиче процес дигитализације.⁵³³ УН позивају на дигитална јавна добра и дигиталну

⁵³² The Pact for the Future, Annex I, Global Digital Compact, Objectives.

⁵³³ *Ibidem*, Digital literacy, skills and capacities (12–13).

инфраструктуру – развој софтвера отвореног кода, отворене податке, отворене моделе вештачке интелигенције, садржаје који се придржавају приватности и других важећих међународних закона, стандарда и најбољих пракси и не наносе штету.⁵³⁴

Одредбама Глобалног дигиталног споразума предвиђају се мере за унапређење дигиталне економије. То захтева транспарентно окружење које обухвата политичке, законске и регулаторне оквире који подржавају иновације, штите права потрошача, негују дигиталне таленте и вештине, промовишу фер конкуренцију и дигитално предузетништво, те повећавају поверење потрошача и поверење у дигиталну економију. На тај начин се, на међународном и националном нивоу, повећава продуктивност, олакшава развој е-трговине, побољшава конкурентност, подржавају инвестиције и трансфер дигиталних технологија под обострано договореним условима у земље у развоју.⁵³⁵

Одредбе Глобалног дигиталног споразума наглашавају важност поузданих информација. Само поуздане, тачне и релевантне информације могу да помогну УН у остварењу свих предвиђених циљева. Нетачне или недовољно тачне информације штете свима и имају негативан утицај на остваривање циљева одрживог развоја. Нове технологије изузетно су примамљиве за неистините информације и манипулације, па је неопходно предузети све неопходне мере како би манипулације информацијама биле минималне. УН апелују на технолошке компаније да пруже подршку у виду развијања софтвера и различитих механизма који могу да детектују непоуздане, неистините информације, као и говор мржње.⁵³⁶

Један од важних циљева Глобалног дигиталног споразума је заштита приватности и безбедност на интернету. Многи интернет сајтови и друштвене мреже, имају информације о активностима и преференцијама корисника интернета. Редовно се дешава да корисник истражује неки производ и готово одмах бива бомбардован рекламама или мејловима о том производу. Треба нагласити опасности и неугодности у случајевима интернет куповине која захтева информације

⁵³⁴ *Ibidem*, Digital public goods and digital public infrastructure (14–17).

⁵³⁵ *Ibidem*, Objective 2. Expanding inclusion in and benefits from the digital economy for all (18–21).

⁵³⁶ *Ibidem*, Information Integrity (33–36).

о кредитним картицама или личне податке попут места становања. Могућности за различите врсте злоупотреба су скоро па бесконачне. Одговорно управљање подацима од суштинског је значаја за унапређење циљева одрживог развоја, заштиту људских права, подстицање иновација и промовисање економског раста. Прикупљање, дељење и обрада података могу бити веома ризичне активности у одсуству ефикасне заштите личних података и норми приватности. Прекогранични токови података кључни су за дигиталну економију, али је неопходно да буду спроведени без злоупотреба и са међусобним поверењем. Међународно постављени стандарди се морају поштовати. Помоћ у овом процесу неопходна је од Статистичке комисије Уједињених нација, као и од Комисије УН за науку и технологију за развој.⁵³⁷

Један од велики циљева УН је развој вештачке интелигенције. Појам „вештачка интелигенција” подразумева систем машина које опонашају способност когнитивног мишљења. У питању је развој компјутерских система који могу обављати послове који углавном захтевају људски интелект. Неки од примера укључују способност визуелног препознавања, препознавање гласа, управљање ризиком и предвиђања, решавање проблема, превођење језика итд.⁵³⁸

Светска организација је задала себи задатак да процени потенцијални утицај, могућности и ризике система вештачке интелигенције на одрживи развој, благостање и права појединца. Вештачком интелигенцијом неопходно је управљати у јавном интересу и обезбедити да њена примена негује различите културе и језике, као и да подржава локално генерисане податке у корист развоја држава и заједница. Неопходна је међународна сарадња како би се омогућила координација и компатибилност нових оквира управљања вештачком интелигенцијом. Ово укључује међународну сарадњу за подршку земљама у развоју у изградњи капацитета вештачке интелигенције, као и напоре за решавање потенцијалних негативних утицаја дигиталних технологија на рад, запошљавање и животну средину. У оквиру Глобалног дигиталног споразума се планира успостављање мултидисциплинарног независног међународног научног панела о вештачкој интелигенцији, као и покретање Глобалног дијалога о управљању вештачком интелигенцијом. Како би наведене иницијативе

⁵³⁷ *Ibidem*, Data exchanges and standards (40–49).

⁵³⁸ Радослав Балтезаревих, *Нове технологије и глобална економија*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2025, стр. 33.

имале успеха, неопходно је избећи дуплирање посла и преклапање њихових надлежности и задатака са надлежностима других органа и тела који се баве сличним питањима.⁵³⁹

5.4. Декларација о будућим генерацијама

Важан део Пакта за будућност представља Декларација о будућим генерацијама. Имајући у виду одредбе Пакта за будућност и Глобалног дигиталног споразума, јасно је да су УН фокусиране на циљеве који се морају остварити у наредним деценијама. УН се питају: Каква је то будућност коју остављамо нашим потомцима? Да ли будућим генерацијама остављамо хаос, одсуство мира, загађену планету или неке лепше ствари? Декларација о будућим генерацијама се залаже за неки мало ведрији свет. Ово је први документ такве врсте посвећен младима, будућим генерацијама и њиховој улози у обликовању међународне политике. Усвајање Декларације о будућим генерацијама окарактерисано је као „корак вредан славља“, „кључни тренутак у међународној дипломатији“ и случај да се „по први пут толико држава на највишем политичком нивоу обавезало да ће у својој политици и доношењу одлука узети у обзир интересе будућих генерација“.⁵⁴⁰

Светска организација сматра да њено деловање, које би било од користи будућим генерацијама, треба да буде засновано на смерницама:

- одржавања међународног мира и безбедности, поштовања начела међународног права и одредби Повеље УН;
- остварења свих људских права и слобода, укључујући економска, социјална, културна, грађанска и политичка права, право на развој и одсуство било које врсте дискриминације;
- будућим генерацијама се мора обезбедити могућност напретка и постизања циљева одрживог развоја, укључујући елиминисање међугенерациског преноса сиромаштва и глади, неједнакости и

⁵³⁹ The Pact for the Future, Annex I, Global Digital Compact, Objective 5. Enhance international governance of artificial intelligence for the benefit of humanity, (50–63).

⁵⁴⁰ United Nations Regional Information Centre for Western Europe, “The Declaration on Future Generations is an absolute novelty” paving the way for a sustainable future, 27. 09. 2024. Dostupno na: <https://unric.org/en/the-declaration-on-future-generations-is-an-absolute-novelty-paving-the-way-for-a-sustainable-future/> 28. 03. 2025.

неправде, уз уважавање посебних изазова са којима се суочавају најугроженије државе;

- чиста, здрава и одржива животна средина у којој човек живи у складу са природом, као и повећање колективне акције за развој заштите животне средине;
- одговорна и етичка употребе науке, технологије и иновација, вођена принципима правичности и солидарности, као и неговање отвореног, правичног и инклузивног окружења за научни и технолошки развој и дигиталну сарадњу. Истовремено је неопходно смањивати научне, технолошке, иновацијске и дигиталне поделе између држава;
- остварење родне равноправности, оснаживање жена и девојчица и пуно уживање њихових људских права и основних слобода без дискриминације било које врсте;
- пуно и равноправно учешће особа са инвалидитетом садашњих и будућих генерација у друштву, укључујући могућност да буду активно укључене у процесе доношења одлука;
- елиминација расизма, расне дискриминације, ксенофобије и сродних нетолеранција, уз постизање расне једнакости и оснаживање свих људи;
- стварање инклузивног, транспарентног и ефикасног мултилатералног система.⁵⁴¹

Како би наведене смернице могле бити функционалне, УН морају без већих одлагања предузети конкретне мере. Те мере обухватају развој међународне стабилности, мира, безбедности, решавање сукоба и криза мирним путем, стварање мирних, инклузивних и праведних друштава, спровођење програма за постизање родне равноправности и елиминацију свих врста дискриминације жена и девојчица. Када је реч о људским правима, неопходно је остварити поштовање и очување културне разноликости и културног наслеђа, језика, система знања и традиције, уз неговање међукултурног и међурелигијског дијалога и заштиту права, културе и традиције аутохтоних народа. Будућим генерацијама је неопходно оставити и стабилно економско окружење и здраву животну средину. Са тим циљем, неопходно је предузети мере и стратегије за постизање инклузивног економског раста и одрживог

⁵⁴¹ The Pact for the Future, Annex II, Declaration on Future Generations, Guiding Principles (12–21).

развоја, безбедности хране и искорења сиромаштва. Стање планете Земље није добро у еколошком смислу. УН дају приоритет хитним акцијама за решавање проблема еколошких катастрофа и штетних последица климатских промена.⁵⁴²

Велике наде се полажу у нове технологије, укључујући интернет, процес дигитализације и употребу вештачке интелигенције. Све ове технике имају много предности и користи ако је њихова употреба у добру сврху. УН сматрају да, за добробит будућих генерација, треба елиминисати дигитални јаз, обезбедити глобалну покривеност интернета и повећати дигиталну писменост. Интернет даје велике могућности у погледу запошљавања, може побољшати права и квалитет живота особа са инвалидитетом, може помоћи приликом школовања и допринети развоју дигиталне економије. Све ове предности интернета треба да буду што боље искоришћене од стране човечанства.

Остварење циљева предвиђених Декларацијом о будућим генерацијама неће бити нимало лако. Неки од циљева и предвиђених мера су скоро па идеалистичког карактера. То је, између осталог, случај стабилним економским окружењем, здравом животном средином, инклузивним и правденим друштвима или одсуству свих врста дискриминације. Остваривање овако озбиљних циљева неће бити лак посао за УН. Из тог разлога, УН рачунају на ширу подршку. За остварење циљева предвиђених Декларацијом о будућим генерацијама УН рачунају на подршку свих врста актера – укључујући регионалне и међународне организације, цивилно друштво, академску заједницу, научне и технолошке компаније, мултинационалне компаније и приватни сектор. Остваривање неког бољег света за будуће генерације треба да буде резултат рада и подршке свих актера међународних односа, како држава, тако и међународних организација и недржавних актера.

Декларацијом се предвиђа и могућност успостављања специјалног изасланика за будуће генерације.⁵⁴³ У неком најопштијем смислу, задатак изасланика би подразумевао успостављање мера и механизма путем којих би се могли остварити циљеви предвиђени Декларацијом о будућим генерацијама. Још увек је нејасно на који начин би потенцијални изасланик вршио улогу и шта би тачно била његова овлашћења и задужења. Циљеви предвиђени наведеном Декларацијом

⁵⁴² Detaljnije videti: *Ibidem*, Commitments (22–34).

⁵⁴³ The Pact for the Future, Annex II, Declaration on Future Generations, Actions (43).

су комплексни, па за потенцијалног специјалног изасланика мора бити биран искусан дипломата који има постигнуте резултате, као и мотивацију и лидерство да набројане циљеве спроведе у дело. Треба истаћи да је, на иницијативу генералног секретара, 2023. године дошло до успостављања UN Futures Lab. Ова мрежа је посвећена будућим правцима деловања УН и проналаску дугорочних и ефикасних решења за актуелне проблеме.⁵⁴⁴ Мисија UN Futures Lab се највећим делом поклапа са циљевима Декларације за будућност. Можда би било добро решење да неко из ове мреже буде изабран за првог изасланика за будуће генерације.

5.5. Шта можемо очекивати од Пакта за будућност?

У тренуцима јубилеја или великих криза, УН усвајају правне акте којима најављују велика дела, велике промене, потребу за развојем, развој мултилатералне сарадње, значај сарадње са свим актерима – државним или недржавним. У великом броју случајева те велике изјаве и планови остану слово на папиру. УН су до сада имале прилику да поправе многе од недовољно добрих аспеката свог деловања. Тако нешто се није десило у значајнијој мери. Да ли ће бити другачије са Пактом за будућност?

Усвајање Пакта за будућност је можда последња прилика за УН да се тргну и да постану изнова релевантне на међународној сцени. Ситуација на глобалном нивоу је затегнута, али постоје индиције да ни будуће године неће бити лакше. Избор Доналда Трампа за председника САД прети да наруши односе САД и Европске уније. Решење украјинске кризе има потенцијал да наруши односе САД и ЕУ. Кина доживљава успон и постаје озбиљан такмац ЕУ када је реч о глобалном утицају и лидерству. Чини се да су се међународне тензије узбуркале и да је потребно једно јако тело које може решити или макар умирити непријатељства. То тело могу бити УН. Историјски гледано, за светску организацију ово је идеална прилика да покушају да поврате веру у мултилатерализам. Овај процес неће бити нимало лак, али је свакако вредан покушаја. Пакт за будућност је шанса за УН да се тргну и постану релевантни нови-стари актер на међународној сцени.

⁵⁴⁴ Детаљније видети на: UN Futures Lab Network, About us. Доступно на: <https://un-futureslab.org/about-us/> 28. 03. 2025.

Пакт за будућност представљен је медијима као „кулминација инклузивног, вишегодишњег процеса прилагођавања међународне сарадње реалностима садашњости и изазовима будућности“ и као „најшири међународни споразум у протеклих много година, који покрива потпуно нове области, као и питања о којима договор није био могућ деценијама“. ⁵⁴⁵ Пакт је пун великих идеја, великих циљева, лепих правних формулација.

Постоји велика (и реална) могућност да УН неће реализовати циљеве и визију предочену овим документом. Шта је то што је Пакт за будућност пропустио? Пре свега, Пакт је изузетно слаб у погледу стварних, реалних корака које УН могу предузети како би оствариле све предвиђене замисли и идеје. Тако, на пример, УН спомињу велике циљеве попут окончања глади, постизања родне једнакости, остваривања права жена и деце, заштите животне средине, реформисања међународне финансијске архитектуре итд. Све су ово племенити циљеви, али недостају конкретни механизми у погледу њиховог остварења.

Пакт помиње инклузивно, транспарентно, ефикасно, демократско и одговорно функционисање Савета безбедности. Сви ови набројани епитети су циљ међународне заједнице већ 80 година и нису постигнути. Помиње се потреба за проширењем Савета безбедности, исправљање неправде према Африци и другим регионима. То је само једно од питања око кога се деценијама воде полемике. Државе Африке се од стицања независности залажу се проширење Савета безбедности и добијања једног или два места као сталне чланице. Веома важно је и питање вета. Пакт за будућност се није вето бавио детаљније, што није добро. Ово је била добра прилика да се направи пресек ставова чланица УН у погледу будућности вета.

Мало је простора остављено улози Генералне скупштине. Пакт је већим делом само поновио резултате рада *ad hoc* Радне групе за ревитализацију Генералне скупштине и истакао потребу за координацијом и уравнотеженијим односом Савета безбедности и Генералне скупштине. Сам Пакт је истакао „примарну улогу“ Савета безбедности у одржавању међународног мира и безбедности, што можда није требало учинити.

⁵⁴⁵ Уједињене нације Србија, Уједињене нације усвајају револуционарни Пакт за будућност како би трансформисале глобално управљање, *op. cit.*

Доста простора посвећено је циљевима одрживог развоја. Тај део Пакта је некако и најопштији, али без понуђених решења како у ближој будућности остварити све те циљеве. У том случају, постављене замисли као „ојачати поверење“, „остварити друштвену кохезију“, „мирна, праведна и инклузивна друштва“ остају само скуп лепих жеља.

Пакт за будућност је далеко од идеалног. То је покушај генералног секретара да врати важност и централно место УН у решавању међународних проблема. Идеје генералног секретара би могле да буду и мало скромније, са реалним изгледима за успех. Могле би се спровести реформе у погледу јачања метода рада УН, смањења броја запослених или преусмеравања рада организације. Постоје многе области и активности (као што је нпр. хуманитарна помоћ) у којима УН могу остварити много значајнију улогу. Треба истаћи и једну занимљиву чињеницу. Пакт за будућност није правно обавезујући акт. Међутим, у енглеској верзији текста садржи термине попут „affirm“, „commit“, „decide“, „obligation“, „pledge“ и „will“ које се углавном користе у документима који имају својство правне обавезности.

Критичари сматрају да ће се Пакт за будућност „придружити дугачкој листи декларација УН које су служиле као дипломатска и реторичка палица за напад на Сједињене Америчке Државе“ и да представља „неразуман покушај да се организацији која није у стању да управља својим тренутним надлежностима дају додатне одговорности“.⁵⁴⁶

Имајући у виду осетљив историјски тренутак у коме усвојен, мало је чудо да су дипломате успеле да постигну сагласност и око оваквог садржаја Пакта. Његово усвајање није текло у идеалним условима. Русија, Иран, Северна Кореја, Белорусија, Сирија и Никарагва нису биле задовољне нацртом Пакта. Русија је сматрала да су они који су месецима координирали текст (Никарагва и Немачка) укључили само оно што су им диктирале западне државе, игноришући све захтеве и предлоге Русије. Ова држава је уложила 25 приговора на нацрт Пакта.⁵⁴⁷

Још увек је рано говорити о ефектима Пакта за будућност. Да ли ће овај Пакт променити функционисање УН и вратити веру у

⁵⁴⁶ Brett Schaefer, The U.S. Must Oppose the U.N. Pact for the Future, The Heritage Foundation, September 16, 2024. Dostupno na: <https://www.heritage.org/global-politics/report/the-us-must-oppose-the-un-pact-the-future>, 30. 01. 2025.

⁵⁴⁷ Patrick Wintour, Russia isolated at UN summit after surprise bid to derail pact, *The Guardian*, 22 September 2024. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2024/sep/22/russia-isolated-at-un-summit-after-surprise-bid-to-derail-pact>, 25. 1. 2025.

мултилатерализам? Имајући у виду претходне сличне иницијативе УН, ауторка није превише оптимистична. Свет се суочава са гомилом изузетно комплексних проблема. Неки од њих су ривалство великих сила, појава и начини употребе нових технологија, конкуренција у свемиру, неуспеси одрживог развоја, глобална нестабилност, питање тероризма, здравствене кризе, економске последице међународних сукоба, свет на ивици новог светског рата. Према слову Пакта за будућност, УН се постављају као чаробни лек и решење за све ове проблеме.

Делује наивно мислити да ће организација усвојити један нови споразум и тек тако, преко ноћи, бити способна да поправи ствари које није била у стању деценијама поправити. Светска организација на овај начин гради кућу од крова. Међутим, не треба се сметнути са ума чињеница да Пакт за будућност носи са собом извесни мали потенцијал. УН су на прекретници и веома су свесне тога. Спровођење замисли из Пакта за будућност може за УН бити позив који се не сме одбити и прилика каква се можда више никада неће пружити. У том својству, Пакт за будућност може бити једна од последњих прилика за УН да се врате на стазе међународне релевантности.

Та релевантност можда неће више бити везана за круцијална питања попут међународног мира и безбедности, али одредбама Пакта за будућност УН имају прилику да своје деловање фокусирају на нека питања новијег датума попут дигиталне сарадње, интернета, вештачке интелигенције, одрживог развоја, дигиталне економије, положаја младих итд. Ова питања су актуелна и тек ће у будућности добијати на актуелности. УН би могле да прихвате оно што им нуде реалне околности и фокусирају своје деловање на свежа и актуелна питања у чијем решавању и регулисању могу донети нешто ново. На овај начин би рад светске организације постао модернији и усклађен са реалностима 21. века.

ЗАКЉУЧАК

Повеља УН представља одраз једног историјског периода и одређених историјских околности. Резултат је компромиса држава победница Другог светског рата. Многа решења из Повеље имају смисла уколико сагледамо УН у тренутку оснивања, као организацију сачињену само од оригиналних држава чланица. Повеља УН, као и сваки вишестрани уговор, не може бити савршена нити може предвидети све ситуације које се могу десити. Повеља је текст релативно малог обима. Садржи нешто мање од девет хиљада речи, што се може окарактерисати као скромно у поређењу са сличним документима других међународних организација. На неки начин, кључ успеха Повеље и деловања УН је управо у том концизном карактеру. Свака реч у Повељи пажљиво је одабрана како би преживела тест времена. Имајући у виду осамдесет година постојања светске организације – тај циљ је постигнут.

Током осамдесет година, не само да су се промениле политичке и геополитичке околности него су се измениле и саме УН. Број чланица организације је скоро упетростручен. УН су постале нешто најприближније међународном глобалном удружењу држава. Свака суверена држава је чланица УН. У светској организацији заступљени су сви политички системи, све светске различитости. Превише различитих на једном месту не мора да буде гаранција за успех. Пријемом у чланство азијских и афричких држава фокус организације се померао са безбедносних на питања економског и социјалног карактера. Ово померање фокуса је у одређеној мери разводњило ефикасност организације. Период Хладног рата није донео много доброг за УН. Услед интензивне злоупотребе права вета од стране сталних чланица у овом периоду, УН су биле паралисане и нису могле ваљано да остварују циљеве због којих су основане.

САД се проглашавају победницом Хладног рата почетком деведесетих година 20. века. Према ставовима теоретичара, у том тренутку, на врху међународне структуре највише место је припадало САД и њеним савезницима у западном блоку. Све остале државе, укључујући Русију, Кину и Индију, имале би само

другоразредну улогу. Било је наивно очекивати да ће незападни актери пристати на подређену улогу. Руководећи се принципом самопомоћи Кенета Волца, незападне државе настојале су да остваре своје интересе стално их редефинишући у зависности од тога како се мења међународно окружење.⁵⁴⁸ Ове околности су створиле нове изазове за функционисање УН. Генерални секретар Бутрос Бутрос Гали најавио је велике планове Агендом за мир. У овом периоду поставило се питање даље будућности Уједињених нација. Да ли је светској организацији неопходна реформа?

Имајући у виду озбиљне падове у погледу функционисања, државе чланице слагале су се у идеји да је реформа потребна. То је отворило и нека нова питања. Да ли реформисање треба извршити у погледу структура и процедура УН? Да ли можда треба изменити начине на који државе чланице користе наведене капацитете? Да ли су овлашћења главних органа адекватно постављена? Да ли органи УН деле превише заједничких активности? Колико је добро за организацију постојање права вета велике петорке? Да ли је неопходно реформисати надлежности УН које се односе на међународни мир и безбедност или надлежности и активности везане за економска и социјална питања? Ова дилема је изазвала раздор између развијених држава, које се залажу за јачање безбедносне и политичке улоге УН, и држава у развоју, које сматрају да у оквиру УН треба ојачати део који се односи на економска и социјална питања. Ово су само нека од најважнијих питања у погледу којих се водила највећа полемика када је реч о могућим правцима реформе УН.

Мишљења теорије и праксе о улози и ефикасности УН су подељена. УН се могу посматрати као једна велика глобална причаоница која не даје добре резултате. Могу се посматрати и као једини светски форум посвећен решавању међународних проблема и одржавању светског мира. Поред свих недостатака које поседују, УН и даље опстају и остају место према коме велики број држава осећа извесно поштовање и види их као једини механизам који може пружити помоћ и адекватну заштиту. Ово се посебно односи на мале

⁵⁴⁸ Dušan Proroković, Nenad Stekić, New Balance of Power in the International Relations and the Role of China, in: Dušan Proroković, Paolo Sellari, Rich Mifsud (eds), *Global Security and International Relations After the Escalation of the Ukrainian Crisis*, Belgrade, 2024, pp. 132–152, p. 135.

острвске државе које се суочавају са нестајањем услед последица климатских промена. Да нема УН, ко би чуо глас ових држава?

Да ли су УН оствариле улогу због које су основане? Још увек није избио трећи светски рат, па се по том питању њихово деловање може оценити као успешно. Да ли је светска организација могла бити успешнија? Да ли је могла избећи пад репутације, или је могла квалитетније заштити мир и безбедност, развити економску сарадњу и унапредити људска права?

Поново, треба имати у виду околности под којима су основане УН и број оригиналних чланица. У таквом систему, право вета Савета безбедности је можда и имало смисла. У систему преко 190 држава смисао се изгубио. Својство сталних чланица Савета безбедности уноси елемент дискриминације у чланство и омогућава много већу моћ за пет држава које су се у одређеном историјском тренутку избориле за то. Околности су вишеструко промењене и много више држава заслужује повлашћени положај у односу на неке од актуелних сталних чланица. Услед својства необавезности својих одлука, Генерална скупштина није имала много шанси да буде релевантна у односу на Савет безбедности. Пракса куповине гласова, превише лако постизање неопходне већине, функције које дели са Саветом безбедности уз губитак медијског интересовања учинили су је неатрактивном за државе чланице. Однос Генералне скупштине и Савета безбедности је специфичан и може се окарактерисати као однос доминације и наметнуте улоге. Доминација се односи на репутацију Савета безбедности, његову елитистичку природу, одлуке које имају својство правне обавезности. Наметнута улога односи се на улогу коју Генерална скупштина остварује у одржању међународног мира и безбедности помоћу резолуције Уједињени за мир. Представници Покрета несврстаних изразили су огромно незадовољство „у вези са континуираним и повећаним задирањем Савета безбедности на функције и овлашћења Генералне скупштине и Економског и социјалног савета и других органа кроз решавање питања која традиционално спадају у надлежност ових органа“.⁵⁴⁹ Поред и више него повољног положаја у Повељи, Савет безбедности наставља да „краде“ надлежност од осталих главних органа и на тај начин још више да продубљује јаз који постоји између чланица УН.

⁵⁴⁹ Journal of the Group of 77 – Volume 19/1 (2007) (Spring Edition), *op. cit.*

Област економске сарадње и развоја није баш најсрећније регулисана Повељом. Утисак је да су, услед оптимизма изазваним окончањем Другог светског рата, оснивачи УН можда били мало превише оптимистични када је, бар на дуже стазе, реч о економском развоју. Други, трећи, четврти комитет и ЕКОСОЦ се намећу као главни актери у овој области. Генерална скупштина има главну одговорност у погледу економске сарадње и развојних питања. Имајући у виду да Повеља није истакла ЕКОСОЦ у први план, овај орган од самог почетка није имао превише прилике да постигне велика достигнућа и да се наметне државама чланицама.

Однос између три органа УН – Генералне скупштине, Савета безбедности и ЕКОСОЦ-а може се окарактерисати као благо токсична збрка. У односу на Савет безбедности, Генерална скупштина је у подређеном положају. У односу на Генералну скупштину, ЕКОСОЦ је тај чије је деловање у сенци. Уместо једнаких органа који се баве својим питањима, створио се однос не баш тако прећутне хијерархије.

Једно од кључних питања будућности УН је питање односа Генералне скупштине и Савета безбедности. Јачање улоге Генералне скупштине не може бити спроведено без промена састава, функције и надлежности Савета безбедности. Већ неколико деценија трају полемике у погледу промене састава Савета безбедности. Право вета велике петорке један је од најкрупнијих проблема УН, можда чак и најкрупнији.

У случају потенцијалне реформе УН најправедније би било елиминисати право вета. У врло вероватном случају да остане, вето би требало да имају и потенцијалне нове чланице. Све то уз једну важну корекцију. Како би се спречила самовоља или наметање става само једне сталне чланице, право вета би требало разводњити и унети новину по којој би вето имало ефекат ако би било уложено од стране две или три чланице Савета безбедности. Овакво решење постигло би двоструки ефекат. Пре свега, задовољиле би се актуелне сталне чланице које желе да задрже вето, а истовремено би се изашло у сусрет свим осталим чланицама, јер се ово право ублажава. Ово решење имало би повољне изгледе да помогне Савету безбедности да ефикасније испуњава своју улогу, а број хуманитарних катастрофа широм света био би умањен. Ограничавање права вета допринело би успостављању преко потребне равнотеже снага у Савету безбедности, а самим тим би се позитивно одразило и на

улогу Генералне скупштине. Уз тренутну институционалну структуру, УН „су скрајнуте, у односу на првобитну функцију коју су имале у тренутку оснивања“.⁵⁵⁰

Поједини теоретичари су веома оштри у оцени функционисања УН сматрајући да је „неуспех УН-а вишеструк и не може се приписати једном једином узроку. То је делимично неуспех лидерства, комбинован са лошим управљањем, дисциплином и широко распрострањеном неефикасношћу, као и дубоко укоревеном културом корупције. То је такође због недостатка моралне јасноће на међународној сцени – неспремности да се супротстави актима геноцида или тоталитарних режима, заједно са спремном спремношћу да се удовољи тиранима и диктаторима“.⁵⁵¹ УН се оцењују као „организација у стању кризе, несигурна у своју будућност, заглављена у скандалима, која пати од недостатка правца и морално двосмислена у погледу“ (...) и као „светско тело које је све лошије опремљено за захтеве 21. века и иде путем ирелевантности уколико не прође кроз трансформацију“.⁵⁵²

Према речима Дага Хамаршелда: „Уједињене нације нису створене да одведу човечанство у рај, него да га спасу од пакла.“ Да ли су можда УН постале жртва сопственог успеха и дале човечанству онолико колико су могле? Чињеница је да су УН спречиле нови светски рат. Развиле су систем људских права и допринеле развоју међународног права у целости. Дале су независност колонијалним државама и народима. Показале су се као успешне у решавању конфликта у које нису биле укључене велике силе. Сваки конфликт у који је укључена стална чланица Савета безбедности је прича без краја.

Утисак је да се заборавља један важан елемент УН, а то су народи. *We the people of the United Nations* су у сенци држава и њихових интереса. Чињеница је да су УН бележиле велике резултате када су радиле за интересе народа. Сарадња са невладиним сектором једна је од

⁵⁵⁰ Jelica Gordanić, Odnos Ujedinjenih nacija i regionalnih organizacija prilikom rešavanja međunarodnih sporova, *Međunarodna politika*, god. LXIII, br. 1148, 2012, str. 129–135, str. 134.

⁵⁵¹ Nile Gardiner, The Decline and Fall of the United Nations: Why the U.N. has Failed and How it Needs to be Reformed, *Macalester International*, Vol. 19, Article 9, 2007, pp. 35–60, p. 40.

⁵⁵² *Ibidem*

иновативних карактеристика УН. Да ли „the people“ могу бити један од носилаца реформисања и бољег будућег функционисања УН?

Теоретичари праве разлику између првих УН (државе чланице), других УН (Секретаријат) и трећих УН које чине невладине организације, спољни стручњаци, научници, консултанти, транснационалне корпорације, медији и грађани који блиско сарађују са многобројним телима и машинеријом УН. Активности трећих УН укључују заступање, истраживања, анализе политике и операције на терену. Њихове активности су носиоци нових информација и идеја, имају капацитет да развијају нове политике и мобилишу јавно мњење. Идеје које долазе од представника трећих УН су свеже, иновативне и независне. Деловање представника трећих УН, спољних и независних актера у прошлости било је маргинално за међународне односе. Време се мења, неки нови актери добијају утицај и значај, па је деловање свих актера који спадају у треће УН сад централно за мултилатерализам.⁵⁵³

Деценијама су теоретичари међународних односа игнорисали утицај недржавних актера. Њихов утицај се више не може игнорисати, а њихово деловање је укључено у све области међународног живота – од пружања хуманитарне помоћи, до развоја међународног права, до сарадње са међународним и регионалним организацијама итд. Неке врсте недржавних актера „имају више моћи него поједине суверене државе“.⁵⁵⁴ Умножавање актера у међународној арени могло би ићи у два правца – ка интеграцији и сарадњи или неразумевању и међусобним критикама. Имајући у виду неутралност, независност и иновативност идеја коју носе недржавни актери, УН би могле да размисле о новим облицима сарадње, нарочито када је реч о реформским идејама и развојним питањима.

На крају, треба се запитати: Да ли су свету потребне Уједињене нације? Да ли светска организација, уколико се не реформише, има сврху свог постојања? Да ли су УН постале неуспешне као организација? Можда је најважније од свих питања: Да ли је неуспех доживела идеја која је довела до оснивања УН?

⁵⁵³ Thomas G. Weiss, *The United Nations: before, during and after 1945 op. cit.*, p. 1230.

⁵⁵⁴ Jelica Gordanić, *The subject of international law – state vs non-state actors*, in: Harold Bertot Triana (ed.), *El orden jurídico internacional ante las vicisitudes del siglo XXI*, Tirant lo Blanch, Valencia, 2024. pp. 489–510, p. 508.

Пре него што дамо одговор на ова питања, треба се подсетити неких важних чињеница. УН су помогле да 750 милиона људи добије независност. На овај начин, међународни односи су демократизовани. УН су у потпуности измениле лице људских права. У оквиру светске организације, људска права су процветала – грађанска, политичка, економска, социјална и културна права. Поред Универзалне декларације и два велика међународна пакта, усвојено је још скоро 80 споразума или декларација о људским правима. Више међународног права створено је кроз УН у последњих седам деценија него у читавој дотадашњој историји човечанства. УН систем је добитник 12 Нобелових награда за мир.⁵⁵⁵ Специјализоване агенције УН пружају помоћ милионима људи широм света, обезбеђују храну и вакцине, штите жене, децу, угрожене категорије становништва, боре се против екстремног сиромаштва и, у мери у којој је то могуће, обезбеђују пристојнији живот за милионе људи широм света.

Имајући у виду све ове чињенице, које су само делић у мору богате историје УН, враћамо се на питање: Да ли су свету потребне Уједињене нације?

Уједињене нације више нису моћне као што су некада биле и више не постижу блиставе резултате које су некада постизале. С друге стране, свака организација се суочава са успонима и падовима – то видимо и на примеру Афричке уније, Организације америчких држава и посебно Европске уније.

Уједињене нације учиниле су много за човечанство. И да, свету су и даље неопходне УН. Чак и овако окрњене, мање ефикасне, контроверзне, са скандалима и турбуленцијама. Неопходне су – јер су се показале способним да се одржавају 80 година. Неопходне су – јер су спречиле трећи светски рат. Неопходне су – јер су једини глобални механизам способан да се на било који начин ухвати у коштац са светским проблемима. Деловање УН није ефикасно у последње време, али је само њихово постојање гарант нечега великог у међународној политици, нечега што је веће од самих држава. УН су као осиромашена аристократија – више нису у могућности да чине велика дела, али имају одређени углед који им омогућава да буду релевантне у друштвеном животу.

⁵⁵⁵ United Nations, Peace, dignity and equality on a healthy planet. Dostupno na: <https://www.un.org/en/about-us/nobel-peace-prize>, 14. 2. 2024.

Враћамо се и на друго питање: Да ли је неуспех доживела идеја која је довела до оснивања УН? Свакако је да су УН постале много мање успешне као организација. Чак ни највећи поштоваоци УН не могу много похвалити њихово деловање током последњих деценија. Оно што даје прилику за даље деловање УН јесте идеја.

Идеја о заједништву, повезивању, међународној сарадњи није доживела неуспех. У времену које се мења, у ери напретка технологије, у свету глобализације, ниједна држава не може самостално да функционише. Заседања Генералне скупштине су прилика да се све државе упознају са проблемима других држава, са пресеком стања у међународним односима. Без УН као глобалног места сусрета, међународни односи би се вратили неколико корака уназад. УН треба своју снагу и напредак да црпи из идеје о заједништву. Свака организација се замори, али су иницијални разлози оснивања погонско гориво, ветар у леђа који омогућава напредак. Државе чланице не требају одбацивати нити заобилазити УН, тражећи погоднији механизам за разне облике сарадње. УН имају још тога да понуде свету, али, како би своју улогу вршиле сврсисходније, државе морају да предузму одређене реформске кораке. Можда није лоше почети од права вета сталних чланица Савета безбедности.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов, Смиља, Крећа, Миленко, *Међународно јавно право, Савремена Администрација, Београд, 2001.*
- Alger, Chadwick, The Emerging Roles of NGOs in the UN System: From Article 71 to a People's Millennium Assembly, *Global Governance*, Vol. 8, No. 1, Jan.-Mar. 2002, pp. 93-117.
- Al Jazeera, Prvi svjetski rat u brojkama, 8. Novembar 2018. Dostupno na : <https://balkans.aljazeera.net/news/world/2018/11/8/prvi-svjetski-rat-u-brojkama>.
- Allais, Carol, Sexual exploitation and abuse by UN peacekeepers: the psychosocial context of behaviour change, *Scientia Militaria South African Journal of Military Studies*, Vol 39, No. 1, 2011, pp. 1-15.
- Anand Lilly, Francesca, Peacekeepers or perpetrators? UN accountability in the face of international immunities, *University of New South Wales Law Journal Student Series*, No. 7, 2020, pp. 1-24.
- Andrassy, Juraj, Uniting for Peace, *The American Journal of International Law*, Vol. 50, No. 3, 1956, pp. 563-582.
- Anania, Jessica, Angelina Mendes and Robert U. Nagel, *Preventing Sexual Exploitation and Abuse by Male Peacekeepers*, United States Institute of Peace, 2020.
- African Court of Human and Peoples' Rights, AfCHPR: composition & election process. Dostupno na: <https://ijrcenter.org/wp-content/uploads/2020/07/AfCHPR-mini-guide-final.pdf>.
- Балтезаревих, Радослав, *Нове технологије и глобална економија, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2025.*
- Bartels, Susan A., Geogia Fraulin et al., Cholera in the Time of MINUSTAH: Experiences of Community Members Affected by Cholera in Haiti, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, Vol. 19, 2022, pp. 1-14.
- Бабић, Данило, *Јагма за Подсахарску Африку у XX и XXI веку, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2024.*

- Basu-Mellish, Jack, UN Resolution 1514: the creation of a new postcolonial sovereignty, *Third World Quarterly*, Vol. 44, Issue 6, 2023, pp. 1–17.
- Berlin, Michael J., U.S. Vetoes Nicaraguan Resolution On Compliance With Court Decision, *The Washington Post*, July 31, 1986. Dostupno na: <https://www.washingtonpost.com/archive/politics/1986/08/01/us-vetoes-nicaraguan-resolution-on-compliance-with-court-decision/ecdf20d6-cf3a-4761-ba23-5c49a9fa379a/>.
- Bertrand, Maurice, *Some reflections on reform of the United Nations*, Joint Inspection Unit, Geneva, 1985.
- Binder, Martin and Heupel, Monika, The Legitimacy of the UN Security Council: Evidence from Recent General Assembly Debates, *International Studies Quarterly*, Vol. 59, Issue 2, 2015, pp. 238–250.
- Blešić, Jovana, The United Nations combat against Covid-19 – The Alarm for the Security Council Reform?, In: Sanja Jelisavac Trošić, Jelica Gordanić (eds), *International Organizations and States' Response to Covid-19*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2021, pp. 163–175.
- Bobková, Jaroslava, NGO engagement in the United Nations and its impact on the international system, Nispasa.org Conference Proceedings. Dostupno na: https://www.nispa.org/files/conferences/2019/e-proceedings/system_files/papers/ngo-engagement-in-the-united-nations-bobkova.pdf.
- Bourantonis, Dimitris and Magliveras, Konstantinos, The Enlargement of the UN Security Council: Reflections from the Current Debate, *Politics*, Vol. 22(1), 2022, pp. 24–30.
- Boutros-Ghali, Boutros, Global Leadership after the Cold War, *Foreign Affairs*, Vol. 75, No. 2, Mar. – Apr., 1996, pp. 86–98.
- Bowman, James S., Participation in the Expanding United Nations: Mini-States, *Polity*, Vol. 5, No. 2, 1972, pp. 191–208.
- Branch, Madeline, 10 Inspiring Eleanor Roosevelt Quotes, United Nations Foundations, November 6, 2015. Dostupno na: <https://unfoundation.org/blog/post/10-inspiring-eleanor-roosevelt-quotes/>.
- Bring, Ove, Dag Hammarskjöld's approach to the United Nations and international law, *Estudios Internacionales*, Universidad de Chile, Vol. 44, No. 170, 2011, pp. 159–172.
- Butler, Richard A. C., Reform of the United Nations Security Council, *Penn State Journal of Law & International Affairs*, No. 1, Vol. 1, 2012, pp. 23–39.

- Visions of Humanity, Global Peace Index Highest number of countries engaged in conflict since World War II, 11 June 2024. Dostupno na: <https://www.visionofhumanity.org/highest-number-of-countries-engaged-in-conflict-since-world-war-ii>.
- Vlex, Your World of Legal Intelligence, International Law | 1-800-335-6202, 'Group of 18' on UN efficiency and financing makes 71 recommendations on organization's functioning, 23. November 1986. Dostupno na: <https://international.vlex.com/vid/efficiency-makes-recommendations-functioning-53296841>.
- Vuksanović, Mirjana, Savet UN za ljudska prava, *Megatrend Revija*, Vol. 11, No 2, 2014, pp. 295–322.
- Вучић, Михајло, Посебност хуманитарне интервенције као правне норме, у: Жаклина Новичић (ур), *Употреба силе у међународним односима*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2018, стр. 240–254.
- G77, Remarks on behalf of the Group Of 77 And China By Ms. Thanavon Pamaranon, First Secretary, Permanent Mission of The Kingdom of Thailand to the United Nations, at the Informal Informal Consultations on the Revitalization of the work of the Second Committee of the UN General Assembly (New York, 17 February 2016). Dostupno na: <https://www.g77.org/statement/getstatement.php?id=160217>.
- Gajin, Saša, *Ljudska prava – Pravno sistemski okvir*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, Centar za unapređivanje pravnih studija, Institut za uporedno pravo, Beograd, 2012.
- Гајић, Александар Саша, Предлози реформе система УН од стране светских федералиста и космополитских демократа, у: Жаклина Новичић, Анђела Ђукановић (урс.), *Седамдесет година Уједињених нација – поглед из Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр. 32–56.
- Ganić, Sead F., Osvrt na raspravu o potrebi reforme Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, br. 2, 2019, str. 545–560.
- Gardiner, Nile, The Decline and Fall of the United Nations: Why the U.N. has Failed and How it Needs to be Reformed, *Macalester International*, Vol. 19, Article 9, 2007, pp. 35–60.
- Visions of Humanity, Global Peace Index Highest number of countries engaged in conflict since World War II. 11 June 2024. Dostupno na:

- <https://www.visionofhumanity.org/highest-number-of-countries-engaged-in-conflict-since-world-war-ii>.
- General Assembly of the United Nations, Rules of Procedure and Comments. Dostupno na: <https://www.un.org/en/ga/about/ropga/>.
- General Assembly of the United Nations, OPGA Funding. Dostupno na: <https://www.un.org/pga/77/opga-funding/>.
- Genser, Jared, The Future of the UN Human Rights System, *Horizons*, No. 7, Spring 2016, pp. 176–188.
- Glodić, Duško, Međunarodna običajna pravila u savremenom međunarodnom pravu, *Godišnjak fakulteta pravnih nauka*, god. 9, br. 9, Banja Luka, 2019, str. 136–150.
- Gogić, Ognjen, Palestina nakon rezolucije 67/19, *Međunarodna politika*, god. LXIV, br. 1152, 2013, str. 91–104.
- Gordanić, Jelica, Odnos Ujedinjenih nacija i regionalnih organizacija prilikom rešavanja međunarodnih sporova, *Međunarodna politika*, god. LXIII, br. 1148, 2012, str. 129–135.
- Gordanić, Jelica, Relation between UN General Assembly and Security Council as an aspect of UN reform, *Review of International Affairs*, Vol. LXVI Br. 1160, 2015, pp. 50–65.
- Горданић, Јелица, Посматрачки статус Европске уније у Генералној скупштини Уједињених нација, *Европско законодавство*, год XVI, бр. 61–62, 2017, стр. 9–19.
- Gordanić, Jelica, Strengthening the institutional memory of the Office of the President of the General Assembly, *The Review of International Affairs*, Vol. LXVIII, No. 1168, October–December 2017, pp. 102–116.
- Gordanić, Jelica, The Security Council's encroachment on the jurisdiction of other UN bodies the future or the breakdown of the United Nations? *The Review of International Affairs*, Vol. LXXI, No. 1177, January–March 2020, pp. 42–60.
- Горданић, Јелица, Јачање улоге Генералне скупштине Уједињених нација у процесу избора генералног секретара – између потребе и могућности, *Зборник радова правног факултета у Новом Саду*, vol LIV, бр. 2, 2020, стр. 781–801.
- Горданић, Јелица, Јачање метода рада као начин заустављања маргинализације Генералне скупштине Уједињених нација, *Култура полиса*, XVIII (45), 2021, стр. 61–72.

- Gordanić, Jelica, NGOs and the UN Security Council: between informal reality and possibilities of formal interaction, *The Review of International Affairs*, Vol. LXXII, No. 1182, 2021, pp. 47–65.
- Gordanić, Jelica, Impact of the Covid-19 pandemic on the global role of the US, *Međunarodni problemi*, Vol. LXXIV, br. 2, 2022, pp. 233–253.
- Gordanić, Jelica, The impact of the Covid-19 pandemic on the right to access the internet as a human right, in: Igor Milinković, Bojan Vlaški, (eds), *Izazovi i perspektive razvoja pravnih sistema u XXI vijeku (Challenges and Perspectives of the Development of Legal Systems in the XXI Century)*, Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci, Banja Luka, 2022, pp. 169–184.
- Горданић, Јелица, *Невладине организације у међународном праву*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2024.
- Gordanić, Jelica, The subject of international law – state vs non-state actors, in: Harold Bertot Triana (ed.), *El orden jurídico internacional ante las vicisitudes del siglo XXI*, Tirant lo Blanch, Valencia, 2024. pp. 489–510.
- Gordon, Joy, The Accusations Against the Oil for Food Program: The Volcker Reports, *Arab Studies Quarterly*, Vol. 28, No. 3–4, Summer/Fall 2006, pp. 19–26.
- Goswami, B. N., The Commonwealth and the “Uniting for Peace” Resolution: a Study of the Legal Stand of Some Commonwealth Countries, *International Studies*, 3 (4), 1961, pp. 451–460.
- Gregg, Robert W., The Economic and Social Council: Politics of Membership, *The Western Political Quarterly*, Vol. 16, No. 1, 1963, pp. 109–132.
- Green, James Frederick, ECOSOC: Its Role and Its Achievements, *World Affairs*, Vol. 115, No. 3, 1952, pp. 74–76.
- Дабих, Драгана, Предлози за успостављање регулаторног оквира вештачке интелигенције на међународном плану, у: Тематски зборник радова / *Међународни научни скуп Динамика савременог правног поретка*, Универзитет у Приштини, Правни факултет; Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Институт за упоредно право, Косовска Митровица; Београд, 2024, стр. 171–188.
- Dag Hammarskjöld foundation, Dag Hammarskjöld’s life and legacy. Dostupno na: <https://www.daghammarskjold.se/dag-hammarskjold/dag-hammarskjold/>.

- Davies, Thomas, *NGOs: A New History of Transnational Civil Society*, Oxford University Press, New York, 2014.
- Damnjanović, Milan, Nešto loše u Ujedinjenim nacijama, *NIN*, 20. septembar 2023. Dostupno na: <https://www.nin.rs/arhiva/vesti/2155/nesto-lose-u-ujedinjenim-nacijama>.
- Dreher, Axel and Jensen, Nathan, Country or leader? Political change and UN general assembly voting, *KOF Working Papers*, No. 217, ETH Zurich, KOF Swiss Economic Institute, Zurich, 2009. pp. 1–30, <https://doi.org/10.3929/ethz-a-005778381>.
- Department of State United States of America, Office of the Historian, The Atlantic Conference & Charter, 1941. Dostupno na: <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/atlantic-conf>.
- Department of State United States of America, Office of the Historian, The Yalta Conference 1945. Dostupno na: <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/yalta-conf>.
- DesRoches, Reginald, Comerio, Mary, et al. Overview of the 2010 Haiti Earthquake, *Earthquake Spectra*, Vol. 27, Issue 1, 2011, pp. 1–21. doi:10.1193/1.3630129.
- Defeis, Elizabeth F., The United Nations and Women – A Critique, *William and Mary Journal of Race, Gender and Social Justice*, Volume 17, Issue 2, 2011, pp. 395–433.
- Declaration on the Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples – Adopted by General Assembly resolution 1514 (XV) of 14 December 1960. Dostupno na: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/declaration-granting-independence-colonial-countries-and-peoples>.
- Dimitrijević, Duško, *Reforma Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2009.
- Димитријевић, Душко, Реформе Уједињених нација – Генерална Скупштина, Економски и социјални савет и административни апарат светске организације, у: Драгољуб Тодић, Марко Николић (урс.), *Савремени међународно-правни поредак и европске интеграције Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2014, стр. 23–44.
- Dimitrijević, Duško, Sedam decenija međunarodnog suda pravde Ujedinjenih nacija, *Strani pravni život*, br. 12, 2017, str. 285–307.

- Dimitrijević, Duško, Generalna skupština Ujedinjenih nacija i savremeni međunarodni poredak, *Pravni život*, br. 12, 2018, str. 133–145.
- Dragojlović, Nikola, Upotreba sile u međunarodnom javnom pravu u skladu sa Poveljom Ujedinjenih nacija, *Harmonius*, 2022, str. 137–169.
- Други светски рат почео пре 84 године, *Политика*, 1. 9. 2023. Доступно на: <https://www.politika.rs/scc/clanak/569140/Drugi-svetski-rat-posao-pre-84-godine>.
- Дуњић, Ивана, Дигитални самит Западног Балкана: ка делотворном управљању процесом дигитализације у региону, *Национални интерес*, година XX, vol. 49, број 3/2024, стр. 133–157.
- Dyvik, Einar H., United Nations secretariat staff size 2022, by location, Statista, Jul 4, 2024, Dostupno na: <https://www.statista.com/statistics/1317609/united-nations-locations-secretariat-staff-by-office/#statisticContainer>.
- Ђорђевић, Ивица, Концепт људске безбедности – пропуштена прилика или добар основ за реформу ОУН, у: Жаклина Новичић, Анђела Ђукановић (урс.), *Седамдесет година Уједињених нација – поглед из Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр. 137–153.
- Ђукановић, Андела, Заштита људских права i nove tehnologije, u: Sanja Jelisavac Trošić (ur), *Savremeni međunarodni ekonomski i pravni poredak*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 2016, pp. 279–304.
- Efevwerhan, David I., Kosovo's Chances of UN Membership: A Prognosis, *Goettingen Journal of International Law*, No. 4, 2012, pp. 93–130.
- ECOSOC, Resolution 1296 (XLIV), 23 May 1968. Dostupno na: <https://archive.globalpolicy.org/ngos/ngo-un/info/res-1296.htm>, 11. 12. 2024.
- ECOSOC, Resolution 1996/31 Consultative Relationship between the United Nations and nongovernmental organizations. Dostupno na: https://www.un.org/esa/coordination/ngo/Resolution_1996_31/index.htm
- ECOSOC, Commemoration of the 70th Anniversary of ECOSOC Overview of ECOSOC Milestones. Dostupno na: https://www.un.org/en/ecosoc/commemoration70/pdf/background_note.pdf,
- Zeljić, Dejan, Liga naroda – začetnik institucionalizacije međunarodnih odnosa, *Primus Global*, br. 2, Vol. 2, 2016, str. 195–202.

- IISD, SDG Knowledge Hub, UNGA Discusses ECOSOC Role in 2030 Agenda, 11. October 2016. Dostupno na: <https://sdg.iisd.org/news/unga-discusses-ecosoc-role-in-2030-agenda/>,
- Inayatullah, Sohail Tahir, The futures of the United Nations and the World System, in: Sohail Tahir Inayatullah (ed), *Global Transformations and World Futures* – Volume 2, Unesco-Eolss, 2009, pp. 70–87.
- In larger freedom: towards development, security and human rights for all Report of the Secretary-General, A/59/2005. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/543857?v=pdf>,
- International Court of Justice, Competence of the General Assembly for the Admission of a State to the U.N., Advisory Opinion, 1950 I.C.J. 5 (Mar. 3). Dostupno na: https://www.worldcourts.com/icj/eng/decisions/1950.03.03_admission_to_UN.htm.
- Jelisavac Trošić, Sanja, Tošović-Stevanović, Aleksandra and Zakia Benhida, Challenges of Sustainable Development and Implementation of the Sustainable Development Goals of Serbia and the Countries in the Region, *International Review*, No. 1–2, 2023, pp. 79–89.
- Jelisavac Trošić, Sanja, Arnaudov, Mitko, *Uloga regionalne saradnje u savremenim međunarodnim odnosima*, Institut za politiku i privredu, Beograd, 2024.
- Jenks, Wilfred C., Some structural dilemmas of world organization, *Georgia Journal of International & Comparative Law*, Vol. 3, Issue 1, 1973, pp. 1–17.
- Johnson, Larry D., “Uniting for peace”: Does it still serve any useful purpose?, *AJIL Unbound*, vol. 108, 2014, pp. 106–115.
- Jonah, James O. C., Secreteriat – Independence and Reform, in: Thomas G. Weiss, Sam Daws (eds.), *The Oxford Handbook on the United Nations*, New York, 2007, pp. 160–174.
- Johnstone, William C., The San Francisco Conference, *Pacific Affairs*, Vol. 18, No. 3 (Sep., 1945), pp. 213–228.
- Jovanović, Božidar, Dvotrećinska većina u Generalnoj skupštini UN, *Jugoslovenska revija za međunarodno pravo*, godina 5, broj 3, 1958, str. 486–504.
- Jovanović, Jadranka, *Jugoslavija u Ujedinjenim nacijama 1945–1953*, Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1985.
- Jovanović, Miloš, Doktrina pravednog rata i međunarodno pravo, *Međunarodni problemi*, Vol. LIX, br. 2–3, 2007, pp. 243–265.

- Јовановић, Милош, Уједињене нације и илузије колективне безбедности, у: Жаклина Новичић, Анђела Ђукановић (урс.), *Седамдесет година УН – поглед из Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр. 57–78.
- Journal of the Group of 77 – Volume 19/1, 2007, G77 says Security Council debate on climate change violation of Charter. Dostupno na: <https://www.g77.org/nc/journal/printarticle.php?id=0704&artno=05>.
- Karan Jacobson, Harold, The United Nations and Colonialism: A Tentative Appraisal, *International Organization*, Volume 16, Issue 01, December 1962, pp. 37–56.
- Kardum, Livia, Pedeset godina Ujedinjenih naroda, *Politička misao*, vol. XXXII, br. 3–4, 1995, str. 213–218.
- Kawser, Ahmed, The domestic jurisdiction clause in the United Nations Charter: A historical view, *Singapore Year Book of International Law and Contributors*, (2006) 10 SYBIL, pp. 175–197.
- Kellogg-Briand Pact 1928. Dostupno na: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/kbpact.asp 12.
- Kennedy, Paul, *The Parmiamment of men: The past, present, and future of the United Nations*, Random House, New York, 2006.
- Kerley, Ernest L., Voting on Important Questions in the United Nations General Assembly, *The American Journal of International Law*, Vol. 53, No. 2 (Apr., 1959), pp. 324–340.
- Крстић, Ивана, Улога Савета УН за људска права у унапређењу и заштити људских права на глобалном нивоу, у: Жаклина Новичић, Анђела Ђукановић (урс.), *Седамдесет година Уједињених нација – поглед из Србије*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2015, стр. 155–185.
- Kiger, Patrick J, How Many People Died in World War I?, *History*, 19 April 2023. Dostupno na: <https://www.history.com/news/how-many-people-died-in-world-war-i>.
- Konvencija o privilegijama i imunitetima Ujedinjenih nacija. Dostupno na: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2005_11/t11_0136.htm.
- Kreća, Milenko, *Međunarodno javno pravo*, Beograd, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Službeni glasnik, Beograd, 2007.
- Krivokapić, Boris, Rešavanje međunarodnih sporova pred međunarodnim organizacijama, *Strani pravni život*, god. 59, br. 2, 2015, str. 53–77.

- Krivokapić, Boris, Neposredni pregovori kao način mirnog rešavanja međunarodnih sporova, *Megatrend revija*, Vol. 12, No 1, 2015, 187–204.
- Krivokapić, Boris, Priroda ljudskih prava, *Megatrend revija*, Vol. 13, No. 2, 2016, pp. 59–70.
- League of Nations Chronology, collected by Philip J. Strollo. Compiling sources of the United Nations Office at Geneva. Dostupno na: <http://worldatwar.net/timeline/other/league18-46.html>.
- Liang, Yuen-Li, The Establishment of the Interim Committee of the General Assembly, *The American Journal of International Law*, Vol. 42, No. 2, April 1948, pp. 435–439.
- Lovelace, Anna, When Global Governance Wins: The Role of the United Nations in Decolonization, University of California, *Merced Undergraduate Research Journal*, Vol. 7, No. 2, 2014 pp. 74–82.
- Louis, Marieke, The Other Election The Secretary General of the United Nations and Democratic Debate, College de France, 16. January 2017. Dostupno na: <https://laviedesidees.fr/IMG/pdf/2017-01-16-un.pdf>.
- Lyons, Gene M., Competing visions: Proposals for UN reform, in: Chadwick F. Alger, Gene M. Lyons, and John E. Trent (eds), *The United Nations system: The policies of member states*, The United Nations University Press, Tokyo, 1995, pp. 41–88.
- Malloy, Katy, Ukraine v. Russia: A Case for Change in International Enforcement, 65 *Wm. & Mary L. Rev.* Vol 65, Issue 5, 2024, pp. 1231–1264.
- Marks, Stephen P., The United Nations and Human Rights, pp. 1–15. Dostupno na: <https://www.hsph.harvard.edu/wp-content/uploads/sites/134/2018/07/Marks-The-United-Nations-and-Human-Rights-rev2.pdf>.
- Martinetti, Irene, A Strengthened United Nations' Economic and Social Council, 26 October 2006, Center for UN Reform Education. Dostupno na: <https://old.centerforunreform.org/node/195>.
- Matrens, Kerstin, *NGOs and the United Nations – Institutionalization, Professionalization and Adaptation*, Palgrave Macmillan, New York, 2005.
- Mengiler, Ozgur, The UN Secretary General's role in peaceful settlement of disputes: overcoming dilemmas, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Vol. 61, Issue 1, 2006, pp. 244–268.

- Mendelson, Maurice H., Diminutive States in the United Nations, *The International and Comparative Law Quarterly*, Vol. 21, No. 4, 1972, pp. 609–630.
- Meron, Theodor, Staff of the United Nations Secretariat: Problems and Directions, *The American Journal of International Law*, Vol. 70, No. 4, Oct., 1976, pp. 659–693.
- Miščević, Tanja, Uticaj odluka pojedinih tipičnih međunarodnih organizacija na razvoj međunarodnog prava: slučaj Ujedinjenih nacija, *Međunarodni problemi*, Vol. LXVIII, br. 4, 2016, str. 390–416.
- Mcnicoll, Arion, Disunited nations: has the UN lost its relevance? Missing figures at UN General Assembly lead to broad questions about the organisation's credibility, *The Week*, 20 September 2023. Dostupno na: <https://theweek.com/politics/disunited-nations-has-the-un-lost-its-relevance>.
- McMahon, The Impact of the UN Oil-for-Food Scandal, Council on Foreign Relations, 11 May 2006. Dostupno na: <https://www.cfr.org/backgrounder/impact-un-oil-food-scandal>.
- McCarthy, Niall, The Most Frequently Elected UN Security Council Members, *Statista*, 18 June 2020. Dostupno na: <https://www.statista.com/chart/14180/non-permanent-un-security-council-members-with-most-years-served/>.
- McWhinney, Edward, Declaration on the granting of independence to colonial countries and peoples, United Nations Audiovisual Library of International Law, pp. 1–5. Dostupno na: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/dicc/dicc_e.pdf.
- Mower, Jr Glenn A., Observer Countries: Quasi Members of the United Nations, *International Organization*, Vol. 20, No. 2, Spring, 1966, pp. 266–283.
- NAM voices concern over continuing encroachment by UNSC, 09 October 2018, *Mehr News Agency*. Dostupno na: <https://en.mehrnews.com/news/138513/NAM-voices-concern-over-continuing-encroachment-by-UNSC09>.
- New data shows record number of armed conflicts, Monday, 10 Jun 2024, *PRIO*. Dostupno na: <https://www.prio.org/news/3532>.
- Novičić, Žaklina, Stojanović, Anđela, Jončić, Miloš, Savet Ujedinjenih nacija za ljudska prava: struktura, mehanizmi i praksa, *Međunarodna politika*, god. LXII, br. 1143, str. 94–118.

- Notar, Susan A., The Oil-for-Food Program and the Need for Oversight Entities to Monitor UN Sanctions Regimes, *American Society of International Law*, Vol. 101, 2007, pp. 163–166.
- Ogbodo, Gozie S., An Overview of the Challenges Facing the International Court of Justice in the 21st Century, *Annual Survey of International & Comparative Law*, Vol. 18, Issue 1, 2012, pp. 93–113.
- Openshaw, Eleanor and Michelle Evans, *A practical guide to the UN Committee on NGOS*, International Service for Human Rights, New York, 2017.
- Палевић, Милан, Добре услуге као средство у решавању међународних спорова, у: Зборник радова „XXI век – век услуга и Услужног права“, Крагујевац, 2020, стр. 405–417.
- Papalia, Giorgia, A critique of the unqualified veto power, *Perth International Law Journal*, No. 2, 2017, pp. 55–63.
- President of Ukraine. Speech by the President of Ukraine at a meeting of the UN Security Council, 5 April 5 2022. Dostupno na: <https://www.president.gov.ua/en/news/vistup-prezidenta-ukrayini-na-zasidanni-radi-bezpeki-on-74121>.
- Panke, Diana, The UNGA – A Talking Shop? Exploring Rationales for the Repetition of Resolutions in Subsequent Negotiations, *Cambridge Review of International Affairs*, Vol. 27, No. 3, 2014, pp. 442–458.
- Paunović, Žarko, *Nevladine organizacije – Potreba ili zavera*, Demokratska stranka/ istraživačko izdavački centar, Beograd, 2007.
- Paunović, Žarko, Neprofitne organizacije – prilog pojmovnom razjašnjenju, *FPN Godišnjak*, br. 6, 2011, str. 251–262.
- Peterson, M. J., *The UN General Assembly*, Routledge, New York, 2006.
- Petreski, Milorad, Ilik, Goran, The admission of newly created states to the membership of the United Nations: the case of Republic of Macedonia. *Journal of Liberty and International Affairs*, 2(3), pp. 45–60.
- Ponsart, Kerrigan, United Nations Economic and Social Council Background Guide, *Cleveland Council on World Affairs*, June 2023, pp. 1–15.
- Proroković, Dušan, Stekić, Nenad, New Balance of Power in the International Relations and the Role of China, in: Dušan Proroković, Paolo Sellari, Rich Mifsud (eds), *Global Security and International Relations After the Escalation of the Ukrainian Crisis*, Belgrade, 2024, pp. 132–152.

- Ракић, Бранко М., *За Европу је потребно време – О преурањеном покушају успостављања европске политичке интеграције*, Правни факултет Универзитета у Београду, Београд, 2009.
- Rakić, Ivana, *Међународни суд правде, Strani pravni život*, br. 3, 2008, str. 77–98.
- Raynold, Curtis J., Kofi Annan: A Stellar Legacy Against All Odds, *Caribbean Journal of International Relations & Diplomacy*, Vol. 5, No. 2, September 2020, pp.132–141.
- Reinalda, Bob, Institutional Development of the United Nations Secretariat, *Global Governance*, Vol. 26, No. 2, 2020, pp. 325–339
- Robinson, Davis R., The Role of Politics in the Election and the Work of Judges of the International Court of Justice, *American Society of International Law*, Vol. 97, 2003, pp. 277–282.
- Ross, Alexander Jr, Growing Role of NGOs and the UN, Beyond the Horizont, 02. June 2017. Dostupno na: <https://behorizon.org/ngos-and-the-un/>.
- Rosenthal, Gert, *The Economic and Social Council of the United Nations*, An Issues Paper, No. 15, Dialogue on Globalization, Published by the New York office of the Friedrich-Ebert-Stiftung, February 2005. Dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/iez/global/50091.pdf>.
- Santos Zangerolame Taroco, Lara, Sabbá Colares, Ana Cecília, Women's rights under universal protection and international human rights treaties: dialogues between global and local, *Prisma Jurídico*, vol. 17, núm. 1, 2018, pp. 181–184.
- Security Council Press Release, Security Council holds debate on impact of Aids on peace and security in Africa, 10 January 2000. Press Release SC/6781. Dostupno na: <https://www.un.org/press/en/2000/20000110.sc6781.doc.html>.
- Security Council Press Release, Security Council holds first-ever debate on impact of climate change on peace, security, hearing over 50 speakers, 17. April 2007, Dostupno na: <https://press.un.org/en/2007/sc9000.doc.htm>.
- Security Council Report, Research Report, Appointing the UN Secretary-General, October 2015, p. 7. Dostupno na: http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/research_report_2_secretary_general_appointment2015.pdf.

- Security Council Report, Ukraine: Vote on Draft Resolution, 25. February 2022. Dostupno na: <https://www.securitycouncilreport.org/whatsinblue/2022/02/ukraine-vote-on-draft-resolution.php>.
- Security Council Report, UN Security Council Working Methods, The Veto. 13 February 2024. Dostupno na: <https://www.securitycouncilreport.org/un-security-council-working-methods/the-veto.php>.
- Sellers, M.N.S., Intervention under International Law, *Maryland Journal of International Law*, Vol 29, Issue 1, 2014, pp. 1-11.
- Smouts, Marie Claude, The General Assembly: Grandeur and Decadence, in: Paul Taylor, A. J. R. Groom (eds.), *The United Nations at the Millennium, Principal organs*, Continuum, London and New York, 2000, pp. 21-60.
- South Centre, *For a Strong and Democratic United Nations. A South Perspective on UN Reform*, Zed Books Ltd London & New York in association with South Centre, Geneva, 1997.
- Станковић, Невена, Перспективе односа ЕУ и Русије кроз призму рата у Украјини, *Међународна политика*, год. LXXIV, бр. 1188, 2023, стр. 145-166.
- Stewart, Patrick and Minh-Thu, Pham, Five Things to Watch for at the UN General Assembly Opening, Carnegie Endowment, 14. September 2023. Dostupno na: <https://carnegieendowment.org/posts/2023/09/five-things-to-watch-for-at-the-un-general-assembly-opening?lang=en>.
- Struić, Gordan, Kolektivna sigurnost i njezini mehanizmi u Paktu Lige naroda, *Pravni vjesnik*, god. 33, br. 3-4, 2017, str. 197-212.
- Súilleabháin, Andrea O., Small States at the United Nations: Diverse Perspectives, Shared Opportunities, New York: International Peace Institute, May 2014, p. 1. Dostupno na: https://www.ipinst.org/wp-content/uploads/publications/ipi_e_pub_small_states_at_un.pdf.
- Stekić, A *Hesitant Hegemon: Layers of China's Contemporary Security Policy*, Institute of International Politics and Economics, Belgrade, 2023.
- Стекић, Ненад, Дронови у рату у Украјини: ново поље шаховске табле глобалног надметања, у: Небојша Вуковић, Михајло Копања (ур), *Рат у Украјини: оно што знамо и оно што не знамо*, Институт за међународну политику и привреду, Факултет безбедности Универзитета у Београду, Београд, 2023, стр. 233-246.

- Sherman, Jake, Implementing the UN Management Reform: Progress, and Implications for Peace Operations, International Peace Institute, 17. September 2020. Dostupno na: <https://www.ipinst.org/2020/09/implementing-un-management-reform-progress-and-implications-for-peace-ops#7>.
- Schaefer, Brett T., Haiti Cholera Lawsuit Against the U.N.: Recommendations for U.S. Policy, *Background*, No. 2859, 2013, pp. 1–7.
- Schaefer, Brett, The UN Human Rights Council is broken, *GISReportsOnline*, 26. July 2023. Dostupno na: <https://www.gisreportsonline.com/r/human-rights-council/>.
- Schaefer, Brett, The U.S. Must Oppose the U.N. Pact for the Future, The Heritage Foundation, September 16, 2024. Dostupno na: <https://www.heritage.org/global-politics/report/the-us-must-oppose-the-un-pact-the-future>
- Schwebel, Stephen M., The Effect of Resolutions of the U.N. General Assembly on Customary International Law, *Proceedings of the ASIL Annual Meeting*, Vol. 73, 1979, pp. 301–309.
- Scott, Richard F., Revision of the United Nations Charter: A Study of Various Approaches, *Michigan Law Review*, Vol. 53, Issue 1, 1954, pp. 39–68.
- Swart, Lydia, Revitalization of the work of the General Assembly, In: E. Perry (ed.), *Managing Change at the United Nations*, Center for UN Reform Education, New York, 2008, pp. 21–36.
- Swift, Richard N., Personnel Problems and the United Nations Secretariat, *International Organization*, No. 11, 1957, pp. 228–247.
- Terlingen, Yvonne, A Better Process, a Stronger UN Secretary-General: How Historic Change Was Forged and What Comes Next. *Ethics & International Affairs*, 31(02), 2017, pp. 115–127.
- Tintor, Ljubomir, Reforma metoda rada Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija, *Međunarodna politika*, god. LXXI, br. 1179–80, 2020, str. 178–199.
- Ten rules code of personal conduct for blue helmets. Dostupno na: https://www.un.org/en/ethics/assets/pdfs/ten_rules.pdf.
- The Accountability, Coherence and Transparency (ACT) Group – Better Working Methods for today’s UN Security Council, May 2019. Dostupno na <https://www.mfa.gov.lv/lv/media/1606/download>.

- The Accountability, Coherence and Transparency Group – Better Working Methods for today’s UN Security Council, February 2022. Dostupno na: [file:///C:/Users/KORISNIK/Downloads/factsheet-act_EN%20\(3\).pdf](file:///C:/Users/KORISNIK/Downloads/factsheet-act_EN%20(3).pdf).
- The 2030 Agenda and the Sustainable Development Goals An opportunity for Latin America and the Caribbean*, United Nations Publication, Santiago, December 2018.
- The GA Handbook A practical guide to the United Nations General Assembly*, Permanent Mission of Switzerland to the United Nations, New York, 2017. Dostupno na: https://www.unitar.org/sites/default/files/media/publication/doc/un_pga_new_handbook_0.pdf.
- The ECOSOC Handbook A practical guide to the United Nations Economic and Social Council*, Federal Department of Foreign Affairs of Switzerland (FDFA), Bern, 2021.
- The Covenant of the League of Nations (Including Amendments adopted to December, 1924). Dostupno na: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp.
- The Elders, The Security Council must evolve to prove itself fit for purpose in the 21st century, 12 July 2024. Dostupno na: <https://theelders.org/news/security-council-must-evolve-prove-itself-fit-purpose-21st-century>.
- The International Civil Servant in Law and in Fact, Lecture delivered by Dag Hammarskjöld, Oxford, 30 May 1961, The publication issued by the Dag Hammarskjöld Foundation commemorating 100 years of international civil service, which originated in 1919 with the birth of the League of Nations. Dostupno na: https://www.daghammarskjold.se/wpcontent/uploads/2019/10/ics_100_no_4_oxfordspeech.pdf.
- Tomuschat, Christian, *Uniting for Peace*, United Nations Audiovisual Library of International Law, 2008. Dostupno na: https://legal.un.org/avl/pdf/ha/ufp/ufp_e.pdf.
- Tørstad, Vegard, Can transparency strengthen the legitimacy of international institutions? Evidence from the UN Security Council, *Journal of Peace Research*, Volume 61, Issue 2, March 2024, pp. 228–245.
- Ćulibrk, Žarko, Pravna i politička uloga Društva naroda nakon Prvog svjetskog rata, *Vojno delo*, br. 3, 2019, str. 286–298.
- Ujedinjene nacije Srbija, Ujedinjene nacije usvajaju revolucionarni Pakt za budućnost kako bi transformisale globalno upravljanje, 22. septembar

2024. Dostupno na: <https://serbia.un.org/sr/279388-ujedinjene-nacije-uvajaju-revolucionarni-pakt-za-budu%C4%87nost-kako-bi-transformisale-globalno>.
- Universal Rights Group, *Candidates for the post of UN Secretary-General: Where do they stand on human rights?*, Versoix Switzerland, 2016.
- UN75, 2020 and Beyond, Shaping our Future Together. Dostupno na: <https://un75.online/>
- UN75: Shaping our future together: key findings of UN75 survey and dialogues, United Nations, New York, January 2021. Dostupno na: https://un75.online/wp-content/uploads/2021/01/UN75_final_report_ShapingOurFutureTogether2.pdf.
- UN Futures Lab Network, About us. Dostupno na: <https://un-futureslab.org/about-us/>
- UN News, Global perspectives and human stories, Character Sketches: Kurt Waldheim by Brian Urquhart. Dostupno na: <https://news.un.org/en/spotlight/character-sketches-kurt-waldheim-brian-urquhart>.
- United Nations Regional Information Centre for Western Europe, "The Declaration on Future Generations is an absolute novelty" paving the way for a sustainable future, 27. 09. 2024. Dostupno na: <https://unric.org/en/the-declaration-on-future-generations-is-an-absolute-novelty-paving-the-way-for-a-sustainable-future/>
- UN Security Council and the responsibility to protect: Voluntary restraint of the veto in situations of mass atrocity Briefing for Parliamentarians by UNA – UK. Dostupno na: <https://una.org.uk/sites/default/files/Briefing%20-%20Veto%20code%20of%20conduct.pdf>
- United Nations, About Permanent Observers. Dostupno na: <https://www.un.org/en/about-us/about-permanent-observers>.
- United Nations, The role of the Secretary-General. Dostupno na: <https://unic.un.org/aroundworld/unics/uthant/notablequotes/index.asp>.
- United Nations, The United Nations and decolonization. Dostupno na: <https://www.un.org/dppa/decolonization/en/about>.
- United Nations, General Assembly of the United Nations, Economic and Financial Committee (Second Committee). Dostupno na: <https://www.un.org/en/ga/second/index.shtml>.
- United Nations, General Assembly of the United Nations, Social, Humanitarian & Cultural Issues (Third Committee). Dostupno na: <https://www.un.org/en/ga/third/index.shtml>.

- United Nations, General Assembly of the United Nations, Special Political and Decolonization (Fourth Committee). Dostupno na: <https://www.un.org/en/ga/fourth/index.shtml>.
- United Nations, Meetings Coverages and Press Releases, Secretary-General Apologizes for United Nations Role in Haiti Cholera Epidemic, Urges International Funding of New Response to Disease, 1 December 2016. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2016/sgsm18323.doc.htm>.
- United Nations, Meetings Coverage and Press Releases, Security Council Fails to Adopt Draft Resolution on Ending Ukraine Crisis, as Russian Federation Wields Veto, 25. 2. 2022. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2022/sc14808.doc.htm>.
- United Nations, Meetings Coverage and Press Releases, Taking up Security Council's Annual Report, General Assembly Speakers Call for More Substantive Content, Point to Impact of Veto on Global Peace, 30. June 2023. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2023/ga12515.doc.htm>.
- United Nations, Meetings Coverage and Press Releases, Security Council Must Take Human Rights into Account in All Deliberations, Secretary-General Stresses during Thematic Debate, 18. 4. 2024. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2017/sc12797.doc.htm>.
- United Nations, Meetings Coverage and Press Releases, Security Council Fails to Recommend Full United Nations Membership for State of Palestine, Owing to Veto Cast by United States, 18. April 2024. Dostupno na: <https://press.un.org/en/2024/sc15670.doc.htm>.
- United Nations, Multilateral system. Dostupno na: <https://www.un.org/en/global-issues/multilateral-system>.
- United Nations Economic and Social Council, ECOSOC Special Meetings on Emerging Issues and Emergency Situations. Dostupno na: <https://ecosoc.un.org/en/what-we-do/ecosoc-special-meetings-emerging-issues-and-emergency-situations>.
- United Nations, Peace, dignity and equality on a healthy planet. Dostupno na: <https://www.un.org/en/about-us/nobel-peace-prize>.
- United Nations, UN news Global Perspective Human stories, Annan hails civil society organizations, crediting their support for his achievements, 8 September 2006. Dostupno na: <https://news.un.org/en/story/2006/09/191472>, 13. 12. 2024.

- United Nations, UN news Global Perspective Human stories, Ban stresses role of NGOs in helping transitional countries build institutions, 26. October 2011. Dostupno na: <https://news.un.org/en/story/2011/10/393092-ban-stresses-role-ngos-helping-transitional-countries-build-institutions>.
- United Nations Office for South-South Cooperation, About South-South and Triangular Cooperation. Dostupno na: <https://unsouthsouth.org/about/about-sstc/>.
- United Nations Office for South-South Cooperation, 2024 High-Level Political Forum Highlights the Importance of South-South and Triangular Cooperation in Achieving the SDGs, 25 July 2024. Dostupno na: <https://unsouthsouth.org/2024/07/25/2024-high-level-political-forum-highlights-the-importance-of-south-south-and-triangular-cooperation-in-achieving-the-sdgs/>.
- United Nations, Regional Information Centre for Western Europe, UN General Assembly votes to suspend Russia from the Human Rights Council. Dostupno na: <https://unric.org/en/un-general-assembly-votes-to-suspend-russia-from-the-human-rights-council/>.
- United Nations, The United Nations Office in Geneva. Main Organs of the League of Nations. Dostupno na: <https://www.ungeneva.org/en/about/league-of-nations/organs>.
- United Nations, The San Francisco Conference. Dostupno na: <https://www.un.org/en/about-us/history-of-the-un/san-francisco-conference>.
- United Nations General Assembly, A/RES/111(II) 13. November 1947, Establishment of an Interim Committee of the General Assembly. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/209884?v=pdf>.
- United Nations General Assembly, A/RES/ES-11/1 Resolution adopted by the General Assembly on 2 March 2022, Aggression against Ukraine. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/293/36/pdf/n2229336.pdf>.
- United Nations General Assembly Resolution 377 (V) "Uniting for Peace". Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/059/75/pdf/nr005975.pdf>.
- United Nations General Assembly, Resolutions adopted by the fifth committee, 11(I) Terms of Appointment of the Secretary-General. Dostupno na: <https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7>

- B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/WMP%20A%20RES%201%2011.pdf.
- United Nations General Assembly, Resolution 1991(XVIII) Question on equitable Representation on the Security Council and the Economic and Social Council. General Assembly, Official Records. 18th Session, 17 December 1963. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/203973?v=pdf>.
- United Nations General Assembly. Resolution 2847(XXVI) Enlargement of Economic and Social Council, 2026th plenary meeting, 20 December 1971. Dostupno na: chrome- <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/nr0/328/63/pdf/nr032863.pdf>.
- United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 15 March 2006, A/60/251. Human Rights Council. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n05/502/66/pdf/n0550266.pdf>.
- United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 3 May 2011 A/RES/65/276. Participation of the European Union in the work of the United Nations. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/RES/%2065/27623>.
- United Nations General Assembly, A/RES/48/141 7 January 1994, High Commissioner for the promotion and protection of all human rights. Dostupno na: https://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/a_res_48_141.pdf.
- United Nations General Assembly, A50/227, 7 June 1996, Further Measures for Restructuring and Revitalization of the UN in Economic, Social and Related Fields. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/resolution/gen/n96/772/39/img/n9677239.pdf>.
- United Nations General Assembly, Resolution adopted by the Secretary General 55/2. United Nations Millennium Declaration, 08. September 2000. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf.
- United Nations General Assembly, A/RES/57/270B, 3 July 2003, Integrated and coordinated implementation of and followup to the outcomes of the major United Nations conferences and summits in the economic and social fields. Dostupno na: chrome-<http://www.worldlii.org/int/other/UNGA/2003/45.pdf>.

- United Nations General Assembly, A/57/465, Investigation into sexual exploitation of refugees by aid workers in West Africa Note by the Secretary-General, 11 October 2002. Dostupno na: https://pseataaskforce.org/uploads/tools/notebythesginvestigationintoaseaofrefugeesbyaidworkersinwestafricaa57465includesthereportofios_unsg_english.pdf.
- United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005, A/RES/60/1. 2005 World Summit Outcome, tačka 161-167. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf.
- United Nations General Assembly, A/RES/61/16. Strengthening of the Economic and Social Council, 20 November 2006. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/policy/cdp/cdp_res_dec/ares61_16.pdf.
- United Nations General Assembly, A/66/891, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 22 August 2012. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/733976?ln=en&v=pdf>.
- United Nations General Assembly, A/68/951, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 17 July 2014. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/776019?ln=en&v=pdf>.
- United Nations General Assembly, A/Res/69/321, Revitalization of the work of the General Assembly, 11. 9. 2015. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/804246?ln=en&v=pdf>.
- United Nations General Assembly, A70/1003 Revitalization of the work of the General Assembly, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 2. August 2016. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/70/1003>.
- United Nations General Assembly, A/71/1007, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 7 August 2017. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/71/1007>.
- United Nations General Assembly, A/71/818, 28. February 2018. Special measures for protection from sexual exploitation and abuse: a new approach Report of the Secretary-General, Annex I. Dostupno na: https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/sg_report_a_71_818

- [_special_measures_for_protection_from_sexual_exploitation_and_abuse.pdf](#).
- United Nations General Assembly, A/72/896, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 19 June 2018. Dostupno na: <https://docs.un.org/en/A/72/896>.
- United Nations General Assembly, A/Res/75/325, Revitalization of the work of the General Assembly, 11. 9. 2015. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n21/250/62/pdf/n2125062.pdf>.
- United Nations General Assembly, A/77/942, Report of the Ad Hoc Working Group on the Revitalization of the Work of the General Assembly, 29 June 2023, tačka 9. Dostupno na: <https://digitallibrary.un.org/record/4019027?ln=en&v=pdf>.
- United Nations General Assembly, A/79/251, Agenda of the seventy-ninth session of the General Assembly, 13 September 2024. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/266/02/pdf/n2426602.pdf>.
- United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 24 December 2024 79/243. United Nations Convention against Cybercrime; Strengthening International Cooperation for Combating Certain Crimes Committed by Means of Information and Communications Technology Systems and for the Sharing of Evidence in Electronic Form of Serious Crimes. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n24/426/74/pdf/n2442674.pdf>.
- United Nations Security Council, Resolution 1373 (2001) Adopted by the Security Council at its 4385th meeting, on 28 September 2001. Dostupno na: https://www.unodc.org/pdf/crime/terrorism/res_1373_english.pdf.
- United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 16 September 2005 60/1. 2005 World Summit Outcome. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf.
- United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 9 July 2009 (A/63/L.75) 63/303. Outcome of the Conference on the World Financial and Economic Crisis and Its Impact on Development. Dostupno na: <https://financing.desa.un.org/sites/default/files/2023-03/N0939983.pdf>.

United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 27 July 2012 66/288. The future we want. Dostupno na: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_66_288.pdf, 28. 12. 2024.

United Nations General Assembly, Resolution adopted by the General Assembly on 9 July 2013, 67/290. Format and organizational aspects of the high-level political forum on sustainable development. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n12/496/00/pdf/n1249600.pdf>.

United Nations Security Council, S/RES/1540, Resolution 1540 (2004) Adopted by the Security Council at its 4956th meeting, on 28 April 2004. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n04/328/43/pdf/n0432843.pdf>.

United Nations General Assembly, A/79/L.2, The Pact for the Future, 20. September 2024. Dostupno na: <https://www.un.org/pga/wp-content/uploads/sites/109/2024/09/The-Pact-for-the-Future-final.pdf>.

United Nations, General Assembly of the United Nations, PGA remarks on debate on the annual report of the Security Council, Csaba Kőrösi, President of the 77th session of the General Assembly, Debate on the annual report of the Security Council, 30 June 2023. Dostupno na: <https://www.un.org/pga/77/2023/06/30/pga-remarks-on-debate-on-the-annual-report-of-the-security-council/>.

United Nations Security Council, Countries Never Elected Members of the Security Council. Dostupno na: <https://main.un.org/security-council/en/content/countries-never-elected-members-security-council>.

United Nations Security Council, S/RES/1325 (2000), Resolution 1325 (2000) on women and peace and security, Adopted by the Security Council at its 4213th meeting, on 31 October 2000. Dostupno na: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n00/720/18/pdf/n0072018.pdf>.

United Nations Secretariat, Secretary-General's Bulletin, Special measures for protection from sexual exploitation and sexual abuse, ST/SGB/2003/13, 9 October 2003. Dostupno na: <https://www.unhcr.org/media/secretary-generals-bulletin-special-measures-protection-sexual-exploitation-and-sexual-abuse>.

- Foreign and Commonwealth Office, Vetoed Draft Resolutions in the United Nations Security Council 1946-2015, Research Analyst paper, 15 September 2015. Dostupno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5a80ef72e5274a2e87dbca67/RA_Newsletter_Nov_2015_Vetoed_draft_resolutions_in_the_UN_Security_Council_-_Sept_2015.
- Farrall, Jeremy, Does the UN Security Council compound the global democratic deficit?, *Alberta Law review*, Vol. 46, No. 4, 2009, pp. 913–932.
- Fröhlich, Manuel, The Ironies of UN Secretariat Reform, *Global Governance*, Vol. 13, No. 2, April–June 2007, pp. 151–159.
- Hanhimaki, Jussi M., The United Nations: A very short introduction, *Oxford University Press*, New York, 2015.
- Harmonization of ECOSOC and the General Assembly for the 2030 Agenda, 20. 4. 2017. Dostupno na: <https://www.globalpolicy.org/en/news/2017-04-20/harmonization-ecosoc-and-general-assembly-2030-agenda>.
- Hight, Keith, Between a Rock and a Hard Place – The United States, the International Court, and the Nicaragua Case, *International Lawer*, Vol. 21, No. 4, 1987, pp. 1083–1101.
- Hughes Thomas A. and Royde-Smith, John Graham, World War II, *Encyclopedia Britannica*, 5 Nov. 2024. Dostupno na: <https://www.britannica.com/event/World-War-II>.
- Carver, Fred, *Renewing the UN system Taking stock after 75 years*, United Nations Association UK, London, 2021.
- Carswell, Andrew J., Unblocking the UN Security Council: The Uniting for Peace Resolution, *Journal of Conflict & Security Law*, Vol. 18 No. 3, 2013, pp. 453–480.
- Carter, David B. and Randall W. Stone, Democracy and Multilateralism: The Case of Vote Buying in the UN General Assembly, *International Organization*, Volume 69, Issue 1, Winter 2015, pp. 1–33.
- Cliffe, Sarah and Novosselof, Alexandra, *Reconstructing the UN Secretariat to strengthen preventative diplomacy and peace operations*, Center on international cooperation, New York, 2017.
- Childers, Erskine, Urquhart, Brian, *Renewing the United Nations System*, Dag Hammarskjöld Foundation, Uppsala, 1994.

- Chmielewski, Casualties of World War II, *Encyclopedia Britannica*, 15 May. 2024. Dostupno na: <https://www.britannica.com/event/casualties-of-World-War-II-2231003>.
- Cox, Brian, United Nations Security Council Reform: Collected Proposals and Possible Consequences, *South Carolina Journal of International Law and Business*, Vol. 6, Issue 1, Article 4, 2009, pp. 89–128.
- Crossette, Ban Ki-moon Reflects on the Successes and Frustrations of His 10 Years as UN Secretary General, 20. September 2016, The World. Dostupno na: <https://www.thenation.com/article/archive/ban-ki-moon-reflects-on-the-successes-and-frustrations-of-his-ten-years-as-un-secretary-general/>.
- Csáky, Corrina, *No One to Turn To The under-reporting of child sexual exploitation and abuse by aid workers and peacekeepers*, Save the Children Fund, London, 2008.
- Čomski, Noam, *Novi militaristički humanizam – lekcije sa Kosova*, Filip Višnjić, Beograd, 2000.
- Šahović, Milan, *Međunarodno pravo u međunarodnim odnosima – druga polovina XX veka*, Službeni glasnik. Beograd, 2008.
- Šuković, Olga, *Položaj i uloga generalnog sekretara Ujedinjenih nacija*, Institut za međunarodnu politiku i privredu, Beograd, 1967.
- Yale Law School, Declaration by the United Nations, January 1, 1942. Dostupno na: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/decade03.asp.
- Yurtsever, Serdar and Hmaidan, Fatih Mohamad, From League of Nations to the United Nations: What is next?, *Journal of International Social Research*, Vol 12, Issue 62, 2019, pp. 450–466.
- Waithe, Dave, The relationship of the Security Council and the General Assembly in the maintenance of International Peace and Security: A true construction, *Student Law Review*, Vol 13, 1998, pp. 122–135.
- Wapner, Paul, Civil Society, in: Thomas G. Weiss, Sam Daws (eds), *The Oxford Handbook on the United Nations*, Oxford University Press, Oxford, 2007, pp. 254–264.
- We Are United Nations Peacekeepers. Dostupno na: https://pseataaskforce.org/uploads/tools/weareunpeacekeepers_undpko_english.pdf.
- Weiss, Thomas G., Tatiana Carayannis and Richard Jolly, The “Third” United Nations, *Global Governance*, Vol. 15, No. 1, January–March 2009, pp. 123–142.

- Weiss, Thomas G., *ECOSOC IS Dead, Dialogue on Globaliyation, Long Live ECOSOC*, The Friedrich-Ebert-Stiftung office in New York, December 2010.
- Weiss, Thomas G., The United Nations: before, during and after 1945, *International Affairs*, Vol. 91, No .6, November 2015, pp. 1221-1236.
- Westendorf, Jasmine-Kim and Louise Searle, Sexual exploitation and abuse in peace operations: trends, policy responses and future directions, *International Affairs*, Vol. 93, Issue 2, 2017, pp. 365-387.
- Willets, Peter, Consultative Status for NGOs at the UN, City University London. Dostupno na: <https://www.staff.city.ac.uk/p.willets/NGOS/CONSTAT.HTM>.
- Wintour, Russia isolated at UN summit after surprise bid to derail pact, *The Guardian*, 22 September 2024. Dostupno na: <https://www.theguardian.com/world/2024/sep/22/russia-isolated-at-un-summit-after-surprise-bid-to-derail-pact>.
- Wouters, Jan and Ruys, Tom, Security Council Reform: A New Veto for a New Century?, Royal Institute For International Relations (IRRI-KIIB) Brussels, August 2005. Dostupno na: <https://aei.pitt.edu/8980/1/ep9.pdf>.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

341.123.04(100)
061(100)

ГОРДАНИЋ, Јелица, 1987-

Уједињене нације – успон и пад једне идеје / Јелица Горданић. - Београд : Институт за међународну политику и привреду, 2025 (Београд : Донат граф). - 284 стр. ; 24 cm

Тираж 100. - Напомене и библиографске референце уз текст. - Библиографија: стр. 259-284.

ISBN 978-86-7067-350-2

а) Уједињене нације

COBISS.SR-ID 167381257

© 2025.
ISBN 978-86-7067-350-2